

א

כי רצו עבדיך את אבניה - יום ירושלים בהלכה

1

החלטת מועצת הרבנות הראשית לישראל בדבר 'יום ירושלים'
יז' אדר ה'תשכ"ח

עפ"י החלטתה של מועצת הרבנות הראשית לישראל, נקבע יום כ"ח לחודש אייר כיום הודיה ושמחה, שהחובה מוטלת לעשות ולקיים גם לתושבי ארץ-ישראל וגם לאחינו בית ישראל בארצות פזוריהם.

סדר ההודיה הוא כדלקמן: בבקר יום כ"ח אייר יתפללו ברב-עם בבתי-הכנסת ובמצב רוח חגיגי, ומצוה להשתתף בתפילה זו בהמונים.

בפסוקי דזמרה יאמר הצבור את שירת הים (מן "ויושע ה'" - עד "ה' ימלוך לעולם ועד"), פסוק בפסוק בהטעמה.

אחרי תפילת שמונה עשרה כרגיל, יאמר הלל שלם בברכה. אחרי הלל ראוי שידרוש הרב או אחד מן הצבור מעין המאורע הכביר, שהביא הקב"ה ניצחון מזהיר לישראל, שהוא כולו ממש בדרך נס למעלה מן הטבע גם בתוכנו וגם בצורתו, ועלינו להביע רחשי הודיה בתפילה ובשמחה.

הדורש ידגיש במיוחד את המצוה הגדולה של פרסומי ניסא, שהיא מצוה מן התורה להודות ולהלל להקב"ה על חסדיו הגדולים עם עמו ועם נחלתו.

אחרי תפילת 'עלינו' אומרים פרק קז בתהלים המדבר מקיבוץ גלויות ומסדרים בבית סעודת משתה ושמחה.

הערה: אין לנהוג באותו יום הגבלות של ספירה, אחרי שבכמה קהילות בישראל לא נוהגים בהגבלות אחרי ל"ג בעומר, וכ"ש שזה נדחה עתה מפני חשיבות הנס שעשה הקב"ה לעמו ישראל, בנצחונם על אויביהם ושחרורה של ירושלים עיר הקודש¹.

♦

"כאשר החלטה זו (דלעיל) הודפסה פעם נוספת (כנראה בשנת תשכ"ט) הוכנסו בה שני שינויים חשובים:
א. נקבע יום כ"ח לחודש אייר כיום הודיה ושמחה בכל שנה ושנה.
ב. בהערה במקום "אין לנהוג" נכתב "אין חובה לנהוג"².

♦

הודעה נוספת (מיום כ"א באייר תשכ"ח):
"לעם היושב בציון ולאחינו בתפוצות הגולה" ... קביעות היום שבו שחררה ירושלים ע"י בנינו המסורים, תישאר ללא דחיה גם כשזה מזדמן בערב שבת"³.

♦

בכ"ו אייר תשל"ו, מועצת הרבנות הראשית בראשות הרב גורן החליטה: "כל התפילות יתקיימו בעיצומו של יום שחרור ירושלים, כ"ח באייר [ביום שישי ולא חמישי] עד ביאת גואל צדקנו במהרה בימינו".
הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו (הרבנים הראשיים לישראל בין השנים ה'תשמ"ג-ה'תשנ"ג) תיקנו לומר בליל יום ירושלים את מזמורי התהלים הנאמרים בליל יום העצמאות⁴.

כ"ח באייר - יום הודיה ושמחה לשחרורה של ירושלים עיר הקודש

על פי החלמתה של מועצת הרבנות הראשית לישראל
מיום טו"ב באדר תשכ"ח.
נקבע יום כ"ח לחודש אייר ליום הודיה ושמחה.

סדר ההודיה הוא כדלקמן:

**בבקר יום כ"ח אייר יתפללו ברב עם בבתי הכנסת
ובמצב רוח חגיגי.**

- בפסוקי דזמרה יאמר הצבור את שירת הים [מן וישע ה' -
עד ה' ימלוך לעולם ועד] פסוק בפסוק בה ט ע מ ה.
- אחרי תפילת שמונה עשרה כרגיל יאמרו הלל שלם
ב ב ר כ ה. אחרי הלל ראוי שידרוש הרב או אחד מן הצבור
מעין המאורע הכביר, שהביא הקב"ה נצחון מזהיר לישראל,
שהוא כולו ממש בד"ך יס למעלה מן הטבע, גם בתכנו
וגם בצורתו.
- הדורש ידגיש במיוחד את המצוה הגדולה של פ ר ס ו מ א
נ י ס א, שהיא מצוה מן התורה להודות ולהלל להקב"ה
על חסדיו הגדולים עם עמו ועם נחלתו.
- אחרי תפילת עלינו אומרים פרק ק"ז בתהילים, המדבר
מקבוץ גלויות ומסדרים בבית סעודת משתה ושמחה.

הערה: אין לנהוג באותו יום הגבלות של ספירה. אחרי שכמה קהילות
בישראל לא נוהגים בהגבלות אחרי ל"ג בעומר, וכ"ש עזה נדחה
מפני חשיבות הנס שעשה הקב"ה לעמו ישראל ושחרורה של ירושלים.

הודעת מועצת הרבנות הראשית לישראל על קביעת יום ירושלים (ה'תשכ"ח)⁵

2

מצות פרסומי ניסא וגודל השפעתה
 הרב איסר יהודה אונטרמן (תרמ"ו-תשל"ו)
 הרב הראשי לישראל

הקדמה קצרה:

עומדת עכשיו לפנינו בעיה חשובה מאד שעלינו לפתור אותה בלי דיחוי. זכינו בעזרת ה' גואל ישראל וקדושו, לניצחון כביר על אויבינו שהוא כולו נס גלוי בתכנו ובצורתו. במשך ששה ימים שניהלנו מלחמה כנגד אויבינו המרובים, בשלש חזיתות, נשבר מטה עוזם לרסיסים ונחלו תבוסה מוחלטת. ובימים אלה שוחררה ירושלים, וכל השטח מירדן מערבה לרשותנו.

כל מי שרוצה לראות נכוחה, אם רק ניצוץ של אמונה בלבו, ראה עין בעין את דברי תוה"ק: "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויביך לפניך". נשמעו גם דברים מפי סופרים לא-יהודים שאמרו, כי תוצאות מלחמה קצרה זו – אין דומה להם רק בפרקי תנ"ך בלבד.

היתה גם התעוררות דתית בולטת בקרב המונים מאחב"י, שמצאה ביטוי בתפילה ובתשובה ובהתקרבות לאורח-החיים של היהדות. אולם במשך הזמן ההתלהבות נתקררה. אמנם היו מצדנו דרשות ונאומים חמים ונכתבו מאמרים טובים, ללבות את ניצוצות האמונה בקרב הצבור, אבל לא היה בהם כדי לשנות את הלך הרוח של ההמונים אשר לדאבונו סופגים הם דעות נפסדות ומחשבות של שלילה וכפירה הממלאים את חללו של העולם הגדול בזמננו. וכשעלתה ההצעה לפנינו לעשות איזה פעולה כללית בקרב הצבור שלנו, בארץ ובחו"ל, לפרסומא ניסא, אמרנו שכדאי וראוי לדחות זה ליום השנה של הניצחון, כמו שאנו מוצאים בדברי חז"ל בנוגע לחגיגת חנוכה בימי החשמונאים. הגמרא במס' שבת (דף כב:) אומרת: 'לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה'. והנה יום השנה הולך וקרוב ועיני כל אחב"י פונות לארצנו הקדושה, לדעת מה שהוחלט כאן בצבור הרבנים חכמי התורה ושומרי משמרת הקודש בהוראה ודין, ראשי ישיבות ומפרשי התורה ומרביציה. עתה הגיעה השעה לקבוע סדרים מתאימים לאור ההלכה, לפרסומא ניסא בתוקף, לקרב לבבות לדת קדשנו ולתשובה למקור החיים שלנו.

ואם כי ידוע למדי שעניין התשובה תלוי בהרגשה אינטימית שבלב כל אחד ואחד – הנה במאורעות כלליים צריכים פרסום חזק, בולט וניכר בצבור. ולשם כך רצוני להעיר בזה מלים אחדות אודות המצווה לפרסם הנס כמו שזה משתקף בתורתנו שבע"פ ובהלכה למעשה. אין

בזה בעצם כל חידוש, אבל בירור העניין לפרטיו מרענן את מושגי ההלכה הזאת ומעורר לפעולה.

א. במס' ברכות (דף יד, א) מדובר על הפסק בקריאת שמע: 'בפרקים שואל בשלום מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע הפרק שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד'. וע"ז: 'בעי מיניה אחי תנא דר' חייא מר' חייא: בהלל ובמגילה מהו שיפסיק? מי אמרינן ק"ו, ק"ש דאורייתא פוסק, הלל דרבנן מבעיא, או דילמא פרסומא ניסא עדיף?' המסקנא היא שפוסק בהלל כמו בק"ש, וכן נפסק באו"ח סי' תכב ס"ד וגם בסי' תרמד ס"א; אולם גם הסלקא דעתיה של השואל הוא מאלף מאד, שנסתפק שמא דין הפסק בהלל חמור יותר מבקריאת שמע דאורייתא מפני פרסומא ניסא, שאם יפסיק בשאילת שלום בתוך ההלל זה פוגם קצת בפרסום הנסים, שע"ז קוראים את ההלל. וכל שכן שאנו מוצאים חומרא גדולה בהלכה לעניין מצוות דרבנן שיש בהם פרסומא ניסא שמחמירים יותר מאשר במצוות גדולות המפורשות בתורה, לדוגמא, רבנו הרמב"ם אומר בסוף הלכות חנוכה (פ"ד הל' יב), כי מצות נר חנוכה חביבה עד מאד 'כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן או נרות ומדליק'.

והנה דין זה שמחויב למכור כסותו לא מצינו גם במצוות מפורשות בתורה. למשל כשאין לו תפילין ויכול להשיגן כשימכור כסותו, אינו מחויב לעשות כן, אעפ"י שמצווה גדולה זו כתובה בתורה בארבע פרשיות, והטעם הוא משום דפרסומא ניסא עדיף.

ובכסף משנה שם אומר כי הרמב"ם למד דין זה מחיוב ד' כוסות בפסח, שאפילו עני בישראל לא יפחות, וכ"ש בנר חנוכה דעדיף מקדושת היום, עיי"ש. והנה בפסחים מפורש (בדף קיב, א) דין זה, 'אפילו לר' עקיבא דאומר: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הכא לגבי ארבע כוסות משום פרסומא ניסא מודה'. הרי שלפרסומא ניסא מחויב להתאמץ יותר מאשר למצוות חמורות שבתורה.

וביותר מפורש דין זה לגבי קריאת המגילה, דתניא במס' מגילה (דף ג, א): 'כהנים בעבודתם לוויים בדוכנם וישראל במעמדם כולם מבטלין עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגילה', והגמ' שואלת גם אם מקרא מגילה דוחה מת מצוה, אעפ"י שידוע החומר של טיפול במת מצוה, ומסקינן דמת מצוה עדיף.

ובטעמו של החומר הזה שיש בפרסומא ניסא נראה לענ"ד לומר שזהו מפני כי פרסום הנס מביא לקידוש השם, והן ידוע כי לפעמים אנו מחויבים למסור גם נפשנו ממש לקדש שם שמים בפרהסיא, ובשעת הגזרה אפילו אערקתא דמסאני, וכל שכן למכור כסותו וכדומה, או לבטל מצוות חמורות שבתורה, כי קידוש השם קודם לכל, וע"ז נאמר בתורה: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם' (ויקרא כב, לב).

והנה בגמ' ברכות שהבאנו מפורש כי גם בקריאת הלל יש דין פרסומא ניסא, וזהו כנראה טעמו של ר' נחמן (במגילה דף יד, א) דלכן אין קוראים הלל בפורים משום ד'קרייתא זו הילולא', היינו דיוצא ידי חובת הלל בקריאת המגילה, ועל יסוד זה פוסק המאירי שם כי אם אין לו מגילה לקרוא אומר הלל במקומה. וגם הרמב"ם מביא בפ"ג מהל' חנוכה ה"ו: 'ולא תקנו הלל בפורים דקריאת המגילה היא ההלל', וזה כדעת ר' נחמן, ומסתבר להמאירי כי כשאין לו מגילה לקרוא בה מחויב לומר הלל במקומה לפרסומא ניסא.

ולכאורה דין זה בלתי מובן כלל, שהרי עיקרי הפסוקים של הלל מלאים שירה ושבחה והודיה להקב"ה, בורא עולם ומנהיגו וצור ישראל וגואלו, והכתוב קורא להלל בלשון שיר: 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג' וילפינן מזה (פסחים צה, ב) שליל הפסח טעון הלל – ואיך זה אפשר כי קריאת המגילה (שלא נזכר בה שם שמים כלל) תמלא מקומו של ההלל!?

אכן שני דברים נפרדים ישנם בהלל, גם שיר ושבחה להקב"ה וגם פרסום הנסים שנעשו לישראל ('הים ראה וינוס הירדן יסב לאחור') והחויב בפורים הוא משום הצד של פרסומי ניסא, ולכן סובר ר' נחמן כי לגבי חובת פרסום הנס יוצאים ידי חובה בקריאת המגילה, ואחרי שקרא המגילה – אין עליו החובה לאמירת הלל.

וגם לעניין חנוכה הדין כן. מצאתי בספר 'מעשי נסים' על ספר המצוות להרמב"ם ז"ל שמחברו ר' דניאל הבבלי, ושם מפורש ענין זה באורך. ותמציתו היא כי קריאת הלל בחנוכה היא מן התורה, כדי לפרסם את הנס, אעפ"י שבוודאי אין ימי חנוכה נזכרים בתורה.

הוא סומך דבריו על דברי חז"ל בתורת כהנים (פ' אמור) שאמרו כי ממשמע שנאמר שם, ולא תחללו את שם קדשי, אני שומע קדש, וקידוש השם הוא שמפרסמים את הנס. ורק בר"ח אין הלל מן התורה אלא ממנהגא, אבל כשראו נסי ה' שנצחו את אויביהם ונושעו מהם – רצון ה' יתעלה שיפרסמו הנס ויהללו שם שמים ברבים.

ויש מהאחרונים שאומרים על סמך זה כי גם הרמב"ן סובר כן. ולכן כשהדליק נרות בחנוכה וקיים עי"ז המצווה של פרסומא ניסא אז אמירת הלל היא מדרבנן. ברם, במקרה שלא הדליק הנרות יש מצווה מה"ת לפרסם הנס ע"י אמירת הלל. עיין בפירושו של הגאון רבי ירוחם פישל פרלא לספר המצוות לרס"ג עשה נט"ס (מעמוד רנח והלאה) שהאריך בזה בדברי טעם. ולפי האמור נראה לענ"ד לומר, כי בנוגע לעניינינו לפרסם את הנס הגדול שעשה הקב"ה לנו במלחמה זו נגד אויבינו, שהם כולם שאפו להשמידנו וע"י עזרתו ית' יצאנו ממיתה לחיים ומאפלה לאור גדול – כולי עלמא מודים שיש חיוב לומר הלל. שהרי הגמרא אומרת (מס' מגילה דף יד, א) כי כשתיקנו בימי מרדכי ואסתר קריאת המגילה דרשו ק"ו: 'ומה מעבדות לחרות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כ"ש'. ע"ז מקשה הגמ': 'אי הכי הלל נמי נימא?', ויש ע"ז שלשה תירוצים: ר' יצחק אומר מפני שאין אומרים הלל על נס שבחוץ לארץ. ר' נחמן

אומר קרייתא זו הלילא. רבא אומר בשלמא התם הללו עבדי ה' – ולא עבדי פרעה, אלא הכא הללו עבדי ה' – ולא עבדי אחשוורוש – אכתי עבדי אחשוורוש אנן.
 ב. ובכן, לפי שלשת הטעמים האמורים על זה שלא אומרים הלל בפורים יוצא שהאידינא יש לומר הלל על הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה בימינו, ונפרט את הטעמים כסדרם. טעמו של ר' יצחק לא שייך כאן כי הנס והתשועה היו בארץ ישראל; גם טעמו של ר' נחמן אינו אצלנו, כי אין לנו מגילה (שחכמינו צרפוח לכתבי הקודש ואמרו שנתחברה לפי רוח הקודש, כמפורש בחז"ל) לקרות בה. וברור שטעמא דרבא איננו כי ב"ה אין על מדינת ישראל כל עול של ממשלה זרה והננו עצמאים לא פחות ממדינה אחרת, ובלב שלם כולנו יכולים להצהיר: 'הללו עבדי ה''. יש איפוא מקום לפי האמור כי החיוב של פרסומא ניסא עושה אמירת הלל ביום הזיכרון לניצחון ישראל ושחרור ירושלים לדין דאורייתא גמור ואפשר לומר גם בברכה כדין.

נגד אמירת הלל לזכר הנסים והנפלאות שבזמננו נשמעו נימוקים שונים: א) מפני הדרש שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה; ב) מפני שיש ע"ז לאו דבל תוסיף; ג) מפני הלכה שבטלה מגילת תענית, והגמ' מקשה (ר"ה דף יח, ב): 'קמייתא בטול אחרנייתא מוסיפין?' אכן לפני חצי שנה שלח לנו ידידנו הנעלה, הרב הגאון המהולל ר' בצלאל הכהן זצ"ל, קונטרס יקר בעניין 'קביעת יום טוב בהלל והודאה על התשועות והנפלאות שעשה הקב"ה עמנו באייר תשכ"ז', ומצורף לזה מו"מ רחב על עניני הלל בכלל. לדאבונו הגדול נפטר הת"ח החביב והמעולה הזה אחרי מחלה ממושכת ולא נזדמן לנו שעת-כושר גם למו"מ הלכתי בעניינים שדן בהם, אבל יש שם חומר רב לברור ההלכה הזאת. אין כאן המקום להביא רוב דבריו בנדון ואקוה כי בוודאי ידפיסו היורשים את הקונטרס הזה^א, שנמצא אצל כמה ת"ח ששלח להם בחייו, המסקנא היא שצריכים לומר הלל.

רצוני להזכיר כאן באופן תמציתי מה שמביא בספר שו"ת חת"ס ועוד בנוגע לעניינינו להראות שהנימוקים הללו אינם יכולים למנוע מאתנו קיומה של מצוות פרסומא ניסא, אשר תהי' לזה השפעה רבה על כל חלקי הצבור.

ג. על הטעם של בל תוסיף (וכן מה שאין נביא רשאי לחדש דבר) נמצא משא ומתן במנ"ח (מצוה תנד) ומפורש בפרטות גם בס' 'קול מבשר' להג"ר משולם ראטה ז"ל (ח"ר סי' כא), לומר הלל; ובנוגע להל' שבטלה מגילת תענית מפרש החת"ס (בתשובה או"ח סי' קצא) דבר מעניין המתקבל מאד על הדעת. התמצית היא כי רק ימים שנקבעו במגילת תענית כיו"ט זוטא, מפני שאירעו בהם דברים שהיו להם זכר בבהמ"ק בטלו, מכיוון שחרב הבית ונהפך

א. **הערת המלקט (ש.ה):** קונטרס זה נדפס ע"י הרב נחום רקובר בספר 'הלכות יום העצמאות ויום ירושלים', ירושלים, תשל"ג.

היו"ט לאבל. בכלל זה גם חנוכה, שהרי פרי ניצחונם וחנוכת בית המקדש הכל נחרב, אלא שלא יכלו לבטלו משום דמפורסם ענינו כ"כ. אולם מה שנקבע ע"י מאורע שלא הי' לו כל קשר לביהמ"ק לא בטל כלל.

אכן בפורים שאין לו קשר לביהמ"ק לא שייך לומר שבטלו, אלא שם הכוונה אחרת, כמו שפירש הרז"ה וכן הר"ן בסוף פ"ק דמגילה. המדובר שם הוא לא על חגיגת פורים עצמו, שהרי זה מדברי קבלה ולא יכולים לבטלו, אלא דנו בדין הידוע כי חייבו לנהוג כמו יו"ט של זה בזה, לאמר, ביום י"ד בכרכים נחשב ליו"ט, אעפ"י שלא קראו אז את המגילה וכן ביום ט"ו לעיירות (ואני מוסיף, כי חשבו שדין זה יש לו קשר לעניין המקדש, מפני שנראה לומר כי אח"כ כשעלו לא"י נזהרו לאחד בהרגשת יו"ט את כולם).

אכן מחוץ לכל הנאמר כאן הנה בנוגע להנידון שלנו, לקבוע את היום כ"ח באייר ליום שמחה בהלל והודיה לפרסומא ניסא אין כלל מניעה מצד הנימוקים שהזכרנו מטעם פשוט: כי אין לנו אפשרות עתה להטיל תקנת חובה על קהילות ישראל, שידקדקו לעשות כמו שהחלטנו 'וכל העובר נקרא עברינא' כמו שקבעו אז בימי מרדכי ואסתר: 'לקיים עליהם ועל זרעם... ולא יעבור'. הנוסחא עתה צריכה להיות רק בצורה של הוראה, שמצווה לקבוע את היום ההוא ליום הלל והודיה ולשמח בתשועת ה', על שנחלנו ניצחון מכריע על אויבינו ושחררנו את ירושלים וכל הסביבה מעול זרים. יש לשער כי ימצאו אנשים שלא יסכימו לקבל הוראתנו למעשה, אבל זה לא פוטר אותנו כלל מלהביע דעתנו כהוראה, מתוך תקוה שרוב הצבור יקבל את הדבר ובמשך הזמן ישתרש בקרב העם למסורת קבועה.⁶

3

בחיוב אמירת הלל ביום כ"ח אייר לציון הניצחון ושחרור ירושלים הרב שאול ישראלי (תרס"ט-תשנ"ה)

חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל וראש ישיבת 'מרכז הרב'

בגמרא מגילה דף יד. איתא: ת"ר מ"ח נביאים וז' נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש אר"ח בר אבין אר"י בן קרחה ומה מעבדות לחירות אמרין שירה ממיתה לחיים לכש"כ וכו' וכו'. וזה שהוצרכו להסתמך על הדרשה הוא משום דאל"ה לא היה להם רשות להוסיף על המצוות, וכמש"כ המהרש"א שם. וברש"י שם: וא"ת נר חנוכה, כבר פסקו הנביאים וכו'. ופ"י במהרש"א דאין הפירוש דחז"ל היה להם כוח יותר מהנביאים, אלא דגם בזה מצאו אסמכתא במדרשות. ובס' קול מבשר (ח"א סי' כ"א) נתקשה בדבריו דלמ"ל אסמכתא מן המדרשות, דהרי גם בחנוכה איכא האי ק"ו. ונטה לומר דדברי מהרש"א אלו הם ממהדורא קמא ולבסוף חזר בו.

אולם לענ"ד י"ל כוונתו בפשיטות, דהרי רש"י לא הזכיר בקושייתו מהלל דחנוכה אלא ממצות נר חנוכה. ועל תקנה זו של הדלקת הנר אין לנו ק"ו כ"א על שירה גרידא. לזאת כתב המהרש"א דגם על הדלקת הנר אית לן אסמכתא במדרשות. והוא מפ' בהעלותך כפי שציין שם בס' הנ"ל.

אכן עדיין יש לדקדק ברש"י דנקט הקושיא על תקנת הנר. והרי עדיפא הו"ל לאקשוויי הא דגומרים את ההלל בחנוכה (ערכין י). וזהו בדומיא דהאי ברייתא לענין פורים, דהותירו מקרא מגילה (בפרט לר"נ דגם הרמב"ם פסק כוותיה בפ"ג מה' מגילה). ולא דנו כלל בגמרא הכא רק מזה, ולא מאידך מצוות פורים דהיינו משלוח מנות וימי משתה ושמחה. וכן בריטב"א שם שכתב בטעם התקנה בחנוכה שהיא ג"כ מכוח האי ק"ו (ושלא כהמהרש"א) נקט נמי בלשונו הדיון לחנוכה מתקנת הנר גרידא, דז"ל שם: ורבנן דתיקון בתר הכי נר חנוכה י"ל דסמוך נמי אהאי טעמא. וקשה לכאורה דאמאי לא הזכיר כלל הא דאמירת הלל בחנוכה.

והנראה בזה דהנה מהברייתא ודיון הגמרא "מאי דרוש" נראה ברור שההוספה על מש"כ בתורה שבמקרא מגילה מתייחס לזמן מרדכי ואסתר שחידשו זאת מכוח הק"ו. אולם קשה טובא כמו שהעיר בס' קול מבשר הנ"ל, הא ק"ו דאורייתא, וא"כ לא חידשו כלום, מאחר דאיכא הכא ק"ו.

ועל מש"כ ב"טורי אבן" מה מעבדות לחירות אמרין שירה הכוונה להלל דיום א' דפסח, שהיא עפ"י תקנת נביאים שביניהם, כ' ע"ז בהגהות "ברוך טעם" דלכאורה אינו מובן, דהא הכא אמרין על נביאים עצמם מאי דרוש. וא"ש עפ"י הרמב"ן וכו' ירמוז לדור שיצא ממצרים למשה ואהרן וכו'. וע"ז תמה בס' הנ"ל דאכתי איך יתיישב, שגם מרע"ה לא היה יכול להוסיף. אך נראה דכוונת הדברים, דדין זה של איסור הוספה על ד"ת לא נאמר אלא לאחר קבלת התורה, כמ"ש בריש מגילה: אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. והיינו מזמן שניתנה תורה. אבל קודם הרי לא היו בכלל אזהרת זו. ואף משניתנה תורה, מאחר שלא ביטלה מה שתיקנו בשעת יציאתן ממצרים, מזה למדים דתקנה זו כדקאי קאי, שאין האזהרה מתייחסת אלא לענין מכאן ולהבא. וכיו"ב מצינו במס' תענית (דף כח). דתקנת יצחק אבינו תפילת מנחה קרי לה דאורייתא. (וזה צ"ל גם אליבא דרש"י שכתב שהלימוד הוא ממה שאמרו שירה על הים. וג"כ קשה איך נלמד לענין להוסיף על המצוות לאחר מ"ת. אע"כ כנ"ל).

והנה רש"י פירש דהא דאמרו שירה ביצי"מ, היינו זה שאמרו שירה על הים. ובטור"א הקשה ע"ז, שא"כ איך נלמד מזה לדורות, והרי אין אומרים שירה זו לדורות. ולזאת פירש הכוונה מצד הא דאמרו שירה בליל פסח. אכן נראה שדבר זה במחלוקת הוא תלוי. דדבריו של הטו"א א"ש לפ"מ שכתבו התוס' סוכה (דף לח. ד"ה מי) שהלל דליל פסח על הנס הוא בא.

וממילא שפיר אפשר ללמוד משם. אולם הר"ן והרמב"ן בפ' ער"פ (דף קיז) פירשו דהלל זה הוא על עשיית המצוה דפסח. א"כ א"א היה ללמוד משם. כמו כן א"א ללמוד מהלל דיום א' דפסח, שהוא בא מצד מועד כמבואר בערכין (דף י). ע"כ פי' רש"י דהלימוד הוא משירת הים. והוא עפי"מ שאמרו בירוש' (סוטה פ"ה ד) משה ובנ"י קראו את השירה כקורין את שמע. והא דכתיב "לאמור" היינו לאמר לדורות. ובשי"ק שם הקשה ג"כ דלא מצינו זה לדורות. אכן נראה דמכאן נלמד היסוד של חיוב אמירת השירה גם לדורות. וע"ז מתייחס הא דאמרו בפסחים (דף קיז). נביאים שביניהם תקנו להם וכו' והיינו, כי על כל צרה שלא תבוא לא שייך לומר שירת הים, שאין זה מענין הנס. אלא התקנה לדורות היתה באמת לאמירת הלל, כשם שבזמן קריעת ים סוף אמרו שירת הים. והא דאין אומרים שירת הים לחרות בפסח היינו מאחר שממלא קיים חיוב אמירת הלל בליל פסח ויומו מצד המועד ומצד עשיית מצות הפסח, הרי מתקיים באמירה זו גם החיוב של האמירה מצד הנס.

בדרך אחרת אפשר לומר כוונת רש"י במש"כ שאמרו ישראל שירה על הים הכוונה באמת לאמירת הלל. וזהו עפי"מ שמצינו שם במס' פסחים: ת"ר הלל זה מי אמרו ר"א אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים, הם אמרו לא לנו ה' לא לנו, ורוה"ק משיבה ואמרה להם למעני למעני וכו'. והיה זה בשעה שעברו את הים "והתפללו לא לנו" פן יעבר פרעה וחילו אחריהם כמש"כ הרשב"ם שם. נמצא דטרם שטבעו המצרים אמרו את ההלל. ואילו אח"כ אמרו שירת הים. ואולי לזה גם כוונת הירושלמי הנ"ל: "לאמר" לחרות. ולזה מכוונים גם דברי הגמרא שם: נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם. וברש"י שם שאם ח"ו תבוא צרה עליהם ויוושעו ממנה אומרים אותו על גאולתם, כגון חנוכה.

ומתורצת גם קושית הטו"א דאם זו שירה שעל הים, הרי גם שם היתה הצלה ממות לחיים. אולם לפי הנ"ל דאמרו זאת עוד טרם שהיו בטוחים שניצלו כי עדיין חששו שמא יעבור גם פרעה וחילו אחריהם, א"כ עדיין לא היתה זו שירת ההצלה ממות לחיים.

היוצא מזה, דלדורות אין נפ"מ בין רש"י לטו"א, דהא דחייבים לדורות הוא מכוח התקנה הקדומה של משה ואהרן וכו' לומר הלל בשעת שנגאלים מן הצרה. וע"ז הוא דאמרו בגמרא דילן "מאי דרוש". וכוונת הדברים, דאמנם מכוח הק"ו דמעבדות לחירות – ממות לחיים לכש"כ, שמעינן שזהו בכלל התקנה הקדומה. אך בימי מרדכי ואסתר הרי לא אמרו הלל. והוא מצד הטעמים שהובאו שם בגמרא, אם מפני שאין נוסחתה מתאימה ("השתא נמי עבדי אחשורוש אנן") אם מפני שאין אומרים אותו על נס שבחו"ל, ואם מפני שמצאו לנכון להחליפה בקריאת המגילה, שבה נתפרש יותר ענינו של נס פורים, וכמ"ש ר"נ שם: קרייתה זוהי הלולא. עכ"פ לכל השיטות יש כאן שינוי, ואינו ממש כפי הנוסח שתוקן בתקנת נביאים הקדמונים. וע"כ הגדירו זאת בברייתא בגדר "הוספה" – "ולא הוסיפו אלא מקרא מגילה".

והיינו דאילו היו אומרים הלל על נס פורים, כי אז לא היה בזה משום הוספה כל עיקר, שהרי זוהי תקנת נביאים הקדמונים. אך מאחר שכאן בא שינוי ובמקום הלל תקנו קריאת המגילה, זהו דבר חידוש ומעין הוספה של נביאים אחרונים. אלא שמ"מ אינו בכלל איסור "בל תוסיף", כיוון שבעיקרו אינו אלא שינוי נוסח בהתאם לנסיבות, ואילו יסוד הדברים מבוסס ויוצא מתוך התקנה הקדומה.

וממילא מיושב מה שהערנו, דלמה נקטו רש"י והריטב"א הקושיא רק מנר חנוכה שתקנוה על כל צרה כשנושעים ממנה, והרי זהו ענין חנוכה וכפי' רש"י בפסחים ולא מאמירת הלל שבחנוכה. כי מזה לק"מ, שהרי ע"ז היתה, תקנת נביאים הקדמונים שהו"ל. וזה לא היו צריכים חכמים לתקן תקנה חדשה, כי זו כבר קבועה ועומדת שבכל צרה וצרה כשנגאלים ממנה חייבים לומר את ההלל. וכל עיקר לא התקשו אלא במצות נר חנוכה, שאינו בכלל התקנה הקדמונית, כי אז לא תקנו אלא אמירת הלל. ע"כ הקשו רק מנר חנוכה ולא מאמירת הלל. ומ"מ גם ע"ז קיים תרוץ הגמרא דילן כמו שכתב הריטב"א. והיינו דכשם שהיה ברשות חכמים לתקן מקרא מגילה על סמך התקנה הקדמונית, ואעפ"י שהוא שונה בצורתו מהא דהלל (ולפי דעות כמה אמוראי, הרי גם א"א היה בכלל לומר הלל על נס זה) מ"מ אין זה בכלל "לא תוסיפו", כיון שהוא עכ"פ ברוח ובמהלך התקנה הראשונה. כן יכלו לתקן גם צורות אחרות של הדגשת הנס, והיינו ע"י הדלקת הנר, שגם זו אינה אלא צורת הודיה בהתאם לאופי הנס.

וזה יוצא ברור ממש"כ רש"י במס' תענית (דף כ"ח: ד"ה מנהג) לענין הלל דחנוכה: דכיון דנביאים תקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק וכו' כדאורייתא דמי. ודבריו הרי מסתמכים על הגמרא בפסחים ק"ז הנ"ל. הרי שלענין הלל דחנוכה לא היה צריך לדרשא בזמן חשמונאים דומיא דמ"ש לענין מקרא מגילה, אלא היא בכלל תקנת נביאים הראשונים. ואין בחנוכה משום צורך של חידוש דרשה אלא לענין חיוב הדלקת הנר, וכדכתב במגילה הנ"ל. והא דלא הוזכר מזה בפרוש בגמרא, היינו משום דקאי במה שחידשו בזמן הנביאים ולא על מה שבא אח"כ. אכן הסמכות שבידי חכמים לתקן זאת היא באמת עפ"י אותו היסוד שנתבאר לענין מקרא מגילה, וכמש"כ הריטב"א, דהק"ו קיים, וממילא הרשות בידם לתקן ברוח אותם דברים, גם צורות אחרות של הבלטת הנס ופרסומו. ונראה שזהו גם הטעם בשאר עניני היום בפורים עצמו דיום משתה ושמחה ומשלוח מנות. ובכלל תקנה הקדומה היה גם מתן אפשרות של תקנות שהם לפי ענין הנס והצורך בפרסומו. ובברייתא לא נקט אלא מקרא מגילה, לפי שיש בו משום חידוש גדול ביותר, כמוסבר בריטב"א עיי"ש.

והא דמצינו במס' שבת (דף כא:) מאי חנוכה וכו' ופי' רש"י על איזה נס תקנוה. ולכאורה לפי הריטב"א הנ"ל מאי קש"ל, הרי איכא ק"ו, ולפי הריטב"א הרי זה שייך גם לגבי תקנת הנר.

אך לק"מ דהשאלה היא למה בחרו דוקא צורה זו של הבלטת הנס נוסף על התקנה הקיימת ועומדת של אמירת הלל. וכן הקושי הוא למה תקנו שמונה ימים ולא הסתפקו ביום אחד, וכמו בפורים. אולם על עצם אמירת הלל באמת לא שאלו, כי לא על נס הנרות תוקן אלא על עצם ההצלה והנצחון, כמו שמודגש ב"על הנסים".

שוב ראיתי לנצי"ב זצ"ל בפירושו לשאלות (שאילתא כו) שדייק מלשון השאלות שם שכתב שהחיוב להודות על הנס "בעידנא דאיתרחיש ניסא", שזה מורה שאין עיקר חיוב ברכת הנס אלא בזמן התרחשותו. ואילו בשנים הבאות אינו אלא מדרבנן. ומפרש בזה גם כוונת רש"י הנ"ל שלמד משירת הים. שהטו"א השיג עליו כנ"ל דא"כ לא נילף אלא לאותה שעה בלבד. וכתב דזוהי באמת כונת רש"י. וכן היא גם התקנה של אמירת הלל שנזכרה בפסחים קיז, הכל 'אמור רק על עידן והתרחשות הנס ולא לאחר זמן וזמנים. והק"ו שם לא נאמר אלא לאותה שעה. אלא שזהו מהני שמותר בכה"ג לתקן גם לדורות שלא יקרא כמוסיף על ד"ת.

אולם מדברי רש"י תענית כח הנ"ל שכתב דהלל דחנוכה כדאורייתא דמי מחמת תקנת הנביאים, והיינו הא דפסחים קיז הנ"ל נראה ברור שנוקט שתקנת הנביאים כוחה יפה לדורות, ולא תוקנה רק לשעת הנס. וגם מדברי השאלות בהמשכם שם לא נראה כן לכאורה שכ' שם: וכדמטי יומא דאיתרחיש להו ניסא לישראל, כגון חנוכה ופורים מיחייב לברוכי ברוך אשר עשה נסים לאבותינו בזמן הזה, בחנוכה על שרגא, בפורים על מקרא מגילה שנא' ויאמר יתרו ברוך ה' וכו'. ונראה שגירסתו היא כגירסת רש"י בגמרא בזה מנלן דמברכינן אניסא (עי"ש בהע"ש). וא"כ כשם שהביא קודם המקור לברכה בעידנא דאיתרחיש ניסא, כן מביא מקור נוסף בתורה לברכת הזמן שמדמה זאת לברכת יתרו. אלא שנראה כוונתו שזה קשור עם מצוה מסויימת שבחובת היום (בחנוכה ע"י הנר, ובפורים ע"י המגילה) שע"ז ה"ז כאילו חוזר ועומד לפנינו הנס כמו בזמן התרחשותו, וצע"ב. עכ"פ ברש"י נראה ברור כמש"כ ובכלל אין להביא ראיה מדברי השאלות שכתב זאת לענין ברכת הנס לפי מטבע מיוחד שקבעו לזה חכמים, לברכת הלל ותקנתה שהיתה על דברים מסוימים של הצלה מעבודות לחירות וממות לחיים. והיא מתקנת הנביאים שאינה מוכרחת להיות לפי מתכונת של ברכת הנס.

אכן אם אמנם לא נראה פי' הנצי"ב זצ"ל ברש"י, מ"מ נראה שכן מפרש הה"מ בכונת שיטת הרמב"ם בה' חנוכה. דהרמב"ם פסק דהלל דחנוכה הוא מצוה מדברי סופרים. וכתב שם בהמשך דבריו: ולא הלל של חנוכה בלבד, אלא קריאת הלל לעולם מדברי סופרים וכו'. והשיגו הראב"ד: ויש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם. וכתב ע"ז הה"מ: ובאמת שבפרק ער"פ אמרו שנביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלים ממנה. אבל לאמרו בימים

קבועים מדבריהם הוא. ואעפ"י שהביאו בערכין אותו פסוק, אינו אלא לסמך ודמיון. זה דעת רבנו והוא הנראה.

והכ"מ כתב דדעת הרמב"ם דאף מצוות דדברי קבלה דברי סופרים מקרי. ועל דברי הכ"מ כתב וז"ל: ...שכתב ובאמת שבפרק ער"פ אמרו שנביאים תקנו הלל וכו', שנראה שאילו תקנו גם הימים הקבועים לא היו מד"ס. וז"א דאטו מי נימא דקריאת התורה בשני וחמישי שחרית דתקנת משה היא שאינה מד"ס וכו'. ועוד שנראה מדבריו ז"ל שמ"ע לגמור את ההלל על כל צרה שנגאלין. כיון שנביאים שביניהם תקנוהו לכך (נראה שכאן חסר כמה מילים וכצ"ל: אינם מד"ס) אבל לאמרו בי"ח ימים הוא מדרבנן. ולשון רבנו סותר זה שכ' ולא הלל של חנוכה וכו' אלא קריאת הלל לעולם מד"ס וכו'. וכוונת הכ"מ בהשגתו על הה"מ, דהרי מהרמב"ם חזינן דשל חנוכה ודאי מד"ס הוא, ואילו להה"מ הרי חנוכה מתקנת נביאים היא. אכן מה שנראה בכוונת הה"מ, שאינו בא לחלק רק בין תקנת הלל דחנוכה לשאר י"ח ימים, אלא בא לומר שתקנת נביאים היא רק בזמן התרחשות הנס "ולא בימים קבועים", היינו – לא בשנים הבאות לימים הקבועים, כלומר כשבא אותו זמן בשנה האחרת. ואשר ע"כ גם חנוכה לדורות אינו אלא מדרבנן, כי תקנת נביאים לא היתה אלא לאותה שעה עצמה שהנס קרה, ולא לדורות. וזה ממש כהבנת הנצי"ב הנ"ל ע"כ אין השגה זו של הכ"מ על הה"מ ממה שהרמב"ם מנה חנוכה בכלל אלה שאין חיובם אלא מדרבנן מהוה השגה כלל. שהרי הרמב"ם קאי על התקנה הקבועה של הלל דחנוכה לדורות וזו אינה אלא מד"ס.

אכן בעצם החילוק בין ד"ס לד"ק אין כונתו לומר דתקנת נביאים אין עליהם הגדר של ד"ס, אלא לענין דברים מסוימים כגון לענין ימים שלפניהם, עי' ר"ן ורא"ש פ"ב דתענית. ועי"ע תענית כח. דתקנת תפילת מנחה ע"י יצחק אבינו קרי לה דאורייתא. וכן עיי"ש להלן כח: לענין הלל מתקנת הנביאים חשוב לה כדאורייתא.

וממילא מתורצות שאר השגות הכ"מ על הה"מ. דאמנם תקנת קה"ת דמ"ר ג"כ נחשבת כד"ס, ומ"מ ראוי גם לראותה כתקנה מד"ק. ולא הוזכר זה כי אין שם נפ"מ מזה. וכן ל"ק ממה שהקשה עוד שם לפני כן דהרמב"ם לא מנה מצות קריאת המגילה שהיא מ"ע מד"ק, כמש"כ הר"ן דלא נמנו אלא הני שנאמרו עפ"י נביא, ואסתר לא עפ"י נביא נאמרה. ונ' דלפ"ז צ"ל דתקנת הנביאים לענין הלל (אכן, כנ"ל, רק לזמן התרחשות הנס) נאמרה בדברי נבואה, והיינו הכתוב "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", שפירש הרמב"ן, כפי שהובא שם בכ"מ, שנאמר במפלת סנחריב שיהיה להם השיר כמו בליל פסח (אכן הכל רק לשעת ההתרחשות, וכנ"ל). הנה לפנינו שיטת הה"מ בדעת הרמב"ם, שאין תקנת נביאים הקדמונים אלא לאותה שעה שנגאלים מן הצרה ולא לדורות, אלא היכא שתקנו חכמים במיוחד. והוא לפ"ז במקרה זה – מדרבנן. ולפ"ז גם הלל דחנוכה לדורות אינו מכוח תקנה הקדומה, אלא מכוח תקנה מחודשת.

י. והנה הר"ן בפ"ב דתענית שהו"ל כתב לענין פורים, דהדיון בגמרא אי בטלה מגילת תענית או לא, נוגע רק לימים שלפניהם ושלאחריהם, דאילו היא עצמה "לאו ממגילת תענית ניהו, דשמחה וי"ט כתיב בהו". ולפ"ז, לפמש"כ לעיל בדעת רש"י והריטב"א, דהלל דחנוכה הוא מכוח תקנה קדומה דמ"ר ואידך נביאים ראשונים ולא ממג"ת, גם זה אינו בכלל הדיון דגמרא ר"ה (דף יח) דדן שם אי בטלה מג"ת. וקשה לכאורה לפ"ז מאי דפריך התם: ליבטל היא ותבטל מצותה, דהרי מצות הלל אינה מתבטלת לכו"ע. אך נראה דל"ק, דהרי כבר נתבאר לעיל דמכוח תקנה הקדמונית לא היה החיוב אלא ליום אחד בלבד, והא דח' ימים הוא רק בהסתמך על התקנה הקדמונה ומ"מ תקנה חדשה היא וע"כ שפיר פריך. ואי מצד פך השמן שנתחדש נסו כל יום, כדכתבו התוס' תענית כח: הרי ע"ז לא היתה תקנה הקדמונית. (ולפ"ז היה מקום ליישב קושי' התוס' שם שהתקשו טובא אמאי לא מוכיח ממתני' שהשלוחין יוצאים על חנוכה, וזה מיירי לאחר החורבן עי"ש וברשב"א וריטב"א שתיירו בדוחק. ולפי הנ"ל הרי היה מקום לומר, דאמנם לא היה ס"ד שיבטל דין חנוכה לגמרי ולכל הפחות לענין יום אחד לאמירת הלל, וע"כ היו השליחים צריכים לצאת. אלא שלפי זה יש לכאורה מקום לדקדק דמדלא תירצו התוס' כן, מוכח דס"ל דלפי הס"ד שבגמרא גם הלל של יום אחד היה צריך להתבטל. אך י"ל דאילו מצד הלל לא היו צריכים לצאת, דגם אילו היו טועים בעיבורא דירחא, והיו אומרים יום שני דחנוכה לא היה בזה פגם, כיון דבזמן המקדש היו כל ח' הימים מקודשים לפרסום הנס ממילא י"ל דגם באמירת הלל ביום שני היו מקיימים המצוה, וצע"ב).

יא. והנה לענין אי בטלה מג"ת דמסיק בגמ' והלכתא בטלה, חוץ מחנוכה ופורים. כבר הביא החת"ס בסי' קצא דעת הפר"ח דס"ל עפ"י מ"ש שם קמיתיי בטלי אחרנייתא מוסיפים? דאין לעשות שום קביעות לזכר נסי הצלה. אולם החת"ס פסק דלא כן, דלמסקנא דגמרא רק מה שנקבע בקשר עם ביהמ"ק, כגון זמן דקרבן עצים, הוא דבטל עם החורבן. משא"כ נס דהצלת נפשות, בדומה להא דפורים, שאין לו שייכות לביהמ"ק, אינו בכלל ביטול מג"ת. וכן הביא ממה שנהגו גדולי ישראל לעשות ימי יו"ט לזכר נסים שנעשו להם, דלא נקטינן הלכה למעשה לחוש להא דהפר"ח.

ונראה מתוך סוגית הגמרא דמגילה יד הנ"ל, דאין הדבר תלוי במדת היות הנס גלוי או נסתר, דהרי ילפינן נס דפורים מנס קריעת י"ס בק"ו. ואילו היה הדבר תלוי בנס גלוי, א"כ ליכא ק"ו מקריעת י"ס שנאמר שם "וירא ישראל את היד הגדולה" וכו' והם היו הנסים הגלויים שאין להם דוגמא, בעוד שעל נס פורים דרשו חכמים (חולין קלט) אסתר מן התורה מנין שנ' ואנכי הסתר אסתיר וכו', והיינו שהנס נעשה בדרך נסתרת ועטוף במעטפה של דרך הטבע. אע"כ חובת ההודיה אינה תלויה במדת היות הנס גלוי אלא בעיקר בתוצאות הנס, דכל שהוא ממות לחיים ילפינן לה בק"ו, לכולו בתקנה הקדומה וכו"ל. ובנוסח התקנה

שבפסחים קיז. לא נאמר אלא שתיקן לכשיגאלו מכל צרה שלא תבא עליהם, ולא נאמר שהוא רק כשנגאלו ע"י נס גלוי. וכן נס חנוכה – גאולת הניצחון שע"ז תקנו כדפירש"י שם שהו"ל, הרי ג"כ היה בדרך הטבע.

יב. ומעתה בבואנו לדון על נסי הניצחון של מלחמת ששת הימים, שגם כאן עמד הישוב בסכנת כליה ח"ו כפי שהכריזו חזור והכרזו מדינות ערב, שהקיפו המדינה בחילותיהם וכלי משחיתם, אמנם גם זה הוא בגדר נס נסתר, אבל ודאי שאינו נופל מהנס שבימי מרדכי ואסתר שהגדירו זאת בהגדרה "ממות לחיים". ואם אמנם התוצאות של "קיימו וקבלו" עדיין אין אנו רואים דוגמת מה שהיה שם, אולם הן בגמרא לא על זה שחזרו בתשובה שלמה וקבלו התורה מרצון מבוססים הדברים, אלא על הק"ו של ממות לחיים גרידא. א"כ נראה דהכא קיים החיוב מכוח תקנת נביאים הקדמונים לומר את ההלל.

יג. והנה בחת"ס שם אינו דן אלא לענין נס שאירע לעיר או מדינה אחת, א"כ ודאי אינו בכלל עצם התקנה שהיתה על כל ישראל. וכ' שם גם זאת כסניף דהדיון בגמרא אי בטלה מג"ת אינו אלא בפשטו בכל בישראל. אך לא כתב זאת אלא לרווחא דמילתא כפי שיראה הרואה. (וכן נראה קצת דסותר א"ע שכתב לענין הא דאמרו בגמרא שם צאו והפגינו וכו' דמ"מ לא נשאר לו זכר בזה"ז. וכתב בזה "ואולי לא נתפשט היו"ט בכל ישראל אלא במקום הגזרה". אך לפ"ז קשה דא"כ מה הביאו זה לענין אי בטלה מג"ת הרי לפמש"כ אח"כ אין הדיון אלא במה שנוגע לכלל ישראל, ואילו התם המדובר רק על מקום אחד).

ונס ההצלה דמלחמת ששת הימים, כיון שהיה בא"י נוגע לכלל ישראל. ואכן כן שמענו גם ראינו את המוני בית ישראל בחו"ל שלבם רעד לשלום העם אשר בארץ. וכן בזמן נס חנוכה עצמו לא היה כל העם בארץ. דחלק גדול נשאר בבבל כידוע. וכן בארצות שונות אחרות. אלא משום שנס זה שבא"י נוגע לכלל ישראל באשר הם. וכבר הרבו לציין הא דאמרו בהוריות: "הקהל" שהקהל שבא"י הוא דאיקרי קהל. א"כ נס שהתרחש בא"י בהצלת ישראל ממות לחיים הוא בכלל תקנת נביאים הקדמונים לענין ההלל. ומחייב לא רק את ישראל שבא"י, כי אם את כל עם ישראל בכל מקום שהם.

ובפרט לפ"מ שהעלינו לעיל, שכל השקלא וטריא אי בטלה מג"ת אינו נוגע בתקנה הקדומה דהלל, שגם חנוכה מצד הק"ו הוי בכלל עצם התקנה, ולא מכוח תקנה חדשה דמג"ת קאתינן עלה. דלפ"ז גם הפר"ח מודה בכה"ג, דהא דאמרו התם "קמייתי בטלי אחרנייתא מוסיפים?" הוא רק בהני שמכוח תקנ"ח דנתפרטו במג"ת הוא דקאמרינן הכי. משא"כ מה שאנו מחוייבים ועומדים מכוח תקנת הנביאים הקדמונים.

יד. ומה שיש לדון הוא רק לפי פי' הה"מ בדעת הרמב"ם שנתבארה לעיל שמחלק בין עידן התרחשות הנס לזמנים שאח"כ. אבל מאחר שגם לדידיה יש עכ"פ מקום לתקנה ואין זה בגדר "לא תוסיפו", כדחזינן דתקנו ימי הפורים וחנוכה, ומאחר דלדעת רש"י והריטב"א

מחוייבים אנו ועומדים באמירת הלל, א"כ שורת הדין נותנת לאפוקי נפשין מפלוגתא לתקן תקנה זו ולצאת מידי ספק לדעת כל הני ראשונים.

ואין מקום לטוען לטעון דבנידון דידן אין זה בגדר ממות לחיים, שהרי אילו היתה מדינת ישראל משלימה עם שלילת זכות השיט במיצרי טירן ועוד מעין תביעות כיו"ב, לא היו מאיימים עלינו בהשמדה. דזו אינה טענה כלל. דהרי מצינו שגם אם לא באו אלא על עסקי תבן וקש, מחללים את השבת ויוצאין עליהם בכלי זינם (עירובין דף מה.) עיי"ש וברש"י. והיינו משום שכל שנכנעים להם, הרי זה מגביר את כוחם ואת תאבונם. ומאחר שזכויותינו על א"י להקמת המדינה הוכרו ע"י העמים, ואין כאן משום עליה בחומה, הרי יש כאן לעומת זאת חיוב של הגנה עצמית המוטל עלינו מגדרי עזרת ישראל מיד צר, שהיא מלחמת מצוה כמבואר ברמב"ם (פ"ה מה' מלכים). ומכיון שלפי מצב הכוחות של האויב שהקיף את המדינה כשהוא מזוין במיטב הזיון, היה הניצחון בגדר ממות לחיים. וכמו בזמן החשמונאים שגם שם לא היתה הגזרה להמיתם כמבואר בתפילת "על הנסים" – להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. אלא שמכיון שמצד הדין היו מחוייבים במס"נ הרי חל ע"ז הק"ו של ממות לחיים. א"כ כמו"כ בנידון שלנו שמצד הדין היו חייבים לצאת נגדם במלחמה שהיה בה משום סיכון לקיומו הפיסי של העם בארץ, הרי זה בגדר ממות לחיים. ואף אם יהיה מי שיאמר שבכה"ג שהמלחמה היה בה סיכון רב לא היתה חובת מלחמה, אלא להיכנע לדרישותיהם המחוצפות של האויבים שהלכו וגדלו מיום ליום, כי אז לכה"פ הרי היה כאן משום מעבדות לחירות, שגם ע"ז חלה חובת הודיה באמירת הלל. שכן כניעה לאויב ה"ז עבדות כדאמרינן במגילה שם "עבדי אחשוורוש אנן". מה גם שרעיון זה של כניעה נראה זר ובלתי מתקבל על דעת רוב רובו של העם היושב בציון.

טו. ויש להוסיף כסעיף חשוב וכראוי להעמיד דגש מיוחד בציון יום ההודיה, שע"י מלחמה זו זכינו לשחרור ירושלים כולה ומקום הקודש והמקדש. שאם אמנם מנועים אנו מצד מורא מקדש וכל הכרוך בזה מלעלות להר ה' ולהשתחוות במקום היכלו, הרי אין זה מבחינת עול זרים, אלא מכוח הסתייגות עצמית מצד שמירת ההלכה. כן זכינו ששריד מקום המקדש, הלא הוא הכותל המערבי ואף שאר הכתלים המקיפים מקום הקודש, בידינו הם, ועם ישראל מתייחד בחרדת קודש במקומות הללו בתפילה לגאולה שלמה בקרוב. וכן לא נתעלם מהרחבת הגבולות הכוללים את כל ארץ כנען המקודשת בקדושה מיוחדת, ואף למעלה מזה. כל אלה חוברו יחדיו ומצטרפים להגדיל חיוב ההודיה, נוסף על עיקר יסוד החיוב ממות לחיים ומעבדות לחירות.

כל האמור לעיל מבסס מבחינה הלכתית ונותן תוקף לתקנת הרבנות הראשית שקבעה את יום כ"ח אייר, הוא יום שחרור ירושלים כיום שמחה והודיה באמירת הלל בשם ומלכות. ועפמ"ש"כ נראה גם, שהיה מן הראוי לכנס את כל רבני הארץ ולהכריז על ציון יום הניצחון

שראו לקבעו ביום גאולת ירושלים שהוכפלה בו הטובה, ולקבעו על כל ישראל בכל מקום שהם, כיום הודיה ושמחה באמירת הלל בברכה, ולכבדו בשירה וזמרה לבטא רגשי הודייתנו על הצלתנו ופדות נפשנו. ותפילה חמה בפינו כי כשם שזכינו לנסי הפדות כן נזכה לראות עין בעין בשוב ה' ציון, ופדויי עמנו יעלו לציון ברנה, כן יהי רצון.⁷

4

על אמירת הלל בכ"ח אייר הרב מאיר הכהן קפלן (תרס"ה-תשנ"ד) דיין בביה"ד הרבני בתל-אביב

הנושא: דיון על החיוב לומר הלל ביום כ"ח אייר, יום שחרור ירושלים עיר העתיקה מקום המקדש וכותל המערבי. ויום הניצחון של צה"ל על אויבינו מסביב ארץ ישראל. ויום שזכינו שכל ארץ ישראל היא בידינו, ונצלנו ממות לחיים יצאנו מאפלה לאור גדול ומשעבוד לחירות מאויבנו.

א. שנינו במס' ערכין י, א: "מאי שנא הני הואיל ויחיד גומר בהן את ההלל, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק שמונה עשר יום שהיחיד גומר בהן את ההלל שמונת ימי החג, שמונת ימי חנוכה וי"ט הראשון של פסח, וי"ט הראשון של עצרת ובגולה עשרים ואחד יום וגו', דכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, לילה המקודש לחג טעון שירה ושאינו מקודש לחג אינו טעון שירה וכו', והא חנוכה דלא הכי ולא הכי, וקאמר משום ניסא, פורים דאיכא ניסא לימא, אמר רבי יצחק לפי שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ, מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, והרי יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ הוא ואמרינן הלל, כדתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה, רב נחמן אמר קרייתה זו היא הלולא, רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש, אכתי עבדי אחשורוש אנן, ולר"נ דאמר קרייתה זו היא הלולא, התניא משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה, כיון שגלו חזרו להיתרן הראשון".

למדנו מתוך הסוגיה הנ"ל שהלל נקראת שירה, ואומרים שירה זו בין בחגים מטעם מצות החג ובין בימי אירועים נסיים שלמעלה מדרך הטבע, כמו חנוכה ופורים, ועל פורים ישנם שלשה נימוקים מדוע שלא אומרים בו את ההלל, א' משום שהנס קרה בחו"ל, שנית, הואיל וקורא את המגילה בפורים וקריאת המגילה היא באה כתחליף להלל, כלומר יוצאים בקריאתה כמו שהיו אומרים הלל בו, ושלישית: הואיל שבתקופת מרדכי ואסתר עדיין

נשארנו עבדי אחשוורוש ובעינינו שנהיה משוחררים מעול שעבוד מלכויות ונהיה אך ורק עבדי השם אז הננו מוכשרים לומר הלל, וכל זמן שעדיין אנו משועבדים למלכויות והננו עבדי אומות העולם אין אנו כשרים לומר הלל, כיום אנו בעז"ה בארץ ישראל בארץ הקודש, בארץ שהיא מוכשרה לומר שירה להקב"ה ואין עלינו עול מלכויות ואם מתרחש לנו נסים אין כל תחליף במקום ההלל לכן בעיית ההלל היא הלכה למעשה בכל מקרים של נסים גדולים.

ב. המקורות בתורה שהראשונים למדו משם החיובים לומר הלל. הרא"ם ז"ל בספרו יראים בסימן רסב [קכה] כתב דקריאת הלל מדאורייתא היא, כלומר במקרים שהטילו עלינו חכמים לקרוא את ההלל היינו בשמונה עשרה הימים שגומרים בהם את ההלל, כמבואר בערכין יא ב, לא התכוונו חכמינו ז"ל להוסיף לנו תקנות חדשות אלא גילו לנו את החיובים מן התורה שהם באלו הימים הנ"ל, ואף דגמרינן לה מנביאים היינו מן הכתוב "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" שהוא בספר ישעי' ל, שהוא רק מדברי קבלה, צריכים לדעת כי טרם שנכתב פסוק זה מקובלים היינו מהלכה למשה מסיני, ואתא נביא ואסמכי' אקרא, [אלא הלל דחנוכה מדרבנן הוא] וכן איתא בספר מצות קטן ז"ל בסימן קמו דקריאת הלל מצוה דאורייתא היא, מקרא דכתיב כי הוא תהלתך והוא אלקיך [דברים בפרשת היראה] וכבר הביא כן הראב"ע ז"ל בספר יסוד מורא שער ששי בשם רבנו בחיי ז"ל 'וכן הביא בזהר הרקיע עשין טז, והוא ז"ל שם כתב שהוא בכלל קודש הלולים לה', שממש נצטוינו להלל ולהודות להשם בכל ימי שמחתינו, ורבנו דניאל הבבלי ז"ל במעשה נסים להר"א מיימון ז"ל סי' א כתב דנפקא לי' מדכתיב ולא תחללו את שם קדשי, ודרשו בספרא פ' אמור פ"ט, ממשמע שנאמר ולא תחללו, אמור קדש, וכן הגמ' במס' ערכין י ב אומרת מנין לעיקר שירה מן התורה מהכא, שנא' תחת אשר לא עבדת את השם אלקיך בשמחה ובטוב לבב, איזו עבודה שהיא בשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו שירה.

ג. אם קריאת הלל חיובו מן התורה או מדרבנן. כבר הבאנו את דברי היראים, המחלק בין אמירת הלל בחגים הנובעת מחיוב ושמחת בחגיך שהוא מן התורה. אבל אמירת הלל בחנוכה שהיא שבח להקב"ה על נסיו, שעשה אתנו הוא מדרבנן, אולם ישנם מפרשים המוכיחים מתוך הסוגיא במס' תענית כח ב, כי כל ההלולים בין בחגים בין בחנוכה מן התורה הם והנה לשון הגמרא שם: אמר רבא זאת אומרת הלולא דבריש ירחא לאו מדאורייתא היא משום דאין גומרינן בו את ההלל, אלא מדלגין דילוגין בו. הרי ברור דבשאר הימים שגומרינן בהן את ההלל קריאתו מן התורה, ומה שנא' בגמ' במס' ברכות יד א, כי הלל מדרבנן, מסביר ר' ירוחם פישל פערלא ז"ל בחיבורו על ספר המצוות לר' סעדיה גאון ז"ל במצוה נט-ס, כי בהסוגיא דברכות מתכוונים לומר שעיקר אמירת הלל בחנוכה הוא מדרבנן מפני שאמירתו משום פרסומא דניסא והואיל וכבר הדליקו נרות חנוכה בערב על פתחי בתיהם וכבר נתפרסם הנס, לכן אמירתו אחרי ההדלקה של הערב הוא רק מדרבנן, אבל זולת

זה, אם לא היו עושיין פעולה דומה קודמת כדי לפרסם את הנס היינו מקיימים באמירת הלל בחנוכה משום פרסומא דניסא מצוה מן התורה, כמו שמקיימים מצוה מן התורה בחגים באמירתו משום שמחת החג.

ד. הישובים על ההבדלים בין הימים הטובים האמורים במגילת תענית לבין חנוכה ופורים.
 שנינו במס' ר"ה יח ב: "רב ורבי חנינא אמרו בטלה מגילת תענית, רבי יוחנן ורבי"ל אמרו לא בטלה מגילת תענית" ופירש"י ז"ל שם: ימים טובים שקבעום חכמים ע"י נסים שאירעו בהם ואסרום בתענית ויש מהם אף בהספד וכתבום במגילת תענית אלין יומיא דלא להתענאה בהו וכו' ועכשיו שחרב הבית בטלו ומותרים בהספד ותענית". אם כן, עומדת השאלה לפנינו מדוע לא קבעו חכמים לומר בהם הלל רק אסרום בתענית ויש מהם בהספד ולא יותר. על שאלה זו עונה ר' ירוחם פישל פערלא ז"ל שם: כי לא כל הנסים שוין, בודאי חיוב קריאת הלל הוא מן התורה כמבואר במס' תענית כח הנ"ל, במה דברים אמורים אם אירע נס גדול ומפורסם כיציאת מצרים ונס חנוכה או נס פורים, אבל לא בנס שאינו גדול ואינו יוצא כל כך מדרכו של עולם.

נסים כאלה שאירעו לפני שנה שנוצחו כל צבאות אויבינו שהקיפו אותנו מכל עבר. ומטרתם היתה לכבוש את ארץ הקודש ולהשליך אותנו לים, לחנוק אותנו בגאזים, ולהחריב את ערי ישראל בטיילים שהציבו בפורט-סעיד מכוונים לתל אביב ושאר ערי ישראל. וכל השגרירים והקונסולאטים הזרים שלחו אזהרות חמורות לאזרחיהם שיעזבו מיד את הארץ, כי סכנה גדולה נשקפת עם התלקחות הקרבות באוויר ביבשה ובים. והקדוש ברוך הוא ברוב חסדו וטובו, ד' איש מלחמה, הפך את הגלגל, ונהפוך הוא, אשר שלטו היהודים המה בשונאיהם, ואנחנו נצחנו אותם, במשך שעות מועטות היתה האווירייה המצרית מובסת, ובמשך ששת ימים נכבשה כל הארץ ומדבר סיני ורמת הגולן ועטרת תפארת ראשינו בית המקדש עם השכינה כביכול ברשותנו מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי, קבר רחל אמנו בידינו, מערת המכפלה קברי אבותינו אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה רחל ולאה במדינתנו, ויש לנו גישה חופשית לשפוך שיח ולהתפלל בכל המקומות הקדושים, הכי אפשר לתאר את השינוי הגדול שחל מלפני שנה לפני המלחמה ואחרי המלחמה?

אין כל ספק שלא פחות מנס חנוכה ונס פורים הם הנסים שאירעו לנו לפני שנה, נצלנו ממות לחיים, יצאנו מאפלה לאור גדול וארץ הקודש השתחררה מידי זרים מעבדות לחירות. ה. עוד דבר, לפי דעת רש"י בפרשת צו וכן דעת הראב"ד ז"ל בפירושו לתורת כהנים בפרשת צו ה' יא וכ"כ הראב"ע ז"ל, וכך יוצא לפי דעת הסמ"ק והאור זרוע ז"ל וכ"כ הרשב"ץ ז"ל דארבעה צריכים להודות היינו שחייבים לברך ברכת הגומל וגם חייבים להביא קרבן תודה [דלא כדעת הרמב"ם ז"ל והתוס' בערכין יא ב שם בשטמ"ק הסוברים דאין תודה באה חובה] אם כן, כשאירע נס גדול לציבור ובפרט בארץ ישראל, חייבים כולם להביא ביחד קרבן חדש

נוסף בתור קרבן תודה ונעשה קרבן חובה על הציבור ואומרים עליו שם מזמור לתודה אין נפקא מינה איזה מזמור חייבים לומר, העיקר שחייבים לומר שירה ושירה זהו הלל.
ו. היוצא מדברינו שהחייב לומר הלל ביום כ"ח אייר הוא חיוב כפול ומשולש. ראשית מטעם פרסומא ניסא. שנית, מטעם הודאה על הנס כמו ברכת הגומל, ושלישית, מטעם מפני חיובנו להביא קרבן תודה ואנו רוצים שאמירת שפתינו יהא חשוב ומקובל כאילו הקרבנו את קרבן התודה במועדו.

ז. כח בית דין יפה: כחה של הרבנות הראשית בא"י לתקן תקנה לומר הלל. ר' ירוחם פישל פערלא אומר בזה"ל: נאמר במס' שבת כא ב לשנה אחרת קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה [בענין חנוכה]. מאי לשון קבעום – היו צריכים לומר ותקנום וכן מאי לשנה אחרת. ומסביר הדבר באופן זה. כי בשנה הראשונה חייבים היו מן התורה לקרות הלל ולהודות להשם ולא היו צורך לכח בית דין יפה, אבל בשנה האחרת דשוב ליכא מצוה מדאורייתא הוצרכו לקבוע עליהם חובה מכאן ואילך ולדורות כשמגיע יום הנס והנצחון, ומפני שלא תקנו דבר חדש אלא הטילו על הציבור להמשיך בפרסומא דניסא בכל שנה כלומר עצם החיוב לפרסם הנס הוא מן התורה, והצורך הוא רק לקבוע את היום מתי לומר הלל, וכמו כן בנדון דידן, עצם החיוב לפרסם את הנס הוא מן התורה ואין צורך בתקנות. והצורך הוא רק שב"ד יקבע את היום, מתי לומר הלל, על זה יש גם לנו כח בית דין ולקבוע היום מתי לומר הלל לכן, תקנתם של מועצת הרבנות היא חיובית.

ח. ואני רוצה לסיים במאמר נפלא מובא במדרש רבה פרשת קדושים פרשה כד וז"ל שם: דבר אחר ישלח עזרך מקודש א"ר לוי כל טובות וברכות ונחמות שהקב"ה עתיד ליתן לישראל אינן אלא מציון, ישועה מציון שנא' מי יתן מציון ישועת ישראל [תהלים יד] עוז מציון שנא' מטה עזך ישלח ה' מציון [שם קי] ברכה מציון שנא' יברכך ה' מציון [שם קלד] שופר מציון שנא' תקעו שופר בציון [יואל ב] טל וברכה וחיים מציון שנא' כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם [תהלים קלג] תורה מציון שנאמר כי מציון תצא תורה [ישעיה ב] עזרה וסיוע מציון שנא' ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך [תהלים כ] מקודש מקידוש מעשים שיש בידך ומציון יסעדך מציון מעשים שיש בידך אמר הקב"ה למשה בני כשם שאני פרוש כך אתם פרושים, כשם שאני קדוש כך תהיו קדושים הדא הוא דכתיב קדושים תהיו.⁸

איך להתנהג בקביעת יום הניצחון
הרב עובדיה הדאיה (תר"ן-תשכ"ט)
חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל,
חבר בית הדין הגדול וראש ישיבת המקובלים 'בית אל'

על דבר השאלה איך להתנהג בקביעת יום הניצחון, סדר התפילה וכו', עם נימוקים הלכתיים הנני לענות בעה"ת כפי אשר יורוני מן השמים, ואציין תחילה את הנקודות שעלינו לבררם והם כדלהלן:

א אם בכלל יכולים בתי-הדין או ראשי העדה העומדים בראש כמו רבנות הראשית להטיל על העדה איזה חיובים וגדרים בפרט קביעת יום חג כללי, דבר חדש שלא היה לו מציאות בדורות הראשונים, ולהוסיף על תקנות חז"ל המקובלים מדור דור.

ב להוסיף נוסחי תפילות, מה שלא נתקבלו מאנשי כנסת הגדולה שסידרו לנו כל נוסחי תפילות שבידינו, שהם מיוסדים ומתוקנים על פי סודות עמוקים ורמזים עליונים, כפי שגילה לנו רבנו האר"י ז"ל בכוונותיו בסדר התפילה שבכל ימות השנה כידוע ליו"ח, עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע וכל המשנה אפילו כקוצו של יו"ד, הרי הוא כמקצץ בנטיעות ח"ו ועונו ישא רח"ל.

ג להתיר את האיסור שמקובל מדור דור ע"פ קבלת חז"ל, כמו איסור תספורת בימי העומר, שה' אייר הוא אחד מימי העומר שאסורים בתספורת, וכל מיני שמחות, חתונות וכדומה, מחמת האבל של תלמידי ר"ע שמתו בימים האלה, שאיסורם נמשך עד יום ל"ג כעומר, ויש מחמירים עד שבועות, כידוע לכל אדם הפשוט.

ד לאור פתח ההיתר ע"פ ההלכה שיתבאר בע"ה, מה הם הדברים שיכולים לסדר, כמו להוסיף בס' התפילה הלל בברכה או שלא בברכה, שהחיינו וכדו' נוסחי תפילות נוספות שנהגו לאומרם בימים טובים וחגים, וכדומה.

ה כמו כן אם יכולים לסדר נוסח מגילה כמגלת פורים, בו יסופר ענין המאורעות וגודל הנסים והנפלאות שרבים נפלו ביד מועטים וכו' וכן הלאה.

ו קביעות זו, אם יכולים לקובעה לדורות, כמו מגלת אסתר, שאמרה לחכמים קבעוני לדורות כידוע מדברי חז"ל.

ז חיוב זה אם יהיה מוטל גם על קרקפתא דגברי, היינו שלא רק בא"י, אלא גם אם אחד מא"י יצא לחו"ל, הוטל עליו החיוב להתנהג בימים אלה כמנהג א"י, כמו יו"ט שני ש"ג, שכ"ז שלא עקר דירתו מחו"ל מוטל עליו החיוב להתנהג כמו שהיה בחו"ל, וכן הדבר בבן א"י

שנסע לחו"ל, שעליו להתנהג בחו"ל כמו בא"י לענין ס' התפילה והנחת צו"ת, וכן אם מוטל על זרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות, בכל מקום מוצאם. הן אלה הנקודות שמוטל עלינו לבררם וללבנם אחת לאחת בעה"ת. זה יצא ראשונה אם יש כח ביד ב"ד לתקן תקנות חיובים וגדרים וכו' ואגבה שאלה ו. ז. שנגררים אחריה כדלהלן:

א) הנה על פתגם דנא, נשאל מהר"ם אל אשקאר ז"ל בתשובה סימן מט (שצינו הבאה"ט או"ח סי' תרפו סק"ה), בעיר אחת הם ובית דינם תקנו ביניהם בחרמות והסכמות עליהם ועל זרעם וע"כ הבאים אחריהם מעתה וע"ע, לעשות את יום אחד עשר יום לחדש טבת כיום פורים לכל דבר כדי לפרסם נס אחד גדול שנעשה להם באותו יום וכו', ושם בתשובה בתחי"ד כתב ז"ל תשובה ודאי יכולים לתקן ביניהם תקנות לעשות הסכמות וגדרים ולקנוס העובר עליהם, ואפילו להסיע ממדת דין תורה, ע"ש שבסס דבריו ע"פ דברי הגמ' בבא בתרא פ"ק ורשאין בני העיר להסיע קצתן על קצתן, ופירש"י לקנוס על קצת דבריהם ולהסיע על מדת דין תורה, וכן איתא בתוספתא וכו' ע"ש והוסיף לומר דמ"ש והוא דאיכא אדם חשוב בינייהו, זה דוקא בבני אומנות, אבל שלא בבני אומנות אפי' בדליכא אדם חשוב בהדיהו, וכ"ש הם ובית דינם דאלימי טפי וכן הוכיח מדברי הרמב"ם בה' סנהדרין פכ"ו, וכ"כ הרשב"א והרמב"ן ז"ל ע"ש.

ב) ובספרי ישכ"ע ח"ז או"ח סימן מד אי"ב הבאנו שם כמה דוגמאות פורים שעשו בכמה מקומות לשם הנס שנעשה להם, והבאתי שם מס' יהדות לוב שכתב שהיו עושים בטרופולי ג' סוגי פורים בשנה ביום כ"ג טבת לפורים אשריף, ביום כ"ה טבת לפורים בורגיל, השלישי הוא פורים הרגיל של מרדכי ואסתר, ושם מובא נוסח 'מי כמוכה' שנהגו לומר בשני הפורים הנ"ל, יעו"ש יהדות לוב וכן הבאנו מהרב חיי אדם בכלל קנה אות מה בדידה הוה עובדא בנס שאירע לו שנת תקס"ד אור ליום ט"ז כסלו, וקבע יומא טבא מדי שנה בשנה לספר נפלאות ה' וכו', ראה בדברינו שם באות ב שהבאנו עוד מס' מועד לכל חי שנהגו בעירו אזמיר איזה משפחות שיש להם פורים ביום ח' אייר שקבעו אותו לדורות וכו' וכן שם באות ג' הבאנו מס' איש אמונים שיש להם פורים ביום ט' ניסן בגלל הנס שנעשה להם וקבעו אותו ליום משתה ושמחה לדורות עם מקרא מגלה, משלוח מנות ומתנות לאביונים, ועוד שם ביו"ד הבאנו מס' מעשה נסים (לר"י בדהאב ז"ל) ביום טו"ב שבט וכו', ועל סמך כל הנ"ל העלינו שם אות ה' ללמוד וללמד לאלה עולי לוב הנמצאים בא"י שעליהם לנהוג גם בא"י כפי שנהגו בחו"ל לעשות יום משתה ושמחה בקריאת מגלה שתקנו להם חכמיהם, אין נגרע דבר, כי חיוב זה הוא מוטל אקרקפתא דגברי ע"ש דברינו, ומנה לנ"ד דיש כוח ביד ב"ד וראשי העדה לקבוע ולתקן יומא טבא במשתה ושמחה בקריאת מגלה משלוח מנות ומתנות

לאביונים כדין פורים של מרדכי ואסתר בלי מגרעת, וחיוב זה יהיה מוטל אקרקפתא דגברי, כפי שמצינו בכמה פורים הנ"ל שהיה במקומות שונים כפי שכתבנו.
ג) הנה בזה כמעט נפשטו רוב השאלות והם א. ה. ו. ז. נשאר לנו לברר שאר השאלות ב. ג. ד.

שאלה ב'

להוסיף בנוסחי התפילות מה שלא נתקבל מאנשי כנסת הגדולה

א) הנה מרן ז"ל באו"ח סי' קיב ס"א פסק אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בג' אחרונות, ודוקא צרכי יחיד, אבל צרכי ציבור שרי, וכתב המ"ב שם סק"ב שזה הוא ג"כ מעין השבח והכבוד לרבו שרבים צריכים לו ע"כ, והכוונה כמ"ש במק"א דטעם האיסור לשאול בג' ראשונות ואחרונות משום דג' ראשונות דומין לעבד שמסדר שבח לרבו ואמצעיות לעבד שמבקש פרס מרבו, ואחרונות לעבד שקבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו וע"כ אין ראוי לשאול בהם צרכיו, וכל צרכי ציבור הוא מעין השבח וכבוד שרבים צריכים לו וכ"כ הכה"ח מכמה פוסקים ע"ש.

ב) והנה זה נאמר בשאלת צרכי ציבור, דאפילו בדרך שאלת צרכיו מותר, והדברים ק"ו, אם ההוספה בג' אחרונות לא בתורת שאלת צרכים, אלא בדרך הודאה, דהיא כעין הנוסח של הברכה, שמודה על קבלת הפרס, שיכולים להוסיף כמו שמוסיפים על הנסים בחנוכה ופורים, ואף אם יוסיפו בסוף כעין שאלת צרכים, דהיינו כלשון הזה, כמו שעשית לנו נסים ונפלאות בזמן ההוא, כן תעשה לנו נסים ונפלאות בכל זמן וזמן, בעת צרותינו, שתשמיד ותכניע כל אלה שקמים עלינו לכלותינו, גם זה מותר, דהוי כצרכי רבים כנ"ל, וכ"ש אם תהיה ההוספה בשומע תפילה או בסוף התפילה אחרי יהיו לרצון דמותר כמ"ש בסי' קיט ס"א ובסי' קכב ס"ב (עי' מ"ב שם סק"ז).

שאלה ג'

להתיר דבר האסור המקובל מדור דור כמו תספורת, חתונות והעומר

א) הנה הרב מועד לכל חי סי' ו או"ח הנ"ל, כתב וז"ל נהגו בעירנו עיר אזמיר, איזה משפחות שיש להם פורים ביום ח' לחודש אייר וכו' שנעשה להם נס וקבעו אותו היום פורים לדורות, וכמו"כ יש משפחות שבאים מאנשי אנגורא ויש להם פורים ביום י"א לחודש הזה ואין אומרים תחנונים ויש מהם שמסתפרים בהם כי יו"ט שלהם הוא ודאי דכוונתו למ"ש רמ"א סי' תצג, ס"ב, ומי שהוא בעל ברית וכו' מותר להסתפר בספירה לכבוד המילה ע"כ, והיינו מפני שהוא יו"ט שלו ולכן גם אלה שיש להם פורים באותו היום הרי הוא כיו"ט שלהם ומותרים להסתפר בו ביום אפילו בימי הספירה.

ב) ואמנם בישכיל"ע ח"ו או"ח סי' י סעיף ב או"ח, אחרי שהבאנו דברי המל"ח הנ"ל (באות ז) הארכתי להוכיח דאין מקום להתיר תספורת ועריכת נשואין בנ"ד מטו"ט כל הנימוקים שהבאנו שם, קחינו משם ואכמ"ל, אלא דבלא"ה כאן בנ"ד במלחמת ששת-הימים סיום המלחמה בניצחון ישראל, היה בתחי' חדש סיון דבלא"ה אין אנו אומרים תחנונים בימים אלה עד י"ג סיון, ונוהגים לערוך נישואין באותם הימים, אף להמחמירים שלא לערוך נישואין אחרי יום ל"ג ובדאי דיכולים להסתפר ג"כ.

שאלה ד'

מה הם הדברים שיכולים לסדר

א) הנה לענין קריאת הלל, כבר הבאתי שם בח"ו סי' י הנ"ל בסעיף א דברי הגאון חיד"א בס' חיים שאל ח"ב סי' יא שנשאל בזה מעיר אחת שנעשה להם נס אחד שניצולו מצרתם ותקנו שיתענו עשרה יחידים, ובלילה יאמרו כל הקהל הלל גמור אחרי י"ח וכן ביום אחרי חזרת ש"צ, אי אריך למעבד הכי, והשיג לענין אמירת הלל בלילה אגן יד עניי, דאיבעיא לן למעבד כדתיקון רבנן ביו"ט ובחנוכה דלא תקון לאומרו בלילה ופסח שאני דשם יש סוד גדול עד"ה, ועל אמירת הלל ביום השיב שלבו מהסס טובא שלא ראה להרי"ף והרמב"ם והרא"ש שכתבו דברי הגמ' בפסחים (ק"ז א) ההיא דנביאים שביניהם וכו' ובתוס' סוכה (מד) ובסמ"ג ה' חנוכה מפו' בדבריהם שתקנת נביאים היתה בתשועת ישראל כגון ישראל על שפת הים וניצולו מכל מלכי כנען וכו' ובסו"ד כתב וז"ל ולכל הדברות והאמירות נראה שצריך ליזהר שלא לאומרו, במקום שאומרים אותו ביו"ט ור"ח כי נודע כי כל עניני התפילות בנוי ומתוקן ומיוסד על אדני רזי עולם וכו' ורז"ל תקנו שיאמרו הלל אחר תפילת י"ח לסוד הכמוס ואנן הדיוטות לא ידענו אי אמירת הלל זה מישך שייך במקום הזה וכו', באופן דדעתי הקצרה אף אם ירצו לומר הלל לא יאמרו אחר תפילת י"ח ומשבח אני רבני ליורנו שכאשר אירע להם שנת תק"ב צרת הרעש וניצולו, תקנו תענית ביום ההוא בכל שנה, ובש"ק לומר הלל הגדול כ"ו כל"ח במקום שתקנוהו רז"ל בזמירות בנעימה וניגון יפה, ולא תקנו לומר הלל וכן ראוי לעשות עכ"ל.

ב) והנה בדברינו נסתפקנו אם נ"ד מתייחס לכל ישראל או לא, ואחר שציידתי (באות ד, ה, ו) שלכאורה מתייחס לכל ישראל כפי הנימוקים שכתבתי שם, שוב באות ז כתבתי לחלק כי נדונינו שונה הרבה מנס חנוכה ופורים וקי"ס, ושאר הנסים שנעשו לכללות עם ישראל ע"ש מילתא בטעמא, ואותו הטעם שייך גם בניצחון של מלחמת ששת הימים כאשר יראה הרואה, ולכן העלתי (באות ח) דאפשר לתקן הלל רק אחרי גמר התפילה בבחי' הודאה להודות לה' עכ"פ על התחלת הגאולה זו, שיש בה עכ"פ קצת תשועה גדולה לכל ישראל בכלל וה"ז בבחינת 'כל המודה בניסו נעשה לו נס אחר וכו' אך פשוט כי רק קריאת הלל בלי

שום ברכה, כי מה לנו להיכנס בספק ברכות כי הלא בספק ברכות קי"ל שאפי' נגד מרן שקיבלנו הוראותיו אמרינן סב"ל, כידוע בספרי הכללים וכאשר הארכתני מספיק במקו"א, ואכמ"ל, והרי כבר אמרו ברכות אינם מעכבות, וגם בלי ברכה מתקבלת ההודאה ברצון לפני ה' לזכות אותנו לנסים אחרים לתשועה קרובה ולגאולה שלמה, ומה לנו להיכנס באיסור לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ע"כ שב ואל תעשה עדיף, וכן זכורני שעמדו על שאלה זו בזמן הרבנים הראשיים הגאונים הרב הרצוג ז"ל והרב עוזיאל ז"ל והוחלט בהסכמת כל חברי מועצת הרבנות הראשית כנ"ל שלא לומר רק אחרי גמר התפילה, ובלי ברכה, על יסוד דברי החיד"א ז"ל הנ"ל שהוזכר בתוך מועצת הרבנות הראשית ע"י הרב משולם ראטה ז"ל ואני העבד, ומה מאוד נפלאתי לשמוע כי הוחלט במועצת הרבנות המשמשת עתה היפך כל זה, לומר הלל גם בברכה, ומסתמא שגם האמירה היא אחרי תפילת י"ח, ולא ידעתי מי הכניסם בתגר זה, להיכנס בספק ברכות באיסור שלא תשא שם ה' אלהיך לשוא שעליו נזדעזעה כל העולם, כידוע בדברי חז"ל, ומה היה חסר אם היו מתקנים בלא ברכה בבחי' ברכות אינם מעכבות, איך נעלם מעיניהם כל דברי הפוס' בענין סב"ל, ובפרט דברי הגאון חיד"א ז"ל שעליו אנו סומכים בכל מקום ומקום (ואני משער כי השמועה לא נכונה).

ג) אשר לברכת שהחיינו לפני ההלל, כבר הארכנו בזה בכמה מקומות מספרי ישכי"ע בח"ו סו הנ"ל ס"ב, בישכי"ע ח"ח (הי"ל עתה) או"ח סי' כה ס"ד או"ד, וסי' מג ס"ב, ושם העלתי דברכת שהחיינו לא נתקנה במקום שיש שותפים בשמחה, דבמקום שיש שותפים בשמחה מברכים רק הטוב והמטיב, לא שהחיינו כמבו' בש"ע סי' רכג ס"ב ע"ש וכאן בנ"ד כל עם ישראל שבא"י ובמקו"א שותפים בשמחה, ואין לברך רק הטוב והמטיב, ועוד מטע"א שברכת שהחיינו נתקנה רק במקום שמחה שלמה, ל"כ בנ"ד, הרי כמה משפחות שנפלו בניהם בקרב, במקום שמחה יש להם תוגה, על נפילת בניהם רח"ל, וגם אלה שבניהם חזרו בשלום, הרי גם להם מגיע צער ותוגה, על הנפשות היקרות שנפלו במלחמה, כי עם ישראל כולו נחשב כגוף אחד, ומגיע להם צער בזה על נפילת אחיהם כי כל נפש אחת מישראל היא כעולם מלא, וע"כ אין מקום לברכת שהחיינו מכל הטעמים הנ"ל. זה הנלע"ד להלכה, ולמעשה הא איכא מר עוקבא, הרבנים הראשיים שליט"א אשר בידם הרשות לרחק או לקרב, וצור ישראל ישלח משיחו ומי"נ כן יהי רצון אמן.

6

בעניין הלל והודאה על נסי הניצחונות שבזמננו הרב דוד שלוש (תר"ף-תשע"ו)

רבה של נתניה וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

שאלה: האם חייבים לגמור את ההלל על נסי הניצחונות במלחמת ששת הימים ועל נס הצלתנו במלחמת יום הכפורים וכן ביום ה' אייר יום הכרזת המדינה וביום שחרור הכותל המערבי, שריד בית מקדשנו או שרשות הוא, או שיש אסור בדבר?

תשובה: טרם אחל בברור ההלכה של אמירת הלל ביום העצמאות, אעמוד על עצם אמירת ההלל שאינו אלא ששה מזמורים מספר התהלים ואם כי אמרו בפסחים (ק"ח) "משום שיש בהם ה' דברים, יצי"מ, קריעת ים סוף, מתן תורה, תחיית המתים וחבלו של משיח" מדוע ניתנה להם חשיבות מיוחדת ע"י חז"ל שקבעו 18 יום בשנה בלבד לקרותם (רמב"ם פ"ג מהל' חנוכה) (לבה"ג י"ח יום כלם מהתורה ולרמב"ן הקריאה ברגלים בלבד מהתורה) ונקבעו כשיר מיוחד שאליו התכוון הנביא ישעיה 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג' (ערכין י), ונביאים הוסיפו לתקן לאומרם על כל צרה שנגאלין ממנה (פסחים קח) ועוד זאת שהלבישום צביון מיוחד של קדושה עד שהסתפקו (בברכות יד) אם חמורים הם יותר מק"ש לענין הפסקה בהם בשאלת שלום, ולהלכה דינם כק"ש, והקפידו שלא לאומרם בכל עת עד שאמרו כל הקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף (שבת ק"ח) ומה בכך שקוראים הלל בכל יום, וכי מפני שקורא מזמורי תהלים ומשבח לה' על נפלאותיו ורוב חסדיו ועל גדולתו יתברך יהיה כמחרף ומגדף.

רש"י פי' שנביאים תקנו לומר בפרקים לשבח והודיה וזה הקורא תמיד בלא עתה אינו אלא כמזמר שיר ומתלוצץ עכ"ל. לא מובן למה אם קורא את ההלל בכל יום ומתכוין בקריאתו לשבח לה' על יצי"מ ושמציל אותנו תמיד מצרה אינו אלא כמזמר שיר ומתלוצץ, ומה בין מזמורים אלה ובין תפילת עזרת אבותינו וכו' ותפילת אמת ואמונה בערבית ששניהם מזכירים בה אותו תוכן של הלל שמצילנו מכף כל אויבינו ושהצילנו ממצרים וטבע אותם בים סוף, או שירת היום שאנו מזכירים בכל יום?

רבנו יונה כתב בשם רבו משום שעיקר ההלל על כל צרה שנגאלין ממנה ואנו אומרים אותו באותה שעה כמו שאמרו דוד על הצרות שעברו עליו, וכשאומר אותו בכל יום נראה כמי שאומר שאין הקב"ה עושה נפלאות בכל יום ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר ונמצא שמחרף ומגדף כלפי מעלה.

וקשה שהרי מצווים אנו להזכיר יצי"מ כל ימי חיינו השכם והערב וחז"ל תקנו לנו לומר אחר ק"ש של שחרית ממצרים גאלתנו בכוריהם הרגת ובכורך ישראל גאלת וים סוף להם בקעת

וזדים טבעת וידידים עברו ים סוף ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר, וכן בערבית בנוסח דומה, ונוהגים לומר שירת הים בכל יום ומדוע אין אומרים 'הוי כמחרף ומגדף כמי שאומר שאין ה' עושה נפלאות בכל יום ולפיכך קורא הנסים שקרו כבר', ועוד קשה שהרי בהלל נאמר 'מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם, סבוני גם סבבוני בשם ה' כי אמילם, ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל' בכל התקופות והזמנים ולא רק הנסים שעברו.

ועוד קשה לדבריו שהוא עצמו כתב בפ"ב דברכות שאומרים הלל בדלוג על כל צרה שנגאלין ממנה, ולפי"ז למה לא הפסיקם רב לבני בבל (תענית כח) כשראה אותם קוראים הלל בדלוג בר"ח והרי הוי מחרף, כיון שנתקן לאומרו בעת צרה בדלוג, וזה אפשר ליישב שרבנו יונה סובר דהקורא בדלוג כל יום דוקא בכל יום אבל לפרקים אין קפידא, וכיון שהיו אומרים אותו מדולג רק בר"ח לא הקפיד, אבל אם היו גומרים אותו היה מקפיד משום שעוברים על תקנת י"ח יום יום כמ"ש בערכין.

רבנו יונה כתב טעם נוסף בשם הירושלמי משום שכתוב בו 'עצביהם כסף וזהב' וכשאומר אותו בכל יום נראה כמתכוין לחרף כלפי מעלה שאינו יכול לבטלם מהעולם, ולפי"ז כשקוראים אותו בדלוג שמדלגין מזמור לא לנו ה', יכולים לאומרו בכל יום ולא הוי מחרף, ולפירוש זה יוצא דגם מזמור (קלה) 'הללו את שם ה', הללו עבדי ה' אסור לאומרו בכל יום שגם בו כתוב עצביהם כסף וזהב וכו', וזה דחוק, שבגמרא כל הקורא הלל בכל יום משמע הלל דוקא. עי' מדרש תלפיות שהזכיר עוד טעמים ואכמ"ל.

אנסה אף אני לענות את חלקי ותפילתי על חכי שלא יהיו כבוקי סריקי, אלא יערבו לפני צורי מלכי. הנה זה ברור שהמלה "נס" שאנו משתמשים בה אינה אלא יחסית, כי לגבי הבורא שיצר את כל העולם כולו וכל פרט ופרט ממנו בחכמה נפלאה הכל אצלו במידה שווה, קריעת י"ס והוצאת מים מצור החלמיש אינם נס יותר מאשר יצירת הנמלה והדבורה, כי החכמה הנפלאה ביצירת היצורים הקטנים הללו ודומיהם היא עצומה ופלאית לא פחות מהתופעות הנדירות שאנו קוראים אותם נסים, לגבי הבורא הכל יכול אשר במאמרו ברא שחקים וכדור הארץ וברוח פיו כל צבאם לא קיים מושג של נס, ומאידיך אצלנו בני האדם למען האמת הכל הוא בגדר נס כי כל פרט ופרט מהיצירה הענקית אפשר להעלותה על נס בחכמה הנפלאה שביצירתה ובקיומה, סבוב כדור הארץ, יצירת קיץ וחורף יום ולילה, שנות החמה והלבנה בדייקנות נפלאה ומופתית הם נס עצום, יצירת הנוגדנים שברא הקב"ה בקרב האדם שבהם הוא מנגח את כל מיליוני החיידקים האופפים אותו וגובר עליהם, ועי"ז שומר על יציבות בריאותו וחי את חייו, היא נס גדול שראוי לאדם להודות לד' עליו בכל עת ובכל שעה, וכפי שאנו פותחים תפילתנו בשחרית כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלקי אדון כל הנשמות ריבון כל המעשים מושל בכל הבריות, קיומה של כנסת ישראל בין ע'

זאבים מאז היתה לגוי, אף הוא פלא גדול שאין עליו עוררין, וע"ז אנו אומרים בתפילה ואלו פיננו מלא שירה כים אין אנו מספיקין להודות לך... ועל כל החסדים אנו מודים בכל יום לצור חיינו ומגן ישענו על חיינו המסורים בידך, ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים. אלא כיון שתופעות אלו הן תדיריות ומנהגו של עולם הן, אנו קוראים להם טבע, שכל דבר שאדם דש ורגיל בו אינו מתפעל ממצאותו ולכן נקראים בשם טבע, כלומר שהחכמה הנפלאה שבהם והכח הנעלם המנהיגם טבוע בהם ואינו משתנה.

חז"ל שהכירו אופיו וטבעו של האדם וירדו לנבכי נפשו, תקנו נוסח תפילות לכל יום בשבח הבורא על בריאתו העולמית והנהגתו את עמו, כדי שנזכור תמיד שה' בורא העולם הוא מנהיגו ומשגיח עליו. וכיון שנפשו של אדם מתפעלת כשניצול מצרה ומצוקה שהיה נתון בה וכן מתפעלת נפשו מדי שנה בזמן עשית הנס, תקנו חז"ל נוסח מיוחד של שבח לבורא לאותם הימים, שע"י שינוי הנוסח שאין רגילים בו כל השנה מתעוררים יותר רגשות האדם להודות לבורא.

הקורא הלל בכל יום הוא מזלזל בתקנת חכמים כי אינו מבדיל בין השבח השגרתי היום יומי ובין ההלל שתקנו לאומרו בעת צרה ומדי שנה בזמן עשית הנס, ומזלזל בחשיבות התעוררות נפשו בזמנים המיוחדים לכך, וממילא מזלזל גם בגודל הנס כיון שאינו משאיר ביטוי מיוחד להתפעלותו מהנס, וה"ז מחרף ומגדף כלומר מבזה את הנס ואת תקנת חז"ל שתיקנו נוסח מיוחד כדי לזכרו, כמו 'לועג לרש חרף עושהו' שפירושו מבזה אותו, ומנקודה זו הסתפקו בגמ' שאולי חמור הלל מק"ש שאסור להפסיק אפילו בשאלת שלום משום פרסומי ניסא, שלכאורה קשה וכי אם דורש בשלום חברו באמצע ההלל לא יהיה פרסומי ניסא, אלא שכיון שאמירת ההלל יוצרת התעוררות של שבח הבורא לפרסם נפלאותיו, וכשאדם שואל בשלום חברו מפסיק לרגע את התרגשותו ואת התקשרות נפשו בשבח הבורא ובזה נחלש פרסום הנס אצלו.

זאת ועוד כשאומר הלל בכל יום, מראה בעצמו כאילו אינו מסתפק בכל השבחים שתקנו חז"ל לשבח בהם את הבורא, ומוסיף שבח נוסף של ההלל, ויש בזה משום 'סיימתינהו לשבחייהו דמרך' (ברכות לג), נמצא שחשיבותן של מזמורי ההלל הוא בזה שבחרו אותם חכמים משום שיש בהם חמשה דברים כנ"ל, להלל בהם את ה' ברגלים ובזמן הנס, וכיון שנבחרו ונתקנו לאומרם בזמנים מיוחדים כדי לעורר את הנפש להודות לה' על הנסים שעשה עמנו אסור לאומרם בכל יום, ואולם כשקורא אדם ספר תהלים קוראם כדרכו ואין בזה משום חירוף, כיון שאינו מבזה תקנת חכמים ואינו מתכוין לשבח בהם את הבורא בעת התהילה והשבח המיוחד לבורא. וכיון שיש אסור באמירת הלל שלא בזמנו, ומאידך חייבים לאומרו בזמנו הראוי, אגש לדון וללבן שאלה זו בכל היקפה מנקודת ההלכה הטהורה בלבד.

שתי השקפות פוליטיות נוגדות ביחסן למדינת ישראל, הביאו ליצירת שתי מחנות בשאלה זו אלו אוסרים ואלו מתירים.

האוסרים לומר את ההלל ביום העצמאות מנמקים דעתם משום שהמדינה מונהגת ע"י אנשים המתעים את העם מדרך התורה, עוקרים מקרבם אמונה בבורא העולם וקדוש ישראל, מחנכים את צעירי הצאן הוא דור העתיד על ברכי תרבויות הגויים ותועבותיהם, וכתוצאה מכך מאושריו מבלעים במדות ומוסר, ריקים מאמונה ופוחזים במידות מוסריות ובנימוסים, העל מדינה זו יאמר הלל, קינה מבעי ליה.

דבריהם נכונים מאד מבחינת המציאות וכל אדם ישר ומאמין בה' ובתורתו יזיל דמעה כמים על אבדן האמונה, על האפיקורוסים עמי הארץ שפוערים פיהם לבלי חק נגד תורת משה ותורה שבע"פ ונגד חכמי ישראל וגאוניו, על חמדת הימים שבת קדשנו שנדרסת בגלגלי המכוניות ע"י אלה ההולכים לבלות את זמנם שרואים אותו כמיותר כי בחייהם קרויים מתים, ועל כבוד חכמי התורה שנרמס ברגל גאווה ע"י הדמגוגים והעסקנים למיניהם, ועל יופיין של המצוות ומנהגי ישראל שנסתגרו בתוך כתלי ביתם של הצנועים השומרים משמרת הקודש, ואילו ברחובה של עיר, הפרוץ מרובה על המכוסה, גיותיהן של הנשים והגברים, עולם הפוך אתה רואה, נשים לובשות מכנסי גברים וגברים מגדלי שער כנשים, ובמקום המשפט שמה הרשע, איש כי יהיה עני ונעשק ע"י נוכל אין לו תקומה, כי כדי שייגש למשפט זקוק הוא לכסף רב שאינו אתו, ולמספר שנים, עד שיוכל להגיע לכס המשפט העליון וכולי האי ואולי, וכבר אמרו חז"ל לא חרבה ירושלים אלא על עינוי הדין ועל עיוות הדין, זוהי המציאות המרה ללא כחל וללא שרק וע"ז יש בוודאי לקונן ולהוכיח במלים כדרבונות, כנביאי ישראל בשעתו, וזה היה צריך להיות למעשה עיקר תפקידם של חכמי התורה ורבני הדור, והאם במצב ירוד זה יתכן לומר הלל.

לעומתם יאמרו המחייבים את אמירת הלל ביום העצמאות שאם כי דורנו דור חרבן האמונה וקיום המצוות, חרבן היפה והאציל שביהדות שטופח ונשמר משך אלפי שנים, אל נא נתעלם מהמציאות השנייה שדורנו הוא גם דור גאולת הארץ מידי זרים וגאולת העם משעבוד מלכויות, קבוץ גליות ובנין הארץ, וקידוש שם שמים ברבים, לא אומרים עוד הגויים איה אלוהיהם, ואיך לא יאמרו הלל על כל זה, האם שיעבוד מלכויות שעליו אמרו חז"ל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד (ברכות לד, זהר בראשית קלט) מלתא זותרתא היא, או קבוץ גליות שעליו אחז"ל גדול קבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ (פסחים פח) דבר קטן הוא, ואין לדחות שחז"ל התכונו לקבוץ גליות של עמך כולם צדיקים. שחז"ל (סוף סוטה) נבאו דוקא על דור שכולו חייב, ואף על דור כזה גדול יום קבוץ גליות אצל הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ, ואת עלית על כולנה, קדוש שם שמים לעיני כל הגויים, הנביא יחזקאל אומר (בפרק לו) על אף כל תועבותיהם של ישראל משקלו של קדוש

שם שמים יכריע לטובה לגאול את ישראל, האם אין ראוי לומר עליו לבד את ההלל, ועאכ"ו כשחברו יחדיו כמה וכמה טובות לעם ישראל ולארצו.

תקופתנו היא תקופת בין השמשות בין הגלות הארוכה ובין ימות המשיח, ובתקופה זו אור וחשך משמשים בערבוביא, אור הגאולה הגשמית וחשך החורבן הרוחני משמשים בערבוביא ומערבבים אותנו, מצד אחד היאך אפשר שלא להודות לה' על כל הנפלאות אשר עשה עמנו בימינו בארץ הזאת, ומאידך היאך אפשר שלא לקונן על החורבן הגדול של רוב רובו של הנוער שהוא בור וריק בתורת ישראל ומצותיה ואינו יודע אפילו לפתוח סדור תפילה להתפלל בו, אור וחושך בערבוביא אם לומר הלל ביום העצמאות או לא לומר, ואין יודע איזה דרך תשכון אור.

בפסחים (ק"ז) תניא: ר' יוסי אומר אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים וחלוקין עליו חבריו לומר שדוד אמרו ונראין דבריו מדבריהם וכו', דבר אחר פסלו של מיכה עומד בבכי וישראל אומרים את ההלל ע"כ.

מחלוקת קדומה זו שבין חכמי ישראל, ר' אלעזר וחבריו לכאורה היתה הולמת מחלוקת זו שבימינו בענין אמירת הלל, ר' אלעזר בן ר' יוסי סובר שא"א לומר שירה כל עוד שפסלו של מיכה קיים, וממילא אין לומר הלל כל עוד שתועבותיהם וחוקותיהם של גויים שולטים בארצנו, ואילו חבריו חלוקין עליו וסוברים שאין מערבין צרה בשמחה, נעשה נס צריכים לומר הלל, ואין מסתכלים בפסלו של מיכה, ולפי"ז אין להסתכל על המצב הרוחני הירוד, ונאמר הלל על הטובות שעשה עמנו.

ואולם מסתבר שגם ר' אלעזר בן ר' יוסי לא חלק אלא על זה שדוד אמרו להלל, כי איך יתכן שדוד ששלט על כל ישראל שלטון מלא ויכל לחסל פסלו של מיכה, אמרו להלל תחלה שכתוב בו כמוהם יהיו עושיהם, והוא מניח פסלו של מיכה בדרך ואינו משמידו, שהרי נשאר שם עד גלות כל הארץ כאמור (בשופטים יח) (עי' רש"י ורשב"ם שם), אבל אילו לא היה בידו הכח לעקור פסלו של מיכה היה יכול ליסד ולומר תחלה את ההלל כדי לזלזל בעבודה זרה בדברי לעג והיתול 'פה להם ולא ידברו וכו', וישראל אין כחם אלא בפה, ולפי"ז כיון שקדמונינו אמרו להלל תחלה, וגם אין הכח אתנו לעקור את כל תועבות הגויים שפשו בארצנו, יכולים אנו לומר ההלל על הטובות והנפלאות שעשה עמנו אעפ"י שאין אנו ראויים להם.

תלי"ת שאינני משתייך לשום כת פוליטית וממילא אין לי דעה קבועה מוקדמת בנדון, ואל אלקים אשים דברתי שיעזרני לאפוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כפי אשר חנני החונן לאדם דעת וזה החילי בעזרת צורי וגואלי. עתה אגש לבירור ההלכה.

שאלה זו מסתעפת לכמה ענפים:

אם חייבים לומר הלל גמור ביום שנעשה נס, או רשות הוא, או שאסור להוסיף על הימים שתקנו אנשי כנה"ג לומר הלל גמור, אבל מותר להנהיג לאומרו בדילוג כמו בחוהמ"פ ובשביעי של פסח. לכשתמצי לומר חייבים, אם חובה זו היא רק בזמן שנעשה הנס או בכל שנה ושנה ביום שבו נעשה הנס. לכשתמצי לומר חובה היא בכל שנה ושנה, אם חייבים חכמי ישראל לעמוד ולתקן הדבר, או שרשאים להתחמק ולהשאיר הדבר להמון העם לנהוג כרצונו. אם החיוב חל דוקא בנס שנעשה לרוב ישראל, או אפילו למיעוט, ואת"ל לרוב ישראל דוקא, אם נעשה הנס בא"י האם חשיב הוא כאילו נעשה לכל ישראל. אם ההילול לה' על נסים שבא"י הוא דוקא באמירת הלל המצרי, או גם בהלל הגדול, או די בסיפור מעשה הנס כמו מגלת אסתר. לכשתמצי לומר שחייבים לקרוא את ההלל על הנס שנעשה אם מברכים עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו או שיקראו אותו בלי ברכה. לכשתמצי לומר חייבים לומר הלל על הנס, אם דוקא נס של הצלה ממות לחיים או גם על נס של יציאה משעבוד לחרות.

אם תמצי לומר שאומרים הלל על נס של יציאה משעבוד לחרות, האם הקמת מדינת ישראל חשובה יציאה משעבוד לחרות או כיון שרוב המכריזים על עצמאות ישראל כופרים בתורת ישראל ודרכם כסל למו לחנך את בני ישראל ברוח מינות וכפירה בקדושת עם ישראל ובתורתו וככל הגויים בית ישראל אסור לומר הלל על כך.

ואם תמצי לומר שאין אומרים הלל אלא על נס ממיתה לחיים, אם יום הקמת המדינה חשוב כיום שנגאלנו ממיתה לחיים, או אולי יום הפסקת האש הראשונה או השניה במלחמת הקוממיות הוא היום שנגאלנו בו ממיתה לחיים. וכן יום כ"ו אייר יום שנשבר גאון עזו של צבא מצרים במלחמת ששת הימים או' יום ב' סיון שבו הושלמה מלחמת ששת הימים והובסו כל אויבינו שקמו עלינו.

אם יום הכרזת המדינה שבו יצאנו משעבוד מלכיות לחרות, וכן יום שחרור הכותל המערבי שריד בית מקדשנו ראויים לעשותם ימים טובים ולגמור בהם את ההלל, אף לכשנאמר לא נגאלנו בהם ממיתה לחיים.

אם מברכים ברכת שעשה נסים לנו ולאבותינו בזמן הזה על הנסים שנעשו בא"י בדורנו. אם מותר לתקן לקרוא ביום הנס קריאה בספר תורה והפטרה. אם מותר לברך ברכת שהחיינו ביום ה' אייר יום הקמת המדינה. וכן ביום כ"ח אייר יום שחרור הכותל המערבי. אם מותר

לכתוב ולתקן קריאת מגלה שייכתב בה נסי ה' אתנו במלחמת הקוממיות ביום ה' אייר ובמלחמת ששת הימים².

אות א-ג: מקור לאמירת הלל על הנס.

אות יד-לג: אם חייבים לומר הלל על הנס רק בשעת הנס, או גם בכל שנה.

אות לד:

לסיכום: דעת בה"ג כפי פירושי הראשון וכפי' האו"ז חייבים מהתורה לומר הלל על נס שנעשה לרוב ישראל מדי שנה בשנה כמו בחנוכה, ואם הנס נעשה למיעוט ישראל רשאים הרוב לקבוע אמירת הלל גמור (אות כא), ודעת רש"י מתקנת נביאים לומר הלל על נס שבא"י מדי שנה בשנה וכדאורייתא הוא, ובחול"ל מק"ו (אות כ), ודעת הרמב"ן הלל על נס, הלל הוא מדרבנן (אות כז), ודעת השאלות כפי שפירשתיו חייבים לומר הלל מדי שנה על הנס (לא נתברר אם החיוב מן התורה או מדרבנן), וגם לברך שעשה נסים, ואפשר שעל נס שבחול"ל אומר דברי שבח ולא הלל (אות כט-ל), ודעת הראב"ע מהתורה חייבים לעשות יום שמחה ולגמור הלל כימי פורים וחנוכה, אף על נס שנעשה לבני א"י בחול"ל (אות יא), ודעת החת"ס שעשית יום מועד מדי שנה על הנס אפילו בחול"ל הוא מהתורה, אך ההלל מדרבנן, ואפשר שהוא מהתורה כבה"ג (אות כח), ודעת רבנו יונה בשם ר"ת תקנת נביאים לומר הלל בדילוג בשעת הנס, על נס שנעשה לרוב ישראל בא"י ולברך עליו (אות יא), ודעת בה"ג לפי פירושי האחרון שכשנעשה נס לרוב ישראל רשאים לתקן הלל גמור עם ברכה (אות כג), הרי שלדעת רוב הפוסקים יש מצוה מהתורה או מדרבנן לומר הלל על נס שבא"י מדי שנה.

אות לה-מא: מדוע אין בתקון אמירת הלל על הנס משום 'אלה המצוות' – שאין נביא רשאי לחדש דבר ולא משום אסור 'בל תוסיף'.

אות מב-מו: אם מותר לתקן לומר הלל ולעשות יום שמחה לזכר נס לאחר שבטלה מגלת תענית.

אות מז-נז: על איזה נס חייבים לומר הלל.

אות נח: אם העם היושב בציון חשוב כרוב ישראל.

אות נט-ס: איזה הלל אומרים על הצלה ממיתה לחיים.

אות סא: מקום וזמן אמירת ההלל.

אות סב-סז: אם מברכים על הלל שעל הנס.

אות סח: המשך הנ"ל.

ב. **הערת המלקט (ש.ה):** כאן מופיע בירור ארוך ויסודי בן ע"ה סימנים בעניינים אלו. הבאנו להלן רק חלקים נבחרים הקשורים בעיקרם למלחמת ששת הימים והסתעפויותיה.

לאחר שהוכחתי שלדעת ר"ה פ" חייבים מהתורה או מדרבנן ולדעת כמה פוסקים רשאים לומר הלל על נס של הצלה ממיתה לחיים בנס שנעשה לרוב ישראל ולתקנו לדורות, ולאחר שהוכחתי דיושבי א"י נחשבים כרוב ישראל (אות נח) וכשאומרים הלל על נס שנעשה לרוב ישראל מברכיך עליו, אמור מעתה במלחמת הקוממיות ובמלחמות שאחריה שהיינו נתונים בסכנת מות וניצלנו ממיתה לחיים חייבים לומר הלל גמור עם ברכה, ואף שהאפיקורסים טוענים שלא היו במלחמות אלו נסים אלא תכנון יעיל ואומץ וגבורה של עם ישראל, עם חכם ונבון מול בערותם של הערבים, אעפ"כ חייבים באמירת הלל, כי אותם אפיקורסים הכופרים בהשגחת הבורא טוענים שגם ניצחון החשמונאים היה ניצחון של אומץ וגבורה של עמנו שלחם בחירוף נפש על קדשי האומה, ושנס פורים היה של מלך עריץ שנפל בשבי אהבתו לאסתר וכו'.

ואנן בדידן, שה' חס על עמו ועל כבוד שמו יתברך שלא יאמרו הגויים איה אלוהיהם ביחוד אחר השואה האיומה באירופה, והנה אותם האפיקורסים המתיהרים והמתיימרים לאמר שידעו לפני מלחמת ששת הימים שתוך מספר ימים יובס האויב לפי תכניתם, באה מלחמת יוה"כ וטפחה על פניהם ונוכחו שאינם יכולים לדעת מתי תתחיל מלחמה ומתי תסתיים ומאת ה' היתה זאת להשפיל גאותם להוכיחם על פניהם שאין לסמוך על בינתם ותכניותיהם והכל מונהג ע"י אלקי ישראל העושה נפלאות לעמו בעת צרה ע"י אלקי הצבאות אדון חילות מעלה ומטה, וכמ"ש הרד"ק בספר השרשים אות צבא: כי אעפ"י שהכח והאומץ עם החילות בהסכמתם בלב אחד ובהתאספם יחד אעפ"כ הוא אדון ומושל על כולם ולא יצליחו בכוחם כי אם בכוחו וברצונו עכ"ל, וכשם שדבורה וברק אמרו שירה על ניצחונם. וכשם שאנו אומרים שירה בחנוכה ובפורים כך ראוי לומר שירה בניצחון מלחמות אלו, שכיון שהיתה הצלה ממיתה לחיים אין חוקרין ודורשין שמא כחנו עשה את החיל הזה שאנו מאמינים בני מאמינים שבמלחמות שגורל האומה תלוי במאזנים, ה' צבאות מפקד צבא מלחמה (ישעיה יג) וכמ"ש יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה, ושלמה אמר לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו, ומלך, לאו דוקא אלא ה"ה שר צבא שבידו גורל האומה להטעותו במלחמה או להצליחו, ובמלחמות אלו שהיינו בסכנה גדולה וה' הצילנו, ולא זו בלבד שהצילנו אלא שהנחילנו עטרת ניצחון ובפרט במלחמת ששת הימים שהניצחון היה מהיר ומזהיר שלא היה דוגמתו בתולדות מלחמות הגויים, עד שכל עמי תבל עמדו נדהמים ונפעמים לאור התשועה הגדולה שעשה לנו ה' ולא מתוך רחמים בלבד שריחם עלינו שלא נובל כצאן לטבח, אלא גם עשה למען כבוד שמו הגדול שנתקדש בעולם לעיני כל הגויים, נראה שראוי לתקן הלל על נס כזה.

ומ"ש הרשל"צ הגרי"ע (שליט"א) זצ"ל שאין לברך על ההלל משום שניצחוננו במלחמת הקוממיות ובמלחמות שלאחריה לא יצאו מדרך הטבע והרבה מטובי בנינו נפלו כי כזה וכזה

תאכל חרב, תמיהני עליו והרי במלחמת סיסרא נפלו מטובי בני עמנו שאם לא נפל מהם איש מדוע לא כתוב שם כפי שכתוב במלחמת מדין ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא, מט) ובמלחמת החשמונאים נפל מתתיהו ובניו ורבים מטובי בני עמנו שיצאו ללחום מלחמת הקודש והמקדש, וכזה וכזה תאכל חרב בכל מלחמה, ואין מלחמה בלי קרבנות (מחוץ למלחמת מדין שהיתה כולה נסית), וביצי"מ מתו רבים מישראל בשלשת ימי אפלה, ואין לדחות שבעוונם מתו, כי גם אלה המתים במלחמה בעוון הם מתים כי אין מיתה בלא חטא, וכדברי הכהן המשיח מי האיש הירא פן ימות במלחמת וכמ"ש חז"ל הירא מעברות שבידו. ומ"ש הרמב"ן (דברים כ, ד): ואמר להושיע אתכם שהם ינצלו במלחמה ולא יפקד מהם איש, כי יתכן שינצחו אח אויביהם וימותו גם מהם רבים כדרך המלחמות ע"כ. ומ"ש אוה"ח: וכתב להושיע פי' שלא ימות מבני ישראל אחד במלחמה וזהו עיקר הנס שתהיה המלחמה כבדה באויביהם ולא יפקד איש מבנ"י ע"כ. זהו ביאור דברי האזהרה לחוטאים לשוב לביתם, והעידוד לחיילים שנשאר שיקרה להם הנס הגדול שלא ימות מהם איש, ואין להביא מדבריהם ראייה שמלחמה שמתו בה מעט אנשים והיתה בה תשועה גדולה לישראל שנצחו מעטים את הרבים שלא יאמרו בה הלל, ומלחמת החשמונאים תוכיח, שחייבים לומר הלל בחנוכה מדי שנה.

ויש לי להביא ראייה לדברי שאין לחלק בין הצלה נסית ממיתה ובין הצלה טבעית, ממה שתקנו נביאים לקרוא מגלה, וקריאתה הלילא, ולרבא אילו היינו נגאלים מאחשוורוש היו מתקנים גם הלל. ולמדו ק"ו מיצי"מ, ואם באנו לחלק בין הצלה נסית ממיתה לחיים ובין הצלה ע"י מלחמה טבעית, מאי ק"ו הוא זה, הרי יש להפריכו שאני יצי"מ שהיה נס פלאי כמ"ש: הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה וכו', אבל נס פורים היה נס טבעי וכנז"ל אות נד, אלא ודאי דכל נס של הצלה ממיתה לחיים אומרים עליו הלל אפילו אם נעשה בדרך הטבע כי הכל נעשה ונערך ע"י סבת הסבות ועילת העילות.

גם הטענה שאין לומר הלל על הניצחון במלחמת הקוממיות ובמלחמות שלאחריה משום שכל הזמן עומדים עלינו לכלותינו וגם לאחר שניצחנו אותם במלחמה מכריזים השכם והערב על רצונם להכחידנו וטרם באנו אל המנוחה ואל הנחלה אינה טענה, כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, ואחרי נס פורים היה נס החשמונאים, ומה בכך שחלפו דורות בין נס לנס, ואם אתה אומר שאין אומרים הלל אלא על נס של הצלה לזמן ארוך אתה נותן קצבה לזמן ההצלה שאומרים עליה הלל ולא מצאנו כזאת, ואף על פי שאויבינו לא נכנעו כליל שעל אף שבירת גאון צבאם הם מכריזים בגאותם הלאומית על חיסולנו, אין זה פוטר אותנו מלומר הלל, שהרי אף אם הושמדו אויבינו אלו כליל היו קמים אחרים במקומם, ומה לי אם יקום אויב זה או אחר, העיקר שניצלנו ממיתה לחיים לכמה שנים עד לכוננותם למלחמה

אחרת, ואז רחמי שמים רבים, שאם אי אתה אומר כן מעולם לא יאמר ישראל הלל כי זהו גורל עמנו שתמיד נמצא בסכנות של השמדה ותמיד נחלץ מהם וכמ"ש בהגדה בכל יום ויום עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם, וכמ"ש בשופטים (ג) ואלה הגויים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל, וראיה מהולכי דרכים כשהגיעו למחוז חפצם לביתם מברכים הגומל, ואעפ"י שלאחר כמה ימים או חדשים שוב יצאו למסע חדש ושוב יהיו בסכנה, אעפ"י כמברכים הגומל על שנחלצו מסכנת דרכים שהיו בה, ומה שאין מברכים כל זמן שלא הגיעו למחוז חפצם הוא משום שהם נמצאים בדרך במקום הסכנה, אבל כשסיימו דרכם והגיעו למחוז חפצם לשלום נסתיימה הסכנה של אותו מסע ומברכים הגומל, ואף בנד"ד ראוי לומר הלל לאחר כל מלחמה שניצולנו ממיתה לחיים כמו ההולך בדרך שמברך על כל דרך שהולך בה כשמגיע למחוז חפצו לשלום מאותה דרך.

יתר על כן, הנס של מלחמת הקוממיות ומלחמת ששת הימים ומלחמת יוה"כ היה נס של כל ישראל, כי עיני ישראל שבכל העולם היו נשואות לא"י ואם חלילה לא היה מתרחש הנס והיה מנצח האויב, היה עם ישראל בכל העולם נתון לרדיפות ולסכנת שמד מרצון, זאת ועוד היה שם שמים מתחלל בין הגויים שהיו אומרים איה אלהיהם ומתחזקים בהבלי אמונותיהם הטפלות, והצלתנו ממיתה לחיים היתה פליטה לעם ישראל בעולם כולו וקדוש שם שמים ברבים, לכן ראוי לתקן הלל בברכה דהוי כנס שנעשה לכל ישראל וקדוש שמו הגדול בעיני הגויים.

ומה שטוענים איך נתקן הלל על ניצחונות כאלה שמאשרי העם הזה מתעים ומאשריו מבולעים, ואינו דומה לחנוכה ופורים שהחשמונאים ואנשי כנה"ג מנהיגי העם היו קדושי עליון, ומלחמת החשמונאים והתנגדות מרדכי להמון נבעו ממקור קדוש של מסירות נפש לקדושי האומה ולתורת ה', וכל העם סר להוראותיהם ולמשמעתם אחר הניצחון ורבים שבו מעוון לעבודת ה' וליראתו, משא"כ בדורנו זה,

אין זו טענה, שגם בדורנו זה לא אלמן ישראל ורוב העם מאמין שיד ה' עשתה זאת ולולי ה' שהיה לנו אזי חיים בלעונו, ומה שאינם שומרים מצוות משום שלא למדו ולא חונכו לכך והרי הם כתינוק שנשבה, ועוד וכי מפני שהשלטון חילוני לא נשבח לה' על הנסים, וכמו שאמרו וכי מפני שהעולם שוטים ישנה הקב"ה מנהגו של עולם (ע"ז דף נד), ועוד שיראת שמים היא בידינו שהכל בידי שמים חוץ מיר"ש, ויכולים אנו אם נרצה להיות עבדי ה' ברווח, וההלל לא נתקן על האמונה שהאמינו אלא על ההצלה ממיתה לחיים, שהיא בידי שמים וכאן היתה הצלה ואזכיר בזה דברי הראב"ע שכתב הטעם שנצטוונו לתקוע ביום שמחה שניצחנו את האויב: שישמעו ישראל וידעו כי יקריבו העולות ויכוננו לבם לשמים, ה'כתב והקבלה' מוסיף טעם לשבח משום שבמועדים שהם עתות שמחה טבע החמר כשיכולכל בעניינים המשמחים אוחו לצאת מדרך היושר יותר מדי ככתוב פן תאכל ושבעת

ושכחת את ה' וישמן ישורון ויבעט, לכן צוה לתקוע בחצוצרות שיזכירו אותנו בהשגחתו העליונה כי תמיד עיני ה' אל עמו, ע"כ. מאותו טעם נאמר אף אנו כיון שניצחונותינו את האויב מביאים את העם לשכוח את ה' ולומר 'כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה', מצווים אנו לומר הלל והודיה לה' במקום קרבן, ונשלמה פרים שפתינו על פדות נפשנו, כדי שישמע העם וידע להאמין שמאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו.

אות סט: חילוק בין מלחמות השופטים והמלכים בזמן בית ראשון לבין מלחמותינו

ומה שיש לטעון שלא לומר הלל על הניצחון במלחמת הקוממיות ושלאחריה, ממה שלא תקנו לומר הלל לדורות על הניצחון הגדול במלחמת סיסרא וברק בן אבינועם, ועל הניצחונות הרבים במלחמות שהיו לישראל עם שכניהם בתקופת השופטים והמלכים, כמו שאומרים בחנוכה, שמה שאמרו: דבורה וברק אמרוהו, היינו בשעת הנס, אין זו טענה שבוודאי לא על כל ניצחון של מלחמה ראוי לתקן הלל לדורות, שא"כ יאמרו הלל ברוב ימות השנה (ואולי על זה רמזו חז"ל כל האומר הלל בכל יום ה"ז מחרף, עי' ראשית המאמר), אלא על נס של ניצחון שיש בו הצלה ממיתה לחיים ושנעשה לרוב ישראל, ובמלחמות שהיו לישראל עם שכניהם בתקופת השופטים והמלכים לא היתה כוונתם לחסל את עם ישראל אלא לשוברו מבחינה צבאית ולשעבדו להיות למס עובד, כמ"ש בשופטים ג ויעבדו בני"י את כושן רשעיתם, ויעבדו בני"י את עגלון מלך מואב וכו', ומ"ש אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד (תהלים פג), עי' המאירי בפירושו על התהלים שהביא פירוש (רד"ק) שהמזמור נאמר על מלחמת יהושפט ככתוב (בדברי הימים ב' פרק כ) שבאו עליו בני שעיר ועמו ומואב והתלקטו עמהם הרבה מן האומות משכניהם, וכתב: והנראה כי הוא נאמר על זה הגלות שכן האומות מסכימות להרע לנו ולהכחידנו מהיות ע"כ. כלומר שלא היתה מלחמה כזו להכחידנו מגוי כשישבנו על אדמתנו, ולכן לא תקנו הלל לדורות על הניצחונות ההם, וגם בשעת הנס לא בכל מלחמה אמרוהו אלא במלחמת שהניצחון היה כ"כ גדול שהכל ראו בו יד ההשגחה, כמו במלחמת סיסרא כמתואר בשירת דבורה, ולא תקנוהו לדורות משום שלא היתה בו הצלה ממיתה לחיים של רוב העם היושב בא"י, אבל במלחמות שבימינו שאויבינו מכריזים תמיד שכונתם לכולתנו מעל פני אדמתנו הרי כל ניצחון שבכל מלחמה הוא הצלה ממיתה לחיים של רוב העם היושב בציון, וראוי לומר עליו הלל בברכה.

אות ע: באיזה יום יש לקבוע את ההלל על המלחמות השונות

אחרי שהוכחנו בראיות ברורות שחייבים לומר הלל גמור עם ברכה על כל נס הצלה ממיתה לחיים שנעשה לנו בדור הזה בא"י, מתעורר הספק באיזה יום לקבוע את אמירת ההלל, אם ביום העצמאות שבו יצאנו משעבוד מלכויות לחרות, או ביום הפסקת האש הראשונה הוא

יום שבו יצאנו ממיתה לחיים מאפלת הסכנה שריחפה עלינו פן ינצחונו צבאות ערב ויגרשונו מן הארץ, לאור ההצלחה לעמוד מול צבאותיהם ולהילחם בהם, או ביום ההפוגה השניה שהובילה לשביתת נשק, וכן מתעורר הספק בשלוש המלחמות שלאחר מלחמת הקוממיות שהן: מלחמת סיני, מלחמת ששת הימים, ומלחמת יוה"פ שניצולנו בהם ממיתה לחיים באיזה יום לקבוע אמירת ההלל אם ביום שנסתיימה המלחמה או ביום שהחלה המערכה להטות לטובתנו.

על הניצחון במלחמת סיני אין לומר הלל משום שאין אומרים הלל אלא כשהיתה סכנה ונגאלנו ממנה, ובמלחמת סיני טרם שיגיע המצב לידי סכנה ובעוד האויב מתכונן ומתכנן הלמנו בו במפתיע.

ועל ההצלה במלחמת יום הכפורים, בימים הראשונים של המלחמה מצבנו היה חמור מאד ואף לאחר מכן כשנעצרה התקדמות האויב אין ראוי לומר על כך הלל, ורק כשהחלה נסיגת האויב אז אפשר לקרוא לזה הצלה ממיתה לחיים, וזה היה בחג הסוכות, ובימים אלו אנו אומרים הלל גמור בברכה וראוי לכוון באמירתו גם על ההצלה ממיתה לחיים, כשם שההלל של יצי"מ שאומרים אותו משום יו"ט יוצאים בו גם י"ח הלל שעל הנס.

ועל ההצלה הגדולה במלחמת ששת-הימים שנחלצנו מסכנה גדולה, שכל העולם אז חרד לגורלנו, וכל העם היושב בציון חש בנפשו את הסכנה הנוראה ולולי ה' שהיה לנו אזי חיים בלעונו, ויצאנו מאפלה לאור גדול בניצחון מהיר ומזהיר שלא היה כמותו בעולם ורבים מאד מהיהודים ומהגויים ראו בו יד ה', נעלה מכל ספק שראוי לומר בו הלל בברכה אלא שיש לברר באיזה יום ראוי לקבוע אמירת ההלל אם ביום תחילת המערכה יום כ"ו אייר שבו נחרץ גורל המערכה עם מצרים כשהושמד חיל האוויר המצרי והתחילה תבוסת צבא מצרים, או ביום כ"ח אייר יום כבוש ירושלים והכותל המערבי והר הבית. או ביום ב' סיון שבו נסתיימה המלחמה עם סוריה והוכו כל צבאות ערב שוק על ירך.

לעיל (אות טו) כתבתי שבנס יצי"מ אעפ"י שרדפו מצרים אחרי בני ישראל והשיגו אותם חונים על הים כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו, והיו ישראל בסכנה גדולה הים מקדם ומצרים מאחור וחיות רעות מהמדבר, ולא יצאו מהסכנה עד יום שביעי של פסח שנקרע הים וישראל עברו בתוכו בחרבה ושבו המים על המצריים שרדפו אחריהם, והיה ראוי לומר הלל בשביעי של פסח כשראו את מצרים מת על שפת הים ונגאלו לגמרי ממצרים, אעפ"י כ' אנו אומרים הלל ביום ראשון של פסח, משום שבו היה עיקר הנס ותחילתו, ורק בשנה ראשונה שלא ידעו בני"י מה יהא גורלם משום שהודיעו להם שיוצאים לג' ימים לזבוח לה', וגם שלקחו ישראל כלי כסף וכלי זהב בשאלה, וחששו שמצרים ירדפו אחריהם להשיבם לעבדות ולהשיב ממנום ככתוב וירדפו מצרים אחריהם, אמרו שירה והלל בשביעי של פסח, וא"כ גם אנו אעפ"י שאיש לא ידע מה ילד יום מצד המעצמות הגדולות, אבל עתה שנתגלה

שאותו נס של יום כ"ו אייר היה בו הצלה ממיתה לחיים ראוי לומר הלל ביום כ"ו אייר שבו היה עיקר הנס ותחילתו. ואולם, נראה שיש לקבוע את ההלל ביום כ"ח אייר יום כיבוש הכותל המערבי, וראיה לכך מהלל דחנוכה כי במערכות הרבות של החשמונאים נגד היונים היו כמה וכמה ניצחונות של מעטים נגד רבים והאחרון הגדיל מפלתו של אנטיוכוס הרשע בידי יהודה המכבי, הניצחון במערכה זו היוה למעשה את המפנה המכריע לטובת ישראל, ואז באו למקדש וטהרוהו, ואעפ"כ לא קבעו שמונה ימי הלל ביום הניצחון הגדול אלא בימים שטיהרו המקדש והדליקו בו המנורה (לעיל אות מט), ואף בנס מלחמת ששת-הימים אעפ"י שהיה ראוי להיות יום ההלל, יום כ"ו אייר, יום המפנה בגורל המערכה, כיון שלאחר שני ימים, ביום כ"ח אייר, שוחרר הכותל המערבי שריד בית מקדשנו, והיה זה יום בשורה לכל בית ישראל בעולם כולו ושבו בנים לגבולם, לשפוך שיחה לפני המשכין שכינתו במקום הקדוש הזה, מן הראוי לקבוע אמירת ההלל במקום כ"ח אייר.

אות עא: אמירת הלל ביום ה' אייר

ועתה לאמירת הלל ביום ה' אייר, יום שבו הכריזו מנהיגי העם על הקמת מדינת ישראל. הנה ביום זה ודאי שלא היתה הצלה ממיתה לחיים, כי לפני הקמת המדינה שוחררו הערים יפו, חיפה, טבריה וצפת וכל הכפרים והישובים הערביים שבסביבה ורוב כבישי הארץ נכבשו, כוחותיהם הצבאיים של ערביי הארץ מוגרו וצבא ההצלה נחל מפלות כבדות, ביום ה' אייר כשהכריזו על המדינה היתה חרדה בלבבות רבים ולא ידעו מה יהיה גורל הארץ אם יפלו לארצנו צבאות הארצות השכנות, למחרת ביום ו' אייר פלשו לארצנו צבאות סוריה, עירק, מצרים וירדן, ובפלישתם כבשו את העיר העתיקה בירושלים שהיתה נתונה במצור, נותק הר הצופים ונפלו כמה נקודות עבריות בידי הפולשים, המצב היה קשה עד להפוגה הראשונה (ג' סיון תש"ח) במערכה שהחלה ביום שנסתיימה הפוגה הראשונה (ב' תמוז ועד יום ט' תמוז) נכבשו רמלה, לוד, נצרת, שפרעם ועוד, ובזה חל מפנה לטובה שהצלחנו לא רק להחזיק מעמד אלא גם להדוף את צבאות האויב המאורגנים ממרכז הארץ ומצפונה, נמצא שיום ה' אייר לא היה יום מכריע במערכות המלחמה הגורלית, ואין לומר שעצם הקמת המדינה נתן עידוד ואומץ רב לחיילינו ובלעדי זה לא היינו ניצולים, כי המלחמה היתה לחיים ולמות, וגם לולא הקמת המדינה היינו נלחמים בכל מאמצינו לצורך קיומנו, ועוד כי לה' התשועה ואין מעצור לה' להצילנו גם לולא הכרזת המדינה. וכיון שביום ה' אייר לא היתה הצלה ממיתה לחיים הרי שמנקודה זו אין ראוי לתקן אמירת הלל ביום ה' אייר. מנקודה אחרת יש לדון באמירת הלל ביום זה, יום "העצמאות" שבו הוקמה מדינת ישראל ויצאנו משעבוד לחירות.

טרם אגש לדון בזה, אציין כי המושג עצמאות, עצמאי, לא נמצא לא בתנ"ך ולא בספרי חז"ל, מושג זה הוא מהמילה עצם, העצמות הם המייצבות את גוף האדם ומעמידות אותו על עומדו ומזה באה המלה עצמה. ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ) כוחי ועוצם ידי (דברים ח), כי העצם מוצק וחזק ביחס לבשר שהוא רך, ומזה באה הנטיה: עצמי, עצמך, עצמו, להדגשת כנוי הגוף, אני עצמי, הוא עצמו, אתה עצמך וכו', המושג 'עצמאי' פירושו, אני די חזק כדי לשלוט בעצמי ואינני תלוי באחר וכן המלה עצמאות פירושה אִתְּלוּת הנובעת מעוצמה וחוזק, אי תלות בשום גורם אחר, אלא בכוחו העצמי של האדם או המדינה, מקביל למלה הלועזית "אנדפונדום" שפירושה אִתְּלוּת מוחלטת, אין בספרי הקודש המלה עצמאות או עצמאי כי אין עצמאות מוחלטת, כי הכל עבדי ה'. העברית המקראית משתמשת בפועל "חפש" לשחרור מעבדות 'לחפשי ישלחנו' וכו', או 'חפשה לא ניתן לה', שתרגומו שטר שחרורה, הפעלים 'חופש', 'שחרור', מיוחסים לשחרור מעבדות או משעבוד לבן אדם, כי הכל עבדים לה' ככתוב 'עבדי הם אשר הוצאתי אותם', ודרשו חז"ל עבדי הם ולא עבדים לעבדים. הביטוי עצמאי, עצמאות, הוא חידוש לשוני שמושגו חילוני. לכאורה נראה שאין חיוב לומר הלל ביום זה, לא בגלל המושג החילוני שניתן ליום זה כי לא השם קובע, שיכולים אנו לקרוא ליום זה יום הקמת המדינה, גם לא מצד צביונה החילוני של המדינה כי יש גם צדדים חיוביים כנזכר בראשית שאלה זו, אלא ובעיקר משום שלא תקנו נביאים לומר הלל אלא על הצלה ממיתה לחיים או על יציאה מעבדות לחירות כשיצאים מעינויים ומעבדות קשה כמו בגלות מצרים ככתוב 'וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה', שנבחר מות מחיים, ומשום כך לא אמרו הלל יהושע וישראל כשנכנסו לארץ, כי מעבדות לחרות יצאו מכבר כשיצאו ממצרים ואז אמרו הלל, ועל כיבוש הארץ אין אומרים הלל, ובהכרזת המדינה לא יצאנו מעבדות לחירות כי גם לפני הכרזת המדינה העם לא סבל מעבדות ועינויים מהשלטון הבריטי בא"י ולולא ענין המדינה היחס היה יותר טוב, ובארצות ערב היהודים חיו בשלום לפני קום המדינה, ובארצות הדמוקרטיות יש שיוון זכויות ליהודים כמו לגויים (משטר הרשע של הנאצים חוסל לפני המאבק על הקמת המדינה).

מאידך, יש לומר שיום הקמת המדינה היה יום שיצאנו משעבוד מלכויות לחירות שכל זמן שהיינו תחת ממשלת זרים אעפ"י שלא היינו מעונים תחת ידם נקראים עבדיהם, כי אחרי נס פורים היה לעמנו יחס טוב במלכות פרס ככתוב: כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בבל המדינות, ואעפ"י כ אמר רבא אין אומרים הלל בפורים דאכתי עבדי אחשוורוש אנן, וראוי לומר בו הלל ואין לדחות שגם היום אנו עבדים למעצמה מסוימת משום שזקוקים לעזרתה בנשק וכו' ומקבלים ממנה תכתיבים לניהול מדיניות ארצנו, אין זה נקרא שעבוד מלכויות שאין שעבוד מלכויות אלא כשאנו בגלות בארצות זרות או שהאויב כובש ארצנו

ומשתלט עלינו בכח זרועו שיכול לגזור גזרות רעות כאות נפשו, אבל כשמעצמה מנהלת מדיניותה בלחצים כלשהם אין זה בגדר שעבוד מלכויות, זאת ועוד ע"י הקמת המדינה נקבצו גלויות רבות ובאו לארצנו ושערי הארץ פתוחים לכל יהודי לשוב לעלות לציון, וגדול הוא קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ (פסחים פח) וא"ת והרי אמר רבי חמא גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ (תענית דף יב) ורבי יוחנן עצמו אמר גדול יום הגשמים כיום קבוץ גלויות (שם ח ע"ב) ואין אומרים הלל בכל יום גשמים, ונראה שכונת חז"ל על גשמים שיוורדים אחר עצירת גשמים, וכן נראה מסוגיא דתענית דקאי בעצירת גשמים (עי' המאירי תענית ז ע"ב) וביום שיוורדים גשמים לאחר עצירתם אומרים הלל הגדול, ולא הלל מצרי משום שכתוב בו נותן לחם לכל בשר (לעיל אות נט), ועי' רש"י (פסחים צה ע"ב) עה"פ השיר יהיה לכם: ביום שתגאלו מן הגלות, ובעת הכרזת המדינה נפתחו שערי הארץ לתפוצות ישראל להיגאל מהגלות ולעלות לארץ הקודש לכן, ראוי הוא יום זה לומר בו הלל, ועוד שבמלחמת הקוממיות היתה הצלה ממיתה לחיים, שאילו חלילה היו צבאות ערב הפולשים גוברים עלינו היו משמידים את העם היושב בציון ומדכאים אותו, ונעשה נס גדול שלא זו בלבד שגברנו עליהם מעטים כנגד רבים אלא ונהפוך הוא אשר שברו אויבינו לעשות לנו לגרשנו מן הארץ, ה' השיב להם כגמולם והפר עצתם, זאת ועוד פלישת הגויים לארצנו מאת ה' היתה כדי שתצמח ממנה טובה שהערבים יברחו מהארץ, בחושבם שישבו אליה לאחר ניצחון הפולשים, ועי"כ הרחיב ה' את גבולות ארצנו, ואין לדחות שאין זו חשובה הצלה, כי אילו היינו מסכימים לותר אז על רעיון המדינה לא היתה סכנה, כי גם בנס חנוכה הגזרה היתה על קיום המצוות. והחשמונאים נכנסו למלחמה ולסכנת השמדה מרצון על קדושת התורה ומקדש, ואנו אומרים הלל על התשועה כיון שלמעשה היו בסכנה וניצלו ממנה,

והנה במלחמת הקוממיות היתה הצלה ממיתה לחיים וחייבים לקבוע יום אחד לאמירת ההלל, אם ביום שנשבר מטה עוזם של ערביי הארץ לפני יום ה' אייר, או ביום תחילת ההפוגה הראשונה או השנייה, וכיון שיום ה' אייר היה יום שיצאנו בו מעבדות לחרות ויום גורלי לקבוץ גלויות כנז"ל, ראוי היה היום הזה לקבוע אותו ליום הלל והודאה על היציאה משעבוד לחירות וממיתה לחיים, וכמו שבימי החשמונאים לא קבעו את ימי ההלל ביום הניצחון אלא ביום חנוכת המזבח כנז"ל, ועוד שראוי יותר לקבוע ביום ה' אייר כדי לחזק האמונה בלב העם שמיד ה' היתה זאת ולא כוחנו ועוצם ידינו הביאו את הניצחון הגדול הזה, אלא שיש לדחות: שהחשמונאים קבעו את ההלל ליום כ"ה כסלו אחר שניצלו ממיתה לחיים, אבל ביום ה' אייר טרם ניצולנו ממיתה לחיים.

לכן, נלע"ד שאין לומר הלל שלם ביום ה' אייר משום שבאותו יום טרם יצאנו ממיתה לחיים, וכיון שהיתה בו יציאה משעבוד לחרות, וגם ע"י הקמת המדינה שבו בניו רבים

לגבולם והתורה חזרה למעונה הראשון בא"י, יאמרו הלל בדלוג. והנוהגים לברך על הלל דר"ח יברכו על הלל זה דלא גרע מר"ח שנהגו בבבל לומר בו הלל ולברך עליו, והנוהגים שלא לברר על הלל דר"ח לא יברכו על הלל זה, ואם חפצים לברך עליו יש להם על מה שיסמוכו והנח להם לישראל לנהוג בזה כפי הרגשתם והכרתם, ופשוט וברור שאסור להרבות מחלוקות בשביל כך, כי גדול מנשוא הוא עון חילול ה' היוצא ממחלוקת זו, ואין התועלת שוה כנגד הנזק הגדול, והבא לשאול יש להורות לו כנז"ל. וה' ינחנו בעצתו הנכונה.

ועל ההצלה ממיתה לחיים שהיתה במלחמת הקוממיות. נראה שיום ההפוגה הראשונה (ג' בסיון), היה יום המפנה לטובה שכל צבאות ערב נוכחו שאין לאל ידם לחסל את המדינה, ולכן הסכימו להפסקת האש אעפ"י שידעו שגם אנו מתכוננים בימי ההפוגה להשיב מלחמה שיערה, והוכיח הסוף על ההתחלה שבאותה ההפוגה היתה גם ההכרעה הגורלית של המערכה, ולכן, ראוי יום ההפוגה הראשון להיות יום הלל והודיה לה' וכמו שביצי"מ אומרים הלל ביום ראשון של פסח אעפ"י שסוף הגאולה היה ביום שביעי של פסח, וכיון שזה היה סמוך לחג השבועות שבו גומרים את ההלל בברכה ראוי לכוון באמירת ההלל בשבועות גם על הנס כמו בהלל של פסח שאומרים הלל משום יו"ט ומשום הנס, וכמו בחנוכה שלא אמרו הנס ביום הכרעת המערכה אלא לאחר מכן וכנז"ל.

והנה חדשות מקרוב באו, שבשנה זו חל יום ה' אייר בשבת והרבנות הורתה להקדים את אמירת ההלל ליום חמישי, ופלא הדבר שאם אמרו בפורים דירושלים שחל בשבת להקדים לקרוא מגלה ביום שישי משום שיום י"ד יום קריאה לכל הוא ואסור לקרותה בשבת משום גזרת טלטול כמו לולב ושופר, ואם אמרו בתענית שנדחה לאחר השבת משום שא"א להתענות בשבת, אבל הלל מה איסור יש אם יאמרו אותו בשבת, ועוד שהודיעו לומר הלל גמור, והרי שלא בזמנו הוי מחרף ומגדף. ולמה קשרו אמירת הלל ביום חנוכה ההוללות והפגנות כח שהם תרבות גויים מובהקת, ואם אינהו בדידהו אנן בדידן להודות לה' על כל טוב אשר גמלנו ביום שנגאלנו מגלות הגויים ולהתפלל לה' שיסיר לב האבן מלבות תועים לשוב כולנו לעבוד את אלקינו שכם אחד.

וראוי היה ביום הזה לתקן קטעי תנ"ך מדברי נביאינו על הירידה הרוחנית כגון: מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי (ירמיה ב), ודברי אזהרה ותוכחה לעם – מהתורה והנביאים, כגון פרשת האזינו, ולסיים בנבואת ישעיה והיה באחרית הימים וכו', ומצאנו בגמ' שמערבין תוכחה בשמחה שרב המנונא בחופת מר בריה דרבינא במקום שירה אמר להם וי לן דמיתנן, וי לן דמיתנן (ברכות לא) למען ידע העם שהמדינה אינה השאיפה הגדולה של עם ישראל אלא אמצעי למימוש חזון הגאולה העולמי ודבר ה' יצא מירושלם לתקון עולם ומלכות שדי, ואפשר להוסיף גם קטעים בתפילה מעניינא דיומא ואכמ"ל, אבל לכתוב סיפור הנס ולהנהיג קריאתו בציבור אסור דכתיב אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר (לעיל אות לג).

אות עב-עג: אם מותר לברך ברכת שהחיינו על יום הקמת המדינה.**אות עד: המשך הנ"ל.**

ולענייננו לפי פי' ראשון לכאורה אף אנו נאמר אקרא חדתא אמינא זמן, על יום הקמת המדינה וכו' לא כ"ש, ומי שרוצה לברך יברך, ולא אומרים בזה סב"ל מדקאמר רשות לא תיבעי לך, וכן לפי' שני שדבר שהוא רשות תלוי בהנאת האדם אם רוצה לברך יברך, א"כ כל שנהנה ביום זה יברך שהחיינו, ואולם נראה שאין לברך זמן ביום זה, שאין מברכין שהחיינו אלא על מצוה או על דבר שתקנו ברכה על הנאתו וכמ"ש הרדב"ז ח"א סי' רצו שכתב: ולא לכל דבר המתחדש מברך זמן אלא נקוט האי כללא בידך כל דבר שאדם נהנה בו ותקנו ברכה על הנאתו מברך זמן, וטעמא כיון שנתחדש דבר שעתיד ליהנות בו, לבו של אדם שמח בראיתו, תדע שהדבר תלוי בשמחה דקי"ל הקונה כלים חדשים צריך לברך זמן, ונתנו בו כלל כל שהוא שמח בו אפילו חלוק ואם אין שמח בו אפילו כלי חשוב אין מברך עליו (וכ"כ הרא"ש), הא למדת שהדבר תלוי בשמחת הלב, וקול ריח ומראה הנייה אית בהו, דאמרינן עה"פ 'כל הנשמה תהלל יה' – איזהו דבר שהנשמה נהנית בו, הוי אומר זה הריח, וכתב ומתוק האור, משמע שאדם נהנה מראיית האור, וכתב כי קולך ערב, כל הני אע"ג דלית בהו מששא, הנייה אית בהו, ועל הנייתן מברכין עכ"ל. ומ"ש הרדב"ז נקוט האי כללא וכו', משום שהוא דן בשאלתו בברכת זמן על צמח חדש של ריח, ופשוט הוא שעל מצוה הבאה מזמן לזמן מברכין זמן אעפ"י שלא תקנו ברכה על הנאתה, וראיה ממה שאמר רב יהודה אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן, כלומר וה"ה לר"ה ויוהכ"פ, ואע"ג דקרא תקנו ברכה על הנאתה, משא"כ ר"ה ויוהכ"פ, הכי פירושו: כמו שאני מברך זמן על דלעת משום שתקנו ברכה על הנאתה, כך ראוי לברך זמן על ר"ה ויוהכ"פ מפני שהם מצוה דאו על זה או על זה מברכין, ועי' שו"ת הרשב"א (סי' קכו) שכתב: כגון נטילת לולב שהוא בא לשמחה, ותקיעת שופר שלא מצינו ברכת זמן אלא בדבר שיש בו שום הנאה, לזיכרון בין ישראל לאביהם שבשמים, ומקרא מגלה דחס רחמנא עלן ופרקינן, וספירת העומר אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשנו לחרבן בית מאויינו, עכ"ל. ואע"ג דמצות לאו ליהנות ניתנו והמודר הנאה מחברו מותר לתקוע לו היינו להנאה גשמית, אבל להנאה רוחנית ניתנו, הרי שדוקא על הנאה גשמית שתקנו עליה ברכה, או על הנאה רוחנית של מצוה מברכין זמן אבל יום הקמת המדינה שאינו בסוג אלה, אין לברך עליו זמן, ואין אדם יכול לומר אני אברך ברכת זמן כי אני נהנה ביום הקמת המדינה, ממה שהרדב"ז הביא פסוקים להנאות שאין בהם ממש דחשיבי הנאה, משמע דוקא קול ריח ומראה אבל סתם זמן אין בו הנאה כי איננו מוחשי. וראיתי להרב 'ישכיל עבדי' (ח"ו סי' י, ח"ח או"ח סי' כה וסי' מג) דשהחיינו לא נתקנה במקום שיש שותפים בשמחה, דאז מברכין הטוב והמטיב כמבואר בש"ע (סי' רכג ס"ב),

וכאן בנד"ד כל ישראל שותפים בשמחה ואין לברך רק הטוב והמטיב ועוד שבניהם של כמה משפחות נהרגו ולכולנו יש צער כי עם ישראל נחשב לגוף אחד וע"כ אין מקום לשהיינו. ואין נראין דבריו, שא"כ למה אין מברכין הטוב והמטיב בחנוכה ופורים שכל ישראל שותפין בשמחה שהנס נעשה לכל ישראל, ועוד למה מברכין שהיינו בחנוכה ופורים כשאינן מגלה או נר חנוכה (המאירי פ"ב דשבת בשם י"א ונראין דבריהם, מר וקציעה, ברכ"י סי' תרצב בשם ר"י מולכו), גם מ"ש שאין לומר שהיינו משום שיש צער לכולנו על אלה שנהרגו אינו נראה, שאין ראוי לבטל משום כך ברכת זמן, שמצינו כשאדם מת לו אב עשיר והיורש הוא בן יורש מברך דיין האמת ושהיינו (ש"ע שם), ואין אומרים איך יברך שהיינו והוא באבל גדול שחייב בו מהתורה, דהאי לחודיה והאי לחודיה, ועוד אם אין מקום לברכת שהיינו, משום צער משפחות ההרוגים, אין מקום גם לברכת הטוב והמטיב.

ואולם נראה כפי שכתבתי שאין לברך שהיינו ביום הקמת המדינה משום שאין כאן הנאה גשמית שתקנו ברכה על הנאתה ולא הנאה רוחנית של מצוה, ויש להביא ראיה שאין לברך בו ברכת זמן, ממה שהסתפקו בגמ' אם לומר זמן בר"ה ויוהכ"פ ואיפשיטא ממעשה דר"ח כגירסת השאלות (שקבל מרביותיו) או לפי גירסת הש"ס שלנו שלא איפשיטא, אלא דתלמודין פסק הלכתא שמברכין שכך קבלו ונהגו, משמע דוקא בר"ה ויוהכ"פ מברכין זמן משום שכך נהגו בדורות שלפניהם ואעפ"י שלא מצאו ראיה לכך, ואפשר שטעמם כמ"ש הרשב"א משום שיש בהם הנאה רוחנית שנזכרין לפני אבינו שבשמים ומתכפרין עונותינו, ואפילו ריקנים שבישראל מרגישים קדושה מיוחדת בימי מקראי קדש אלו ויש בהם גילה שברעדה, אבל יום הקמת המדינה שאין בו קדושה אין לברך בו שהיינו ואעפ"י שלהמאירי מברכין שהיינו בחנוכה ופורים כשאינן לו מגלה ונ"ח, אפשר שסובר שכיון שנתקנה שהיינו על המצוה נתקנה אגב גם על החג, וכיון שנתקנה אומרים אותה גם כשא"א לקיים את המצות, והאחרונים חולקים שלא לברך זמן בחנוכה ופורים כשאינן לו נ"ח ומגלה (ברכ"י שם). ועי' משנ"ב סי' תרצב בשם מור וקציעה שראוי לברך על היום מפני תקפו של נס שהיה בו וכיון דמזמן לזמן קאתי הרי הוא לענין זה ככל מועדי ה' שמברכים עליהם זמן ע"כ.

ולפי"ד ה"ה דראוי לברך זמן ביום כ"ח אייר, ומ"מ מתלמודין נראה דדוקא בר"ה ויוהכ"פ מברכין משום שכך נהגו קדמונינו שטעמם כמוס מאתנו ואין לנו להוסיף. וכ"כ הפר"ח סי' תרעו סעי"ק א שהיינו (בחנוכה) לא נתקן אלא על הדלקה או הראיה והא דאמרינן זמן אומרו אפילו בשוק ההיא בזמן דרגל ע"כ.

ולכן, זאת העצה היעוצה להכין בגד חדש או פרי חדש ולברר עליו שהיינו, ולכווין גם על היום.

אות עה: אם יש לברך ברכת שעשה נסים לנו ולאבותינו בימים ההם ובזמן הזה על הניצחונות במלחמות הנ"ל.

ראיתי לאבודרהם (שער ח) שכתב בשם הרא"ש מלוניל: הא דמברכין שעשה נסים בין אניסא דרבים בין אניסא דיחיד דוקא בנס שיוצא ממנהג העולם או מדרך התולדות כגון מעברות הים וכיו"ב, אבל נס שהוא מנהג העולם כגון שבאו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל וכיו"ב אינו חייב לברך שעשה נסים במקום הזה ע"כ (והביאו מרן באו"ח ס' ריח סעי"ט), וכתב ויש חולק וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.

והמאירי (ברכות נד) כתב: ולדעתי כל נס העשוי ליחיד מברך עליו, שכל נס אצל יחיד גדול הוא, אבל נס של רבים אין מברכים עליו אלא כשהוא נס גדול, ומ"מ כל שנתקרב למקרה גדול ונצלו הימנו אעפ"י שאין בו מופת מברכים עליו עכ"ל. כלומר יחיד מברך על נסו לעולם, שלגביו גדול הוא, אבל נס של רבים אין מברכים עליו, שאם אין שם מקרה מיוחד תולים אותו בסבות שונות שכולם אמנם מאת הבורא מסבב הסבות אבל איננו נס שהשקיף הקב"ה במיוחד על המצב, על דרך ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים וכו' שיהיה ראוי לברך עליו על הנסים, מדבריו נראה שברכת הנס תלויה בהרגשת מקבלי הנס, שאצל היחיד גדול הוא ואצל הרבים אינו גדול, ומה שסיים ומ"מ כל שנתקרב וכו', אפשר שבא ליישב מדוע אנו מברכים על נס חנוכה ופורים.

ולולא דבריו הייתי אומר איפכא מסתברא, דבנס שנעשה ליחיד שזכותו היא זכות יחיד יש לומר שנס שהוא מנהג העולם אינו אלא מעשה טבעי בהשגחת הבורא, ולא נעשה לו נס מיוחד, ואין מברך עליו עד שיהיה נס גלוי כדניאל וכיו"ב, אבל בנס של רבים שיש זכות דרבים, י"ל שזכות הרבים עמדה ונעשה להם נס בדרך הטבע כמו שה' הפיל על מצרים אימתה ופחד וכיו"ב, ויהיו חייבים לברך על כל נס אעפ"י שאין בו מופת.

וברכת שעשה נסים בחנוכה מברכים אותה על שני הנסים, נס ההצלה מהגויים ונס השמן, שאם על נס השמן בלבד, היינו צריכים לברך שעשה נס לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, שבכל יום היה נס אחר שהספיק שמן לאותו יום, כשם שמברכים על נס חנניה מישאל ועזריה ברוך שעשה נס לצדיקים במקום הזה (ש"ע ס' ריח), ולא דמי לנס פורים שהיו שני נסים, האחד הצלת ישראל ממיתה לחיים (שאר הנסים, המשתה, מיאון ושתי, עצת ממוכן, מעשה בגתן ותרש, מלוכת אסתר, נדידת שנת המלך וכו' הן כולן חוליות בשלשלת הארוכה של נסים קטנים השזורים זב"ז ליצירת נס ההצלה הגדול) והשני היה הנס שהרגו באויביהם עשרות אלפים בכל המדינות, ולכן מברכים שעשה נסים בלשון רבים לכלול כל הנסים, ולא דמי לנס יצי"מ שמברכין בליל פסח: למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו (שבלי הלקט ס' ריח) שהיו שם נסים רבים, שהיה יכול ה' להוציאם ממצרים במכה אחת והביא

עשר מכות למען ספר שמו בכל הארץ, אבל בנס חנוכה נס השמן היה אחד, וא"כ מה שמברכין על הנסים בלשון רבים הוא גם על ההצלחה מהגויים היונים...
 ...חזרנו לענייננו שברכת הנסים בחנוכה הוא גם על נס הניצחון, וגם מרן מסכים שמברכין על נס של ניצחון, ומ"ש בש"ע סו"ס ריח: טוב לברך בלי הזכרת שם (עי' מג"א שם), דוקא בנס שהוא מנהג העולם כגון שבאו גנבים ובא לידי סכנה וניצול, אבל בחנוכה ופורים, וכן בנסי הניצחונות שבדורנו שכל העם היה בסכנת השמדה וניצול, גם מרן יסכים שמברך בשם ומלכות וכמ"ש המאירי: כל שנתקרב למקרה גדול וניצלו הימנו אעפ"י שאין בו מופת מברכין עליו, והמאירי ואבודרהם לא פליגי, דאבודרהם איירי בגנבים וכדומה, שאינו מקרה גדול וכ"פ מרן שם סעי' ז: על נס של אדם מסוים כיואב בן צרויה מברך שעשה נס, זאת ועוד בניצחונות שבדורנו היה קידוש שם שמים ברבים, והב"י הביא דברי אבודרהם שכתב בשם חידושי רב"ש שכל נס שיש בו קידוש השם אפילו של יחיד מברכין שעשה נס, וכן משמע בירושלמי ע"כ ופסקו בש"ע שם.

לסיכום:

על נסי הניצחונות שבדורנו, אומרים הלל בדלוג על כל נס בזמנו כנז"ל, והנוהגים לברך על הלל דר"ח יברכו עליו, והנוהגים שלא לברך בר"ח ורוצים לברך על נסי הניצחונות שבדורנו, יש להם על מה שיסמוכו, וברכת שהחיינו טוב שייקח פרי חדש או בגד חדש ויברך עליו שהחיינו ויכווין גם על היום שנעשה בו הנס, וברכת שעשה נסים מהראוי שיברכו אותה בביכ"נ ברוב-עם משום פרסומי ניסא, והנלע"ד כתבתי.¹⁰

7

**האם צריכים לברך על קריאת ההלל ביום שחרור ירושלים?
 הרב עובדיה יוסף (תרפ"א-תשע"ד)
 הראשון לציון וראש מועצת חכמי התורה**

עש"ק בחקותי תשל"ג.

שאלה: מאת רבי מנחם לוי מירושלים, ביום כ"ח אייר, שהוא יום שחרור ירושלים, האם צריכים לברך על קריאת ההלל, או לא?

תשובה: אמנם ידוע שיש מחברי הרבנות הראשית הקודמת שאמרו לקבוע לומר הלל בברכה, אולם רבים מחברי המועצה התנגדו לזה בכל תוקף. וכן דעת הרבה גדולי תורה מגאוני זמננו שליט"א, שהברכה על ההלל ביום זה יש בה משום איסור ברכה לבטלה.

ומכל שכן לפי דעת הרמב"ם ומרן השולחן ערוך שאפילו ביום טוב דשביעי של פסח אין מברכים על ההלל, ומבואר הטעם בפסיקתא דרב כהנא (פסקא כט), שהוא משום 'בנפול אויבך אל תשמח'. וכן כתבו מהרש"א בברכות (דף י ע"ב) ומרן הבית יוסף והאחרונים (בסימן תצ סעיף ד).

וכן במלחמת ששת הימים ויום שחרור ירושלים, היו כמה הרוגים ופצועים, ומהם מטובי בנינו שחרפו נפשם למות על מזבח קדושת עיר הקודש ירושלים, ואין השמחה שלמה. וכשכבש דוד את ירושלים גם כן לא קבע את היום ההוא לומר בו הלל לדורות. וכל שכן בזמננו זה שבית המקדש עודנו חרב לעינינו, ושועלים הלכו בו. ואם כי זכינו לכותל המערבי, הרי עדיין אסורה לנו מן התורה הכניסה לשטח הר-הבית והכניסה למקדש, ויש בזה איסור כרת לדעת הרמב"ם ורוב ככל הפוסקים.

ויש עוד כמה צדדים והוכחות שאין לברך על ההלל ביום כ"ח אייר, וכן מתבאר בדברי מרן החיד"א בחיים שאל חלק ב (סימן יא) שכתב שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו מה שאמר שמואל (בפסחים קיז.), שנביאים תיקנו לישראל לומר הלל על כל צרה שלא תבא עליהן ונגאלו ממנה, משום דס"ל כשיטת התוס' והסמ"ג שתקנה זו היתה דוקא על נס של כל ישראל. והכי נקטי גאוני ישראל שבכל דור מן הדורות הראשונים והאחרונים שלא תיקנו הלל כלל בתשועת ה' שבימיהם, ע"ש. וכן פסק הגאון החזון איש (בסי' צז) שאין סמכות לשום גדול בזמננו לקבוע תקנות לדורות ולברך ברכות.

והנה אף-על-פי שלא יצא הדבר מידי מחלוקת בין גדולי הדור, מכל מקום כלל גדול בידינו ספק ברכות להקל. וכבר פסק הגאון ר' חיים פלאג'י בספר לב חיים חלק א (סימן צא) שגם במקום שהרוב פוסקים לברך, ומיעוט אומרים שלא לברך, העיקר לפסוק כדעת המיעוט שלא לברך.

וכן פסק בשאלות ותשובות דבר משה (חלק א סימן לח, וחלק ג סי' יד, דף טו ע"א). וכ"כ בשו"ת אשדות הפסגה (חאה"ע סי' יד דף נט ע"ב), ובשו"ת צל הכסף ח"ב (חאו"ח סי' ב דף נו ע"ב), ובשו"ת אהל יצחק (בהשמטות דף עח ע"ג), ובספר זכור לאברהם ח"ג (דף כג ע"ב). וכן מוכח מדברי מרן הבית יוסף (סוף סי' רצט) שפסק כרש"י, שאם לא הבדיל בתפילה, ורוצה לעשות מלאכה, יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול, בלי שם ומלכות. היפך דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו, שיאמר הברכה בשם ומלכות, משום ספק שם שמים לבטלה. ע"ש. וכ"כ בספר בירך את אברהם (דף צג ע"א, ודף קד ע"א), דאמרינן ספק ברכות להקל אפילו כשהרבים אומרים לברך, והמיעוט ס"ל שלא לברך. וכ"כ בשו"ת מעט מים (סי' נד), ובספר נר מצוה ח"ב (דף סט ע"ב), ובשו"ת מעשה איש (חיו"ד סי' טו), ובשו"ת ישכיל עבדי ח"א (חאו"ח סי' ט אות ל).

וראה עוד בשאלות ותשובות חסד לאברהם (סימן יח) שאפילו יחיד חולק על הרבים וסובר שאין לברך, יש להורות שלא לברך, משום חומר איסור ברכה לבטלה, וכמבואר בברכות (דף לג ע"א) שכל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ואף על פי שהתוספות ראש השנה (דף לג ע"א) ועוד פוסקים סוברים שאיסור זה מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא, מכל מקום דעת הגאונים והרמב"ם שאיסור ברכה שאינה צריכה הוא מן התורה. וכמבואר בתשובת הרמב"ם (סימן צד). וכן דעת מרן השולחן ערוך (סימן רטו). ובשבוועות (דף לט ע"א) אמרו שכל העולם נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ולכן אין לפסוק בברכות כדעת רבים שאומרים לברך כשיש יחיד או מיעוט שחולקים עליהם. וכן פסק השדי חמד מערכת ברכות (סימן א אות יח). וכן דעת הגאון רבי יוסף חיים בס' רב פעלים ובס' בן איש חי.

ואם כן, גם בנידוננו יש להורות שלא לברך על ההלל ביום כ"ח אייר, כדי שלא להיכנס לאיסור ברכה לבטלה. ועוד, שאפילו כשמרן השולחן ערוך שקבלנו הוראותיו פוסק באיזה דין כרוב הפוסקים שיש לברך, ויש מיעוט פוסקים שחולקים עליו, אנו פוסקים ספק ברכות להקל אפילו כנגד מרן, ואין לברך, וכמו שפסק מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן ז) ובחיים שאל חלק ב (סימן טו), וכן כתב בספר בירך את אברהם (דף קד ע"א). וכן העלה הגאון בעל שדי חמד בספרו אור לי (סימן לו) וכן פסק הגאון ר' יצחק עטייה בספר רוב דגן (סימן כא), והגאון ר' יצחק בן ואליד בשו"ת ויאמר יצחק (חלק אורח חיים סימן א), והגאון ר' יוסף חיים בספר רב פעלים. ועוד פוסקים.

וכל שכן לגבי הוראת "מקצת" חברי הרבנות הראשית בזה שלא הסכימו אליה חלק מחברי המועצה ורוב גדולי הדור, שבודאי שיש לחוש לאיסור ברכה שאינה צריכה, ולכן יש להורות שלא לברך, כי שב ואל תעשה עדיף, כמבואר בראש השנה (דף כח ע"ב) וכיוצא בזה אמרו: "ברכות אינם מעכבות".

ומצוה לאפרושי מאיסורא ולהודיע בדרכי נועם שאין לברך. וכן העלה בשו"ת מנחת יצחק חלק י (סימן י), ושכן פסק הגאון ר' יעקב קניבסקי, שהמברכים על ההלל ביום כ"ח באייר עושים איסור חמור ונורא של ברכה לבטלה, והוא בכלל עקירת היסודות בדיני התורה. ע"ש. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י, עמוד טו והלאה). ודברי חכמים, בנחת נשמעים! שיש גם כן לומר בסגנון זה: דברי חכמים בנחת, נשמעים! שאם אומרים אותם בנחת אז מתקבלים על אזן שומעת. ולכן, אם ירצו יאמרו הלל "בלי ברכה", ודוקא אחר עלינו לשבח, ולא אחר תפילת שמנה עשרה, וכמו שכתב מרן החיד"א בחיים שאל ח"ב (סי' יא).

וטוב להודות לה' על כל נסיו ונפלאותיו אשר עשה עמנו, במלחמת ששת הימים, ברוב רחמיו וגודל חסדיו, וכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה, זוכה ועושים לו נס אחר, שנאמר

נתת ליראך נס להתנוסס. ויהי רצון שנזכה לגאולת ישראל השלמה בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

♦

רשימה ב':

אזכרה ימים מקדם ותשוח עלי נפשי, בהיותי משמש ברבנות הראשית, קבע נשיא מועצת הרבנות הראשית האשכנזי, לדון בישיבת המועצה הבאה בדבר אמירת הלל בברכותיו ביום כ"ח אייר.

ולפני הישיבה הזמנתי אלי את חברי הרבנות הראשית הספרדים, והסברתי להם ככל הנאמר לעיל, והראתי להם דברי מרן החיד"א בחיים שאל הנ"ל, ושהחלטה לברך על ההלל בכ"ח אייר, הוא מכשול חמור מאד של איסור ברכה לבטלה.

אולם בישיבת הרבנות הראשית דרש הנשיא האשכנזי שעליהם להצביע בעד ההצעה, ונדהמתי בראותי שכולם הצביעו יחד איתו לומר הלל בברכה. ונשארתי במיעוט יחד עם הגרש"י ז"ל, ומיד פורסם דבר החלטת הרבנות דרך כלי התקשורת והעיתונות לכל תושבי ישראל.

אמנם גם אני פירסמתי חות דעתי ברבים בהתנגדות חריפה להחלטה הנ"ל, והודעתי כי המברך אינו אלא מנאץ, וברכתו ברכה לבטלה, והוא ישא את עונו.

היראים את דבר ה' בירושלים ותל אביב ובת"ים, נהגו כדברי, אך מקומות רבים נכשלו באיסור ברכה לבטלה. צר לי מאד על המכשלה הגדולה הזאת, ואני בתומי אלך.

ותהלות לאל יתברך, לאט לאט דעכה ההתלהבות של המון העם מן ההחלטה האומללה הנ"ל. וכיום רוב מוחלט של העם נמנעים מלברך ברכות לבטלה. וראה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח (דף קסט ע"ב) שהעיד שהרבנים הראשיים הגאונים הרב הרצוג והרב עוזיאל זצ"ל החליטו בהסכמת כל חברי מועצת הרבנות הראשית בזמנם, שלא לומר הלל בחג העצמאות, אלא בסוף עלינו לשבח, ובלי ברכה, וכמ"ש מרן החיד"א בחיים שאל הנ"ל, והתפלא מאד על ההחלטה החדשה שהחליטו לגמור ההלל בברכה, כי מי הכניסם לתגר זה, להכשיל את הרבים באיסור ברכה לבטלה, ולעבור על הנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, אשר עליו נזדעזע כל העולם, והלא ברכות אינן מעכבות, ואיך נעלם מעיניהם דברי כל הפוסקים בחומרת איסור ברכה לבטלה, עכת"ד.

וע"ע בשו"ת משנה הלכות חלק ה (סי' עג), שהעלה ג"כ שלא תיקנו הנביאים לומר הלל אלא כשהנס נעשה לכל ישראל [כדברי החיד"א בחיים שאל הנ"ל].¹¹

8

מהלכות יום העצמאות ויום ירושלים
ברכת 'שעשה נסים' ו'שהחיינו', אמירת הלל וברכתו, חיבור "הגדה"
הרב חיים דוד הלוי (תרפ"ד-תשנ"ח)
רבה של ת"א יפו וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל¹²

הקדמה:

שנינו: הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר: ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ושאלו בגמרא: ומנין שמברכים על הנס, שנאמר: ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה, ועוד שאלו: האם על נס של רבים בלבד מברכים ועל נס של יחיד אין מברכים, והרי קרה לאותו אדם מקרה בהלכו ב"עבר ימינא" (שם מקום), נפל עליו אריה, נעשה לו נס וניצול ממנו, וכשבא לפני רבא הורה לו שכל זמן שיגיע לאותו מקום יברך, ברוך שעשה לי נס במקום הזה, הרי שגם על נס של יחיד מברכים? ועוד קרה שמר בר רבינא היה מהלך בבקעה דערבות (שם מקום) וצמא למים, נעשה לו נס ונברא לו מעין מים ושתה, ושוב פעם אחרת היה מהלך בשוק של מחוזא (שם מקום) ונפל עליו גמל שוטה. בו ברגע נפל קיר בית סמוך לו ונכנס לתוך הבית וניצול. כאשר בא לערבות בירך, ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל, וכשבא לשוק של מחוזא בירך, ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות, וגם זה נס יחיד, ומכאן שגם על נס של יחיד מברכים? ותירצה הגמרא: על של רבים הכל חייבים לברך, ואילו על נס של יחיד הוא ובנו ובן בנו חייבים לברך (ולא אחרים). תנו רבנן: הרואה מעברות הים ומעברות הירדן, מעברות נחלי ארנון, אבני אלגביש במורד בית-חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב משה עליה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, ואשתו של לוט, וחומת יריחו שנבלעה במקומה, על כולם צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום (ברכות נד).

ד. **הערת המלקט (ש.ה):** ראה להלן, בכרך זה, במאמרו של הרב יהודה ברכה שהגר"ע יוסף, הורה שלא לומר תחנון ביום ירושלים ואף לא בתפילת מנחה שלפניו, ובשנות חייו האחרונות, היה דורש בבוקר יום זה דברי שבח והודאה לקב"ה על נסי מלחמת ששת הימים.
ה. הערת הרב ח"ד הלוי בפתח התשובה: כל האמור כאן הוא להלכה ולא למעשה, כי הלכות אלה לפי אופיין מסורות הן להחלטת מועצת הרבנות הראשית.

וגנאי הוא לאדם שנעשה לו נס ואינו מברך ומשבח את בוראו. וכבר דרשו רבותינו על הפסוק שהזכרנו, ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם, אמר ר' פפייס בגנות ישראל הכתוב מדבר, שהרי הם ששים רבוא בני אדם, ולא עמד אחד מהם לברך למקום עד שבא יתרו וברך למקום (מכילתא שמות יח, י). כי אין די להכיר במציאות ה' בלבד, שאם אין הוא משגיח משפיע ופועל בעולם, הלא מציאותו ביחס אלינו אין לה שום משמעות, וכמוה כהעדר המציאות ח"ו. ולכן, אם מאמינים היו ישראל במציאות ה' הרי שחייבים היו להודות לו ולברכו.

ואף כי חכמי הנסתר בעומק ידיעתם בדרכי ה' וסוד נפלאותיו, ייחסו לברכת ההודאה ולפרסום הנס השפעה גדולה בעולמות העליונים, עד שאמרו שכל צבאות מעלה מתכנסים ומודים לו יתברך, וכבודו מתעלה בעליונים ובתחתונים כאשר בני אדם מפרסמים נסיו ומודים לו עליהם (עיין זוהר פרשת בא, דף רמא ע"א והעתיקו בכה"ח אות ט"ל). הנה על דרך הפשט התקינו רבותינו ברכות אלה על הנסים כדי לחזק בלבנו השגחת מציאותו על תבל ומלואה.

ואעפ"י שקיומנו ועמידתנו תמיד הם בנס, כמו שאנו אומרים בתפילה: מודים אנחנו לך... ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובוקר וצהרים, מ"מ כל זה הם נסים נסתרים וכרוכים בטבע אבל הרואה מקומות שנעשו בהם נסים לאבותינו בגלוי, כיציאת מצרים וכיוצא, מחוייב לברך בשם ומלכות (ערוך השולחן סי' ריח ס"א). וחייב אדם לדעת ולהבין שכל קיומו ומציאותו, אף כי יש להם סבות טבעיות פשוטות, הרי הכל, לרבות אותן סבות עצמן שהושמו כגורמי הנהגת הטבע בעולם ברצונו הן פועלות וברצונו עלולות גם לחדול מלפעול (עיין מ"ש בח"א מספרנו "מקור-חיים" עמוד 66). וזו כוונת רבותינו שהתקינו בתפילת י"ח בברכת מודים להודות לה' על חיינו המסורים בידו, ועל נסיו עמנו בכל יום ועל נפלאותיו וטובותיו בכל עת, אפילו "כל נשימה ונשימה שאדם נושם, חייב לקלס עליה ליוצרו" (דברים רבה ב). ועל זה מודים אנו שלש פעמים ביום באופן כולל. ואילו על נסים גלויים בהם מתבלטת השגחתו יתברך בעולמו בשדוד מערכות הטבע השוטפים, תקנו ברכת "שעשה נס".

ברכת "שעשה נסים" בימי ה' וכ"ח אייר:

מדברי הגמרא שהעתקנו לעיל, כבר נתבאר שחובה להודות ולברך על נס אשר נעשה לכלל ישראל, וגנאי גדול הוא לדור שנעשה לו נס ולא עמדו לברך את ה' כמבואר לעיל מדברי המכילתא, והא לך דברי השאילתות בתרגום עברי: וחייבים בית ישראל להודות ולשבח לפני ה' בעת שמתרחש להם נס, דכתיב: הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו (תהלים קיז). וכי מפני שגבר עלינו חסדו יהללו הגויים את ה'? אלא כך פירושו: הללו

את ה' כל גוים על כל אשר עשה עמכם (להטיב לכם), וכל־שכן אנו שגבר עלינו חסדו, וכשמגיע אדם למקום שנעשה בו נס לישראל כגון מעברות הים והירדן וכו' צריך לתת שבח והודיה... וכאשר מגיע יום אשר בו התרחש להם נס לישראל כגון חנוכה ופורים חייב לברך: ברוך... שעשה נסים לאבותינו בזמן הזה, בחנוכה על הנרות, ובפורים על מקרא מגילה, שנאמר: ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה. וכבר ציטטנו לעיל על פסוק זה לשון המכילתא: אמר ר' פפיס בגנות ישראל הכתוב מדבר, שהרי הם ששים ריבוא בני אדם ולא עמד אחד מהם לברך עד שבא יתרו ובירך למקום.

וכבר נתבאר לעיל מדברי הגמרא, שלמדו רבותינו חיוב הברכה בהגיע אדם למקום שבו נעשה נס לישראל, מן הפסוק ויאמר יתרו ברוך ה' וגו' הנ"ל. אלא שמדברי השאלות נוסף לימוד חדש מפסוק זה, חיוב הברכה באותו מועד שבו נעשה נס לישראל כחנוכה ופורים, כי חיוב הברכה בחנוכה ופורים נזכר בגמרא (שבת כא. מגילה כא:). מבלי ללמוד זה משום מקרא, ומדברי השאלות נמצאנו למדים ממקרא זה עצמו גם חיוב הברכה בשעת התרחשות הנס, וגם לאחר מכאן בהגיע אדם אל מקום התרחשות הנס, או בהגיע זמנו ומועדו. ובאמת שהדברים מדויקים גם מדברי הגמרא ששאלה: מנין שמברכים על הנס בעסקה בדין הרואה "מקום" שנעשו בו נסים ולמדה זאת מהפסוק ויאמר יתרו ברוך ה', ויתרו הלא לא ראה באותה שעה מקום כזה, אלא שבראותו את משה וישראל שנעשה להם הנס, חביב היה בעיניו כאילו ראה את המקומות. ולכן יש מגדולי הפוסקים שסוברים שהרואה האדם שנעשה לו הנס מברך עליו כדין ראות המקום (הרמ"א בהגה סי' ריח ס"ו בשם האבודרהם, וכ"כ המאירי בפ"ט דברכות) לגבי חיוב הברכה על נס יחיד, ומכאן ש"מקום" לאו דוקא, וה"ה כל דבר הגורם לאדם התרגשות וזיכרון הנס. ובאמת ששאלת הגמרא לפי גירסת רש"י כפי שהעתקנו, היא על עיקר חיוב הברכה (ולאו דווקא על מקום), ומהפסוק ביתרו יש ללמוד הכל, שעת הנס ממש, מקומו, ומועדו מדי שנה בשנה.

ואף שעיקר חיוב ברכה על הנס למדנו מן המקרא ויאמר יתרו ברוך ה', והחיוב הוא בין ליחיד בין לרבים, הנה הבדל גדול ביניהם, שנס הנעשה ליחיד יש הסוברים שעל כל נס מברך, שכל נס אצל יחיד גדול הוא, אבל על נס של רבים אין מברכים עליו אלא כשהוא נס גדול. ומ"מ כל שנתקרבו למקרה גדול וניצלו הימנו אעפ"י שאין בו מופת מברכים עליו (המאירי בפ"ט דברכות נד, ד"ה נסים, ועיין שם היטב הערה מס' 28 מאת המהדיר, בהוצאת מכון התלמוד), ואין נפטרים מברכה זאת (שעשה נסים) ע"י אמירת הלל, שירה או פרקי הודיה אחרים, שהלא ישראל שבאותו דור אמרו שירה לפני הקב"ה בשעת קריעת ים־סוף, ואף הלל אמרו (פסחים קיז), ובכל זאת "בגנות ישראל הכתוב מדבר על שלא עמד אחד מהם לברך למקום כדרך שבירך יתרו "ברוך ה' אשר הציל", ומכאן שאין תחליף לברכת הנס.

מכל זה נמצאנו למדים שהחובה לברך על כל נס גדול ומפורסם שנעשה לישראל בכל דור ודור "כגון חנוכה ופורים" (כדברי השאלות) ברכת "שעשה נסים", ועיקר חיובו נלמד מהפסוק האמור בפרשנו. והא לך פירוש הרמב"ן על פסוק זה: אשר הציל אתכם, כי עשה עמכם נס גדול שלא הרגו אתכם פרעה ועמו... ועוד נס אחר אשר הציל את העם מתחת יד מצרים, שהיו במצרים ויצאו משם לחירות עולם.

ודבריו הולמים להפליא את אשר אירע לדורנו, כי נס גדול נעשה לישראל בקום עליהם צר ואויב בשנת תש"ח ובשנת תשכ"ז, שלא הרגום אויביהם הרבים והעצומים שהקיפום מכל עבר על מנת להשמידם, ועוד נס גדול אירע, שעד תש"ח היו משועבדים לשלטון זר ויצאו לחירות ועצמאות מדינית, שהחלה בה' אייר. ובתשכ"ז זכו ישראל לשחרר כל שטח ארץ ישראל, וגולת הכותרת של אותו נצחון - שיחרור ירושלים והר הבית מקום המקדש שהיה שבוי בידי צד ואויב, וזה היה ביום כ"ח לחודש אייר, חודש שנועד ע"י ההשגחה העליונה לגאולת ישראל. בפי אבותינו נקרא חודש זה בשם "זיו" (מלכים א' ו, א) שבו זיוו של עולם, הצמחים ניכרים והאילנות ניכרים (ירושלמי פ"א דר"ה ה"ב, ועיין בבלי שם יא), "הדור נאה זיו העולם" בשעה שגאולת ישראל צומחת.

ועל כל אחד משני נסים גדולים וחשובים אלה ראוי לקבוע לדור זה ולדורות עולם ברכת "שעשה נסים" ולכן ביום ה' אייר (יום ההכרזה על הקמת מדינת ישראל), וביום כ"ח אייר (יום כיבוש ירושלים שבתוך החומות, גולת הכותרת של ניצחונות מלחמת ששת-הימים) ראוי לברך: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שעשה לנו נסים בזמן הזה". הדורות הבאים יברכו: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה" (על שינויי נוסחא בברכות מדור לדור לפי התפתחות הענינים עמדנו בח"ב מספר "מקור-חיים" פרק פ"א בהלכות ברכת-המזון).

♦

ועלול השואל לשאול, והלא נסים רבים נעשו לישראל מאז היותו לעם, מהם שנמנו, כמקומות שנעשו בהם נסים לישראל, בברייתא הנ"ל (ברכות נד), ורבים אחרים שנזכרו במגילת תענית, ולא מצאנו שקבעו להם רבותינו ברכת "שעשה נסים" ביום שנעשה הנס, אלא "במקום" שנעשה בלבד. ואילו מדברי השאלות הנ"ל מבואר שבכל יום שנעשה בו נס לישראל "כגון" חנוכה ופורים חייב לברך, ואילו בפועל לא מצאנו חיוב קביעת יום לברכה זאת פרט לחנוכה ופורים בלבד (עיין להגר"ש גורן שעמד על כך בתורת-המועדים). ונראה לענ"ד שאין ספק שבכל אחד מן הימים שבהם אירעו נסים לאבותינו היו בני אותו דור וגם הדורות הסמוכים לתקופת אירוע הנס מברכים באותו יום ברכת "שעשה נסים" אלא שמכיון שלא נקבע אותו יום כיום-טוב חגיגי, טבעי הדבר שנשתכח התאריך מידיעת ההמונים

ונשתכחה הברכה, פרט לחנוכה ופורים, שמלכתחילה קבעום לדורות שיברכו "שעשה נסים". ומכאן שהכל תלוי במהות הנס, נס גדול שהעדרו היה מסכן את כלל האומה וגורם לחורבנה, כפורים או לחורבן מקדשה כחנוכה, קובעים אותו מלכתחילה כיום ברכה לדורות עולם כיון שכל הדורות הבאים חשים את הנס, כי יתכן וכל דמות האומה היתה שונה לרעה אלמלא אותו נס. משא"כ בנס שהוא אמנם גדול מאד והביא תועלת מרובה לאותו דור, אך לא היה בכחו לשנות הרבה לגבי הדורות הבאים, דרך משל אבני אלגביש במורד בית חורון, שהקל את הניצחון באותה מערכה ומנע אבדות רבות מישראל, אך גם בלעדיו לא היו הדורות הבאים חשים בכל שינוי במערכות חייהם, לגבי נס זה יש לברך ברכת "שעשה נסים" בכל שנה ביום בו התרחש הנס, אך אינו נקבע לדורות.

ולבי אומר לי שלכתחילה היתה כך הכוונה, שרק אותו דור ואולי גם הסמוכים לו בלבד יברכו עליו, עד שישתכח וישתקע, וסברא היא, שאם על כל נס שקרה אי-פעם לישראל, יקבע יום התרחשותו לברכת "שעשה נסים", הלא אחרי כמה אלפי שנות קיום עם ישראל יצטרכו לברך כמעט בכל יום, ולא זו היתה כוונת התורה, ומלכתחילה רצתה שכל דור או דורות יברכו על נסים שאירעו להם עד שישתכחו וישתקעו דוגמת המקומות שאירעו בהם נסים לישראל, שבהכרח ידעה תורה שברבות הימים ישתכחו המקומות הללו מקרב הדורות וכפי שעיינו רואות, פרט לנסים גדולים שאירעו או העדרם יכולים לשנות את דמות האומה לדורות, על אלה קובעים חכמי אותו דור ברכת "שעשה נסים" לדורות עולם, והם ימי חנוכה ופורים, וכמותם באם יארעו בעתיד.

ועל נס יציאת-מצרים בפסח שאין מברכים ברכת "שעשה נסים" הרי זה מפני שאמירת "לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו' בא"י גאל ישראל", שאומרים בהגדה, היא במקום ברכת שעשה נסים (בעל העיטור דף קלד: וכ"כ בספר הפרדס והמנהיג ובסודר רע"ג).

ומאליו מובן, שנס שרוצים חכמי הדור להנציח ברכתו לדורות, צריכים לתת לאותו יום או ימים צביון חגיגי מיוחד, כי אחרת ברור שברבות הימים עלול הוא להשתכח, ולכן באה קריאת מגילה ומשתה ושמחה בפורים, והלל והודאה והדלקת נרות בחנוכה, שהם כעין ימים טובים, ולענ"ד זו כוונת השאלות שכתב "לברך שעשה נסים, בחנוכה על הנרות ובפורים על מקרא מגילה". סברתנו זאת מתחזקת מדברי הגמרא בר"ה יח: שגם אחרי שבטלה מגילת תענית, חנוכה אינו בטל משום "דמפרסם ניסא" ופירש"י גלוי הוא הנס לכל ישראל ע"י שנהגו בו המצוות. מכאן שגם חנוכה עלול היה להתבטל אלמלא המצוות הנוהגות בו, והן הן המעניקות לו צביון של יום-טוב.

מכאן, שאם יהיה ברצון חכמי דורנו לקבוע ברכת "שעשה נסים" בימי ה' וכ"ח אייר לדורות עולם, יש לתת לימים אלה צביון חגיגי מיוחד כעין ימים טובים וכמו שנבאר.

קביעת ימים טובים לזיכרון הנס:

וכבר היו לישראל ימים טובים שנקבעו לזכרון נסים שנעשו להם וכתובים הם במגילת תענית ואותם ימים, הם, ויום לפנייהם ויום לאחרייהם אסורים בתענית, ויש מהם אף בהספד, אלא שאותה מגילת תענית בטלה, ולא נותרו ממנה אלא חנוכה ופורים בלבד. ההסבר ההגיוני לביטולם של אותם ימים טובים הוא שאחרי חרבן הבית אבד ערכם. מן הראוי לציין שהדבר אינו מוסכם, ושנוי במחלוקת אם אמנם בטלה מגילת תענית או לאו, ומכאן שלא היתה הוראה ברורה של חכמי ישראל לבטל את המגילה, כי אז לא היה מקום למחלוקת, אלא שמעצמם התרופפו ביותר בידי בני הדור, עד שגרם הדבר למחלוקת בין חכמי ישראל. כאמור נפסקה הלכה שבטלו אותם ימים טובים פרט לחנוכה ופורים (הכל מתבאר מהסוגיא דר"ה יח-יט).

אך ראוי להתבונן אל דברי רבותינו בהסבירם הטעם להפסקת כתיבת ימים טובים: ת"ר, מי כתב מגילת תענית, אמרו חנניה בן חזקיה וסיעתו שהיו מחבבים את הצרות (שנגאלין מהם, והנס חביב עליהם להזכירו לשבחו של הקב"ה וכותבים ימי הנס לעשותם יום-טוב). אמר רשב"ג, אף אנו מחבבים את הצרות אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקים (לפי שהן תדירות אין אנו מספיקים לעשות יו"ט בכל יום). ד"א אין שוטה נפגע (כלומר אינו מכיר בפגעיו, כך נסים באים עלינו ואין אנו מכירים בהם). ד"א אין בשר המת מרגיש באיזמל (שבת יג: הסוגריים מפירוש רש"י). ובכן, הפסקת כתיבת ימי הנס וקביעתם כימים טובים נובעת מתוך כך שהדורות שאחרי החורבן אינם מחבבים את הנס להזכירו לשבחו של הקב"ה (כפירוש רש"י ועיין היטב לקמן), וברגע שהצרה מסתלקת מעדיפים הם לשכחה, או מפני שאחרי החורבן תכפו הצרות ובעקבותיהן הנסים וההצלחות, ואין זה סביר להפוך את כל ימות השנה לימים טובים. או מפני שתחושת בני הדורות האחרונים קתהה ביותר ואין הם מרגישים בנסים המתרחשים להם ואינם מכירים בהם. או שכדי ללמד עליהם זכות, הרי הם דומים מרוב צרות כאבר מת שאינו מרגיש יותר באזמל המחתיך בו. מכל הנימוקים הללו נראה שהמדובר הוא בנסים שהעדרם לא היה מסכן את קיום האומה, ובמדה שהתרחשו הם רק הקלו את סבלותיה, ולכן יכולים היו להתעלם מהם, כיון שנהפכו במדה מסוימת לשגרה (רעיון זה שיש לו השלכה גדולה להלכה נלמד מדברי המאירי במסכת שבת שם).

עוד יש ללמוד מדברי רבותינו הנ"ל הלכה רבתי, שאין כל איסור בדבר להוסיף ולקבוע ימים טובים אילו היו רוצים בכך, שאם לא כך מדוע צריך היה רשב"ג ללמד זכות במסירות כזאת על הדורות שאחרי החורבן, ומדוע ת"ק רמז לדבר בגנות הדורות האחרונים, שאין הם מחבבים לשבח את הקב"ה על נסים שעושה להם, והלא בלאו הכי בטלה מגילת תענית, אלא שביטול מגילת תענית נבע כמבואר לעיל מתוך אבדן ערך אותם נסים אחרי החורבן, ואין זה מונע שלאחר מכן יוסיפו לקבוע ימים טובים חדשים על נסים חדשים שיארעו לאומה בארץ

ואף בחוץ-לארץ. ולכן באו אותם נימוקים שהצדיקו את התעלמותם של הדורות האחרונים מקביעת ימים-טובים על נסים שאירעו להם, ויסודם מפני השגרתיות שבאותם נסים. אבל נסים גדולים שאירועם משנה את כל דמות פני האומה לטובה, לא זו בלבד שמותר לקבוע ימים טובים לזכרם, אלא שחובה היא, כי כל אותם נימוקים המצדיקים התעלמות מקביעת ימים טובים אינם תופסים לגביהם. וכל שכן יום ה' ויום כ"ח אייר שהנס בהם היה כפול, הצלה ממיתה לחיים, וכן: בראשון, הקמת המדינה, ובשני, השלמת כיבוש א"י ולבה ירושלים מקום המקדש, ויש במאורעות גדולים אלה משום מפנה כביר בחיי העם כולו בארץ ובתפוצות, ולכן יום ה' באייר, וכן כ"ח בו, ראויים לקבעם לימי הלל והודיה לה' על כי גבר עלינו חסדו, וכן לימי משתה ושמחה לדורות עולם.

התכלית בקביעת ימי זיכרון הנס:

מדברי רבותינו בברייתא הנ"ל אנו למדים גם את התכלית בקביעת ימים טובים לזיכרון הנס. רש"י פירש, שהיו מחבבין את הצרות שנגאלין והנס חביב עליהם לשבח את הקב"ה. והקושי בפירושו נראה לעין, שא"כ היתה צריכה הברייתא לומר, שהיו מחבבין את הנסים ולא את הצרות. ורבנו חננאל תקן קצת מן הקושי בפירושו: "שהיו מחבבין להזכיר ימי צרות בשמחה". ייתכן שלזה כיון גם המהרש"א בחידושי אגדות, שפירש: מחבבין הצרות ממש, כעין שאמרו חביבים עליך ייסורים, ולכן עושים ביום שנגאלו יום-טוב, שמתוך כך זכור יום הצרה החביבה לו, וכמו שאמרו מברכים על הרעה כשם שמברכים על הטובה, ולכן נקראת מגילת "תענית", שהימים טובים הנזכרים בה, לא נתיסדו אלא על שם התעניות שהיו להם בעת צרה.

ואין כונת הרב לומר שהיו מחבבים צרות ומצפים חלילה שיבואו עליהם, אלא שמאחר שבאו עליהם צרות, לא נטו לשכחם כשנגאלו מהם, ואדרבא היו אותן צרות חביבות עליהם, ומזכירים אותן בימי שמחתם. והחידוש בפירוש זה הוא, שקביעת ימים טובים באה לא כדי

1. אין אנו נכנסים כאן לדיון מסועף בבעיה הלכתית זאת אם מותר לקבוע יום טוב לזיכרון נסים הנעשים לצבור או לכלל ישראל, והדברים בנושא זה ארוכים ויגיעים, וכבר נפתח בגדולים, ועיין בשדי-חמד כללים במערכת י' כלל נג שצ"ן דעת הפוסקים ומחלוקתם מן הראשונים ועד האחרונים, ופלפל באורך בדברי החתם-סופר בתשובותיו הסובר שקביעת יום זיכרון לנס הוא מן התורה, אם היתה הצלה ממיתה לחיים דומיא דפורים. ועל דבריהם אין מה להוסיף, אף אין אנו רואים צורך להאריך בכך, כיון שכבר נפסקה הלכה למעשה, ויום ה' אייר נקבע ליום חגיגי בישראל ועל דעת הרבנות הראשית, כיום הלל והודיה לה' לזיכרון הנס ומעשה רב.

להודות לה' בלבד, אלא לשם זיכרון הצרות כשלעצמן, באותם ימים. ולא פירש לנו הרב מה התועלת בזיכרון הצרות.

ונראה לענ"ד שיש ללמוד זה ממועדי ה' מקראי קודש, כשם שמצאנו לגבי חג המצות, "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים" (דברים טז). והרי זה יום זיכרון נס יציאת-מצרים שהתורה קבעתו חובה. זיכרון זה בא לידי ביטוי ברור בדברי רבן גמליאל: כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הם פסח, מצה ומרור. פסח על שום שפסח ה' על בתי אבותינו במצרים, מצה על שום שנגאלו, מרור על שום שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים (פסחים קטז). הרי שחייבנו רבותינו על יסוד המבואר בתורה, לזכור את אירועי הנס העיקריים ולבארם, להזכיר את הצרה "מרור" לאחריה הנס "פסח", והגאולה "מצה" (על סבת השינוי בסדר ההגיוני, והנוסחאות השונות, והסברת הרעיון נעמוד בע"ה בחלק הרביעי מספרנו 'מקור-חיים' בהלכות חג המצות).

והתועלת גדולה היא לאין ערוך, כשם שהפרט המתייסר מתעלה, מזדכך ומזדקק, כך האומה בשעת צרותיה וייסוריה מזדככת ומתרוממת לרום פסגת עליונותה, השלווה הממושכת, עם כל הטוב שבה עשויה היא להרדים את כוחותיה המוסריים, והצרות הן המחשלות אותה. ולכן כאשר נגאלת האומה מצרותיה קובעת לה יום-טוב, כפי שעשתה תורה ביציאת מצרים (כפשוטו כדי להודות לה' על הנס כפירוש רש"י), אך בעיקר כדי לזכור את הצרה בימי השמחה, להעלות את ה"מרור" בשעת ה"מצה", לשחזר את הצרות שפקדה, כיצד אירעו, ואם לא נעשו שגיאות, וכיצד ניצלו מהם. כי אומה אינה צריכה לשאוף לצרות כדי להתחשל, ויש בכוח עיונים אלה להיות תחליף בריא לחישול האומה ללא צרות.

גם דורנו חב ללמוד בימי זיכרון הנסים הגדולים שפקדוהו. כל הצרות הפוקדות אותנו מאז חורבן הבית הראשון נובעות מאהבת הגלות. הלא כה דברי ר' יהודה הלוי בתשובתו על הטפת המוסר כביכול שמלך כוזר הטיף לו: הובשתני מלך כוזר, והעון הזה (הדבקות בגלות) הוא אשר מנענו מהשלמת (הגאולה) אשר יעדנו בה האלקים בבית שני, כמו שנאמר, רני ושמחי בת ציון. כי כבר היה מהענין האלקי (השראת השכינה בישראל) מזומן לחול כאשר בתחילה (בבית ראשון) אילו היו מסכימים כולם לשוב בנפש חפצה, אבל שבו מקצתם, ונשארו רובם וגדוליהם בבבל, רוצים בגלות בעבודה שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם (עסקיהם). ושמא על זה אמר שלמה: אני ישנה ולבי ער, כנה הגלות בשינה, והלב הער, התמדת הנבואה ביניהם (רוצה לומר עדיין היתה הנבואה שרויה בישראל והם חגי זכריה ומלאכי). קול דודי דופק, קריאת האלקים לשוב. שראשי נמלא טל, על השכינה שיצאה מצללי המקדש. פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה, על עצלותם לשוב. דודי שלח ידו מן החור, על עזרא שהיה מפציר בהם, ונחמיה והנביאים, עד שהודו קצתם לשוב (הודאה בלתי גמורה), ובאו הענינים האלקים (רוצה לומר התגלות שכינת ה') מקוצרים, מפני קיצורם (של

ישראל בהכנתם לגאולה), כי הענין האלקי איננו חל על האיש אלא כפי הזדמנותו לו, אם מעט מעט, ואם הרבה הרבה. ואילו היינו מזדמנים (כאן עבר הרב לדבר בגוף ראשון, בהאשימו את בני דורו) לקראת אלקי אבותינו בלבב שלם ובנפש חפצה, היינו פוגעים מה שפגעו אבותינו במצרים (נסים ונפלאות בגילוי השכינה). ואין דבורנו "השתחוה לה" בהר קדשו והשתחוה להדום רגליו, והמחזיר שכינתו לציון", אלא כצפצוף הזרזיר והדומה לו, שאין אנו חושבים על מה שאנו אומרים (כוזרי ב כד, ועיין יומא ט:). ודברי הרב הולמים את תקופתנו להפליא, גם דורנו סובל מאד מאותו עון עצמו. קול דודי דופק לגאולה שלמה בארץ-ישראל, אין העם "שומע" את הקריאה האלקית הגדולה. לו עלה ישראל בהמוניו לארצו מיד עם קום המדינה, יתכן ושכינת ה' היתה נראית "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו בפלאות", כדברי הרב. זאת ועוד, אין ספק ששכנינו הסובבים אותנו כיום כטבעת חנק היו נושאים מהרעיון להשמידנו לו רובו של העם עלה והתנחל בארצו. גם מהמלחמות המאיימות עלינו עתה, היינו נפטרים לו היה העם "שומע" מיד לקול ה' הקורא אליו ועולה בהמוניו. גם מהמאבקים המדיניים היינו יוצאים בניצחון אילו נקבעו עובדות וכל שטחי א"י לגבולותיה הטבעיים היו מתיישבים בהמוני בית ישראל. ואולי היה מתקיים בנו חזון נביא קדשו: רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאום ה'.

ולכן נראה לענ"ד, כי חובת בני דורנו להנציח בעט ברזל בציפורן שמיר, בימי ה' וכ"ח אייר, ימי הזיכרון לנסים הגדולים שאירעו בימינו, במסות גדולות ומפוארות, כעין "הגדה של פסח", מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים וממדרשי רבותינו, על חובת העליה ארצה-ישראל, על מצות שחרור ארץ-ישראל מידי זרים ע"י בנינה וישובה בידי בניה-בוניה, ימים טובים אלה יזכירו לעם ישראל בארצו, ובעיקר בתפוצותיו, חובתו הגדולה בשעה גדולה זאת.

כל זה נוסף על תיאור חי של הניצחונות במלחמה, וכדברי הרמב"ן על הפסוק: על כן יאמר בספר מלחמות ה', שהיו בדורות ההם אנשים חכמים ונבונים כותבים ספר המלחמות הגדולות, כי כן (נ"ל שצ"ל וכן) בכל הדורות, ובעלי הספרים נקראו מושלים שנושאים בהם משלים ומליצות והניצחונות הנפלאים בעיניהם ומיחסים המלחמות ההן לה' כי לו המה באמת (במדבר טו, יג). כמובן, שתיאור מלחמות ה' ליום ה' אייר יתאר את עיקרי נסי ה' במלחמת השחרור, ותיאור מלחמות ה' ליום כ"ח אייר יתאר את עיקרי נסי ה' במלחמת ששת-הימים.

זכה דורנו מאז חרבן העם וגלותו מארצו, ויכול הוא לחדש את ספר מלחמות ה'. ו"הגדה" הכתובה בטוב טעם, שתתאר את נסי ה' במלחמות דורנו, ותזכיר לו את חובת עלייתו ארצה, אשר תקבע חובה לקריאה בכל בתי-הכנסת בימי ה' וכ"ח אייר, תתקבל ע"י כל ישראל כשם שנתקבל סדר תפילת יום-העצמאות שהתקינו רבותינו שבא"י בדור הקודם.

קריאת הלל וברכת שהחיינו:

תנו רבנן: הלל זה מי אמרו, ר' אליעזר אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים. ר' יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהם מלכי כנען. ר"א המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא. ר' אלעזר בן עזריה אומר חזקיה וסיעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב. ר' עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע. ר' יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע. וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתם (פסחים ק"ז). מצינו מן התורה שחייב אדם ליתן שבח והודיה על מעשה הנס, שנאמר ולמען תספר באזני בנך ובן בנך. ולמען ספר שמי בכל הארץ (מדרש הגדול פרשת בא י', יב). אז ישיר משה... ויאמרו לאמר, נהיה אומרים לבנינו ובנינו לבניהם שיהיו אומרים לפניך כשירה הזאת בעת שתעשה להם נסים (שמות רבה בשלח פרשה כג, יב). ברור איפוא שיש חיוב גמור לשיר ולהודות לה' בעת שעושה נס לישראל, ויש מי שמנה זאת כמצוה מן התורה (בה"ג במנין המצוות) ולעומת זאת יש אומרים שאין זה חיוב מן התורה אלא מדרבנן בלבד (הרמב"ם הלכות חנוכה פ"ג ה"ו, ועי"ש היטב בהראב"ד, הרב המגיד, והכ"מ). אלא שאין שום נפקא-מינה להלכה, בין שהחיוב הוא מן התורה או מדרבנן. הנה בכל זה מצאנו חיוב הלל והודיה לה' על נס שעשה לישראל, בשעת אירוע הנס, "כשנגאלין אומרים אותו על גאולתם", אלא שאם חכמי הדור יקבעו אמירתו באותו יום לדורות עולם, חלה חובת אמירתו לדורות הבאים. וכבר העתקנו לעיל דעת השאלות שיש חיוב להודות ולשבח לה' כאשר מגיע היום אשר בו התרחש הנס כגון חנוכה ופורים, וביררנו לענין ברכת "שעשה נסים" שהכל תלוי בגודל הנס וחשיבותו לענין קביעתו לדורות. וכבר קבעו חכמי הדור יום ה' באייר כיום הודי' לה' בהלל גמור, ואין ספק שמעתה יש לקבוע גם יום כ"ח אייר ליום הודי' בהלל גמור וברור שכחם של חכמי ישראל בכל דור ודור, גם לדורם וגם לדורות הבאים, וכשהם קובעים והעם קיימו וקבלו עליהם, נעשתה חובה על כלל ישראל לדורותיהם כחנוכה ופורים, והרי היא מצוה מדרבנן ממש לקרוא הלל בימים אלה.

ז. והנה גדולי הפוסקים רוא"ח שעסקו בהלכה זאת התנו אמירת הלל דוקא בנס שנעשה לכל ישראל, עיין ברבנו יונה ברכות פ"ב בשם רבנו תם. וכך הסכים מרן החיד"א בחיים-שאל ח"ב סי' יא, והדברים ארוכים וידועים, וזה מפני "שדין יושבי ארץ ישראל כדין כל קהל ישראל" עיין מקורות ההלכה ב'תורת-המועדים' שם, או מפני שע"י הקמת מדינת ישראל בה' אייר, התבססותה והתרחבותה בכ"ח אייר, וההצלה הגדולה של תושביה במועדים אלה, הם דברים גדולים הנוגעים להצלת כלל האומה, ובוודאי שמשענתה הרוחנית של האומה כולה בתפוצות היא מדינת ישראל, ולכן הצלתה היא הצלתם.

אך לענין ברכת הלל, כבר קבעו מרנן ורבנן הגרב"צ עוזיאל והגריא"ה הרצוג זצ"ל נשיאי הרבנות הראשית לישראל שיש לקראו בלא ברכה. ואולי שנמוקם היה מתשובת מרן החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"ב סי' יא), שהעתיק דברי המאירי (סוף פסחים שהעתיק בזמנו מכת"י ככתוב בספר זכרונותיו והסוגריים הוא מהנוסחא שבידינו). "כל יחיד שאירעתהו צרה (ונגאל ממנה) רשאי לקבוע (עצמו לומר) לעצמו הלל באותו יום (בכל שנה) אלא שאינו מברך (עליו), וכן הדין בכל צבור (וצבור), כך היה יסוד נביאים (לאמרו) על כל צרה (וצרה) שנגאלין ממנה", ועל זה כתב מרן החיד"א: נראה מדברי הרב שגם צבור לא יברכו על קריאת ההלל שקוראים בתשועת נפשם מיד שונא דמוכח דהשוה צבור ליחיד, ומדסתם ש"מ לפי דעתו שגם צבור לא יברכו עכ"ל. מכאן נראה לכאורה כדבר פשוט שאין לברך על הלל שאומרים בה' וכ"ח אייר.

וראיתי לגדול שכתב להוכיח מדברי רבנו תם (הוב"ד ברבנו יונה פ"ד דברכות) לחייב ברכה, וזה לשון רבנו תם: אלא כך הוא הענין, שעיקר הלל נתקן על כל צרה וצרה שלא תבוא על הצבור, שבשעה שהיה לכל ישראל צרה והיה הקב"ה עושה עמהם גם היו עושים אותו יום טוב והיו אומרים הלל והיו חייבים לברך על קריאתו אעפ"י שלא היו גומרים אותו, ועיקר התקנה לא היתה אלא בנס שנעשה לכל ישראל, דכתיב: וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו' (עיקר הראיה מהמקרא שאחריו: וביום שמחתכם ומועדיכם ובראשי חדשיכם וגו', רוצה לומר, אחרי המלחמה כשתנצחו אויביכם והוא יום שמחתכם, וכן במועדיכם ובראשי חדשיכם, ובזה השוותה תורה יום שמחת ניצחון לראשי-חודש ומועדים, ועיין עוד לקמן), אבל נס שנעשה ליחיד לא התקינו לומר הלל וכו', ואפילו צבור נקראים יחיד, דכל היכא דלא היו בכנופיה של כל ישראל, יחיד מיקרי עכ"ל. ולענ"ד אין מדברי ר"ת אלה הוכחה, שאף שמתחילת דבריו שכתב "עושים אותו יום טוב" אפשר להניח שכונתו לקבעו לדורות, אין זה פשוט דבריו, שכן מוסבים הם על אותה שעה שבה אירע הנס ובשעה שנגאלין קוראים ההלל עם ברכה, והוכחתו מן הפסוק וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו' היא ראייה שבשעת אירוע הצרה והנס הוא עוסק, אבל דברי המאירי מפורשים שעוסק הוא בקביעת קריאת הלל בכל שנה באותו יום, וכתב מפורש בלא ברכה, ומסתימת דבריו, כפי שדייק מרן החיד"א משמע שגם צבור בלא ברכה. וללא ספק צדק מרן החיד"א בהבנת דברי המאירי כמבואר למעין, אלא שלפי פירושו של הראב"ע במקרא "וביום שמחתכם", נראית דעתו בהבנת פשוט המקרא על קביעת יום טוב לדורות, שכן פירש: וביום שמחתכם ששבתה מארץ אויב, או ימי חנוכה (ס"א חזקיה) שמחה עכ"ל. וממילא גם קריאת הלל היא בברכה כחנוכה ופורים.

אלא שעכ"פ כל זה הוא ביחס לנס שהוא בחינת הצלה מצרה, ואם אנו מתייחסים לה' וכ"ח אייר כימי הצלה מצרה בלבד, אמנם כך יהיה דינם לקרוא ההלל בלא ברכה, אך לענ"ד אחרי המחיר מכב' מרבן ורבנן יש לימים אלה משמעות גדולה וחשובה הרבה מעבר ליום הצלה

מצרה. יום ה' אייר הוא יום ה"אתחלתא דגאולה", בו נגלה ה' אל עמו בחירו מן החרקים, בחיבת הסתר פנים, נחל ניצחונות וכישלונות, כבש שטחים מא"י ואיבד שטחים חשובים, והחשוב שבהם ירושלים שבתוך החומות, אבל ברור שיד ה' עשתה זאת להחזיר לישראל עמו את ארץ נחלתו. אך ביום כ"ח אייר נגלה ה' אל עמו עין בעין, בפנים מאירות, ובמורא גדול, זה גילוי שכינה, נחל ניצחונות גדולים ללא אף כישלון אחד, שחרר שטחי א"י ובראשם גולת הכותרת ירושלים והר־הבית מקום בית מקדשנו ותפארתנו. העם ראה בעיניו את שכינת ה' בקרבנו, כי ה' אלקיכם ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם. זעזוע גדול פקד את העם היושב בציון ובכל תפוצות הגולה לשוב ולהאמין במציאות ה' והשגחתו בעולמו, ובעינו הפקוחה לטובה על עמו ונחלתו, וכי חזון נביאי ישראל הולכים ומתגשמים. נפתחה הדרך והוכשרו הלבבות ליעוד תוה"ק: ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך (דברים ל). ונאמנת עלינו הבטחתו יתברך למלא את היעוד המפורש בתורתו במהרה, ועוד ישוב העם לשמירת תורה ומצוות במלואם, והוא יתברך יודע הדרך לכך, מה שדמיונו העז ביותר לא יכול לתאר עדיין. המאמין בתום לב בכל אלה, והחושב כי אכן ה' וכ"ח אייר, הם בחינת "אני ה' בעתה אחישנה" הרי שיחזיק את הימים האלה לא כהצלה מצר ואויב בלבד, שעליהם מוסבים דברי המאירי ומרן החיד"א הנ"ל, אלא כימי הפסח וחנוכה, עת יצא העם נוסף מצרת מות לחיים, גם משעבוד לחרות. וכשם שחכמי ישראל בדור מתתיהו חשמונאי כהן גדול ובניו, תפסו את משמעות הנס הגדול שבימיהם, וקבעוהו לימי הלל והודיה בברכה, מתוך שהעריכוהו כפסח בשעתו, כך אם יחליטו חכמי דורנו לראות בימי ה' וכ"ח אייר כימי נקודות מפנה בדרך לגאולה השלמה, בנין בית המקדש והופעת משיח בן־דוד, גדול כוחם להתקין ברכה על אמירת הלל לפניו ולאחריה.

הבסיס ההלכתי לקביעת ברכה על ההלל, הלא הם דברי השאילתות וסיעתו שהעתקנו לעיל, שכל עת שמתרחש נס לישראל חייבים להודות ולשבח לפני ה' כאשר מגיע היום אשר בו התרחש הנס, "כגון חנוכה ופורים", וככל אשר ביארנו לעיל לענין קביעת ברכת "שעשה נסים" כן הוא הדין לענין הלל בברכה, ממש כחנוכה, והדברים פשוטים וברורים".

ח. הערת הרב ח"ד הלוי: מחקר הלכתי זה נכתב לפני למעלה משנה. בינתיים החליטה מועצת הרבנות הראשית בישיבתה מיום ח' טבת תשכ"ח, לקבוע אמירת הלל עם ברכה ביום כ"ח אייר. לענ"ד הגיעה העת עתה להחליט אותה החלטה גם ליום העצמאות, מכל שכן כמובן מאליו. (נכתב בתשכ"ט).

הערת המלקט (שה): ואכן מועצת הרה"ר בראשות הרב שלמה גורן, החליטה על כך בחודש טבת ה'תשל"ד (באופן חד פעמי ביחס ליום העצמאות ה'תשל"ד), ובישיבה מיוחדת בתאריך ג' אלול ה'תשל"ד

ולענין ברכת שהחיינו, הוא דבר פשוט ביותר, ואינה צריכה לפנים, וכפי מה שכבר ביארנו בחלק ב' מספר "מקור-חיים" בפרק צב: "במקום שיש ספק אם נתחייב אדם בברכת שהחיינו או לאו, אף שבכל הברכות הלכה פשוטה היא, ספק ברכות להקל, הנה לגבי ברכת שהחיינו שכל עיקרה בא על שמחת הלב, ודאי יכול הוא לברך אם שמח הוא באמת ומברך לה' יתברך על שהחיינו וקיימו עד הזמן הזה", ועיין שם מקורות ההלכה. אלא שהסתייגנו שם, "שטוב וראוי לאדם הרוצה לברך ברכת שהחיינו במקום שאין החיוב ברור מצד ההלכה, לבדוק את רגשותיו אם אמנם שמח הוא באמת", ועיין עוד שם.

ולכך ברור, שהמברך ברכת שהחיינו ביום ה' וכ"ח אייר, מתוך רגשות של אמת, מצוה הוא עושה ועכ"פ חשש ברכה לבטלה ודאי שאין כאן כלל ועיקר. אף גם זאת, אם תבוא על כך הסכמת הרבנות הראשית לישראל יוכל כל אדם לברך ברכת שהחיינו, על-כל-פנים, כשם שמברכים בחנוכה ופורים.

ועתה לסכום ההלכה, באם תבוא הסכמת הרבנות הראשית על כל הנ"ל, נראה לקבוע הסדר כך:

בליל ה' וכ"ח אייר, לפני תפילת ערבית, יאמרו מזמור קז בתהלים, והסדר שלאחריו כפי שתקנוהו רבותינו שבארץ-ישראל, עד זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. ואח"כ יעמוד שליח-צבור, ויברך בקול רם, ויתכוין להוציא הצבור בברכתו, וגם הצבור יתכוונו לצאת ידי חובתם: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שעשה לנו נסים בזמן הזה" והצבור יענו "אמן" וכולם יחד יאמרו: מי שעשה נסים לאבותינו וגאל אותם ואותנו מעבדות לחרות, הוא יגאלנו גאולה שלמה בקרוב ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, חברים כל ישראל ונאמר אמן. ואח"כ יברך השליח-צבור כנ"ל ברכת שהחיינו, וכל הצבור יענו אמן. ואח"כ יתפללו ערבית וימשיכו כסדר הנהוג ע"י הרבנות הראשית^ט.

זכינו ברצות ה', להכרזת הקמת מדינת ישראל ביום ה' אייר תש"ח עם כל המשמעות החגיגית העצומה המשתמעת ממנה ורבותינו שבאותו דור קבעוהו ליום הלל והודיה לה', בתפילות חגיגיות וסעודות מצוה, ושוב זכינו ברצות ה' לניצחונות גדולים במלחמת ששת-

הוחלט להמשיך לנהוג כך - "עד ביאת משיח צדקנו בב"א". הראשל"צ, הרב עובדיה יוסף, הסתייג בחריפות מהחלטה זו כמובא לעיל במאמר הקודם, והדברים מפורסמים.

ט. אם היחיד יברך "שהחיינו" הרי שיכול הוא לברך בכל שעה שנראית לו משקדש היום, אבל הברכה בצבור אם תבוא על כך הסכמת הרה"ר, הצענו לפני תפילת ערבית, כפי שהתקינו קדמונינו בליל יום-הכיפורים לברך שהחיינו לפני תפילת ערבית מפני שאין בו קידוש בבית, וה"ה לימים אלה.

הימים וגולת הכותרת שבהם: כיבוש הר־הבית ואיחוד ירושלים ביום כ"ח אייר תשכ"ז, שגם אותו קבעו רבותינו שבדור ליום הלל והודיה לה' בתפילות חגיגיות, אך מבחינה הלכתית טרם קבלו ימים אלה את צביונם הסופי, העם היושב בציון עושה ימים אלה כפי שמצפוננו מכתוב לו, יש המברכים 'שהחיינו' ו'שעשה נסים' ביום ה' אייר בשם ומלכות וכן הלל וברכה בשני הימים ויש שכבר הנהיגו הוצאת ספר תורה והפטרה על דעת עצמם ויש הנוהגים בדרך אחרת ואף דעת חכמי התורה חלוקה. לכן, אין עדיין אפשרות להכניס ימים אלה במסגרת חיבור זה העוסק בהלכה פסוקה. דעתנו הפרטית על ימי ה' וכ"ח אייר, משמעותם והלכותיהם, בחינת הצעה בלבד, כתבנו באורך בספרנו 'דת ומדינה'¹³.

♦

זיכנו ה', וימי ספירת העומר שהיו במשך דורות רבים ימי צער ואבל, נהפכים והולכים לימים טובים לבית ישראל וכבר קבעו רבותינו שבדור הקודם את יום ה' באייר ליום הלל והודיה לה' על הנסים והנפלאות שעשה לנו בהכרזת הקמת מדינת ישראל ורבותינו שבדור זה, קבעו את יום כ"ח באייר ליום שחרור ירושלים, ליום הלל והודיה לה', וראוי לכל אדם להודות ולהלל לה' על כל הטובות אשר גמלנו ולהתפלל אליו שיזכנו לגאולה שלמה ולבנין בית מקדשנו ותפארתנו, אמן.¹⁴

9

ברכה על נס הצלת רבים
והסמכת ההודאה על כך למועד קבוע סמוך בתפילה
הרב אליעזר יהודה וולדינברג (תרע"ו-תשס"ז)
חבר בית הדין הרבני הגדול, בעל שו"ת 'ציץ־אליעזר'

(א) מה שהוריתי בכ"ח אייר תשכ"ז לרב מושב אחד שאנשיו היו מוקפים מהאויב וניצולו, לא לברך על ההצלה שהחיינו וגם לא הטוב והמטיב (כפי שאחרים הציעו) כי אם שבעלייתו

י. המדובר בקיבוץ שעלבים, השוכן בעמק איילון. במלחמת ששת הימים נמצאו במפקדת החטיבה ההשמית הירדנית ליד רמאללה תכניות מבצעיות לפשיטות על יישובים ישראליים ובהם שעלבים. באחת הפקודות נכתב: "מטרת מפקדת החזית המערבית, לבצע התקפה על היישוב שעלבים, במגמה להרוס, להרוג כל מי שישנו בו ולחסל את היחידה הנמצאת בו" (ע"פ זאב וילנאי, שעלבים וסביבותיה, הוצאת קבוצת שעלבים, תשכ"ח, עמ' 14-13) מדי שנה, בכ"ח באייר, מצויין בקיבוץ "יום שעלבים", בהודאה להשי"ת על ההצלה.

לתורה יברך ברכת הגומל בלשון רבים שגמלנו ויכווין להוציא כל בני המושב וגם הם יענו בלשון רבים מי שגמלנו, ומובן שלפני כן יודיע על כך להם שיכוונו לבם לכך, ואם אנשי המושב מתרכזים בכמה בתי כנסיות, יבחרו בכל בית כנסת הגדול או הזקן שבהם וינהגו ג"כ ככה. ביססתי הוראתי בזה על החתם סופר ז"ל דרך כתוב בספר הזכרון שלו, דאחרי שהוא ואנשי העיר שהיה נמצא שם ניצלו מהחצים ואבני בליסטראות שהמטירו עליהם אנשי המלחמה: ביום הכניסה עליתי לתורה וברכתי ברכת הגומל בלשון רבים, ואנשי ק"ק פ"ב שהי' עמי ענו אחרי בלשון רבים מי שגמלנו כל טוב, וכן נעשה גם בתוך הק"ק ע"י הרב רב"ד מהו' מרדכי טאסק. ועל עמוד-תורה זה נשענתי להורות בכזאת גם במקרה שנשאלתי. ויעוין בשו"ת חתם סופר חאו"ח סי' נא אי ברכת הגומל נקרא ג"כ הלל עיין שם.

(ב) ומה שהוריתי עוד שאם רוצים להודות על נס ההצלה יכוונו על כך בעת אמירת הלל ביום ראש חדש הסמוך, כמה נימוקים היו לי על כך, ראשית בתורה כתיב בה דרכיה דרכי נועם ולא אורח ארעא הוא לעמוד ולומר הלל בעת שההרוגים חללי-המלחמה מוטלים עוד לפנינו והללו בוכים ומיללים ואיך יעמדו מולם המוני ישראל וישמחו, ומה גם שכל בית ישראל שותפים בצער זה של נפילת הגבורים שמסרו נפשם על קדושת השם והארץ ולמען העם היושב עליה. ואמרתי שאולי זהו גם אחד מהנימוקים על זה שבנס חנוכה רק לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה כדאיתא בשבת דף כא ע"ב, והיינו מפני שבאותה שנה עוד היו מתיהם שנפלו במלחמה מוטלים לפנייהם והיו אבלים עליהם אבלות חדשה ולכן לא יכלו עוד לקבוע ימי הלל והודאה (ויש לעיין בדברי העמק שאלה שאילתא כו אות א ע"ש ואכמ"ל).

שנית, באמרי להסמיך ולכלול ההודאה לה' ליום ראש חדש הסמוך כוונתי בזה בדרך כלל, להסמיך ולכלול ההלל והודאה ביום מועד קבוע ועומד, דכבר אמר המקונן בקינה מי יתן ראשי מים שבט' באב: כי אין להוסיף מועד שבר ותבערה ואין להקדים זולתי לאחרה, ורצונו בזה שעל כן קבעו לבכות ולספוד על הרוגי שפירא וורמיזא שנהרגו בחדשי אייר וסיון ביום ט"ב ולא קבעו יום מיוחד על כך מפני שאין להוסיף מועד וגו', וכלול בזה גם שאין להוסיף מועד ממש ולקבוע יום של שמחה, וזה מבוסס על יסוד דברי הגמ' בר"ה דף יח ע"ב דאמרינן קמייתא בטול אחרנייתא מוסיפים. ועל כן, גם זה יש רק להכלילו ולספחו ליום מועד קבוע ועומד (עיין פר"ח או"ח סי' תצו ע"ש). ומה שמצינו להרמב"ם ולעוד גדולים שקבעו להם ולזרעם אחריהם יום של שמחה על נס שקרה להם, מחלקים הפוס' כידוע בין יחיד לרבים, דדוקא יחידים יכולים לקבוע אבל לא רבים, ומכש"כ שלא יכולים להוסיף יום מועד כללי על עם ומדינה. ויעוין בשו"ת חתם סופר חאו"ח סי' ל קצא, ומעניין הדבר שהח"ס כותב שם שגם אפי' רבו הגרנ"א ז"ל שנהג שמחה ביום שקבעו שם מ"מ נפל על אפיו ביומו. מ"ש מזה בנוגע שאין להוסיף יום טוב עבור נס שקרה, ומה שהחמיר על עצמו לסיים ספר ביום

שקבעו יום שמחה על נס כדי שתהיה הסעודה בהיתר בלי פקפוק, עיין שם (תשובה זאת כתבה הח"ס בשנת תקס"ה, ויש לעיין גם בסי' קסג שם שכתבה מאוחר יותר בשנת תקפ"א עיין שם וכן במ"ש בחיר"ד סי' רלג ובחאו"ח שם סי' רח עיין שם, ויעוין מ"ש עליו גם בהעמק שאלה שם, ויעוין עוד בשד"ח כללים מערכת י' אות נג עיין שם ואכמ"ל).

(ג) ועוד זאת מצינו להחיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' יא שבירר והעלה להלכה, מדברי ראשונים ופוסקים דתקנת נביאים לומר הלל על כל צרה שלא תבוא וניצלו (עיין פסחים קיז) היתה רק כשנעשה הנס לכל ישראל דוקא (עיין תוס' סוכה מד ע"ב ד"ה כאן ורא"ם הל' חנוכה ועוד), ומשו"ה השמיטו זה מהלכה הרי"ף הרמב"ם והרא"ש בהיות ועתה הן בעון עם ישראל מפוזר ומפורד. וכותב שבהכי אתנח לן דכמה צרות היו לשונאי ישראל עיר או מדינה ונעשה להם נס ויש שקבעו יום טוב בו ביום ויש שעשו מגילה ולא שמענו שקבעו לומר הלל. ומתוך כך דוחה מהלכה מה שנראה מהמאירי שגם יחיד יכול לקבוע לומר הלל, אלא שכיחיד כן ציבור לא יברכו, כי לא מוכח מהפוסקים ז"ל הכי ולא סברי כהמאירי והכי נקיטי רבני ישראל מדורות ראשונים ואחרונים שלא תקנו לקרות ההלל בתשועת ה' וכו' ומשו"ה לא תקנו רבני הדורות שיאמרו הלל בתשועתם וכו' והתקנה לא היתה אלא בתשועת כל ישראל, ומודגש בחיים שאל שם דבעינן גם שעה שניצלו כבר מכל אויביהם וה' הניח להם מכל אויביהם מסביב ובלי זה אין לתקן לומר הלל אפילו בלי ברכה ובדילוג כיעו"ש. וכבר חשבתי לברר איך א"כ בנס חנוכה נקרא נס של כל ישראל, וכי אז היו כל ישראל עד על אדמתן? אך ראיתי בגט מקושר (נבון) בביאור לתוספי הרא"ם הל' חנוכה שבסוה"ס שמביא להקשות בכזאת בשם מו"ר ז"ל דחנוכה נמי לא היתה הצלת כל ישראל, והיטב אשר כותב שם לתרץ זאת, דנס חנוכה שאני דכיון שהיו רוצים להחריב בית המקדש צרת כל ישראל מיקרי, וכיון שלא נחרב הצלת כל ישראל מיקרי כעין תקנת הנביאים ולכן צריך לגמור בהם את ההלל עיין שם.

ותורה היא גם מה שמסיים החיד"א ז"ל שם וכותב וז"ל: ולכל הדברות ולכל האמירות נראה שלא יאמרו הלל אחר תפילת י"ח כדרך שתקנו ביו"ט ור"ח, דאע"ג דכתבנו לעיל לדקדק לעשות כמעשה הראשונים (היינו, שלא לומר כלל) בזה נראה לדעתי הקצרה דצריך לזהר שלא לאומרו במקום שאומרים הלל ביו"ט ור"ח כי נודע כי כל עניני התפילות בנוי ומיוסד על אדני רזי עולם כמו שנראה מספר זוה"ק ומכתבי רבנו האר"י זצ"ל דהכל מתוקן ומסודר בכוננת עליונות, ורז"ל תקנו שיאמרו ההלל אחר תפילת י"ח לסוד נכמס ואנן הדיוטות אנן ולא ידענו אי אמירת הלל זה מישך שייך במקום הזה וכו' באופן דלדעתי הקצרה אף אם ירצו לומר ההלל לא יאמרוהו אחר תפילת י"ח עכ"ל, עיין שם וישמע חכם ויוסיף לקח (יעוין בשבת דף קיח ע"ב במה דאמרינן הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף וברש"י ובתענית דף יט שאמרו הלל הגדול, ואכמ"ל).

ומסוף דברי החיים שאל שם ישנה הוכחה גם למה שכתבתי להסמיך ולכלול ההודאה למועד סמוך, דמסיים שם וכותב: ושבח אני את רבני לוורנו ז"ל שכאשר אירע להם שנת תק"ב לתפ"ץ צרת הרעש וניצולו תקנו תענית ביום ההוא בכל שנה ובשבת קודש לומר הלל הגדול כ"ו כל"ח במקום שתקנוהו רז"ל בזמירות בנעימה וניגון יפה. ולא תקנו לומר הלל וכן ראוי לעשות עכ"ל עיין שם, הרי בדומה להנ"ל להסמיך ולכלול ההלל והודאה בתוך יומא דקביעא וקיימא לכך ובתוך הקבוע ועומד. והחת"ס הא אפילו עריכת סעודה היה משתדל להסמיכה לסיום איזה ספר וכו"ל באות ב. (ויעוין מה שכתוב בזה עוד בשד"ח מערכת י' אות נג עיין שם ואכמ"ל).

(ד) ולבסוף, יש לשים לב גם לחידושו של הגאון המהר"צ חיות ז"ל במאמר דרכי משה ח"א, (בנדמ"ח: תורת נביאים עמוד תס), שכותב לבאר דברי חז"ל בשבת דף כב ששואלים מאי חנוכה ופירש"י שמפרש על איזה נס תקנוהו, דלכאורה מהי השאלה, הרי ידענו שכל ענין חנוכה הוא ע"י שמשפחת החשמונאים גברו על היוונים והחזירו עטרת התורה ליושנה, עבודת המזבח והמקדש והמלוכה לישראל, וא"כ זה היה עיקר הנס שאחר הרדיפות והשמדות שסבלנו מן היוונים גברה ידינו עליהם. לכן כותב לבאר, דכוונת הש"ס היא, דאמת הדבר שזה היה עיקר הנס, אולם כיון שהי' בדרך הטבע קצת ולא נשתנו סדרי בראשית, א"כ אין נופל ע"ז אמירת ההלל שהותקן רק על התחדשות נסים יוצאים מגדר הטבע כמו שהי' ביציאת מצרים, וזה שדקדק רש"י ז"ל וכתב על איזה נס תקנוהו, וקאמר הש"ס שבפך נעשה נס שלא כדרך הטבע, ומפני זה תקנו חנוכה בהלל והודאה, היינו שבאופן זה מותר לתקן אמירת הלל בחנוכה, ולולי נס זה הי' ימי חנוכה ימי שמחה בלא הלל עיין שם שמאריך לבסס זה. ויוצא לנו שלדעת המהר"צ חיות אין היתר לתקן אמירת הלל כי אם על נס שהתרחש לגמרי שלא כדרך הטבע, אבל כל שהי' בדרך הטבע קצת ולא נשתנו סדרי בראשית לא נופל ע"ז אמירת הלל ואין לתקן לאומרו.

ועפ"ד המהר"צ חיות יתיישב בשופי על שלא מצינו שתיקנו בימי עזרא שום יום זכרון והודאה על חזרת ישראל לארצו והעצמאות שניתנו להם ובעיקר על בנין בית המקדש שבנינו הרי הוה הצלה לכל ישראל מהצרה שהיו נתונים בהם על חורבנו ולדעת כמה מהראשונים היו שם גם רוב ישראל, עיין רמב"ן במלחמות ריש מגילה ור"ן שם ועיין גם מנחת חנוך בקומץ המנחה למצוה רפד עיין שם, והיינו מפני שלא התרחש אז נס שלא כדרך הטבע, ואקצר. [וכל יחיד או ציבור יכול אמנם לקבוע היום שבו התרחש להם נס ליום פורים במשתה ושמחה כמוזכר בספרי הפוסקים ויעוין גם בס' לב חיים סי' קנ שהעלה דמי שקיבל על עצמו יום שנעשה לו בו נס שניצל מהמיתה לעשות יום פורים במשתה ושמחה אין אומר בו ביום שום וידוי ותחנון, ומעיד שכן נוהגים עיין שם ואכמ"ל יותר].

(ה) מי יתן ונזכה לראות בקרוב בגאולתנו ופדות נפשנו השלמה ותמלא הארץ דעה לדעת את ד' ולהכיר ולהוקיר הנסים הגדולים שעשה ועושה עמנו, ונבין ונדע כי כל מה שעושה לנו הוא בעבור זה שנשמור חוקי תורתו, ולא שחושך ואור, חורבן ובנין, ישמשו בעירבוביא, כפי שעיינינו רואות כיום וכלות. נזכר אני בפירוש נפלא שמבאר הצ"ח בדרושו את הכתוב בירמיה (לא): כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו. כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם ה' ושבו מארץ אויב. והטעים את הפירוש גם הגאון בעל ערוך השולחן באחד מדרשותיו (במאסף דרושי). והוא זה, דבפסוק בא כאילו הכל בכפילות: קול ברמה – נהי בכי תמרורים. רחל מבכה על בניה – מאנה הנחם על בניה. גם תשובת ה' לה באה ג"כ בכפילות: מנעי קולך מבכי – ועיניך מדמעה. כי יש שכר לפעולתך נאום ה' ושבו מארץ אויב – ויש תקוה לאחריתך ושבו בנים לגבולם. ומבארים על כן דרחל צועקת ובוכה על שני דברים מיוחדים, האחת על הגלות, שדוחקים ולוחצים את בניה. והשנית על העדר הרוחניות, בשעה שמסתכלת בפרצוף כל אחד מישראל ואיננה רואה עליו הפרצוף הישראלי של ישראל סבא, הקול ברמה הוא על הראשון, והנהי בכי תמרורים משמיעה ביותר על השני, ומפרש קרא ואזיל, רחל מבכה על בניה, על סבלם וצערם בעול הגלות המר והנמהר. אך ביותר תבכה ותתמרמר בבכי, ומאנה להנחם על בניה כי איננו כשהיא רואה ומסתכלת ואינה מכירה את בניה כפי שהיו, כי סר מהם הצלם האלקי הישראלי עתיק היומין. ועל זה משיב לה הקדוש ברוך הוא ומנחמה בכפלים: מנעי קולך מבכי על ראשון, ועיניך מדמעה על האחרון, ועל הראשון משיב כי יש שכר לפעולתך, ושבו מארץ אויב, ועל השני משיב ויש תקוה לאחריתך ושבו בנים לגבולם כלומר, לגבולם הרוחני כמאז ומקדם. ודפח"ח.

וכשנזכה בע"ה במהרה לראות בגישום ההבטחה האמורה במלואה שתביא בכנפיה גאולה שלמה במלוא מובנם של המלים, או אז נשיר שירה חדשה וימלא שחוק פיננו ולשונונו רנה (ראה ירושלמי פ"י דפסחים ה"ו דלומד מקרא דפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' (בשופטים ה) דכשהקב"ה עושה לכם נסים תהו אומרים שירה, וראה ברש"י שופטים שם שמבאר הכוונה של בהתנדב עם שבהתנדב העם לשוב בתשובה מעתה ברכו את ה' על התשועות שעשה, דוק ותבין)...¹⁵

10

ברכת ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים
הרב אורי שרקי
 רב קהילת 'בית יהודה', ירושלים

מברכים על ההלל: 'בא"י אמ"ה אקב"ו לגמור את ההלל'.

והטעם כדלהלן:

על כל הלל שהוא מצוה, בין מדאורייתא בין מדברי קבלה ובין מדרבנן, מברכים כעל כל מצוה. ופשוט הוא בפוסקים (עי' רמב"ם הל' ברכות פי"א ה"ג).
 ובדין חיוב אמירת הלל ביארנו¹ שהלל ביום העצמאות הוא מתקנת נביאים, וי"א אף דאורייתא, וע"כ פשיטא שיש לברך עליו כבהלל דחנוכה. וגם פשוט שיש לגמור את ההלל כדין כל הלל שחייבין בו מן הדין, וחנוכה יוכיח.
 גם לחולקים על חיוב ההלל מעיקר הדין, יש לברך עליו מדין השופט שבימך (ר"ה כה ע"ב), אא"כ יקום בי"ד אחריהם ויבטל דבריהם אחרי שיביא ראיה לסתור, וכרמב"ם ממרים פ"ב הלכה א. אבל אין דעת יחיד נחשבת לעומת בית-דין.
 גם אם באנו לחלוק על כל זאת, מכיון שהלל נתקן ע"י בי"ד חשוב (הרבנות הראשית לישראל) יש לו לפחות דין מנהג ותיק שהוחזק עפ"י הוראה. ודעת ר"ת מפורסמת שיש לברך על מנהגים כגון הלל בר"ח (תוס' סוכה מ"ד ע"ב ד"ה כאן). ולפי"ז יש לאשכנזים לברך בלי פקפוק. ולספרדים יהיה תלוי לפי המנהג, שבני עדות המזרח נהגו שלא לברך וכדעת רש"י ומנהג ארץ-ישראל המובא במרן (או"ח סי' תכב), ולרוב הספרדים, כגון יוצאי המערב (צפון-אפריקה) שנהגו כדעת ר"ת שכן לברך, גם כאן יהיה הדין לברך. אך כאמור, גם בני עדות המזרח אינם זקוקים לזה, ויכולים לברך לפי מה שבארנו בסעיפים א' וב'1.

ויש מקשים על הנ"ל חמש קושיות. ואלו הן ותשובותיהן בצדן:

יש חשש מחלוקת ואיסור לא לתגודדו בין המברכים לשאינם מברכים.

תשובה: אינו כן בביכנ"ס שכולם בני אותו מנהג וביחוד כשיש שם מורה. ואכן ראוי שלא יחלקו בני אותו ביכנ"ס בדבר הברכה אלא תהיה הסכמה או הוראה מראש, והאמת והשלום אהבו².

יא. **הערת המלקט (ש.ה):** לעיל, בריש הקונטרס הנ"ל ולא הובא כאן.

יב. ובספר 'יהדות הלכה למעשה' להרי"מ לאו שליט"א, הרב הראשי לישראל (לשעבר) (עמ' 297), כתב שהברכה על ההלל ביום העצמאות תוקנה ע"י מועצת הרבנות הראשית לישראל, אך מסגנון דבריו

ספק ברכות להקל אמרינן אפי' יהיו רוב הפוסקים אומרים לברך ושני אחרונים בלבד אומרים שלא לברך, ואפילו בספק ספיקא.

תשובה:

דין זה אינו מבורר והוא בעצמו שנוי במח' הפוסקים (עי' יבי"א ח"ה או"ח סי' טז אות ז).

סב"ל לא אמרינן במקום מנהג.

סב"ל לא אמרינן במקום הוראה, משום דכבוד תורה דאורייתא דוחה סב"ל שהוא דרבנן לדעת התוספות (שו"ת מהר"י אסאד).

יש מספר קהילות במערב שנהגו שלא לברך על ההלל בר"ח, ומכאן שאין זה מנהג ברור.

תשובה: אין כאן ראייה כלל שהמנהג אינו מבורר, אלא כל קהל וקהל היה לו מנהג בפני עצמו וה"נ שלבני אותן קהילות מעטות אין לברך על הלל בר"ח. ומצינו שמנהג ק"ק אלג'יר ברור שכן לברך. וידוע שכל מנהגי ק"ק אלג'יר מדויקים היטב עפ"י רבותיהם (שו"ת חיים שאל למרן החיד"א ח"ב סי' טו). וזאת למודעי, שרבן של בני המערב הגאון רבי שלום משאש (שליט"א) מורה לקהילות של בני מרוקו בא"י לברך על ההלל כשהקהל הוא מבני המערב (וכן כתב במאמרו שי"ל באור המערב, תשנ"א).

בא"י אין לברך על מנהג מכיון שמרן כתב או"ח סי' תכב ס"ב שבני א"י אינם מברכים על הלל בר"ח והוא מרא דאתרא.

תשובה:

א. מה שאין לשנות ממנהג המקום הוא כשיחידים מצטרפים לקהל שכבר קיים. ואפילו יהיו החדשים מרובים לאחר זמן, עליהם לקבל את מנהג המקום דאמרינן קמא קמא בטיל. אבל כשנעקר קהל שלם ממקומו בבת-אחת, הלכה רווחת שאין לו לשנות את מנהגיו (עי' שו"ת מהרשד"ם חאו"ח סי' לו). וכן היה בדורנו שקהילות רבות (ובכללן בני המערב) עלו בהמוניהם, ויסדו קהילות חדשות.

[והקשה לי ת"ח אחד, שבשו"ת גנת ורדים (חיו"ד כלל ג סי' ה) כתב שאפי' צבור שלם נעקר ממקומו נוהג כמנהג המקום אא"כ הקימו בי"ד נפרד כדרך שעשו האשכנזים בירושלים ת"ו. ואילו בני מרוקו לא הקימו בי"ד נפרד. ועל זאת יש להשיב שאין בימינו לבית הדין שבא"י גדר של קובעי מנהגות מכיון שהם מתמנים על בני כל עדה. וכן מורה למעשה הגר"ש משאש (שליט"א).]

ב. ובכלל יש להעיר שאין זה ברור כלל שדעת מרן היא שלא לברך על ההלל בר"ח, אלא שכתב שכן מנהג בני א"י שלא לברך, והוא המנהג שמצא מרן כשהגיע לא"י, לא שכן דעתו.

משתמע שהדבר תלוי בהוראת המורה שבאותו קהל, ע"ש. ובענין יום ירושלים כתב (שם עמ' 298) באופן ברור שיש לברך על ההלל כתקנת מועצת הרבנות הראשית.

ואדרבה מצאנו מקור מפורש במרן שדעתו לברך על הלל של ר"ח, בבית-יוסף או"ח סי' תקעא בענין ברכה על נר חנוכה בבית הכנסת, שהביא את דברי הריב"ש בתשובה (סי' קיא) וז"ל: ומברכין על זה כמו שמברכין על הלל דראש חודש, עכ"ל. ולא העיר מרן על דברי הריב"ש דבר, ומינה דס"ל הכי. ועוד, ידוע שמרן ישב בערי טורקיה עד היותו בן מ"ח שנה, ולא שמענו שביטל מנהגם לברך (עי' כף החיים פלאג' סימן לג, אות יז). לא יפול שם מנהג על דבר מחודש כהלל בה' אייר. תשובה:

יכול ליפול שם מנהג על תקנת בי"ד כרבנות הראשית. כל מנהג הוא מחודש בתחילתו ופשוט מהגמ' בתענית שאמירת הלל בר"ח הונהגה בבבל בזמן מן הזמנים ולא נהגו אותו כלל בא"י.¹⁶

11

שיבת ירושלים בהלכה - לכ"ח באייר הרב משה צבי נריה (תרע"ג-תשנ"ו) מייסד וראש ישיבות 'בני-עקיבא'

"שבתי לירושלים ברחמים, ביתי יבנה בה" (זכריה א, טז)
"כח מעשיו הגיד לעמו" (תהלים קיא, ו)

א. תוספת יום-שמחה

"יספת לגוי ד', יספת לגוי - נכבדת" (ישעיהו כו, טו), אמרה כנסת ישראל: רבש"ע, עליך להוסיף לנו מועדות, ועלינו להיות מקריבין לפניך ומכבדין אותך (במדבר רבה כא, כא). ואמנם כך נהגו עוד בדורות קדמונים, וכל אימת שהקב"ה הוסיף ישועות לישראל, נתכבד בתוספת של תודות ושבחים על ידי עם קרובו. ובגדרי קרבן תודה אין משום בל תוסיף, ולהיפך הוא תלוי ברצון - "וכי תזבחו זבח תודה לד' - לרצונכם תזבחו" (ויקרא כב, כט) - והכרת תודה עמוקה יותר מולידה רצון נוסף. כי המקור של הכרת תודה אינו חיוב וציווי מלמעלה, אלא להיפך הכרה מלתתא, מצד האדם. ודוקא זה עיקרו של הענין, שיגיע האדם מרצונו והבנתו להרגשת החובה להודות - "טוב להודות לד'" (תהלים צב, ב).¹⁷

יג. ובשטמ"ק ערכין יא, ב אות ו דאין תודה באה חובה ועי' תוספות רי"ד לראש השנה ה, ב, אי נמי כגון שהיה מארבעה הצריכין להודות. ובפירוש הרא"ש לנדרים יג, א ד"ה האומר קרבן עולה וכו' תודה כללה

מקרא מלא הוא בתורה "וביום שמחתכם וגו' ותקעתם בחצוצרות וגו'" (במדבר י, י) – ולא נתפרש לנו באיזה יום שמחה הכתוב מדבר. והרי מקרא זה פותח שער לימי שמחה, מחוץ למועדים המפורשים בתורה. ואמנם ביאר שם "אבן-עזרא": "ששבתם מארץ אויב, או ניצחתם האויב הבא עליכם, וקבעתם יום שמחה", והסמיך למקרא זה ימי פורים וחנוכה. ולפי ביאור זה גילתה לנו תורה בזה דעה מפורשת, שיש מקום לימי שמחה נוספים מחוץ למועדי ד', ואשר לכוונת המקרא, אם הכוונה היא לשמחה חד-פעמית או לשמחה קבועה, הרי ברור שהדבר נמסר לחכמים, שאם הם סבורים שראוי המאורע להיקבע לדורות (והיינו שבהגיע מחזור הזמן מתחדש המאורע ומעורר את הלבבות), הרשות בידם לקבוע, וכשם שחגיגה חד-פעמית אין בה משום בל-תוסיפו, הוא הדין חגיגה קבועה. וזכור לנו המו"מ של אסתר עם החכמים "קבעוני לדורות" (מגילה ז, א) על קביעת ימי הפורים (ועי' רמב"ן דברים ד, ב), ומהר"ל מפראג ז"ל כתב בגור-אריה שם, ד"ה לא תוסיפו: "וכל מצוות דרבנן, כגון נר חנוכה, אין הכוונה להוסיף על התורה, רק לעשות זכר לנס", וכבר הרחבנו הדיון בזה במאמרנו "תוספת ימי שמחה לישראל" ("התורה והמדינה" קובץ ב, אייר תש"י). והיה כנראה דיון דומה בבית דין של חשמונאי גם ביחס לחנוכה, שהרי מפורש בגמרא, כי רק "לשנה האחרת קבעום ועשאו יו"ט בהלל והודאה" (שבת כא, ב), ומשמע שבשנה הראשונה טרם קבעום, עד שנמנו וגמרו בני-בינה לקבוע שיר ורננים ימי שמונה. וכשם שגילתה תורה דעתה על ימי שמחה "ותקעתם בחצוצרות", הוא הדין גם ביחס לימי צרה, שעליהם נאמר בה בפרשה "והרעותם בחצוצרות". ואף כאן נמסר הדבר לחכמים, אם לעשות יום צום ותענית ציבור חד-פעמי או אם ראוי מאורע של צרה מסוימת להיזכר לדורות.

ומכאן תשובה לשאלה: איך חידשו הנביאים צומות, והלא "אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה" – דכיון שעיקרם "כדי לעורר הלבבות, לפתוח דרכי התשובה" (רמב"ם פ"ה מהל' תעניות, הל' א), הרי כשם שהותר לקבוע תענית ציבור חד-פעמי, ולהריע בחצוצרות לעורר את העם, הוא הדין שרשאים חכמים לקבוע יום התעוררות ועצרה לדורות, אם המאורע רב משקל הוא, והנושא מביא לידי יחוד הלב, ויש בו בכדי "לעורר הלבבות". ובמגילת אסתר הוזכרו "דברי הצומות וזעקתם", כהקדמה לקיום שמחת ימי הפורים, וזכר תענית אסתר שהיה בימי ניסן הועבר לחודש אדר וצמוד הוא לפורים [עי' מסכת סופרים פרק כא, הלכה א], הואיל וכאמור עיקר ענין התענית הוא "לעורר הלבבות", והוא הדין ענין השמחה, שיהא בעל הנס מכיר בניסו, ומודה לא-ל ההודאות.

בהדייהו דדמיא לחובה, שארבעה צריכין להודות. ועי' פנים יפות ויקרא ז, יג: דתודה באה בנדבה, דחויב ד' צריכים להודות אינו אלא אסמכתא, ועי' מה שכתב מהר"ל מפראג ז"ל גור-אריה שמות כ, כב.

ומצינו לאחד קדמון, שהוא כורך את ימי השמחה וימי הצרה יחד, ומוצא להן אסמכתא קדומה ביותר, והיא נעוצה במעשה אבות ומצות בנים. וזה לשון הראב"ן ז"ל ב"מאמר השכל" (דף מה, ב): "איסור גיד הנשה... קיבל עליו יעקב מלאוכלו, להזכיר בזה שהיטיב השי"ת עמו להצילו מן המלאך... נתחייב בו זרעו לעשות ולנהוג במצותיו, כדבר הפורים והצומות", והרי לנו מקור ברור לקביעת ימי זיכרון מיוחדים, במעשה הבחיר שבאבות. ועל פי זה נקבע יום ט"ו באב, עוד בימי הבית הראשון, כיום שמחה בישראל על המאורעות הנכבדים שאירעו בו (עי' תענית ל, ב), וכיוצא בזה המשיכו חכמי הדורות בימי הבית השני (עי' שבת יג, ב): "חנניה בן חזקיה וסייעתו שהיו מחבבין את הצרות" – "שנגאלין מהן, והנס חביב עליהם להזכירו, לשבחו של הקב"ה, וכותבין ימי הנס לעשותן יום טוב" (רש"י ועי' חידושי אגדות מהרש"א שם), והיא היא "מגילת תענית" שנשתמרה בידינו [ובמאמרנו הנ"ל נידונו בהרחבה דברי הגמ' בראש-השנה יח ב, קמייתא בטול – אחרנייתא מוסיפין? עיי"ש].

ב. שמחות בחנוכה חומות ירושלים והתחלת בנין הבית השני בהלל

ב"אור המזרח" חוברת ניסן-תמוז תשל"ד, האריך הרב צבי שכטר שליט"א במאמרו המקיף "בענין מגילת תענית", לבאר "שכל הימים הטובים שבמגילת תענית ענינם הוא, או חנוכה-המקדש או תיקון הבית, או תיקון העבודה בביהמ"ק, או שמירת המקדש מחורבן בידי השונאים" [וזה כולל גם בנין חומות ירושלים].

ואם כי הפריז על המידה, וישנם שם כמה וכמה ימים טובים הקשורים במאורעות אחרים (וראה מיון הימים במבוא של הרב מנשה גרוסברג ז"ל ל"מגילת תענית" – לבוב תרס"ו – עמ' 33), ברם, זה ברור שהמאורעות הקשורים במקדש וירושלים תופסים מקום חשוב ביותר, בימים שנקבעו "דלא למספד בהון, ודלא לאיתענאה בהון" וחנוכה חומת ירושלים אף נהוגה כמה פעמים בשנה.

וכן מפורש ב"מגילת תענית": "בשבע באייר, חנוכה שור [חומת] ירושלים, דלא למספד, בשני מקומות כתוב במגילה הזאת חנוכה [חומה] ירושלים, דלא למספד, אחד כשעלו ישראל מהגולה, ואחד כשפרצוהו מלכי יון, וגדרוהו בית חשמונאי". והמקום השני הוא בחודש אלול, כמפורש שם: "בשבעה באלול יום חנוכה שור ירושלים, דלא למספד, מפני שסתרוהו גויים [בימי החשמונאים] וגברה ידם של ישראל ובנאוה".

ולא עוד אלא שמצינו שבימי נחמיה חגגו גם את יום התחלת הבנין, שכך מפורש שם בחודש אדר: "בשיתא עשר ביה שריו למיבנא [התחילו לבנות] שור ירושלים – דלא למספד, מפני שסתרוהו גויים [בימי החשמונאים] וגברה ידם של ישראל ובנאוה". ששמחה היא לפני המקום שירושלים נבנית שנאמר (זכריה ח, ג): "כה אמר ד' שבתני אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים [מפני שכולה משכנו של מקום] ואומר (שם א, טז): "שבתני לירושלים ברחמים,

ביתי יבנה בה נאום ד' וקו ינטה על ירושלים [כלומר: על ידי שקו ינטה על ירושלים למוד חומותיה. כמו שעושים הבנאים בתחילת הבנין, זה יהיה חשוב כאילו בתי יבנה בה – "פירוש האשל"].

וראו לציין שגם בבנין הבית השני חגגו ברוב שמחה את האתחלתא (אלא שלא קבעו את המאורע לזיכרון לדורות), וכך אמרו חז"ל במדרש תהלים קמז, ג: "כשם שהקב"ה מלך בהלל וזמירות, כך ירושלים אינה נבנית אלא בהלל וזמירות, וכן אתה מוצא בבנין האחרון [בנין בית שני], שנאמר (עזרא ג, י-יא) ויסדו הבונים את היכל ד' ויענו בהלל ובהודות וגו'".

וכמה מרשימים הדברים המפורשים שם בספר עזרא, באיזו רוממות רוח חגגו את האתחלתא של בנין הבית השני, בשעת הנחת יסודותיו. שהעמידו זרובבל וחבריו, "כהנים מלובשים בחצוצרות, ולוויים במצלתים" מנצחים על השירה, "וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל לד'". ומבואר שם ברש"י: "לנצח על מלאכת בית ד' לנצח ולומר שירה לפני הבונים, בשעת בנין יסוד הבית... ואמרו שירה ביחד סביב עושי מלאכת יסוד הבית..." "על ידי דוד – שהיו מנצחים ומשוררים שירות של דוד מלך ישראל", "ויענו בהלל והודות... וכל העם בהלל לד'... כל השמחות הללו היו עושים על בנין היסוד אשר הוסד בבית ד'".

והנה הגאון הפרשן המלבי"ם ז"ל כתב (שם י): "והכהנים לא היו תוקעים בחצוצרות, רק בימי המועדות, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות כלי המקדש פרק ג הל' ה, והיתה זו הוראת שעה, שחשבוהו כמועד מרוב שמחתם".

אולם לא כן היא דעתם של שנים גדולים אחרים, והם מרן הגאון הנצי"ב ז"ל, ומרן הגאון ר' מאיר שמחה הכהן ז"ל. הראשון כותב בפירוש דמצות שמחה בחנוכת הבית [והוא הדין בחנוכת יסוד בנינו] מן התורה היא, וכפשטות לשון המקראות שאותה שמחה הובעה גם בקריאת הלל, כמו ביום התקדש חג.

וזה לשון מרן הגאון הנצי"ב ז"ל ב"העמק דבר" בפירושו לפרשת תרועת החצוצרות: "וביום שמחתכם" – לא נתבאר מהו יום שמחת ישראל אלא עיקר הפירוש הוא יום חנוכת המזבח זה בנין ביהמ"ק, והיא שמחת לב ישראל, דהיינו דכתיב בדברי הימים (ב' ה, יג) וכהרים קול בחצוצרות וגו' ובהלל לד' וגו' והכי כתיב בחנוכה דעזרא ג ויעמידו הכהנים מלובשים בחצוצרות וגו' ויענו בהלל וגו' ולמדנו שאז אמרו הלל גם כן, כמו ביום התקדש חג". והנה מרן הנצי"ב ז"ל מדבר על חנוכה של סיום, ואילו במקראות שם מדובר גם על חנוכת יסוד והתחלה.

ועתה זכינו לאורו של פי' מרן הנצי"ב ז"ל על הספרי, והרי לנו גם דבריו שם בפרשת בהעלותך: "וביום שמחתכם – והנראה דזהו בחנוכת המזבח... ובימי חנוכה [של המזבח] שמחה על פי התורה היא... ואומרים הלל כמו במועד... והיינו דאיתא במועד קטן דף ט,

דאין מערבין שמחה בשמחה, ועיקר עירוב שמחה בשמחה אינו אלא כששניהם מן התורה" (עמק הנצי"ב ח"א, ירושלים תשי"ט, עמ' רלח-רלט).

ואף הגאון ר' מאיר־שמחה הכהן ז"ל, כותב בספרו "משך חכמה" שם: "וביום שמחתכם – ופשטא דקרא הוא, כל זמן שיהיה חינוך המזבח או העזרה, צריך לתקוע בחצוצרות, וזהו שמחה, כדאמר בפרק קמא דמועד קטן (דף ט, א), דשמחה [זו] דחי שבת ויום הכיפורים, יעו"ש, וזו שמחת חינוך... וכן אתה מוצא בחנוכת עזרא, בשעת בנין המזבח ובעת קידוש העזרה.

וכן בחזקיה היה כמו חנוכת הבית... וזה שאמר אתם מלאתם ידכם לד'... דהוי מלואים. ובדברי־הימים א' טו, שהיו מעלים הארון, והכהנים בחצוצרות יעו"ש, ונראה דהשבת הארון היה כמו חינוך, והיה צריך להיות בתרועה בחצוצרות... וזהו יום שמחתכם... ולכן בחנוכה דהיו מילואים בימי חשמונאים, שבנו מזבח חדש... כתב רמב"ם (הלכות חנוכה פ"ג, הל' ג) דהיו ימי שמחה, וקבעום לשמחה".

[וראו להוסיף כאן מה שכתב בספורנו במדבר ט, ב דציווי ויעשו בני"י את הפסח בא לאפוקי מס"ד ששמחת חנוכת המזבח תדחה פסח, וכמו שדחתה שמחה זו יוה"כ בימי שלמה). ובמסכת מועד קטן דף ט, א מוסרים לנו חז"ל בשם ר' יוחנן שחנוכת הבית הראשון דחתה את צום יום־הכיפורים, הואיל ו"אין שמחה בלא אכילה ושתייה". והנה שיטת הרא"ש והריב"ם היא, שהשמחה הזאת קשורה בהבאת השלמים בחנוכת הבית, דמצוה היא לשמוח בשעת הבאת שלמים, ואילו דעת ר' יחיאל מפריש היא, שעצם חנוכת הבית היא המחייבת שמחה.

והרי לנו דברי הראשונים שיצאו לאור מכתבי יד, בקובץ מיוחד ע"י "מכון הארי פישל" בירושלים (תרצ"ג):

בתוס' הרא"ש מוע"ק ט, א ד"ה אין שמחה וכו': "אע"ג דלא כתיב שמחה בחנוכת המקדש, אלא הבאת קרבנות, מכל מקום כשמביאים קרבנות צריך להיות שם שמחה, כדכתיב (דברים כז, ז) "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת" וכך הובא בשיטה לתלמידו של ר' יחיאל מפריש" שם, בשם ריב"ם: "וכיון דאיכא שלמים בחנוכת הבית – שמחה כתיב בהו, כדכתב בפ' כי־תבוא, גבי אבנים גדולות שהקימו בעבר הירדן, וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ד' א".

אכן, אח"כ ממשיך הוא ואומר: "ומורי הר"ר יחיאל פירש, דבהדיא כתב שמחה בחינוך הבית בפרשת ראה (דברים יב, ט) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה... והיה המקום אשר יבחר ד' א' בו וגו' ושמחתם לפני ד' א', ולכך הוצרכו לבוא כל ישראל לחנוכת הבית, לשמוח בשמחת הבית, כדקאמר קרא".

ולדעת ר' אליעזר האומר כי "כשהיו בונים בהיכל [בימי עזרא] עשו קלעים להיכל [במקום החומה] וקלעים לעזרות [במקום החומה] כדי להכשיר העזרות להקריב קרבן, הנה תיכף עם ההתחלה הזאת היו צריכים לקדש המקום בשתי תודות ושיר, וכמו שקידש דוד המלך בשעתו את הרצפה (עי' זבחים כד, א רש"י ד"ה הואיל). ועי' רש"י מגילה י, א ד"ה קלעים וכו': "והם התחילו להקריב קרבנות משבאו שם בימי כורש וכו' ועד כ"ב שנה אח"כ לא נגמר הבנין".

ועי' אבן-עזרא דברים כז, ג': "כי ד' יעזרך אם החילות לשמור מצוותיו, וזאת המצוה הראשונה לביאתם, לבנות להם מזבח חדש, להודות להשם, שהחלו להיות בארץ". וראה מה שכתב מרן הנצי"ב ז"ל בפירושו לתורה על הפסוקים "ובנית שם מזבח וגו' ושמת" (דברים כז, ה): "כמו שהיה בהר סיני, הקרבת עולות ושלמים ושמחה בשביל שנתקבלו לעם ד' ולעבודתו, כן היה בהר עיבל שנבחרו אז לברית עם... והיתה התחלה לזה בהר עיבל".

ומצינו בפ' הרגמ"ה בב"ב קכא, ב שפ' דשמחת ט"ו באב, שהיתה קשורה עם סיום מצות כריתת העצים למערכה, עיקרה היתה לא לסיום המצוה אלא להתחלת מצוה, והיינו שמכאן ואילך יכלו להתמסר יותר ללימוד תורה.

והנה הר"י, מפרש לפני דורות, וה"משך חכמה" לפני דור, ביססו את ענין חובת השמחה בכללה בשעת חנוכת הבית, ומרן הנצי"ב ז"ל הוסיף וחדש שגם קריאת הלל חובה היא כביטוי לשמחה (וזה עולה גם מתוך הנהו קראי שהביא ה"משך חכמה", שהרי מפי רבנו תם למדנו שחצוצרות והלל ענין אחד הם, עי' רבנו יונה ברכות יד, א ד"ה ורבי יעקב).

וכאן מקום לבעל דין לחלוק ולומר, דעד כאן לא נאמרה חובת שמחה, אלא כשחנוכת הבית היא במילואה, ברם כשהחנוכה היא רק חלקית, ונוגעת רק לצדדים מסוימים של דרגות קדושה, מניין לנו שגם בכהאי גוונא קיימת חובת שמחה?

ברם מצינו שהסביר הגר"א לופטביר ז"ל, דמשום כך המשיך שלמה המלך את ימי חנוכת ביהמ"ק גם ביוה"כ, משום חינוך בית קה"ק, דעבודת בין הבדים היתה רק ביוה"כ, וקלסי' חותנו הגאון ר' מאיר שמחה ז"ל [עי' מכתבו בראש הספר זרע אברהם, חלק ב, ווארשא תר"פ, אות ד']¹.

יד. ועפ"י דברי הגר"א לופטביר ז"ל, מתיישבת ברווחא תמיהת המהרש"א [בעין יעקב] תענית ל, ב ד"ה וכן הוא אומר צאינה וראינה וכו', והוסיף הרע"ב וביום שמחת לבו – זה בנין בית-המקדש, שנתחנך ביוה"כ, וכתב המהרש"א: "ולא ידענא חנוכו ביוה"כ". והנה ברור שלא נעלמה מרבן של ישראל הגמ' במועד קטן ט, א שאותה שנה לא צמו ביוה"כ משום שעסקו בחנוכת בהמ"ק, אלא ששם מפורש שהחינוך נמשך שבועיים ימים, ובתוכם היה גם יוה"כ, ועל כן תמה המהרש"א מדוע נתייחדה במשנתנו שמחת חינוך

ומדבריהם למדנו, דחינוך ביהמ"ק מלבד שהיה כללי, התייחס גם לכל פרט ולכל חלק מחלקיו המקודשים. וכן מצינו שאמרו שירות ותשבחות בזמן קידוש העיר "על כל פינה ופינה ועל כל אבן גדולה שבירושלים" (שבועות טו, ב). וכן מצינו במגילת תענית שקבעו יו"ט מיוחד – כ"ג באייר – על שחרור מגדל החקרא "שהיו מצירים לבני ירושלים". וכבר הוזכר לעיל שקבעו כמה ימי חג על חנוכת החומה, ואף על התחלת בניינה. והרי לנו שיש מקום לקביעת יום שמחה, ואפילו לדורות, על ישועות הקשורות בחלקים מסוימים שבירושלים ובדרגות קדושה מסוימות.

ואם כי ברור שבנידון דידן אין חובת שמחה מדאורייתא, אבל ברור גם שאתחלתא זו שבימינו אינה פחותה מבנין חומות ירושלים בימי קדם.

ג. קריאת הלל "משום ניסא"

ועל עיקר חידושו של מרן הנצי"ב ז"ל יש מקום להעיר מהגמרא בערכין י, ב ששאלו על הלל של חנוכה "דלא הכי ולא הכי" [דלא איקרי מועד, ולא איקדיש בעשייה מלאכה] וקאמר [הלל]? והשיבו שהלל של חנוכה הוא "משום ניסא". ולשי' הנצי"ב ז"ל קשה, מ"ט לא אמרו דעיקרו משום חנוכת המזבח? ולכאורה יש לומר וליישב דאי משום זו בלבד היו אומרים אותו רק יום אחד, ו"משום ניסא" נקבע לשמונת הימים [ועי' מה שכתבו התוס' בתענית כח, ב ד"ה ויום וכו', ועי' 'שפת-אמת' לחנוכה, תרנ"א, ד"ה פרסומי ניסא, "שנתחנך הבית אז ע"י

מיוחדת דוקא ליוה"כ, שהרי היה זה כאחד מי"ד ימי חנוכת בהמ"ק? אכן לדברי הגרא"ל ז"ל הדברים ברורים, שנתייחד יום זה לשמחה מיוחדת הואיל ובו ביום נתחנך בית קודש-הקודשים שהוא עיקרו של בהמ"ק, ושפיר היה שיא השמחה ביוה"כ, שמחת הלב השלמה על שלמות עבודת הקודש, בבוא בו אהרן אל הקודש פנימה.

ויש מקום ליישב תמיהת המהרש"א בדרך אחרת, והיינו שבחנוכת בית המקדש הלך שלמה המלך בעקבות חנוכת המשכן, וכמפורש בפסיקתא-רבתי, פ' ותשלם כל המלאכה אות ה, שמלאכת המשכן נגמרה כבר בכ"ה בכסלו ודחה הקב"ה הקמתו וחנוכתו לחודש ניסן שבו נולד יצחק אבינו, "ואף שלמה גמר מלאכת בהמ"ק בחודש מרחשון, והאלקים חשב לערב שמחת ביהמ"ק בחודש שנולד בו אברהם, בירח האיתנים זה חודש תשרי", ונראה שגם בחודש תשרי נרמז קשר מיוחד גם עם יצחק אבינו, והתחילו ימי חנוכת הבית יומיים לפני יום הכיפורים (שהרי נמשכו י"ד ימים ונסתיימו בערב שמיני עצרת, כמפורש במלכים א' ח, סה-סו, וביום השמיני [עצרת] שלח [המלך] את העם) והיינו ביום שיצא אברהם אבינו לדרכו להר המוריה, וברור שהיתה בהתחלה בתאריך זה מגמה ששיא השמחה יהיה ביום הכיפורים, ביום שבו נעקד יצחק אבינו בהר המוריה על גבי המזבח, ביום בו נאמר והובטח: "בי נשבעתי נאם ד', כי ברך אברכך וגו', והתברכו בזרעך כל גויי הארץ" (בראשית כב, טז-יז).

הנס של הנרות", ולפי זה שפיר נקבע ההלל על חנוכת הבית למשך כל ימי הנס, והיינו שמונת ימי החנוכה!].

אלא שמרן הנצי"ב ז"ל עצמו כתב בביאורו לספרי שם: "ועל פי זה מובן הא דהוריות דף ו, ב שלמה עשה חנוכה שבעה ימים, ומה ראה משה וכו' משמע דשבעה ימים הוא מספר המכוון יותר לחנוכה, והיינו משום דאיתקיש למועד". ועדיין קשה שהרי בחנוכה ישנה תוספת של יום שמיני. וצריך להשלים דבריו ע"פ מה שכתב ב'העמק שאלה' סי' כו, שיום ראשון של חנוכה, עיקרו על הניצחון במלחמה, ולפי זה שפיר נקבעו נוסף ליום א' עוד שבעה ימים לימי חנוכה, וחזרה שאלתנו-תמיהתנו למקומה, למה אמרו בגמרא טעמא "משום ניסא" ולא משום שמחת חנוכת המזבח? והתשובה הפשוטה והברורה היא, דאי משום חנוכת המזבח לא הל' השמחה וההלל נקבעים לדורות, כדרך שלא נקבעו לדורות ימי חנוכת ביהמ"ק וכו', ואילו "משום ניסא" זה הוא הנימוק לקביעת ההלל לדורות [לדעת החת"ס מדאו' ולדעת הנצי"ב מדרבנן - עי' מאמרנו "שירה על הנס לשעה ולדורות", קובץ "התורה והמדינה" תש"ז].

ועל פי האמור, שקביעת הלל לדורות קשורה עם ניסא, מתחזקים דבריו של הרב בעל "פירוש האשל" ל"מגילת תענית" (ירושלים, תרס"ט) שעמד על החידוש בבנין חומת ירושלים, שקבעו יום שמחה גם על התחלת הבנין:

"אף על גב דעל התחלה לא מצינו שעושין יום טוב, כי אם על חינוכו וגמרו? יש לומר כיון שנבנה לחמישים ושנים יום, עשו יום טוב ביום התחלתו וגמרו, כדי שיהיה זכר טוב לדורות מפני שזה הבנין נעשה בנס גדול, על כן חבבוהו" (דף קיב, ב). ולעיל שם: "ואעפ"י שנבנתה החומה - עדיין השערים לא עמדו [היינו שהצד הביטחוני טרם הושלם], ובכל זאת עשאוהו יום טוב, לזכר הפלא שנשלמה החומה במהירות כזאת. ונס זה הטיל אימה ופחד על "צרי יהודה ובנימין", כמו שכתוב בנחמיה שם (ו, טו), כי כאשר שמעו הגויים כי נבנתה החומה לחמישים ושנים יום "ויראו ויפלו מאד בעיניהם, וידעו כי מאת אלקינו נעשתה המלאכה הזאת", ולהיכר הנס קבעו יום התחלתו וגמרו, לימים טובים לדורות" (שם).

ומדברי "פירוש האשל" שמענו שתים: א) שרק כשהגיעו לגמר הבנין, אז החליטו לקבוע כיום חג גם את יום ההתחלה; ב) ששני ימי החג - ההתחלה והסיום - נקבעו לדורות, מפני שראו בענין כולו גילוי של נס מן השמים.

והשתא תתיישב לנו תמיהה, מדוע קבעו ב"מגילת-תענית" את יום התחלת בנין החומה כיום שמחה לדודות, ואילו את יום התחלת בנין הבית - שגם הוא נעשה כאמור ברוב שמחה - לא קבעו לדורות? ולפי האמור ניחא, כי כשם שהלל של חנוכה נקבע לדורות "משום ניסא", הוא הדין יום שמחה - גם בלי הלל - ראוי הוא לקביעה לדורות, רק אם התרחש בו נס.

והנה אנחנו עדיין עומדים באתחלתא – בשערי ירושלים הבנויה – וזכינו לראות רק את הראשית המצערה, ורק בחזון רוחנו נראה את האחרית השגיא. אולם, אתחלתא זו אשר חזו עינינו, לא היתה עטופה וגלומה בסתר מדרגה, אלא הופיעה בעוז ובגבורה, ובשוב ד' שבותנו לציון היו לנו גילויים נסיים מופלאים, וראוי שיקבעו ויזכרו לדורות, למען יכירו בעלי הנס, ביד ד' הגדולה, אשר פעלה כל זאת, כדבר נביא הנחמה: "מי האמין לשמועתנו, וזרוע ד' על מי נגלתה!" (ישעיה נג).

וכן כתב הגרא"י אונטרמן ז"ל "החיוב של פרסומי-ניסא, לפרסם את הנס הגדול, שעשה הקב"ה לנו במלחמה זו נגד אויבינו, שכולם שאפו להשמידנו, ועל ידי עזרתו יתברך, יצאנו ממות לחיים ומאפלה לאור גדול עושה את אמירת ההלל ביום הזיכרון לניצחון ישראל ולשחרור ירושלים לדין דאורייתא גמור, ואפשר לומר הלל כדין בברכה ("הצפה", ג' אדר תשכ"ח).

ד. ייחודה של ירושלים עיר הקודש

ייחודה של עיר הקודש, זיקתה לעם ישראל, ובניינה הקשור בקיבוץ נדחי ישראל בתוכה, הרי הם כתובים בדברי נביאי האמת והצדק, וחרותים במעשה-הרב של מלכי יהודה והבאים אחריהם בראשות האומה.

וכבר באבינו הראשון נאמר שהלך בארץ "הלוח ונסוע הנגבה (בראשית יב, ט), ופירש רש"י – עפ"י בראשית-רבה סוף פ' לט – "לצד ירושלים שהיא נחלתו". וכתב איש ירושלים ופארה מו"ר הגרי"מ חרל"פ זצ"ל: "בחינת הנחלה של ארץ ישראל" – "נחלה שאין לה הפסק" – נמשכת ממקור הקודש שבירושלים, כי שם הוא מקור גילויה, וכל זמן שלא הגיעו ישראל לירושלים, לא נתגלתה המדרגה הנפלאה הזאת – כי לא באתם עד עתה אל המנוחה – זו שילה, ואל הנחלה – זו ירושלים" ("מי-מרום", נימוקי המקראות, עמ' רלה).

עוד בימי הבית הראשון מצינו שמאורע ביטול המשמרות שהעמיד ירבעם בן-נבט, שלא לעלות לירושלים, שנתן שוב את האפשרות לעם לעלות ירושלה, ולקיים המצוות הכרוכות בעליה זו, אף הוא נצטרף לנימוקים של שמחת חגיגת ט"ז באב (עי' תענית ל, ב). ויפה כתב הרב שמואל שפרבר (שליט"א), בחוברתו המצוינת "ייחודה של ירושלים" (ירושלים תשל"א, עמ' 35): "כשהגיעו שיירות מעלי הביכורים לעזרה, דברו הלויים ואמרו ארוממך ד' כי דליתני וגו', כשם שהיו אומרים בשעה שהוסיפו על העיר והעזרות [עי' שבועות דף טו, ב]... כי ישראל קדושים מוסיפים קדושה לבית המקדש... מגדלים ומרבים שיעור קומת הקדושה של הבית הקדוש, לפיכך כל כנופיא גדולה שמגיעה לבהמ"ק, יש בה מעין חנוכת הבית ודומה שבהמ"ק כאילו נבנה, נתחדש ונתחנך זה עתה".

[ומצינו ב"דברי-הימים", שאחרי החגיגה הגדולה של הפסח בירושלים, במאמציו הגדולים של חזקיהו המלך – "ויאכלו את המועד שבעת הימים", נאמר (שם): "ויועצו כל הקהל לעשות שבעת ימים אחרים, ויעשו שבעת ימים שמחה" (דהי"ב ל, כג), וטיבה של שמחה נוספת זו מבואר שם בפירש"י (שם כו): "ולפי שהיו כמה שנים שלא עלו לירושלים עד עתה [בימי אחז וכו'] הוקטן בעיניהם ז' ימים דחג המצות [כלומר היה חג-המצות עצמו פחות מדי, מכדי להביע את השמחה המיוחדת-המחודשת, על שזכו לעלות לירושלים], והוסיפו עוד שבעת ימים כדי לשמוח בהם" [על שעתה הורשו לעלות לירושלים]].

ברם, לא רק בהמ"ק ותיקונו זכו לתשומת לב מרובה, אלא ירושלים עיה"ק כולה. ומצינו שבימי נחמיה בן חכליה, עשו מאמצים לאכלס את ירושלים, ו"הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת בירושלים עיר הקודש" (נחמיה יא, א), והעם ברך "את המתנדבים לשבת בירושלים" (שם ב). ואף דאגו לחזק את הישוב החקלאי בסביבות ירושלים, עד ששימש הדבר כמשל, לחשיבות רכישת קרקעות בארץ, ואמרו במשנה סוף מסכת חלה "הקונה שדה בסוריא [שדרגת קדושתה נמוכה יותר] כקונה בפרור שבירושלים".

וכמה נרגשים הם דברי מרן הגראי"ה קוק זצ"ל על המעשים שנעשו בימים ההם: "המיית לבבו של נחמיה על חומת ירושלים המפורצת... מאמציו לבנות אה החומה... ומסירות הנפש של הבונים עד השלמת החומה... חיזוק העם להושיב את ירושלים, וברכתם להתנדבים לשבת בה – כל אלה נוקבים ויורדים במעמקי לבבות לדורות, שיש זיק בלתי נכבה בלב האומה, זיק של חיבת ירושלים ואהבת ארץ הקודש לעולמי עולמים" (חזון הגאולה, עמ' ל).

וגדולה מזו מצאנו, בהסברת רבותינו בעלי-התוספות, במסכת שבועות טז, א שהוסיפו וסיפחו שטח על ירושלים והקיפוהו חומה, ואף העניקו לו מעמד מקודש – גם אם לא קדושה גמורה – אעפ"י שהדבר גרם תקלות לעמי הארץ [שלא הבחינו בין עיקרה של ירושלים, לבין מה שנטפל אליה] "עליונה לא נתקדשה בכל אלו, אלא בעולי גולה... שלא היתה קדושתה גמורה", וכך כתב ברמב"ם פ"ו מבית-הבחירה הל' יד: "כל מקום שלא נעשה בכל אלו ובסדר הזה אין קידוש גמור", וכתב הגר"ש פיינזילבר ז"ל הי"ד בספרו "יריעות שלמה": "דמשמע שקצת קדושה יש שם... והוא כמי שכתב המהרי"ט (ח"ג, סי' לג) "וזו [העליונה] שניה לה בקדושה, שהיא מדרבנן", כן מדוקדק במשנה וכל שלא נעשית בכל אלו, הנכנס לשם אין חייב וכו' משמע דחייב אין שם, אבל קדושה יש שם ועל כרחך שהיא קדושה מדרבנן" (והקדימו מרן הגראי"ה קוק זצ"ל במשפט כהן עמ' קצט-ר, ועי' ח' חת"ס שבועות טו, א ד"ה ומכל מקום וכו'). "ולמה הכניסוה מפני שתורפה של ירושלים היתה, ונוחה היא ליכבש משם", ומוסיפים בעלי התוספות ומסבירים שעל כן לא רק הכניסוה אלא גם קידשוה "אעפ"י שהיה הדבר בא לידי תקלה, כדי שימסרו עצמם עליה יותר, כשיש בה שם קדושה".

והנה מלבד חשיבותו החיונית של הצד הביטחוני שבחומת ירושלים, דומה שיש עוד טעם לשבח ארבעת הימים הטובים על חנוכת חומת ירושלים והוא: "כדי להוציא מלבם של כותים", שאמרו שהר גריזים הוא המקום אשר בחר ד', ולא הודו בירושלים, והרי מציגו שמה"ט כל שהשמיט זיכרון ירושלים מברכת המזון, "ולא אמר בונה ירושלים מחזירים אותו, חיישינן שמא כותי הוא" (מדרש תנחומא ויקרא ב, ועי' ירושלמי ברכות פ"ה הל' ג וטור אורח חיים סי' קכו).

וב"מסכת כותים" שנינו: "מאימתי מקבלין אותם, משכפרו בהר גריזים והודו בירושלים וכו' (ועי' יומא סט, ב ובתוספות ישנים שם ד"ה כיון, ובהגהות מהריעב"ץ ז"ל בש"ס וילנא, וראה מה שכתב הר"מ גרוסברג ז"ל בפירושו ל"מגילת תענית", דף יג).

וכל האמור מבסס את הדעה שגם בזמננו, אעפ"י שטרם זכינו לשחרור מלא ולגאולה שלמה, הרי ההתקדמות הגדולה, ע"י צירוף העיר החדשה לעיר העתיקה, ועל ידי ישוב יהודי בתוך העיר העתיקה בין החומות, וכן על ידי עליית שבטים, ביקור אלפים - ובימי חג ביקור של רבבות יהודים - בתוככי ירושלים, יש בכל אלה משום חנוכת החומות והעיר. ונסי "מלחמת ששת-הימים" בכללם, וכיבוש-שחרור ירושלים בפרט, עושות את יום כ"ח באייר, כיום שראוי לקובעו לדורות^{טו}.

ה. קריאת הלל - לדורות

ואשר לקריאת ההלל בו-ביום, הנה בשנה הראשונה, לאור כל האמור לעיל, פשיטא שהיה מקום להביע שמחתנו "בהודות והלל", אלא שעלינו לברר באיזו מדה ניתן הדבר להיקבע לדורות:

טו. ובסוף מלחמת העולם הראשונה שוחררה ירושלים מידי התורכים ונכבשה ע"י הבריטים בערב חנוכה, בשנת תרע"ח. והנה כעבור שנים, בתחילת חורף תרפ"ט, התעורר השופט גד פרומקין והריץ מכתב אל מרן הגראי"ה קוק זצ"ל, ובו הוא מבקש לסייע לציין יום זה, שיקבע לפי התאריך היהודי, כ"ד כסלו, כיום שמחה לישראל.

מרן הרב זצ"ל כותב בתשובתו ביום ח' כסלו תרפ"ט, ש"הקהל כל כך מדוכא מהמאורעות שבזמנים האחרונים, עד שאין לבו הולך להראות שמחה על הכיבוש הבריטי", וכוונתו היא לפרשה העגומה שהתחילה ביוה"כ על יד הכותל המערבי, ושגררה אחריה קביעת תענית ציבור ע"י הרבנות הראשית. אכן לעיקרו של דבר קובע הרב: "הדבר ראוי ונכון מאוד מצד עצמו, לעשות זכר למעשה ד' הגדול עמנו, ביום המאורע הנכון בכתב בית ישראל" [כלומר בתאריך היהודי] ("דרך שופט בירושלים", עמ' 296).

שנינו במס' פסחים (ק"ז, א) והלל זה מי אמרו, נביאים שביניהם וכו' ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן, ומפרש רש"י כגון חנוכה.

ודייק מרן החיד"א ז"ל בשו"ת "חיים שאל" ח"ב סי' יא: "נראה ברור שדעת רש"י ז"ל, דהתקנה לא היתה אלא כגון חנוכה, שהיתה תשועת כל ישראל".

וכבר תמה על דברי רש"י אלו רביה דרביה של החיד"א, הגרי"מ מזרחי ז"ל, בעל "פרי הארץ": והלא חנוכה עצמה לא היתה בה הצלת כל ישראל? ותירץ תלמידו הגאון ר' יונה נבון ז"ל – רבו המובהק של החיד"א – דכיון שהיו היונים רוצים להחריב את המקדש – צרת כל ישראל מקרי, וכיון שניצל – הצלת כל ישראל מקרי, והיתה אפוא קביעת ההלל השלם בחנוכה בהתאם לתקנת הנביאים ("גט מקושר", בהערות לתוספי הרא"ם על הסמ"ג, עמ' קלד, ב).¹⁰

ודברי הגר"י נבון ז"ל פותחים לנו שער לקביעת קריאת ההלל בכ"ח אייר, יום שחרורה של ירושלים העתיקה, בשנת תשכ"ז, בשוב בניה-בוניה אל בין חומותיה, והגיעם אל הר-הבית, בהתחדש נהירת המוני מתפללים אל "הכותל המערבי" שריד בית מקדשנו ותפארתנו שמעולם לא זזה ממנו שכינה, כפי ששנה לנו רבנו הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ו מהלכות בית הבחירה: "ולמה אני אומר במקדש וירושלים, קדושה ראשונה קדשה לעתיד-לבוא לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה – ושכינה אינה בטלה", ויש כאן אפוא ישועה כלל-ישראלית ופתח-גאולה לקודש ולמקדש.

ועל שיטת הרמב"ם, הקשה הגר"י עטלינגר ז"ל בשו"ת בנין ציון ח"א סי' ב מיומא דף כא, א שמנו שם חמשה דברים שחסרו בבית שני, ואחד מהם – שכינה. וכיוצא בזה הקשה בעל "עבודה תמה" מהך דראש השנה לא, א עשר מסעות נסעה השכינה. וכן יש להוסיף ולהקשות, מהך דברכות סא, ב לא יקל אדם וכו' ובזמן שהשכינה שורה, משמע שעכשיו נסתלקה שכינה ממקום המקדש. וביחוד קשה ממטבע של תפילה "המחזיר שכינתו לציון" ואם שכינה לא בטלה מעולם, מה מקום יש למשאלה-בקשה על החזרתה.

ולעומת זה עי' זבחים קיח בשלושה מקומות שרתה שכינה וכו' חופף עליו – זה מקדש ראשון, כל היום – זה מקדש שני. וכן במדרש שיר-השירים: "הנה זה עומד אחר כתלנו", שאין השכינה זזה מכותל מערבי לעולם.

10. ועי' שפת אמת לחנוכה תרמ"א, ד"ה יו"ט וכו': "כמו שבני ישראל מיוחדים להלל לפניו יתברך, כמו שכתוב עם זו יצרת לי תהלתי יספרו (ישעיה מג, כא), כן בית המקדש מיוחד להלל ד', כמו שכתוב בית קדשינו וגו' אשר הללוך אבותינו (שם סד, י) ... ובימי חנוכה נמצאת קצת הארה מבית המקדש... לכן מאירים אלה הימים, שיוכל כל איש ישראל להלל ולהודות להשם יתברך". ועי' מה שכתב גיסו של ה"שפת אמת" אדמו"ר ר' פינחס מנחם מפילץ ז"ל בספרו "שפתי צדיק", בראשית עמ' קמד, אות יד-טו.

ויפה תירץ הגר"י זילברשטיין ז"ל בספרו "מעשי למלך" (וואיטצען, תרע"ג) דסילוק שכינה משמעותה "שלא תראה בגלוי, אבל בהסתר חופפת עדין על ההר כבתחילה" (דף קלח, א), וכיוון בזה למה שכתב אדמו"ר הזקן בעל התניא ז"ל בליקוטי-תורה פ' בלק, ד"ה "מה טובו וכו': "צמצם שכינתו בין בדי ארון... שבאלקות אין שייך כלל ענין הסתלקות והתפשטות, כי אם ענין העלם וגילוי", ועי' מה שכתב בתניא פרק נג, בהבחנה שבין דרגתה הגבוהה של השראת השכינה בבית ראשון, לבין הדרגא של בית שני. ועי' 'אור החיים' בראשית מו, ד.

ומרן הגראי"ה קוק זצ"ל בספרו מצות ראי"ה (עמ' כב, טור ב), אף הוא מסביר: "דלעומת בית ראשון, שהיתה השראת שכינה יותר גדולה, חשיב לא שריא שכינתא בבית שני". וחילוק הדרגות מבואר בספרו "משפט כהן" עמ' כט, בהסברת השגת הראב"ד בפרק ו מביהב"ח הל' יד, על הקידוש העולמי העתיד של מקום המקדש. והביא שם מרן הרב זצ"ל את דברי הרמ"ק ז"ל בספר "אילימה" (חלק עין כל, תמר ה, פכ"ב ופכ"ה), בהבחנתו בין דרגות הקדושה של בית ראשון ובית שני וכו'. ועי' מ"ש הגר"מ טוקצינסקי ז"ל בספרו "עיר הקודש והמקדש" (ירושלים תש"ל ח"א, עמ' נז-נט), והגרש"י הילמן ז"ל (ב"אור הישר" זבחים קז, ב), והגרמ"ל שחור ז"ל ("בגדי כהונה" עמ' רלא).

והרי לנו שעם שובנו אל בין חומות ירושלים, חזרנו למקום שדרגת קדושתו גבוהה ביותר גם בזמן הזה, וכשהגענו להר הבית ו"הכותל המערבי", הגענו ל"מרום מראשון מקום מקדשנו" – מקום שקדושתו הראשונה שרירה וקיימת.

ואם כי ניתן לחלק בין הצד הכלל-ישראלי שבהצלת בית המקדש בבניינו, כמו שהיה בימי החשמונאים, לבין ענין השיבה לירושלים העתיקה, ולכותל המערבי, כשהבית עודנו בחורבנו, כמו בימינו. ברם כבר מסורת היא בידינו מקרא ד"תמניא אפי" (תהלים קיט, ק): "מזקנים אתבונן!" וראוי ללמוד מקדמונינו כיצד ראוי לנהוג ומה ראוי לעשות, גם במצב זה.

והנה מצינו שרבנו הנשר הגדול, הרמב"ם ז"ל, קבע לעצמו כיום שמחה את היום שזכה להגיע ולהתפלל בירושלים בחורבנה, גם בשעה שהיתה נתונה לשלטון זרים. וכך מוסר לנו רבי אלעזר אזכרי ז"ל ב"ספר חרדים", בפרקי מצות התשובה, פרק ג: "וכך מצאתי בסוף שטה אחת, שהעתיק הנעלה רבי שמואל בר אברהם שקייל ז"ל בעכו, מכתיבת יד הרב רבנו משה מאור הגולה, כך היה כתוב שם: וגם זה מצאתי בסוף הספר, מכתיבת הרב, ומלשונו וביום שלישי בשבת, ארבעה ימים לירח מרחשון, שנת ששה ועשרים ליצירה [ד' אלפים תתקכ"ו], יצאנו מעכו לעלות לירושלים תחת סכנה, ונכנסתי לבית הגדול והקדוש והתפללתי בו ביום ד', ו' ימים לירח מרחשון, ובאחד בשבת ט' בחודש יצאתי מירושלים לחברון לנשק קברי אבותי במערה, ואותו יום עמדתי במערה והתפללתי שבח לאל ית' על הכל. ושני הימים

האלו, שהם שישי ותשיעי במרחשון, נדרתי שיהיו לי כמו יו"ט, ותפילה ושמחה בה' ואכילה ושתיה, אלהים יעזרני על הכל, ויקוים לי נדרי לה' אשלם, אמן. וכשם שזכיתי להתפלל בה בחורבנה, כך אראה אני וכל ישראל בנחמתה מהרה, אמן, עכ"ל.¹⁰

ואם הרמב"ם שהגיע למקום הגדול והקדוש הזה "תחת סכנה", בתקופת כיבוש הצלבנים, כשהוא נתון לבז ולמשסה, קבע יום זה כיום שמחה, עאכו"כ אנחנו שהגענו אליו – אחרי פרידה של עשרים שנה – כמשחררים, כפודים וגואלים, ונתחדש בירושלים כיבוש ישראל ושלטון יהודים, ודאי שראוי לנו לקבוע יום זה – כ"ח באייר – כיום שמחה לדורות.

שחרור ירושלים בשבילנו אינו מאורע מדיני-גיאוגרפי גרידא, אלא הוא צופן בתוכו נחמה וישועה לכלל ישראל, כמפורש מפי רבן של ישראל: "בנין ירושלים קרי נחמה" (רש"י ברכות מח, ב ד"ה ובשבת), "שתשועת ישראל היא בנין ירושלים" (רש"י שם מט, א ד"ה אלא), ולהלן שם ברש"י: "בונה ירושלים – תשועת ישראל היא" (בד"ה ורב נחמן). (ובהקדמה לזוהר בראשית דף יא, ב: "ירושלים הבנויה... הכי אומינא לך [כך אני נשבע לך], דלא איעול אנא לעילא, עד דיעלון בך אוכלוסך לתתא, ודא איהו נחמה דילך וכו' (ועי' תענית ה, א לא אבוא בירושלים של מעלה וכו')).

ואף קול דמי האחים והבנים היקרים, הלוחמים הנועזים, קול דמם אשר שופך על כיבוש ירושלים ושחרורה, זועק אלינו מבין אבני החומות, שלא נשכח חירוף נפשם למען השב את העיר העתיקה, עיר הקודש והמקדש, ונזכרם לטובה ביום העלותנו את ירושלים על ראש שמחת פדות העם, אשר באותה מלחמה – "מלחמת ששת הימים" – זממו אויבינו להכחידנו מגוי, והקב"ה הצילנו מידם, והחזיר לנו את ארץ חמדתנו במרחביה. מרמת הגולן בצפון ועד מדבר מצרים בדרום, והגיענו במזרח עד גאון הירדן.

10. וקביעה זו של הרמב"ם לגבי יום הגיעו לירושלים ולהר הבית צריכה תלמוד, שהרי שנינו במסכת נדרים יב, א שיום ראית ירושלים בחורבנה יום צום היה לרואה בשעתו (ועי' משנה ברורה סי' תקסא ס"ק ד), ואם כי לא נאמר הדבר אלא ביחס ליום הראייה עצמו, בכל זאת מקום יש לשאול לשמחה מה זו עושה בו ביום בשנים שלאח"כ? ונראה דיום זה תרתי יש בו: מצד אחד – האבלות הישנה וצער החורבן, ואילו מצד שני – עצם העובדא שיהודים מגיעים לירושלים למרות הסכנות, בשורת גאולה גנוזה בזה, וזה מקור השמחה. והרי הרמב"ם ז"ל הוא שקבע בספר המצוות, עשין מצוה קנג, שהיעדרות יהודים מא"י היא בבחינת "מחייית אותות האומה מכל וכל". ומרן החתם-סופר ז"ל, המביא את הקטע הזה מ"ספר המצוות" בתשובותיו, מוסיף ואומר: "נראה מדבריו [של הרמב"ם], כי אילו חס ושלום לא יישאר שום ישראל בארץ ישראל, אפילו יהיו [יהודים] יושבים בחוץ לארץ – מקרי כיליון האומה חס ושלום" (שו"ת חת"ס, יו"ד סי' רלד). ומובנת אפוא קביעת השמחה אחרי שזכה גם הוא להגיע לירושלים 22 שנה לפני הכיבוש של צלח-א-דין, שהזמין את היהודים לשוב לירושלים. באותה תקופה שהנוצרים השולטים בארץ התאמצו "למחות אותות האומה מכל וכל", וד' הפיר עצת גויים.

ו. קדושת מחיצות וקדושת שכינה

וכל הנאמר לעיל, הוא בשיטת הרמב"ם ז"ל בפרק ו מהלכות בית-הבכירה הל' יד, שהקדושה הראשונה של המקדש וקדושת ירושלים לא בטלו מעולם והן שרירות וקיימות, אולם גדולה מזו ניתן לומר בשיטת הסוברים שהחורבן גרם לביטולה של הקדושה הראשונה. כי הנה מצינו פלוגתא דתנאי (שבועות טז, א) ואמוראי (זבחים קז, ב), אם קדושה ראשונה קידשה גם לעתיד לבוא, ובתלמודא דידן לא נתבאר במה נחלקו? ומהו יסוד הפלוגתא המכרעת הזאת? ורק בירושלמי מעשר-שני פרק ג הלכה ג, נמצאנו למדים שנחלקו אם קדושת המחיצות קיימת גם לאחר שנחרבו ונפלו, וזו שיטת רבותינו בעלי התוספות בימות פב, ב ד"ה ירושה ובשבועות טז, א ד"ה דכולי עלמא, וזו דעת הראב"ד. בהשגתו על הרמב"ם [ועי' שיר-השירים רבה ד, יא: "אעפ"י שהוא מדבר. חייבין על מחיצתו עכשיו כשהוא חרב, כשם שחייבין על מחיצתו כשהיא בנוי" משמע שבמחיצה תליא מילתא].

וטעם זה יפה מבואר בסברא בדבריו הבהירים של מרן הגראי"ה קוק זצ"ל בשו"ת "משפט כהן", עמ' קפה: "ענין מיוחד יש בקדושת מקום המקדש וכו' והוא משום שיש כאן שתי קדושות מורכבות זו בזו – קדושת המקום וקדושת המחיצות, ולכתחילה אין להן ציור זו בלא זו, שהבניין בלא המקום הנבחר עפ"י ד', לא חלה עלי' קדושת בית-עולמים, וכן המקום בלא הבניין לא חלה עלי' הקדושה. על כן לשעתו ודאי היה צורך בשני העניינים, המקום והבניין, אלא שנחלקו תנאים אם קדושה ראשונה שקדשה לשעתה ע"י צירוף הבניין אל המקום... קדשה גם לעת"ל, שהומשכה קדושה הזאת גם כשחרב הבניין ונתבטלו המחיצות... או שמא... לא קדשה לעת"ל [מפני] שאין ציור קדושת המקום בלא קדושת הבניין... שמא הקדושה צריכה גם [להמשך] קיומה אל הבניין, כמו שהיתה לו לשעתה, כשהתחילה לחול, ואם כן [כשנפל הבניין] לא קידשה לעת"ל".

וכך כתב גם "הגאון ר' דוד פרידמן ז"ל: "דמאן דסבר לא קידשה לעת"ל, דעתו דהקדושה תלויה במחיצות, ולדידיה אם נפלו המחיצות נתבטלה הקדושה" (שאלת דוד, או"ח סי' ג, עמ' 13).

אכן הרמב"ם ז"ל שפסק שקדושת המקדש וירושלים קיימת, לא תלה הדבר בקדושת מחיצה שהיא קיימת, אלא הסביר לנו את טעם הדבר – "משום שכינה, ושכינה אינה בטלה". ונימוקו החזק של הרמב"ם מחייב למצוא טעם לדעה החולקת, והיינו מ"ט דמ"ד שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא, ולדעתו נסתלקה שכינה מהמקום הקדוש הזה? אמנם מפי רבנן דאגדתא למדנו על גלות השכינה, ותיאור סילוק שכינה ממקום המקדש ניתן לנו בפתחתא דאיכה רבתי אות כד: "בשעה שביקש הקב"ה להחריב את בית-המקדש, אמר כל זמן שאני בתוכו, אין עכו"ם נוגעין בו, אלא אכביש את עיני ממנו... באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו, וכיון שנשרף אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ, אסלק שכינת

ממנה ואעלה למכוני הראשון, הדא הוא דכתיב (הושע ה) "אלכה ואשובה אל מקומי הראשון". ברם עלינו למצוא גם נימוק מספיק מפי עמודי ההלכה.

ומצינו ברמב"ן במלחמותיו במסכת עבודה זרה דף נב, ב שזו גזירת שמים היא, ודבר ד' בפי נביאו "ובאו בה פריצים וחללוה", דאמנם אין בכוחם של בני אדם להפקיע קדושת שכינה מהמקום אשר בחר ד', אבל גזירת שמים שאני. והנה רש"י ז"ל מפרש בע"ז שם, שנבואה זו על כלי המקדש נאמרה, ולא על המקדש עצמו, וכן מפרש הרז"ה שהמדובר הוא בכלי המקדש ובפריצי ישראל, וכך כותב גם הרמב"ם בתשובה שהובאה בספר מעשה רוקח (עי' משנת ראשונים ח"א עמ' פא) דובאו בה פריצים וכו' שייך רק בכלי המקדש.

ושיטה זו יפה מוסברת ע"י הרמ"ע מפאנו ז"ל בתשובותיו סי' כה, שהגזרה היתה רק על הכלים שחלה עליהם גזילה, ואילו קרקע אינה נגזלת, ואין כאן כלל גדר ובאו בה פריצים. ועוד: שבמקדש עצמו לא שייכת הפקעת קדושה, שהרי לד' הארץ ומלואה. וכן מצינו בחא"ג מהרש"א תענית כט, ב ד"ה ומפתחות וכו' "בית המקדש קנין אחד (סוף פרקי אבות ופסחים פ"ז) שנאמר הר זה קנתה ימינך, רוצה לומר גם כשהוא בחורבנו כמו הר, הוא קניינו של הקב"ה, וברור שכוננתו היא, שמהאי טעמא אין קדושתו ניתנת להפקעה.

אכן לעומתם סובר הרמב"ן שגזירת שמים היתה זו, והיא חלה גם על המקדש עצמו, והיינו שביאת הפריצים הוציאה גם את מקום המקדש מקדושתו (ועי' מה שכתב הגר"ח"י לויין (שליט"א) זצ"ל בספרו "חיל המקדש" הלכות בית הבחירה סי' ג אות יא). והרי לנו פנים מסבירות לשני צדדי הפלוגתא, אם קדושת המקדש וירושלים שרירה וקיימת, או שבטלה ע"י החורבן, ונראים הדברים שדברי הרמב"ן הם הם לדעתו, טעמו ונימוקו של מאן דאמר שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא. ואמנם מצינו להגאון ר' דוד פרידמן ז"ל, בשו"ת שאילת דוד או"ח סי' ג, שהוא דן בשיטה הזאת של הרמב"ן במלחמותיו ולדעתו אין הדברים אמורים אלא אליבא דהאי תנא שס"ל לא קידשה לעת"ל, שזהו באמת טעמו, ומשום כך הוצרך עזרא לקדש את המקדש וירושלים מחדש. אבל מ"ד שקדושה ראשונה קדשה לעת"ל, לית ליה כלל שיטת הרמב"ן, והיינו שלדעתו גזירת הכתוב היתה רק על כלי המקדש, כפרש"י והרז"ה. ואילו מקום המקדש עצמו בקדושתו הוא עומד. אלא שלשיטת האי תנא דסבירא לי' שקדושה ראשונה לא קלע"ל, לפי נימוקו של הרמב"ן, דגזירת "ובאו בה פריצים וחללוה" חלה גם על המקדש עצמו, תמה הגרד"פ ז"ל ושואל, כיצד חזרה הקדושה למקדש בימי החשמונאים, שהרי נכבש המקום ע"י היוונים, ואילו כשחזר לידי ישראל לא מצינו שהוצרכו לחדש קדושה?

[ואין לומר שגזירת שמים זאת היתה רק בחורבן בית-ראשון, שהרי הרמב"ן בחידושו למכות יט, ב מסביר בזה גם הפקעת הקדושה של בית שני, משמע שגזרה כללית היא, בכל מצב שאין ישראל ראויים שתשרה שכינה במקדשם].

והנה איהו מותיב לה ואיהו מפרק לה, ודעתו הגדולה של הגרד"פ ז"ל היא, דהואיל והחשמונאים נלחמו ונאבקו עם השונאים ולא נתייאשו כלל גם בזמן שהמקדש היה בידי צר ואויב, לא יצא כלל המקדש מרשות ישראל, ולכן לא היה צורך בקידוש מחדש. וזה לשונו שם (עמ' 10): "עוד לא נקרא בכניסתם להיכל כיבוש מלחמה, כיון שעוד לא נתייאשו הלוחמים, והיו מצפים החשמונאים לכבוש בחזרה מידם". ושם בעמ' 14: "הא דלא נתחלל המקדש ע"י היונים... וזה לא מצינו שקידשו החשמונאים את המקדש מחדש (וכן הא לא היו להם אורים ותומים ונביא, לחדש מחדש קדושת המקדש), ועל כרחך צריך לומר דהמקדש לא נתחלל עם ביאת היונים בו, כיון שעוד לא כבשו אותו, והיהודים הלוחמים עוד לא נתייאשו מלגרש היונים ממנו – לא נקרא לגבי המקדש עוד כיבוש מלחמה".

ז. חזרה לרשות ישראל – מחזירה הקדושה למקומה

אכן, דרך אחרת בזה להגאון ר' יצחק שמעלקיש ז"ל, ובשו"ת "בית יצחק" או"ח סי' כז, הוא מביא את דברי הרמב"ן ז"ל במלחמותיו, ולדעתו נאמרו דברים אלו גם בשיטת מאן דאמר קידשה לעתיד לבוא, והיינו דבעצם גם אותו תנא מודה דגזירת שמים עולה גם על המקדש, ובשעת החורבן יצא הכל לחולין, אלא שבניגוד למ"ד לא קדשה לעתיד לבוא, והיינו שלאחר שהופקעה הקדושה, נשאר המקום חולין עד שחזרו עזרא ונחמיה וקידשו אותו מחדש, הנה דעתו היא שעצם החזרת המקום לרשות ישראל כבר מוציאה אותו גם מגזירת "וחללוה", ומשעלו עזרא ונחמיה וקיבלו אה מקום המקדש וירושלים לרשותם לחזור ולבנותם, חזרה הקדושה למקומה מאליה מבלי כל צורך לקידוש מחדש, "ועזרא זכר בעלמא הוא דעבד" (שבועות טז, א).

ובדרך זאת הוא מיישב גם את בעיית החשמונאים, שלא מצינו שקידשו את המקדש מחדש, למרות שבאו בו פריצים [מלכי יון] וחללוהו, והיינו שעצם חזרת המקדש לידיהם, כבר הספיקה להחזיר קדושתו לאיתנה הראשון: "דנהי שבשעה שהוא [בית המקדש] ביד זרים נתחלל, מכל מקום תיכף כשהלכו הפריצים – חזרה קדושתו למקומה"¹⁷.

ובדרכו זאת דרך גם הגאון ר' ישעיה זילברשטיין ז"ל, בספרו "מעשי למלך" [דף קלה, א], בביאורו לרמב"ם פרק ו מהלכות הבחירה הל' יד: "דכי אמרינן באו בה פריצים וחללוה, זה

יח. ואדמו"ר מהרי"ל מגור ז"ל מקשר את חזרת הקדושה עם נס הנרות של חנוכה ואש המזבח, וזה לשונו: "דרשו חז"ל ובאו בה פריצים וחללוה... ובודאי נסתלקה השכינה, וכמו כן האש שירדה מן השמים על המזבח, כדאמרינן ביומא (דף כא, ב) דבבית שני נמי היו אש מן השמים... ונסתלקה אז, אם כן, אחר כך כשנעשה הנס, בודאי חזרה האש בנס דנרות, וחזרה הקדושה למקומה ונתחבר הבית" ("שפת אמת" לחנוכה תרמ"ז, ד"ה בענין שם חנוכה וכו').

רק עתה בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתן, דעומדת תחת ממשלת אומות העולם, ומחללין אותה מקדושתה, אבל כשבא עזרא וכו' חזרה לקדושתה, וכן יהיה גם לעתיד כשיקבצו ישראל – מיד תחזור לקדושתה בלי קידוש". ודברים כיוצא בזה מצאנו בספר "עבודת הלויים" לשבועות טז, עפי"ד מהר"י מיגאש בפירוש קלע"ל "שהיו יודעין שישראל עתידין לגלות, וקידשוה על מנת שתהיה אותה קדושה מתקיימת בה לעולם. ולשיטת הרמב"ן מה מועיל שקדשוה בפירוש על אח"כ, הא מכל מקום נתחלל ע"י הפריצים? ואולי קידשוה גם על דעת כן [שגם] כשיצא לחולין, יוחל שוב עליה הקדושה", והיינו כשיחזור המקום לידי ישראל.

[אכן הוסיף וכתב שם דפשוטות לשון הר"י מיגאש, משמעותו דמ"ד קלע"ל ס"ל דלא פקעה הקדושה כלל].

[וסברא זו שאמרה ה"בית יצחק" וה"מעשי למלך" ו"עבודת הלויים" ביחס למקום המקדש, אמרה הגאון הראגוצ'ובי, מהר"י רוזין ז"ל, ביחס לכלי-שרת, דתורת "ובאו בה פריצים וחללוה" אינה אלא כל זמן שהכלים הם בידיהם, ואילו כשכלי השרת חוזרים ליד ישראל, חוזרת וחלה עליהם קדושתה הראשונה (הובאו דבריו בספר "משנת ראשונים" להגר"י בארי ז"ל ח"א עמ' פט, בשביל הקודש אות ג), ועי' מ"ש אדמו"ר ר' חיים מצאנז ז"ל, שו"ת דברי חיים ח"ב, או"ח סי' טז, בתשובתו להגר"י ווידנפלד ז"ל מרימלוב].

ועל פי זה מובן כיצד התחילו לבנות את בית המקדש בימי ר' יהושע בן חנניה (בראשית רבה פ' תולדות סד), ולא היה צורך לקדש מחדש את המקום, דכיון שהוחזר המקום לרשות ישראל, הועילה חזרה זו עצמה להחזרת הקדושה למקום.

•

והנה לכאורה ברור לפי האמור, דמ"ד לא קלע"ל, פליג על סברא זו, ולא ס"ל דהחזרה מועילה לחידוש הקדושה מאליה, ברם כד דייקת שפיר אפשר שמדעה זו תהיה סייעתא לעיקר סברתו של הגאון "בית יצחק", כי למ"ד לא קלע"ל חלה עלינו חובת הביאור בתרתי: (א) מה היה לדידם בימי החשמונאים, שלא מצינו שקידשו המקדש מחדש? (ב) איך רצו לבנות

ביהמ"ק בימי ר' יהושע בן חנניא, אחרי שפקעה הקדושה עם חורבן הבית ע"י טיטוס?

והנה על השאלה השניה אפשר להשיב בפשוטות ולומר, שעם גמר הבנין היו ודאי מקדשים אותו ב"אחת מכל אלו", וכדרך שעשו בימי עזרא (והרי כך נצטרך לומר לשי' הראב"ד, ד"נפלו מחיצות" מפקיע הקדושה, דלפי דעת רב נחמן ד"באחת מכל אלו תנן" (שבועות טז, א), לא קשה מידי, דשפיר היו מקדשין המקדש באחת מכל אלו).

ועוד אפשר לומר, לפי מה שהוכיחו האחרונים, שגם אחרי החורבן המשיכו להקריב קרבנות, עד אחרי מרד בר-כוכבא, ומשמע שסברו שלא היה שם דין "ובאו בה פריצים וחללוה",

הואיל ומקום המקדש לא הופקע כלל מידי ישראל ונשאר בקדושתו, ולכן כשעלתה מחשבה לבנות את ביהמ"ק מחדש, לא היה שום צורך לקדים את המקום מחדש. [המקורות המוכיחים שגם אחרי חורבן הבית השני עדיין הורשו להקריב שם קרבנות – עי' שו"ת מהר"ץ חיות ז"ל, קונטרס אחרון "עבודת המקדש", וכך מפורש בדברי מרן הגאון הנצי"ב ז"ל: "דמזמן חורבן הבית עד חורבן ביתר, שאז נחרש ההיכל ונהרס המזבח, היה עוד המזבח קיים, והקריבו עליו פסחים" (העמק דבר, ויקרא כו, לא). ועי' "זבחי אפרים" זבחים קז, ב ד"ה אמר ר' יהושע, ובפתיחתו בראש הספר, ועי' "דבר-אברהם" ח"ג, סי' יט. ומה שהקשה ה"מעשי למלך" דמקרא ד'ולא אריח בריח-ניחוחכם', מוכח דאין מקבל קרבנות, יפה יישב הגאון הנצי"ב ז"ל שם, שהיו מקריבין רק קרבנות שלא נאמר בהם ריח ניחוח. וראה מה שכתב ד"ר יהושע ברנד ז"ל, במאמרו "קרבת פסח לאחר חורבן בית שני" ("ההד", ניסן תרצ"ז): "המטבעות של קיסר אדרינוס מצוירים: בצד אחד הקיסר מקריב קרבנות עם ארץ יהודה המצוירת כאלה, ומצד שני – מקים הקיסר מעפר את אומת ישראל, ומסביבה שלשה נערים אוחזים כפות תמרים (החכם שי"ר ב"ערך מילין", ערך א"י וערך אדרינוס, משער על פי זה, שהתיר להם הקרבת קרבנות), וזה היה בתקופה הראשונה, שבה אמר להקים את ביהמ"ק (ב"ר סד)".]

ורק בתקופה המאוחרת – כעבור ששים וחמש שנה – היינו אחרי המרד של בר-כוכבא וחורבן ביתר, שאדרינוס חרש את הר-הבית והעמיד עליו שלשה פסלים (עי' "בימי רומא וביזנטיון" לפרופ' מיכאל אבי-יונה ז"ל (ירושלים תשכ"ב, עמ' 71), ושינה את שמה של ארץ יהודה, ושינה את שמה של ירושלים, ואסר על יהודים לגור בירושלים, אז הוצא מקום המקדש מידי ישראל, ולא רק מקום המקדש אלא עיר הקודש כולה הוצאה לחולין בשינוי שמה, והפיכתה לעיר שכולה עכו"ם, לעיר שכולה חורבן, ואז נתקיימה במקדש ובירושלים נבואת הפורענות ו"באו בה פריצים וחללוה".

ועל כך קונן הרמב"ן, כאשר עמדו רגליו בשערי ירושלים, "על הר הבית, אשר היה לשמיר ולשית": "ואויבינו פלילים, זה מחריב ועוקר את הגבולים, וזה מציב ומקים אלילים, ובאו בה פריצים ומחללים" (כתבי הרמב"ן, מהדורת הרח"ד שעוועל (שליט"א) זצ"ל, ח"א עמ' תכו).

ת. בימי מתתיהו חשמונאי ובניו

אכן שאלתנו הראשונה במקומה עומדת, שהגאון "בית יצחק" ז"ל לא ביאר לנו כיצד תתיישב בעיית הקידוש בימי החשמונאים למאן דאמר לא קלע"ל, שהרי לדעתו דלא ס"ל שחזרת המקום לישראל מחזירה הקדושה למקומה, נהי דבימי עזרא קידשו הכל מחדש – וכדעת רב נחמן ד"באחת מכל אלו תנן" – אבל מה עשו בימי החשמונאים, שכאמור לא מצאו שם שום קידוש מחדש?

והנה לפי הסברתו של הגרד"פ ז"ל שהובאה לעיל, לא קשה מידי, דמ"ד לא קלע"ל יסבור שכיבוש היוונים לאו שמיה כיבוש, ומעולם לא הופקעה הקדושה. אולם עדיין קשה לנו לפי ה"בית יצחק" עצמו, דלית ליה סברא זו, ולדידיה היתה גם בימי החשמונאים תורת "ובאו בה פריצים", מה יענה מאן דס"ל לא קידשה לעת"ל? איך חזרה הקדושה אחרי שנצחו את היוונים?

ונראה להמשיך בדרכו של ה"בית יצחק", ולחדש ולומר דהאי תנא יאמר לך, שאיננו חולק כלל על הסברא של הבי"צ, שחזרה לרשות ישראל מחזירה קדושה למקומה, ובעיקר הסברא אף הוא מודה, אלא שהוא חולק על הגדרת המושג של חזרה לרשות ישראל, ולדעתו אימתי נחשב הדבר כחזרה, דוקא בשעה שחזר השלטון היהודי המלא למקומו, ברם כל עוד המקום נתון לשלטון זרים – לאו שמה חזרה. ולדעתו מה שקדושה ראשונה לא קדשה לעת"ל, ולא נמשכה בימי עזרא ונחמיה, אין זה כמו שביארנו תחלה, משום דלית לי' סברת ה"בית יצחק", אלא משום שאותה חזרה לאו חזרה היא, כיון שהיה עליהם עול מלכות פרס, ונתונים היו לחסדי הגויים, וצורת שושן הבירה באחד משערי ביהמ"ק, סמלה שגם המקום הקדוש הזה משועבד הוא למלכות פרס (עי' מנחות צח, א: "וחד אמר כדי שתהא אימת מלכות עליהן", ועי' פיר"ח פסחים פו, א: "כלומר אעפ"י שאנו כאן, תחת מלכות פרס אנו". ועי' רש"י ערובין ו, א ד"ה לבסוף וכו': "דהא כל ימי בית שני היתה אימת הגויים עליהן. ובתחילתו יותר מסופו").

והשתא גם אם ניתנה רשות המלכות לשבי הגולה, לחזור ולבנות את ביהמ"ק ואת ירושלים, לא חזרה הקדושה מאליה, והיה צורך לחדש את קדושת העיר והעזרות, בכל מה שהיה בידם לעשות.

[וראה פירוש המלבי"ם ז"ל, עזרא ג, יב: "ורבים היו בוכים, על שראו שבונים ברשות כורש וכפי פקודתו, שגבל מידת הבנין וענינו, כמו שכתוב לקמן פרק ו, ואם היו זוכין היה נעשה להם נס בימי עזרא כמו בימי יהושע בן-נון, כמו שאמרו חז"ל בברכות ד, א (וברש"י שם: "לבוא ביד-רמה"), ועל זה בכ"ו].

לא כן בימי החשמונאים – דוקא אותה חזרה שבה חזר המקדש לשלטון ישראל, היא שראויה היתה להחזרת הקדושה לאיתנה הראשון, ועדיפים ימי החשמונאים על ימי עזרא ונחמיה, דבימי עזרא ונחמיה, לא נעשה להם נס, ולא עלו "בזרוע וביד רמה", ואילו בימי מתתיהו ובניו נעשה להם נס, וחזרו לבית-המקדש בעוז ובגבורה, ואז באמת חזרה הקדושה למקומה.

כיבושם השלם של החשמונאים הוא שהחזיר למקומה את הקדושה הראשונה של הבית הראשון, שלפני ש"באו בה פריצים", וימי החנוכה חזרו וחנכו את הבית השני בחידוש הקדושה של הבית הראשון.

וראה דברי אדמו"ר ר' צבי־אלימלך ז"ל מדינוב בספרו "בני יששכר", מאמרי חודש חשוון, מאמר א אות ב: "עיקר חינוך בית שני לדורות, הוא בימי חנוכה. כי מה שחינכוהו בימי אנשי־כנסת־הגדולה, עדיין היו עבדים למלכי פרס, כמו שאמרו שם (עזרא ט, ט) "כי עבדים אנחנו ובעבודתנו לא עזבנו אלקינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס וגו'". והדברים תואמים למה שהבאנו לעיל בשם אדמו"ר מהרי"ל ז"ל מגור, ב"שפת־אמת" לחנוכה תרנ"א, שנס־הנרות הוא ששימש לחנוכת הבית השני. ונרמזה הישועה הנסית הזאת בנבואת אחד מאחרוני הנביאים, בדברי הנביא זכריה (ט, טז): "והושיעם ד' וגו' כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו" – ופירש"י: "כי הכהנים בני חשמונאים, המתפארים באבני נזר, בטורי חושן ואפוד, יהיו מתנוססים בנסים על אדמתן".

♦

אכן דעת מאן דאמר דקלע"ל, שלפי ביאורו של הבית יצחק נתחדשה הקדושה עי"ז שחזר מקום המקדש לרשות ישראל, הוא משום דס"ל שגם במצב של חוסר עצמאות מדינית יש כאן תורת חזרה, וטעמו הוא כי כשם שביחס לארץ־ישראל כולה הספיקה החזקה הקניינית של עזרא לקידוש הארץ מן התורה, גם במצב של כפיפות לשלטון זר – כמפורש בירושלמי שביעית ריש פרק ו: "ואתם [מתחייבים במצוות התלויות בארץ] אעפ"י שיש עליכם עול מלכות" – הוא הדין גם לגבי מקום המקדש, הואיל ולא הכיבוש והשלטון המדיני הוא הקובע, אלא החזקה והקניין. וכל שמבחינה קניינית חזר המקום לרשות ישראל, ופסקה זיקת הקנין לפריצים, פסק החילול וחזרה הקדושה למקומה.

(אמנם עדיין נשאר לפנינו מרחב גדול לדיון מקיף, ביסודי הדעות של הגאון ר' דוד פרידמן ז"ל והגאון ר' יצחק שמעלקיש ז"ל, וכן באיזו מדה ניתן ללמוד מקדושת הארץ על קדושת המקדש, אף גם נחוץ לברר יותר באיזו מדה קובעת מציאות השלטון היהודי כשזרים ממשיכים לשבת במקומות הכיבוש, וכשהוא מוגבל בפעולותיו על ידי שיקולים מדיניים, ברם לא עת האסף פה, ואיה"ש יתבררו ויתלבנו הדברים במקום אחר, ויש מקום לדייק מלשון הפוסקים בטור אורח חיים סי' תקסא (עיין שם בבית יוסף ובית חדש), שאם השלטון הוא בידי ישראל, גם אם עדיין גויים יושבים "בערי יהודה" כבר אין לומר עליהם שהם "בחורבנן" ונראה שהטעם הוא שבכי האי גוונא גוברת התקוה, שסוף־סוף יתקיים בנו "וגבר ישראל" – "ונחל ד' את יהודה חלקו" (זכריה ב, טז), ועי' מאמרנו "עצמאות ישראל בהלכה", פרק ט, קובץ תושבע"פ יא, ירושלים תשכ"ט.

[ואמנם כך פסק איש ירושלים הגר"ז גרוסברג ז"ל כי "עם שחרור העיר העתיקה ירושלים ושיבתה לשלטון ישראל, אין קורעין עליה [כשרואים אותה בפעם הראשונה], אף שהיא עדיין חריבה ממעונותיה" ("נבואה שעריך", "נועם" כרך יא, תשכ"ח עמ' נט).

וכיוצא בזה פסק גם איש בני-ברק הגר"ש דבליצקי שליט"א, והסביר: "היות וירושלים היא עכשיו תחת שלטון ישראל, יש להורות שאין חייבים לקרוע כעת על ירושלים ואף שה"כפתור ופרח" בפרק ד, תלה הדבר רק בשוב גויים, שזה נקרא בחורבנה, וישוב ישראל שזה נקרא בשובה, ולפי זה כל זמן שלא נתיישבו שם ישראל, עדיין מקרי בחורבנה, מכל מקום הבית יוסף תלה הדבר בעיקר בשלטון" (קונטרס "אחר כתלנו", ת"א תשכ"ז, עמ' ט), אכן בהוספה שבסוף הקונטרס, חזר בו וכתב ש"הדבר נוטה מאד, שכל זמן שלא נבנה המקדש, הרי זה [עדיין] נקרא חורבן גם לגבי ירושלים", ועי' בספר "הר הקודש", להרב משה נחום שפירא, ירושלים תשל"א, עמ' כו].

ט. חזרת הקדושה ל"כותל המערבי"

וראיתי להגר"מ שטרנבוך שליט"א שעורר על סברת ה"בית יצחק" שמא עד כאן לא נאמרו הדברים שהקדושה של אבני הכותל חוזרת למקומה, אלא בזמן שכל שלושת הכתלים האחרים קיימים, אבל כשעדיין אין המקדש קיים, ושאר הכתלים חרבים, אולי גם לסברת ה"בית יצחק" אין הקדושה חוזרת למקומה? ונשאר בצ"ע (עי' ספרו "מועדים וזמנים", חלק ה עמ' רכא).

ולענ"ד הדברים ברורים, דאם אליבא דהירושלמי במעשר שני והתוס' דפלוגתא דתנאי אם הקדושה הראשונה קיימת תלויה בענין המחיצות, וטעמא דמ"ד לא קלע"ל הוא, משום שאין קדושת מקום בלי קדושת מחיצות, פשיטא דאין הקדושה חוזרת ומתחדשת, עד שתהינה כל המחיצות קיימות, וכמו שמפורש במס' שבועות טו, ב שהקידוש הוא בגמר הבנין – "ניגמריה ונקדשיה" – וכיוצא בזה הא דאמר ר' אליעזר שמעתי כשהיו בונים בהיכל [בימי עזרא] עשו קלעים להיכל [במקום החומה] ופירש"י במסכת מגילה יא: "שאלמלא כן לא היו מקריבין עד שיגמר הבנין, והם התחילו להקריב קרבנות משבאו שם בימי כורש" [ועי' מה שכתב מרן הגאון החזון איש זצ"ל בשביעית סי' ג סוף ס"ק ו: "שהחומה תנאי בשעת קידוש, שזו שלימות הצורה, שנאמר עליה הדין, והיינו נמי (טעמא דר' אליעזר) דבעינן קלעים"].

ברם, הכא קיימנן בשיטת הרמב"ן, המסביר שהקדושה פקעה לא בגלל חורבן המחיצות, אלא משום "ובאו בה פריצים", שגזירת שמים זו היא שהפקיעה את קדושת המקום. ולדידיה, כל שהמקום חוזר לרשות ישראל, גם קדושתו חוזרת. וכשם שקדושת המקום פוקעת גם בעוד המחיצות קיימות, הוא הדין כשהקדושה חוזרת אין היא זקוקה כלל למחיצות, ושוב כל מה שקיים במקום, גם אם אינו שלם – חוזר הוא לקדושתו. וטעמא דמילתא שקדושת הקרקע עולה ומתפשטת על כל אבן ועל כל נדבך, ומכח קדושת הקרקע מתקדשת כל מחיצה קיימת, ואפילו למחצה.

וראה מה שהאריך הגאון ר' נחום וויידנפלד ז"ל מדומברובה בשו"ת חזון נחום סי' ב, בקדושת כותלי בית כנסת חדש שלא נגמר בניינם, במקום שהיה קיים ביכנ"ס ישן: "כיון שהקרקע נשארה בקדושה וכו', אף קודם שנגמר הבנין קנו להן האבנים קדושת בית הכנסת" (והביא שם גם בשם שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' יב, "דבכה"ג [הכתלים] נעשו טפל לקרקע, ונתקדשו מאליהם"), ואין הדבר תלוי כלל בשלמות הכתלים כולם. והשתא לפי סברת ה"בית יצחק" שחזרת המקום לרשות ישראל גם בדרך של קנין וחזקה גרידא, מחזירה קדושה, בתוספת ההבחנה שחזרה לרשות ישראל משמעותה בעיקר לשלטון ישראל עצמאי, הרי מה שזכינו לראות בימינו, מעניק ממד חדש-עתיק לירושלים עיר-הקודש, מחזיר שכינת קודש לציון וירושלים.

והרי לנו אחת שהיא שתיים – וכל אחת גדולה היא וחשובה ביותר: לשיטת הרמב"ם – חזרנו אל מקום הקדושה, ולשיטת הרמב"ן – אף החזרנו את הקדושה למקומה. לא רק שירושלים וה"כותל המערבי" חזרו בכ"ח באייר לרשות ישראל, אלא שגם חזרה ונתחדשה בו-ביום קדושת המקום.

ואם לשיטת הרמב"ם יש מקום לקביעת יום שמחה לדורות על שחזרנו, הרי לשיטת הרמב"ן, ודאי שראוי לקבוע יום שמחה על שחזרנו ועל שהחזרנו גם יחד, וכשמאורע זה מבורך גם בגילויים נסיים גדולים של השגחה פרטית וכללית, הרי יום שמחה זה ראוי לו להיות נחוג לדורות בהודות והלל לד', המחזיר שכינתו לציון והבוחר עוד בירושלים.

י. קידוש השם בשוב עם ד' לירושלים

ועוד לנו בזה תוספת נכבדה, של נימוק רב-משקל, כי הנה אמרנו לעיל, שגזירת "ובאו בה פריצים וחללוה", שנתחדשה בזמן חורבן הבית השני, עיקרה לא היה בשעת החורבן ממש, אלא 65 שנה אחר-כך, והיינו אחרי מרד בר-כוכבא וחורבן ביתר, שאז הופקע מקום המקדש מישראל, ואף נעקרו ישראל כליל מירושלים, ונאסר עליהם לראותה אפילו מרחוק. והנה חילול פריצי גויים זה, נתחזק ונתעמק, ואף קיבל משמעות דתית כפרנית, בימי קונסטנטינוס קיסר, כש"הפכה המלכות למינות", כשנכנסה מלכות רומא תחת כנפי הנצרות, שלפי דבריה היא היורשת של עם ישראל, וממילא גם בעלת הזכויות על ארץ-ישראל. והיינו שלפי דעתם, גלינו מארצנו והורחקנו מעירנו, מפני שלא קיבלנו עלינו אמונת "אותו האיש", ומאז נדחינו ו"הוחלפנו באומה אחרת", והם – ישראל הם, וירושלים – שלהם היא, ועצם עובדת הגלות בכלל ואבדן ירושלים היהודית בפרט משמשות לדעתם כהוכחות משכנעות שהצדק אתם, ושדתם – דת האמת היא. ומעתה ברור כנכון היום, כי שיבת-שבותנו לירושלים, עיר קדשנו ותפארתנו, יש בה תשובה ניצחת לטענות שונאינו ומנדינו אלה, וסתירה גמורה לבנין הדתי-הרעיוני שלהם. וחיזוק אמונה רב ועצום עולה מתוך מאורע

כביר זה של שחרור ירושלים בידי צבאות ישראל, לכל שלומי-אמוני-ישראל, המאמינים באמונת-אומן שהקב"ה אשר בחר בנו מכל עם וקירבנו להר-סיני בצאתנו ממצרים, הוא "הבוחר בעמו ישראל באהבה" עד היום הזה, והוא המשיב בניו לירושלים, העיר אשר בחר בה. לעומת הטענה "עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה" (חגיגה ה, ב), חוזרים אנחנו ומוכיחים כי "עוד ידו נטויה עלינו" לטובה, והחרב השלופה של חיילי ישראל "הנטויה על ירושלים" - חרב-ד' היא, חרב דוד המלך ויואב שר-צבאו, אשר התגברו על היבوسی היושב בירושלים, חרב בני מתתיהו כהני ד' אשר נצחו את היונים וחזרו ובאו לדביר-הבית, והדליקו נרות בחצרות-הקודש, נרות המאירים באורות נצחים עד היום הזה - "ויהודה לעולם תשב וירושלים לדור ודור" (יואל ד, כ).

ואטו מילתא זוטרתיא היא, והרי נימוק זה הוא ששימש טיעון עיקרי בדברי משרע"ה, בבואו לבקש סליחה על חטא-העגל, "למה יאמרו מצרים" (שמות לב, יב), וכיוצא בזה בחטא המרגלים, "ואמרו הגויים וגו' מבלתי יכולת ד'", (במדבר יד, טו-טז), ובעקבות הרב גם בפי התלמיד, יהושע בן-נון, אחרי המפלה במלחמת העי: "ומה תעשה לשמך הגדול" (יהושע ז, ט).

וכיוצא בזה קבעו בי"ד של חשמונאי ב"על הנסים" של חנוכה, מטבע של הודיה: "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה". וכך כתוב ב"סדר היום" סדר חנוכה: "וענין מצות חנוכה זו, אל תהי קלה בעיניך מפני שהיא מדברי סופרים, כי הוא מן הגדולות ונוראות, כי בזמן הזה גמלנו הקב"ה רב-טוב, והציל נפשינו ממות, ולא נתן למוט רגלינו ביד מבקשי רעתנו. וכל המזלזל בענין זה, נראה שכופר בטובה שהטיב עמנו אלקינו יתברך ויתעלה, ואינו שמח בשמחת ישראל, ואינו חושש בגאולתם ונחמתם ח"ו".

ומעתה אותו חילול השם, של ירושלים השבויה במשך דורות, הפך לקידוש השם לעיני כל הגויים, בעת אשר "ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו" (תהלים צח, ג), בשוב העיר לבניה בסערת מלחמה לד', בפרוץ בנים-כפירים דרך שער האריות. ונתקיימה בנו תפילה שקבעו לנו חז"ל בקדושת שחרית של שבת, שנתייחדה ירושלים כמקום גדולתו וקידושו של שם ד': "תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך". ואם בימים מקדם ראו חז"ל ענין מיוחד לחוג את חנוכת חומות ירושלים בכדי להוציא מלבם של כותים שלא הודו בירושלים ובבחירת-ד' בה, עאכו"כ שיש לנו ענין מיוחד לחוג את החזרת ירושלים לעם ישראל, כנגד אלה שאינם מודים בבחירת ישראל, לחוג את יום המעשה הרב והעצום, הדוחה את הטענה שהקב"ה ביטל את בחירתו בעם ישראל, והחליף אותנו באומה אחרת ולהכריז קבל עולם ואדם, כי נתקיימו בנו דברי זכריה הנביא (ב, טז) "ונחל ד' את יהודה חלקו על אדמת הקודש, ובחר

עוד בירושלים", ובצפייתנו נצפה לקיום ההבטחה במילואה, ההבטחה שנאמרה לנו מפי יואל הנביא (ד, יז): "והיתה ירושלים קודש, וזרים לא יעברו בה עוד".

יא. הכרת בעלי הנס בנסם

והנה כבר הוסבר בקונטרס "הלל על הנס" (תדפיס מ"התורה והמדינה", קובץ ד-ה תשי"ב), שקביעת קריאת הלל לדורות ביום שנעשה בו נס, קשורה בהכרת בעלי הנס בניסם, קשורה ב"הללו עבדי ד'". והיינו, אם המאורע גרם להתעוררות דתית של קבלת עול-מלכות-שמים מצד בעלי הנס המכירים בניסם, ושהכרה זו התעמקה בהם, והביאה אותם לצורך הנפשי-הרוחני, לבטא הכרתם-הרגשתם, בשבח והודאה לאל ההודאות, אז עצם ההתעוררות הדתית-הרוחנית הזאת, היא המזכה את המאורע בהלל, ואף רשאים חכמי הדור לקבוע את הדבר לדורות.

וכך שנינו בפסיקתא דרב כהנא פ"ב: "ולמה קורין את ההלל, מפני שכתוב אל ד' ויאר לנו לשעבר היינו עבדים לפרעה, עבדים ליון, ועכשיו עבדיו של הקב"ה אנו – הללו עבדי ה'!", ובמדרש שוחר-טוב, תהלים קיג, ב: "וצריכים אתם להללו שאתם עבדיו משמע שתורת הלל של גאולה היא רק בשעה שיחד עם השחרור והישועה, באה גם ההכרה העמוקה ביד ד' הגדולה המושיעה, ורק בשעה שאותה הכרה מביאה לחוויה פנימית של אמונה – ויאמינו בד' – "אז ישיר ישראל" את שירת ההלל. "ואמר ר' נחמיה: לא זכו ישראל לומר שירה על הים, אלא בזכות אמנה, שנאמר ויאמינו בד'" (שמות רבה כג, ו).¹⁰

וזאת חזינו אחרי "מלחמת ששת הימים", עם הגיע המוני בית ישראל להתפלל על יד "הכותל המערבי", ועליית שבטים לירושלים הנמשכת והולכת עד היום, שגרמה וגורמת התעוררות דתית מרובה אצל קרובים ורחוקים. וניתן להרגיש ולהיווכח במה שכתב רבה של פראג לפני כמה דורות, רבי שלמה אפרים ז"ל מלונטשיץ בספרו "כלי-יקר" דברים ג, כו-כז:

יט. וכך כתב אדמו"ר מהר"ל ז"ל מגור: "זוה הסימן: על ידי שנתרוממו נפשות בני ישראל, למסור נפשם בעבור האמת – וזהו "להתנוסס מפני קושט", אז הוא "סלה" – שנשאר הנס קבוע לעולם וזהו קבעום בהלל והודאה" ("שפת אמת" וישב, תרל"ח, ד"ה קבעום והוי).
ועי' "תפארת שלמה" על המועדים לאדמו"ר מהר"ש מרדומסק ז"ל, לזאת-חנוכה (דף פא, א): "ליישב קושיית הספר "קדושת לוי", על מה שתקנו חז"ל בחנוכה ופורים לעשות זיכרון על הנסים ולמה לא תקנו לעשות זיכרון לנס גדעון וסיסרא וכו' והענין בזה כי אם החסד העליון מתעורר בלי שום אתערותא דלתתא, הנה החסד הזה איננו רק לשעתא, אבל אם בני ישראל מתעוררים למטה, וראויים מצד מעשיהם, הקב"ה מוסיף והולך שיהי' כך לעולם שיהיה כח בחסד העליון אשר התעורר בימים ההם, שיהיה גם בזמן הזה".

"עיקר הראיה הנותנת קדושה יתירה, הוא על ידי ראית השכינה שבכותל המערבי, כמו שנאמר (ישעיה נט, יט) ויראו ממערב את שם ד'".

ויפה תוארו הדברים בקונטרס "הכותל המערבי", שנדפס בירושלים בשנת תשל"א, מפי כתבו או השראתו של אחד גדול מחכמי ירושלים, החפץ בעילום שמו, המבטא בבהירות את התוכן המרומם של שחרור ירושלים העתיקה, והחזרת "הכותל המערבי" לעם ישראל: "פסגת מלחמת הישועה בתשכ"ז היא כיבושה של עיר עוז לנו ירושלים שבין החומות, ופסגת הפסגות – החזרת "הכותל המערבי" לגבולו, לחזקת ישראל, ולקדושת ישראל הנצחית.

נס לכידת העיר העתיקה, ושובנו להסתופף מחדש בחצרות-הקודש, הם המורים לנו על תופעות הנסים בכל מערכות המלחמה כולן, מעשי ד' "אלקי מערכות ישראל". מרגע הכיבוש המחודש לא פסקה רגל יהודית מרחבת הכותל. הכותל נהיה לגורם משפיע, המורגש היטב בחיי העם, בארץ ובתפוצות.

המאפיין ביותר את הכותל בעת הזאת, הם המעמדות ההמוניים בשבת וביו"ט, ובברכת-הנהנים, והתפילה מתוך שירה וזמרה, בשבח והודיה לקב"ה.

כאן המרכז. כאן הלב. כאן המעין.

כל המגיע אל רחבת "הכותל המערבי", חש בהתרוממות הרוח אצל כל הבאים, התרוממות שיש עמה היטהרות, היזדככות.

כל באי הכותל, עומדים מול חזיון נורא-הוד: אבני הכותל כאילו דובבות אליהם^כ. הכותל – "כולו אומר קדוש".

ניתן לחוש את השראת השכינה במקום, ולאמת את דברי חז"ל הנאמנים: "לעולם אין שכינה זזה מכותל המערבי, שנאמר הנה זה עומד אחר כתלנו" (שמות-רבה כ, ב).

כ. **הערת המלקט (ש.ה):** מחבר הקונטרס הינו הרב מנחם מנדל כשר. כך מובא במאמרו של פרופ' דב הימן "הרב כשר – מפעליו וספריו" אשר נדפס בראש חלק ארבעים של החומש 'תורה שלמה' (פרשת קרח, פרקים טז-יט) עמ' יב, ירושלים, תשנ"ב.

כא. והרי סיפורו של מורה דרך בנתיבות ירושלים, מר אהרן ביר הי"ו: "ישועה גדולה עשה לנו הקדוש ברוך הוא, על ידי שהחזיר לנו בנסים באותה מלחמה את מקום המקדש ואת "הכותל המערבי". ומן הביקורים הרבים ליד הכותל, כדאי להזכיר מקרה אחד, הבא ללמד על הכלל כולו: היו אלה נערים ממוסדות לא דתיים, שבאו לבקר ליד הכותל המערבי, לפני גיוסם לצה"ל. והנה בא מדריך דתי ואמר להם: "הכותל המערבי הוא עד חי, שראה את בית-המקדש הראשון והשני בתפארתם ובחורבנם, וחיכה לבניו אלפים שנה, וקיבלם חזרה עם שובם אליו. ואת השאר, נערים, עליכם להרגיש כאן מעצמכם". כעבור כמה דקות של דומיה, ניגש אחד הנערים מבני שמונה-עשרה אל המדריך ואמר לו: אתה יודע, בעוד שלושה שבועות אני מתגייס לצה"ל, עכשיו אני יודע למה... הכותל דיבר אלי!"

ובמדרשו של רבי שמעון בר יוחאי נאמר: "ושכינתא תתאה – כותל המערבי דירא דיליה, על שם דאיהו תל שהכל פונים אליו" (זוהר שמות קטז, א).
 "והוא ראש אמנה לכל עלמא" (זוהר שמות ה, ב).
 מעלה מיוחדת בקודש היא התכנסות המוני עם ישראל יחדו, ועאכו"כ לדברים שבקדושה. אין ערוך לצבור גדול מישראל, המאוחד ברזא דאחד, וחיבה יתירה נודעת לכותל המערבי המשמש גורם מאחד – "תל פיות – שהכל פונים אליו".
 מתוך "ראש אמנה" זה מוצתת אש האמונה בלב כל באי הכותל. עינינו הרואות שהנקודה הפנימית – נקודת האמונה הישראלית, מורשת אברהם אבינו שנאמר בו והאמין בד' (עי' מדרש תנחומא ישן, פרשת בשלח סי' יא), מתלקחת מחדש אצל כל אדם מישראל בעמדו לפני הכותל, בעמדו לפני השכינה המציצה מבין חרכיו.
 על יד הכותל – הנשמה הישראלית אומרת שירה – "תשורי מראש אמנה".
 קבלת שבת על-יד הכותל המערבי זו חויה שאין למצוא כמותה בשום מקום אחר בעולם. יהודים ממרחקים אומרים, שביקורם-תפילתם על יד הכותל בליל-שבת, זו הנקודה הרוחנית המרכזית בבקורם בארץ-ישראל. חוויה זו רבה השפעתה עליהם, והם נושאים אותה בליבם לקצוית-תבל"כ.

יב. הלל והודאה על אתחלתא דגאולה

ואם כי ידענו גם ידענו שעדיין רחוקים אנו מעליה על הר-הבית עצמו, וזקוקים אנו להרבה סיעתא-דשמיא, שיערה עלינו ועל דורנו רוח ממרום, ושגם אדום וערב [אינון תרין עננין דמכסין על בת-עינא" – זוהר פ' פינחס דף רנב, א] יקראו בשם ד' אלקי ישראל, "להביא צדק עולמים, ולחתום חזון ונביא, ולמשוח קודש-קדשים" (דניאל ט, כד. עיי"ש ברש"י).
 ברם אין זה צריך לשמש מונע מלהכיר ולהוקיר את מה שהושג כבר, ומה שניתן לנו כבר, וחייבים אנו לברך על הטובה "וכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו" (ברכות מ, א).
 והרי כך מוסר לנו עזרא הסופר על ימי יסוד הבית השני, כי "רבים מהכהנים... הזקנים אשר ראו את הבית הראשון... בוכים בקול גדול", ולעומתם הרבים אשר לא ראו בנין הבית הראשון הריעו בתרועה, בשמחה, להרים קול" [פירש"י: "מרוב שמחתן שיצאו מגלותן"],

כב. ואיש מדעי החברה, הבוחן את התופעה מיוחדת הזאת, בעל כרחו מודה וכותב: "במלחמת ששת הימים, נוסף דגש לחשיבותה של הדת בחיי הציבור, בעליית הסנטימנט ההיסטורית-דתי לרגל כיבוש יהודה ושומרון, וביחוד העיר העתיקה של ירושלים, שבה שוכן הסמל הלאומי-דתי הראשי של עם ישראל – הכותל המערבי. ותפילה נחשבת למעשה היפה ביותר [שיש] לעשותו על יד הכותל".

ללמדנו: שאין סתירה בין השמחה על המעט שכבר זכינו לו, לבין הצער על מה שטרם זכינו לו.

[ויפה פי' המלבי"ם ז"ל שם פסוק יא: "ויענו בהלל ובהודות לד'... וכל העם בהלל לד'" – שהצעירים אשר לא זכרו את הבית הראשון, ענו והריעו גם בהלל וגם בהודאה. ואילו הזקנים הסתפקו רק בהלל ולא בהודאה, כי היו בוכים, על שראו שבונים ברשות כורש וכפי פקודתו, שהגביל מידת הבנין"].

ואם לפני מאה וארבעים שנה, במאורע של קבלת רישיון לבנין ביכנ"ס בעיר העתיקה, על חורבות ביהכנ"ס הישן של ר' יהודה החסיד ז"ל, ראו בזה חכמי ירושלים ענין של קידוש השם ואתחלתא דגאולה²³ עאכו"כ במאורע של זמננו, ודאי שהיה והוה בזה קידוש-השם לעיני כל ישראל, ולעיני כל כופרי ארץ, וחובה קדושה היא שלא לתת לממעטי הדמות ולמכחישים למיניהם, לטשטש ולהשכיח את מעשה ד' הגדול והנורא אשר ראו עינינו, אשר הפליא לעשות עמנו ועם העיר אשר בחר בה. וכמה נאים הם דברי הגאון המופלא ר' מאיר שמחה הכהן ז"ל, בספרו "משך חכמה" פ' עקב, עה"פ ואכלת ושבעת וגו' שתקנו הטוב והמטיב ביבנה, וקבעו מטבע של ברכה קבועה לכלל ישראל לדורותיו, על מאורע חד-פעמי של מתן הרוגי ביתר לקבורה, וכל כך למה? מפני הסמליות המרובה שבמאורע, שיש בו משום גילוי ההשגחה הפרטית של הבורא על עמו ישראל בעתות בצרה, ועידוד רב לכל הנתונים במצוקות הזמנים "כי נאמנו דברי נביאינו ודברי אבותינו".

כג. בשנת תקצ"ו נסע במיוחד ר' זלמן צורף ז"ל איש ירושלים לאלכסנדריה של מצרים, ובהשתדלותו המרובה השיג פורמאן על חורבות ר' יהודה החסיד ז"ל אצל שליט מצרים מוחמד-עלי. מיד ניגשו לבנין בית-הכנסת, ובר"ח שבט תקצ"ז חנכו אותו וקראו לו "מנחם ציון".
ובאגרת השליחות שנמסרה ליד שליח א"י, ר' אברהם מאיר כ"ץ ז"ל, שיצא מירושלים לגולה בשנת תקצ"ז נשלחה הקריאה: "חזקו נא בעד עמנו וערי אלקינו, להיות לכם חלק ונחלה וזיכרון בירושלים", ושם נאמר: "ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו, מי שמע כזאת מאז גלות הארץ, לבנות בית-זבול מקדש-מעט, אשר היה חמירא סכנתא אפילו בחדרי חדרים מהצרים הצוררים... ועתה רמה קרננו... לבנות בתי כנסיות ובתי מדרשות בירושלים, שמחי ועלזי בכל לב בת-ירושלים, סימנא מילתא היא: אתחלתא דגאולה... נקהלו היהודים הנמצאים פה עיה"ק ת"ו... ועלינו בהחורבה הק' בעצם היום בטו"ב לחדש רחמים העבר (תקצ"ו), והחזקנו בה לעיני כל באי שער העיר... ואותו היום נתקדש שמו ברבים. ברוך המקום אשר בחר בנו, להשיבנו אל נחלת אבותינו ואחוזתנו... ובר"ח שבט העבר הכנסנו הס"ת לתוכה... ונקרא בשם "מנחם ציון"... ברוך מציב גבול אלמנה" ("שלוחי ארץ-ישראל" לא' יערי ז"ל, ירושלים תשי"א, עמ' 782). ועי' מאמרו של רא"ב ריבלין "חורבת ר"י החסיד בירושלים", "סיני" אייר-סיון, תשכ"ט.

ומפי גדול התנאים רבי עקיבא, למדנו כי "תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה" (מכות כד, ב) שנבואת הפורענות של אוריה שהתקיימה, היא המעידה והיא המבשרת, כי תתקיים נבואת הנחמה של זכריה¹⁷.

והנה נבואת הפורענות של אוריה מתחילה ב"ציון שדה תחרש", ומגיעה לשיאה בסיפא דקרא "והר הבית – לבמות יער" (מיכה ג, יב), ואילו נבואת הנחמה של זכריה, אינה מזכירה כלל את הר־הבית, והיא מתרכזת כולה ברחובותיה של ירושלים, בהדרת זקניה ומשחקי ילדיה – "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, ואיש משענתו בידו מרוב ימים, ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה" (זכריה ח, ד-ה). והרי זה בא ללמדנו כי גם בטרם נזכה לעלות על הר־הבית, כבר גדולה ורבה הנחמה, בשוב שקיקת חיים של שלות־זקנה ועליצות־ילדות, אל עיר קדשנו ותפארתנו.

וכדרך שבפורענות אמר הנביא "והשבתי מערי יהודה ומחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה" (ירמיה ז, לד), כך בנחמתה הובטח לנו כי "עוד ישמע במקום הזה וגו' בערי יהודה ובחוצות ירושלים, קול ששון וקול שמחה" וגו' (שם לג, י-יא), שגם השמחות הפרטיות חשובות לנו ביותר. והוכנסה ההבטחה הנבואית הזאת, במטבע של ברכת־חתנים, כתפילה בפינו על קיומה בימינו. ועתה כשזכינו שההבטחה אמנם מתקיימת בחוצות ירושלים – ודאי שראוי לנו להוסיף לקולות הללו את סיפא דקרא, את הקול הנוסף: "קול אומר הודו את ד' צבאות, כי טוב ד', כי לעולם חסדו". מתוך אמונה וצפייה לסיפא דסיפא: "כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ד'".

ויתקיימו נא בנו דברי הפייטן בסדר יום־כיפור קטן: "יצוה ד' חסדו, קוממיות השיבני לנוי, לפאר מקום מקדשי, לחדש הדר זיוי", כתפילת המעמקים והכיסופים של עם ד' לדורותיו: "בנה ביתך כבתחילה, וכונן מקדשך על מכוננו, והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו, והשב כהנים לעבודתם, ולויים לשירם ולזמרם, והשב ישראל לנויהם, ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך"¹⁷.

כד. וראה ביאור דברי רבי עקיבא על דרך הדרוש בספרו של אאמו"ר הרב הגאון ר' פתחיה מנקין זצ"ל "כרם פתחיה" (ירושלים, תרצ"א, גפן יב).

12

קביעת יום הודיה לאחר מלחמת ששת הימים
 הרב שריה דבליצקי
 בני ברק

מנהג ישראל מדור דור לקבוע יום שמחה והודיה על הצלתם ופדות נפשם מההמנים שבכל דור ודור שעמדו עליהם לכולתם, וכמו כן אחר ההצלה מאיזה מאורע שבא משמים שלא בידי אדם שהיה עלול לקפח נפשות. אחר קדמם את פני הרעה מקדם בתשובה, תפילה וצדקה.

דבר זה, חוץ מאשר השכל מחייבו, שורשו פתוח כבר בדברי חז"ל אשר ברוח קדשם מיד הקב"ה עליהם השכיל, קבעו כבר ברכות כברכת הגומל וברכת שעשה נס במקום הזה, בגדריהם ופרטיהם. וכמו כן מצינו את החיוב לעשות יום טוב כשנענו על צרת הגשמים, וסדר מיוחד של ברכות ואמירת הלל הגדול, והדבר בא בפירוט בגמרא תענית ובראשונים ובטושו"ע.

כל זה כמובן בא להמחיש ולקבוע בלבנו את עיקר אמונתנו הקדושה, ויסוד כל התורה כולה, שהכל הוא בהשגחה פרטית מלמעלה יתב"ש, ושאיין אדם נוקף אצבעו מעצמו, וכדברי הרמב"ן (בסוף פרשת בא), שאיין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ביחיד בין ברבים וכו'.

ועל יסוד זה נקבעו כאמור תמיד בקהילות ישראל ימי שמחה והודיה על הנסים שקרו בהן, והם נקבעו על ידי הגאונים שהיו בקהילות ההם בכל דור ודור. כמובן שסדרו של יום כזה לא היה אחיד. היו שהוסיפו מזמורים כהלל הגדול או הלל המצרי, תפילת נשמת, שיר היחוד או מזמורים אחרים. אך הצד השווה שבכולם היה שנאסרו בהספד ותענית, והשמטת התחנון, וכמו כן בקיום סעודת מצוה באותו יום.

בפוסקים האחרונים נמצאים דיונים בקשר לפרטי הדינים של יום כזה, ואין כאן המקום לפרטם ולעמוד עליהם. נזכיר רק את דברי האבן-עזרא על פסוק "וביום שמחתכם" ששבתם מארץ אויב או ניצחתם האויב הבא עליכם וקבעתם יום שמחה כימי פורים וכו'. את דברי החיד"א שבסוף ספרו (בקשר לפורים הפרטי שלו) פסק, שסעודה זו נקראת סעודת מצוה, ואת דברי החת"ס, בשו"ת אורח חיים סי' רדו, 'אבל לעשות שום זכר קצת ולכל הפחות לאסרו בהספד ותענית הוא דאורייתא', ובסי' קסג, 'דמצוה נמי עבדי לקבוע יום מועד לעצמם ביום שנעשה להם נס'. ובסי' קצא, 'מיהו נראה דהיינו דוקא ממיתה לחיים'. ימי שמחה והודיה אלו נקראו בשם המושאל פורים, בצירוף שם הקהילה שבה קרה הנס או בצירוף שם הצורך שהובס ונחל מפלה.

ידועים לנו כיום כיותר משמונים ימי פורים באלה, שקויימו בקרב קהילות ישראל. נציין כאן רק שנים מהם ממקורם הראשון, פורים פרנקפורט, בספר יוסף אומץ סי' תתשט, 'ב' אדר הראשון קבענו אז למשתה ולשמחה ושלא לומר תחינות בשחרית רק למנצח ויקרא שמו בישראל פורים וינצענץ על שם דברי הנסים שנעשו בערב יום ההוא... לכן קבענו היום שאחריו למשתה ושמחה דוגמת ימי הפורים'.

פורים טבריה, בספר טבור הארץ להגר"ם קליערס ז"ל עמוד סט, 'ואז הלכו עם בני ישראל לבית-הכנסת בששון ובשמחה וקם הרב ז"ל (הוא הגאון ר' חיים אבואלעפיה ז"ל)... בירך הגומל בלשון רבים וצוה להם שיענו אמן לצאת י"ח, ואח"כ גמרו את ההלל וקראו הלל הגדול עם נשמת כל חי עד סוף ישתבח, ושוררו בקול זמרה ונעים כבחגים ובמועדים, ועשו אותו יום משתה ושמחה, קבלו כל אנשי טבריא עליהם ועל זרעם בהסכמת הרב נר"ו להיות עושים ביום ד' בחודש כסלו בכל שנה ושנה יום משתה ושמחה כיום פורים, על הנסים ועל הנפלאות אשר עשה... והוציאם ממות לחיים'. ושם בעמוד עא, 'וביום שבת קודש... קראו את ההלל כבראשונה וקבלו עליהם ועל זרעם לעשות יום משתה ושמחה ביום ז' לחדש אלול'.

הבאנו שתי דוגמאות מימי הפורים הרבים שהיו נהוגים בקהילות. ומימי הפורים של יחידים יש לציין את יומו של הרמב"ם, כפי המובא בספר חרדים (מצות התשובה פרק ב), '...יצאתי מן הים בשלום ובאתי לעכו... ויום זה נדרתי שיהא יום ששון ושמחה ומשתה ומתנות לאביונים אני וביתי עד סוף כל הדורות'. וכמו כן את הפורים של החיי אדם כפי המובא בסוף ספרו.

ימי החרדה שעברו עלינו אשתקד, הנסים הגדולים והישועה הגדולה שבאה לנו שניצלנו ממות בטוח לחיים, בעקבות התפילות והתחנונים, סליחות ותהלים ותעניות שקויימו בארץ וברחבי העולם יומם ולילה, מחייבים בהחלט קביעת יום הודיה ושמחה בכל שנה ושנה לזכר נסי הקב"ה ונפלאותיו, וכפי מנהג ישראל זה מדור דור. אם נבדוק את כל הנסים שבעקבותם קיימו ימי הפורים האלה לא נפריז אם נקבע, שבערך הנסים שקרו לנו הרי הנסים ההם הם באמת כ'משחק פורים' לעומתם, ואעפ"כ נקבעו לזכרם ימי הודיה ושמחה. דוגמא אחת מני רבות, פורים פרנקפורט נקבע אחרי שהיה חשש שפורעים יערכו פוגרום ביהודי המקום ביום מסויים, כיון שעבר היום והפוגרום לא נערך קבעו את יום הפורים. פורים זה נשמר וקויים ע"י החתם סופר זצ"ל גם בהיותו כבר בפרשבורג, כמובא במנהגיו, היות והיה ליד אותה העיר, אף שנולד יותר ממאה שנה לאחר קיום המאורע שם. ומתעוררת השאלה, היש איזו השוואה בין המאורע ההוא, שמי יודע אם בכלל היה חשש מבוסס לפוגרום, ואם הגויים בכלל חשבו על זה, למאורעות והנסים שקרו לנו, אחרי שצוררנו איימו בגלוי קבל כל העולם

כולו ועל גלי האתר בהשמדה טוטאלית עד היהודי האחרון, ובסוף הובסו תוך כמה ימים אחרי הכנות שערכו אולי כעשרים שנה ליום זה שקיוו לו.

לתומנו חשבנו שבקביעת יום פורים כזה יהיו כל רבנינו וגדולינו מהקצה עד הקצה תמימי דעה ומעש, כי הגזירה היתה על כולם וכולם היו באותו נס. לא נאמין לאפשרות שקיימים כאלה שהישלו את עצמם שאם יראו לרוצחים הפראים את תעודת הזהות שלהם, שהנם שייכים לחוג זה או אחר היו ניצולים ממות. עדיין לא קיימים טפשים באלה בתוך עמנו החכם ונבון. לכן מה גדולה התמיהה שאף אשתקד בשנה הראשונה סמוך לנסים והנפלאות לא מצאו הרבה רבנים שום צורך להורות לקהל הרחב על סדר מיוחד של הודיה ושמחה, שקיומו בשנה הראשונה הוא לכל הדיעות חיוב יותר גדול מאשר בשנים הבאות וחוש מהוראת הרבנות הראשית שהורתה תיכף לאחר הישועה לקרוא את ההלל, שחיובו על כל פנים בשנה הראשונה הוא דין גמור מקבלת הנביאים, לא פורסמה שום הוראה מרבנים אחרים לקהל הרחב. אמנם רוב רובו של הקהל קרא את ההלל או אמר דברי הודיה אחרים בהוראת רבני בתי הכנסת שבכל אתר, ואף סעודות מצוה והודיה נערכו, אך למרבה הצער והתמהון יש גם לקבוע כי מספר לא מבוטל של בתי כנסיות נשאר אשתקד ללא מלה אחת של תודה וזמרה וללא הוספה אף קטנטנה בסדר התפילה, עקב שתיקת רבנים מסויימים, כאילו לא להם נגע כל הדבר. שוב חשבנו לתומנו לאידך גיסא כי בשנה הראשונה סמוך להפתעות הגדולות, אולי עדיין לא התאושו גורמים וחוגים מסויימים ולא הספיק אולי הזמן לתיכנון וקביעת הדבר, ואח"כ אחר שעבר איזה זמן אולי סברו שאין כבר טעם לזה. אבל לשנה הבאה בודאי יהיו כולם מאוחדים בדבר זה של קביעת יום הודיה, כי הרי שנה שלמה בודאי מספיקה לתיכנון וקביעת הדבר. ומה קרה למעשה, רק הרבנות הראשית פירסמה והודיעה על קביעת יום הודיה על פרטי הדברים שינהגו בו, כפי דעת הרבנים הראשיים. ומשאר הגדולים שליט"א השוכנים בארצנו הקדושה לא יצאה שום הוראה והנהגה בענין זה, אדרבה פורסמו מודעות מכמה וכמה גדולים ורבנים מה לא לעשות ומה לא לומר. אבל שום דבר חיובי לא פורסם מהם. לא נשמע קולם של מועצת גדולי התורה, ראשי הישיבות, ועד הרבנים של אגוד"י ובית דין הצדק של העדה החרדית שכאמור כולם בלי יוצא מן הכלל היו באותו הנס. כולם היו מיועדים ח"ו להשמדה טוטאלית באכזריות כדוגמת כבשני אושוויץ ומיידאנק. הקהל הרחב תמימי וישרי דרך וכמו כן, חלק גדול מאד של גדולי תורה שאין לנקוב בשמותם מבלי נטילת רשות, כאילו שלא רגילים לפרסם בעצמם את דעתם בפומבי, עמדו ועומדים תמהים לנוכח תופעה זו של אי קיום מנהג ישראל מדור דור, שאין לו כל הסבר הגיוני. ואמנם קוים גם השנה יום זה על ידי הקהל הרחב ברובו בצורה זו או אחרת למרות הכל.

הדבר גרם רק לאבסורד. כמעט מזעזע, יותר מאשר מצחיק, שמידת חרדיותו ויראת השמים של אדם שתמיד נקבעה בעיני ההמון על ידי ריבוי תפילות, ברכות, ואמירת תהלים, נמדדה אשתקד ובשנה זו על ידי אלה שרואים הכל בראי עקום, באופן הפוך ממש. אלה שמשום מה לא הביעו שבח ותודה לבורא ית"ש אף במלה אחת, הם הם החרדים ביותר. ואלה שהודו כן נצרכים לבדיקה.

מה גדול הכאב שמדברים על הפחת רוח אמונה והתעוררות דתית עקב נסי ששת הימים בקרב חוגים רחבים שהתרחקו מאמונת אומן, ולא מרגישים אלה המתנגדים בלי כל סיבה הגיונית או נשארו אדישים לקביעת יום הודיה, שעל ידי זה הם מדכאים, ואם אף שלא במתכוין, כל רגש של התפעלות מהנסים שקרו לנו, וגורמים בזה את ההיפך מהפחת רוח אמונה והתעוררות דתית.

כמו כן גדולה התמיהה אודות שתי מודעות שנתפרסמו לפני כשבועיים ב"המודיע" מרבני חוץ-לארץ, שטרחו להביע את דעתם לדרי קודש שעל גופם קרה הנס, כי אסור לבדות מנהגים וחגים חדשים מטעמים הלכותיים. איך אפשר לקרוא למנהג ישראל בכל דור ודור בשם בדיית חג ומנהג חדשים. האם נעלמו מהם כל ימי הפורים שהונהגו בקהילות ואשר ספרי המנהגים וספרי התולדות מלאים מהם. לזכותם יאמר שאותה יד נעלמה שטרחה לקבץ חתימותיהם מד' כנפות הארץ השתדלה להטעותם, כאילו יש בדעת מי שהוא לקבוע כאן חג חדש באיסור ל"ט מלאכות עם או בלי היתר של אוכל נפש והוצאה מרשות לרשות, בשעה שדבר זה לא עלה על לב אף אחד. הרבנות הראשית רק קבעה את היום הזה על יסוד של ימי הפורים של הקהילות הידועים לנו ובדוגמתן. וגם קריאת ההלל בכל שנה באותו יום יש בו יסוד גדול בהלכה שלא כאן המקום לדבר על זה. ואם נקבעו על-ידי איזה פרטים שמבחינה הלכותית אין להסכים עליהם, כגון הברכה על ההלל, שמחמת הספק בדיעות הפוסקים אי-אפשר בשום אופן לברר, וכמו כן בביטול דיני הספירה באותו יום, הרי הגורם לכך היה רק אי-ההידברות בין כל החוגים התורניים לפני זה בקשר ליום זה.

למעשה, לשנים הבאות, נחוצה כעת הידברות בין כל החוגים התורניים בארצנו הקדושה, בכדי להגיע לקביעה אחידה של צורת היום ותאריכו. יש המערערים מטעמים אשר להם, גם על תאריך היום שנקבע. אדרבא, אין כל הכרח שיום זה יקבע דוקא בכ"ח באייר. אפשר לקבעו ביום הסיום ממש שהיה בב' סיון. ישנם גם גדולי תורה המציעים לקבעו ביום ר"ח סיון. קביעה זו תסיר ממילא גם כמה וכמה פקפוקים הלכותיים של המחמירים ביותר בביטול כל שהוא של דיני הספירה, ועוד תסיר כמה פקפוקים שאין כאן המקום לעמוד עליהם.

כפי הצעתנו צריך יום זה להתבטא, באי אמירת תחנון כפי שהיה נהוג בכל הקהילות ביום כזה, ואמירת הלל שלם בלי ברכה אחר התפילה ממש לשם שינוי והיכר, וכפסק החיד"א

בחיים שאל, איסור הספד ותענית, וקביעת סעודת מצוה באותו יום, אין בזה שום פגיעה בדיני הספירה, אין מן הצורך להתיר תספורת וגילוח לאלה שנוהגים איסור גם מל"ג בעומר. סעודת מצוה מותרת בימי הספירה, גם איסור שירה וזמרה לא מצאנו בפוסקים. ואין מן הצורך להתיר ריקודים שנאסרו בימי הספירה לפי הפוסקים האחרונים גם במסיבות של תנאים וכדומה. ובצורה זו אנו יוצאים ידי הכל מבלי לפגוע בשום מנהג ובלי כל חשש איסור.

ההידברות בין כל החוגים שהיו באותו נס, היא הכרחית בענין זה, ומאידיך ההשתקה והדיכוי של כל צליל הבעת שבח ותודה היא בגדר משגה חמור מאד.¹⁸

13

קביעת יום משתה ושמחה לדורות עולם על נס הצלה הרב עובדיה יוסף (תרפ"א-תשע"ד) הראשון לציון וראש מועצת חכמי התורה

שאלה. עיר ואם בישראל, שנעשה להם נס גדול, וניצולו מיד אויביהם ומבקשי רעתם, האם יכולים לקבוע את היום ההוא לדורות עולם, עליהם ועל זרעם, לעשותו יום שמחה ומשתה כיום פורים, או לא.

תשובה. הנה מהר"ם אלשקר בתשובה (סי' מט) נשאל אודות עיר אחת שנעשה להם נס גדול ביום י"א טבת, ותיקנו וקיימו וקבלו בהסכמה גדולה עליהם ועל זרעם ועל כל הבאים אחריהם לעשותו כיום פורים לכל דבריו, כדי לפרסם הנס הגדול שנעשה להם באותו יום, ובכלל זה התקינו שאפילו תושב עירם שישנה את מקומו וילך לשכון בעיר אחרת, עליו להמשיך בתקנה ההיא עד עולם. והשיב, שבדאי יכולים לתקן כן, ואפילו לא קבלו עליהם דבר זה בהסכמה ובחרם, אלא רק בדברים, ונהגו כן מעצמם, חייבים אף הבאים אחריהם לנהוג באותה קבלה. וכמ"ש הרמב"ן במשפט החרם שכן הדין בכל קבלת הרבים שחלה עליהם ועל זרעם. כמו שמצינו בקבלת התורה, ובמגילה, ובצומות (וכ"כ בשו"ת הריב"ש סי' שצט). [וע' בשו"ת הרא"ש סוף כלל י, ובשואל ומשיב תליתאה ח"א סי' נח]. וא"צ לומר בנ"ד שהחרימו בתקנתם ופירושו בפירוש שיהיה חל עליהם ועל זרעם ועל זרע זרעם, שחלה תקנתם עד עולם. עכת"ד.

אולם הפרי חדש או"ח (סי' תצו סעיף יד) השיג על המהר"ם אלשקר בזה, מדאמרינן בר"ה (יח, ב) דבטלה מגילת תענית, והקשו ע"ז בגמרא מההיא דאמרינן בתלתא בתשרי בטלה אדכרתא משטריא, שאותו יום עשאוהו יום טוב. ואי ס"ד בטלה מגילת תענית, קמיינתא בטול אחרנייתא מוסיפים, ומשני הב"ע בזמן שבית המקדש קיים. אלמא דלדידן דקי"ל בטלה

מגילת תענית, כיון דקמייתא בטול לית לך לאוסופי מידי, ואם מוסיפין לא הוי מנהגא, והוי יום טוב דרשות. ולאפוקי ממהר"ם אלשקר הנ"ל. ע"ש.

אולם הגאון מהרח"א בספר מקראי קודש (דף קצח ע"ב) כתב ע"ד הפרי חדש, ולדעתי שאני התם דהוי יום טוב הקבוע לכל ישראל, משא"כ יום טוב של יחידים, או של מדינה שאירע להם נס בזמן מסויים, למה לא ינהגו בו יום טוב, וגם בניהם חייבים לנהוג ימים טובים אלו. ויפה הורה מהר"ם אלשקר. ע"כ. ומרן החיד"א בספר פני דוד (בהפטרות מחר חודש דף קמא ע"ד) כתב בשם הגאון מהר"א יצחקי שג"כ העיר על הפר"ח, דשאני התם שקבעוהו יום טוב לכל ישראל, כשאר ימים של מגילת תענית, שבודאי כיון דקמייתא בטול, אין האחרונים מוסיפים עליהם. אבל יחידים שנעשה להם נס, ומקבלים עליהם מנהג להזכיר את נסי השי"ת, מנהג של מצוה הוא, ונעשה חובה עליהם ועל זרעם.

ומרן החיד"א הניף ידו שנית בספרו כסא דוד (דרוש ה' לשבת כלה דף ל ע"א) והביא דברי המהר"ם אלשקר והפר"ח ומהר"א יצחקי הנ"ל, וכתב, ונ"ל להכריע כדברי המהר"ם אלשקר, ממ"ש הרמב"ם בסוף פירושו לר"ה כתיבת יד, שקיבל עליו ועל זרעו עד סוף כל הדורות לצום ביום אשר עבר בים צרה, ולעשות יום משתה ושמחה ביום שעלה מן הים. ומשלוח מנות ומתנות לאביונים, הוא ובני ביתו עד סוף כל הדורות. והביא לשון זה בספר חרדים. הא למדת שהרמב"ם נדר כן, ובודאי דס"ל שהוא מצוה, וכד' מהר"ם אלשקר. ע"ש. וכ"כ עוד בספר שם הגדולים (מע' גדולים, ערך רבנו עובדיה מברטנורא). ובספר מדבר קדמות (מע' נ אות ז). ע"ש.

והנה המאירי (פסחים קיז, א) כתב וז"ל: כל יחיד שאירעה אותו צרה ונגאל ממנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליו. וכן הדין בכל צבור וצבור. שכך היה יסוד נביאים לאומרו על כל צרה וצרה כשנגאלים ממנה. עכ"ל. ש"מ שאף שבטלה מגילת תענית, רשאי היחיד וכ"ש צבור לקבוע יום גאולתם מצרתם ליום הלל (בלי ברכה). ומשמע דס"ל כדברי המהר"ם אלשקר. והנה מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' יא) הביא מה שהכריע להלכה כדברי המהר"ם אלשקר שהמקבל עליו לעשות יום טוב באותו יום שנעשה לו נס, הויא קבלה, והפר"ח במנהגי איסור אות יד חלק עליו, והנה מעשה רב של הרמב"ם קרי בחיל כדברי מהר"ם אלשקר. ושוב הביא דברי המאירי הנ"ל (מכתב יד), וכתב עליו, אמנם לפע"ד לא מוכח כן מהפוסקים, כי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו מה שאמרו בגמרא שהנביאים תיקנו שהצבור יאמרו הלל כשנגאלים מצרתם, ונראה דס"ל שתקנת הנביאים היתה כשנעשה הנס לכל ישראל דוקא וכו'. ולא ס"ל כהמאירי. גם מדברי הרמב"ם הראת לדעת שלא תיקן לומר הלל אפילו בדילוג ובלי ברכה, ש"מ שאין לומר הלל אלא במקום שתיקנו חכמים, ותו לא מידי. וסיים, ושבח אני את הרבנים הגדולים בליוורנו, שכאשר אירע להם בשנת ה'תק"ב הרעש ורעידת אדמה וניצולו, תיקנו תענית בכל שנה ביום

ההוא, ובשבת קודש יאמרו המזמור שיש בו כ"ו פעמים כי לעולם חסדו, שהוא הלל הגדול, במקום שתיקנוהו חז"ל, בנעימה ובניגון יפה. ולא תיקנו לומר הלל, וכן ראוי לעשות. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי ח"ו (חאו"ח סי' י) לגבי יום העצמאות, ע"ש. ויש להביא סמך לזה ממ"ש הרוקח (סי' רכו אות ה) מהפסיקתא, שהטעם שלא תיקנו הלל בפורים, כמו שתיקנו לגמור ההלל בחנוכה, לפי שאין לומר הלל אלא במפלתו הסופית של האויב, ובפורים הרי נשאה מלכותו של אחשורוש קיימת, ע"כ. ולפ"ז גם כאן שאויבינו ושונאינו מלכי ערב שיצאו למלחמה נגד ישראל, עודם חיים וקיימים, אין מקום לומר הלל. וכ"כ בספר לקט הקציר (עמוד תקז) כדברי מרן החיד"א הנ"ל, ע"ש.

וכן ראיתי להרב מטה אשר (דף קלה ע"א, אות כו) שאחר שהביא דברי המהר"ם אלשקר והפרי חדש, כתב, ומ"מ נראה שהעיקר כדברי המהר"ם אלשקר, שכן הסכים כמוהו בספר משא מלך, שחייבים להמשיך לנהוג כן, וגם הכנה"ג (בהגה"ט סוף סי' תרפו) הביא דברי מהר"ם אלשקר בלי חולק, אלמא דהכי ס"ל, עכת"ד. וע"ע בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' קנ) שפסק ג"כ כדברי המהר"ם אלשקר, ע"ש. וכ"כ עוד בספרו מועד לכל חי (סי' ו אות ח) על מנהג איזמיר, ע"ש. [וכן המג"א (סי' תרפו סק"ד) הביא להלכה דברי מהר"ם אלשקר ודברי הרב משא מלך, ע"ש].

וכן בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' קסג) כתב לדחות דברי הפרי חדש, והעלה דשפיר מצו צבור או יחיד לקבוע יום מסויים שנעשה בו להם נס, לעשותו יום משתה ושמחה, ומצוה נמי עבדי. ויפה נהגו פה עירנו, לעשות יום כ' אדר א' כיום פורים. וכן המנהג במצרים ביום כ"ג אדר לעשותו יום טוב.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' רלג), ע"ש. והנה ידוע את אשר אירע לרבנו יום טוב הלר (בעל התוספות יום טוב), וקבע לעצמו ולזרעו לדורותיו להתענות ביום שנפדה וניצול מגזרת השלטון בעירו, שהיה כפסע בינו לבין המות, כאשר באו הדברים בספר מגילת איבה. (ומתחלה היה ספק בעיניו אם לקבוע את יום צאתו לחופשי ליום משתה ושמחה, מפני שהורידוהו שלטונות הרשע ממעמדו, והדיחוהו מרבנותו, ונשאר ערום ועריה ובעל חוב גדול, ומכר כל רהיטיו ומטלטליו לפרוע הקנס שהטילו עליו השלטונות. אולם בסוף האגרת הנ"ל (עמוד טז) כתב, אמנם עכשיו הסכמתי לקבל עלי ועל זרעי אחרי, לקבוע את יום א' אדר ליום משתה ושמחה, לדורות עולם, שמשנכנס אדר מרבין בשמחה. כי ביום ההוא חזרה עטרה ליושנה והתמנית לראב"ד ור"מ בקהלה הקדושה קראקא, ועל כל סביבותיה), ע"ש. ובארחות חיים החדש (סי' תרפו) כתב, ואנחנו נכדי התוס' יום טוב מצווים ועומדים מפי אדונינו התוס' יום טוב במגילת איבה לעשות יום משתה ושמחה ביום ב' דר"ח אדר, שהוא יום שנעשה בו רב ואב"ד בעיר קראקא, ונראה שהעיקר שיש לעשות היו"ט באדר ראשון, אלא שטוב לעשות גם באדר השני. וטוב לב משתה תמיד, כמ"ש הרמ"א (ס"ס תרצז). ע"כ.

וכתב בשו"ת שבט הלוי (חלק י סי' קג), שאין ספק שצוואתו חיה וקיימת לכל יוצאי יריכו, ודלא כהפרי חדש שפקפק בזה, אלא כהסכמת רוב הפוסקים דס"ל שאין לזה שייכות עם מה שאמרו דבטלה מגילת תענית, כי שם המדובר לכל ישראל, אבל אם ציוה אבי המשפחה, וגזר אומר בפירוש לכל יוצאי חלציו, שינהגו כן, בודאי שיש לעשות כצוואתו, ע"ש.

וכן בשו"ת קול מבשר ח"א (סי' כא) הביא דברי המהר"ם אלשקר ודברי הפר"ח הנ"ל, ודברי החת"ס (חאו"ח סי' קסג) שכתב, דשפיר מצו צבור או יחיד לקבוע יום מועד לעצמם ביום שנעשה להם נס. וכ"כ עוד החתם סופר (א"ח סי' רח), דחנוכה וכיו"ב שתיקנו לעשות זכר לנס של הצלה ממות לחיים, הוי כדאורייתא ממש מכח קל וחומר, וכמו שמצינו להרמב"ן שהליץ ליישב דעת בה"ג אשר מנה מצות חנוכה בין תרי"ג מצות דאורייתא וכו'. ועל פי זה כתב, שיפה עשו רבני ישראל ומנהיגיו, שקבעו את יום העצמאות ליום טוב, שנעשינו בני חורין להצלת יהודי הגולה מיד אויבי ישראל, וזכו ועלו לארץ ישראל, ונעשה קיבוץ גלויות בא"י. והביא דברי המנחת חינוך מצוה תנד שכתב, דקביעת נרות חנוכה לדורות ליכא בהו משום לא תוסיפו, כיון שנתקן ע"י נס שהתרחש בימים ההם, והרי גם יחיד שנעשה לו נס יכול לקבוע יום טוב לדורות, ושלא כמ"ש הגאון ר"מ אריק בספר טל תורה (מגילה יד, א) לפקפק על מ"ש המג"א בשם המהר"ם אלשקר, שיכולים בני העיר שנעשה להם נס לקבוע אותו יום ליו"ט, שיש לדון בזה משום בל תוסיף. שבמחכ"ת לא צדקו דבריו, ונעלם ממנו מ"ש הריטב"א (מגילה יד, א) דרבנן שתיקנו נרות חנוכה בהלל ובהודאה, סמכו ג"כ על הטעם שאמרו בגמרא שם, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה ממות לחיים לא כל שכן. אלא שבפורים הויא רבותא טפי שתיקנו כתיבת המגילה, ע"ש.

[אולם מה שהעלה שם שהרוצה לברך שהחיינו ביום העצמאות, הרשות בידו, אינו מחוור לפע"ד, שיש בזה חשש ברכה לבטלה, וקי"ל ספק ברכות להקל. וגם מי שרוצה לקרוא ההלל אינו רשאי לברך עליו, דהוי ברכה לבטלה. וכמו שהעלתי בשו"ת יביע אומר חלק ו (חאו"ח סי' מב). וכן העלה בשו"ת מנחת יצחק העשירי (סי' י). וכ"כ גם הרה"ג ר' עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו (חאו"ח סי' י), שאסור לברך שהחיינו על יום העצמאות, שהיא ברכה לבטלה, והס כי לא להזכיר, ע"ש וע"ע בסמוך].

וע"ע בשו"ת דבר יהושע ארנברג (בח"ב סי' צ) שכתב, שקבע יום שמחה להצלתו והצלת בני ביתו בזמן השואה ושזכו לעלות לארץ ישראל, ע"ש. ושם (סי' צא) האריך גם בנוגע ליום העצמאות, ודחה דברי האומרים לברך שהחיינו באותו יום, שהרי אפילו בחנוכה ופורים לא קבעו ברכת שהחיינו על עצם היום, אלא רק על מצותו של יום, ושהמברך עובר על בל תוסיף, ע"ש.

ובשו"ת עמק התשובה ח"א (סי' קה) האריך הרחיב ע"ד הפרי חדש הנ"ל, והעלה שאין שום הכרח מהש"ס שלא להוסיף יום טוב חדש אחר החורבן וכו'. והעלה דשפיר נהוג עלמא

לקבוע יום טוב ביום שנעשה בו נס, להזכיר נסי השי"ת עמנו, ובהצלת הגוף כמו הנס של פורים, יש לקבועו גם למשתה ושמחה, כמ"ש ה"ט"ז (סי' עתר סק"ג) בשם הלבוש, ובחנוכה שהיתה בו רק הצלת הנפש, לא קבעוהו יום טוב אלא בהלל ובהודאה, ע"ש. ובשו"ת נצר מטעי (סי' לו אות ט) הביא המחלוקת שבין מהר"ם אלשקר לבין הפרי חדש, וכתב, שיש לומר שבנס גדול כזה של תקומת עצמאות ישראל שכולל את כל חיי עם ישראל, גם הפרי חדש יודה, מכח הקל וחומר שדרשו חז"ל כשקבעו יום פורים במקרא מגילה, וע"ש. סוף דבר הכל נשמע, שצבור או יחיד שנעשה להם נס, יכולים לקבועו ליום משתה ושמחה להודות להשי"ת על נסיו ועל נפלאותיו עמנו. והנלע"ד כתבתי.

הוספות ומילואים – בענין מי שנעשה לו נס, וקיבל עליו לעשותו יום משתה ושמחה, שרשאי לעשות כן, נראה שאין לומר וידוי ותחנונים באותו יום, אפילו לא קבלו עליו בהסכמה או בחרם, אלא קבלה לבד, מהני. לב חיים ח"ג (סי' קנ). וע"ע בספרו מועד לכל חי (סי' ו אות ח) שכתב, מנהג איזה משפחות בעירנו שעושים יום פורים ביום ח' אייר, שנעשה להם נס באותו יום, וקבעוהו ליום פורים לדורות, ואין אומרים וידוי ותחנונים, ויש שמסתפרים באותו יום, שיו"ט שלהם הוא. וזה ע"פ מ"ש מהר"ם אלשקר בתשובה, וכן בסוף ספר חיי אדם, ע"ש.¹⁹

♦

הערת המלקט (ש.ה): פרט חשוב נוסף לגבי תשובה זו, הוסיף וסיפר יד ימינו של הגר"ע יוסף בהדפסת ספריו, הרב אליהו שטרית הי"ו, בספרו "רבנו": "רבנו ממשיך בתשובה אם צבור מסוים יכולים לקבוע להם יום לעשות יום משתה ושמחה כיום פורים על נס שנעשה להם וכו', ושאלתי את רבנו לפי זה מה יהיה עם יום העצמאות ויום ירושלים? וענה לי רבנו שזה אותו דבר. ואמרת לי הרי קבעו אותו אנשים חילוניים? ואמר לי רבנו שהרבנים הסכימו עמם וגם קבעו נוסח תפילה וכו'.

והוסיף רבנו: אני לא אומר תחנון ביום העצמאות, אני משתדל שתהיה לי סנדקאות באותו היום, ואפילו אם אין לי סנדקאות איני אומר וידוי, ואם שואלים אותי אנשים, אני אומר שאני עושה כמו בן גוריון, לא אומר וידוי ולא הלל...²⁰

איסור 'בל תוסיף' בקביעת יום העצמאות ויום ירושלים
הרב אורי בצלאל פישר
'כרם ביבנה'

אין איסור בל תוסיף

כיוון שאין חובה לקבוע את הימים הללו, ימים טובים, ימי שמחה:

בהמשך נבאר למה אין הימים האלה ימים טובים, ימי שמחה, בתור חובה. נכתב לעיל שהסמכות של הרבנות הראשית לישראל, היא רק כלפי אלו שקיבלו אותם כרבנים, שאז יש להם גדר של מרא דאתרא. אך גם כשיש להם גדר של מרא דאתרא, בכ"ז אין בכוחה של הרבנות הראשית לחייב את הציבור לנהוג איזו מנהג, אין בכוחם להעניש, וכן מי שעובר על תקנות שלהם אינו נקרא עבריינא. הרבנות הראשית לישראל לא התקבלה כפוסק בלעדי לכלל הציבור, ולכן אין בסמכותה לתקן תקנות לכלל הציבור. לכן כל מי שלא ינהג לפי פסיקת הרבנות הראשית, לא יוכל להקרא עבריינא, שביכולתו להחליט שלא לנהוג כמותם, ולנהוג לפי רבנים אחרים. נראה לי שאם נוהגים את יום העצמאות ויום ירושלים כימים טובים, כימי שמחה לא בתור חובה, בודאי שאין איסור של בל תוסיף.

הרמב"ן^{יב} מאריך לבאר את התהליך של קביעת פורים כימים טובים. הוא סובר שחז"ל הוצרכו למצוא רמז מן התורה כדי לקבוע זכר לנס פורים ולקבוע את פורים כימים טובים, אך מבואר בדבריו שבשנה הראשונה נהגו כל הערים, הערים הפרזות וגם הערים מוקפות חומה יום משתה ושמחה ביום ההצלה, בשנים לאחר מכן, נהגו כן רק הערים הפרזות. עד שמרדכי גילה שגם הערים המוקפות חומה צריכות לעשות יום משתה ושמחה בפורים, שגם להם היה הצלה, ואז קבעו לכולם לעשות ימי משתה ושמחה בפורים. משתמע מדבריו שלא היה איסור במה שהם עשו בתחילה, לכן משתמע מכך שאם נוהגים מעצמם, כלומר לא בתור חיוב, אין איסור של בל תוסיף.

מובא במס' מגילה^{יג}: "אמר רב שמואל בר יהודה: שלחה להם אסתר לחכמים: קבעוני לדורות! שלחו לה: קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות". רש"י^{יד} מבאר שהאגרות השניות ששלחה אסתר, היו כדי לקבוע את פורים כחובה. הפני יהושע^{טו} מקשה על דברי רש"י,

כה. בחידושיו למס' מגילה דף ב, עמ' א.

כו. דף ז, עמ' א.

כז. שם.

כח. שם.

שמדוע הוצרכו לאגרות שניות, הרי רואים כבר באגרות מרדכי שבני ישראל קיימו את הדברים, כתוב שם^ט: "וקיבל היהודים אשר את החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם?" הפני יהושע מתרץ מספר תירוצים, שנים מתירוציו הם:

1 – מה שקיבלו עליהם באגרות של מרדכי, היה משום ציווי מרדכי או מאהבת הנס, אך עדיין לא נקבע הדבר לדורות. כלומר שאם בעתיד לא ירצו לנהוג ימי משתה ושמחה בפורים, כיון שיחששו לקנאה של האומות, לא ינהגו, כיון שאין עליהם חובה לנהוג ימי משתה ושמחה בימים אלה. לכן נשלחו אגרות של אסתר, שמקבלים את הדבר לחובה לדורות.

2 – באגרות של מרדכי עדיין לא הוסכם הדבר ע"י חכמים. רק באגרות של אסתר, הוסכם הדבר גם ע"י חכמים.

יוצא לפי דברי הפני יהושע שאע"פ שנהגו לפניכן לעשות ימי משתה ושמחה בימים אלה, לא היה בזה שום איסור. ובפשטות נראה שהיה דבר ראוי ונכון לעשות. לכן יוצא שכל עוד שלא נקבע הדבר כחובה, בודאי שאין שום איסור. נראה לי שגם אם קובעים את הימים הללו כחובה, כפי שנראה לי שראוי לעשות, בכל אופן אין איסור בל תוסיף, ואביא כמה הוכחות לדבריי.

אף אם קובעים את הימים כחובה, עדיין אין איסור של בל תוסיף:

1. הוספת מצוה חדשה:

יש לציין שבכל הסוגיות בגמ' וכן בספרי כשיש דיון על האיסור של הוספה וגרעון במצוות, מדובר בכה"ג שמוסיף או גורע ממצוה, כלומר להוסיף מין נוסף על הד' מינים, להוסיף בית נוסף על הד' בתים של התפילין. אינו מדובר שמוסיף מצוה חדשה^ל.

2. קביעת פורים:

מובא במס' מגילה^מ: "אמר רב שמואל בר יהודה: שלחה להם אסתר לחכמים: קבעונו לדורות! שלחו לה: קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס. רב ורב חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו. בכליה סדר מועד

כט. מגילת אסתר פרק ט, פס' כג.

ל. עיין בספרי דברים פסקא פב. מס' ראש השנה דף כח, עמ' ב. מס' סוכה דף לא, עמ' ב. מס' סנהדרין דף פח, עמ' ב.

לא. דף ז, עמ' א.

כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל רבי יונתן: שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות. שלחו לה: הלא כתבתי לך שלישים, שלישים ולא רבעים. עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה". נראה לי שמן הסוגיא משמע שלא היה איסור לקבוע את פורים כימי משתה ושמחה. מה שחכמי ישראל לא רצו לקבוע את הימים האלה כימים טובים, לא היה משום איסור, אלא משום שפחדו מן האומות. מה שהתנגדו מבחינה הלכתית והיו צריכים למצוא רמז מן התורה, היה מצד הוספה בכתובים, כתיבת מגילת אסתר בכתבי הקודש¹⁷.

כך הבין הר"ן¹⁸ את הסוגיא במס' מגילה. נראה שהרמב"ן¹⁹ הבין שהצורך ברמז מן המקרא היה כדי לקבוע את פורים כימי משתה ושמחה. בסוגיא מקבילה בירושלמי במס' מגילה²⁰ באמת משמע שהצורך ברמז מן המקרא היה כדי לקבוע את פורים כימי משתה ושמחה²¹, אך נראה לי שאפשר להסביר שלפי הרמב"ן ההתנגדות היתה לפי ההו"א שרצו לקבוע איסור מלאכה בפורים²². שבקביעת איסור מלאכה, יש איסור בל תוסיף. אך אם לא היו אוסרים במלאכה, אז אין שום איסור. אבל נראה לי שיש קושי בהסבר זה, כיון שלפי"ז יוצא שהרמז במקרא מועיל גם לקביעת יום טוב בפורים, כלומר שיהיה אסור במלאכה, וא"כ למה לא אסרו את הימים האלה במלאכה? יכול להיות שיכלו לאסור, אך הם לא רצו. בכ"ז יוצא לדעת הר"ן ונראה לי שכך פשטות הסוגיא, שבקביעת פורים כימי משתה ושמחה, לא היה שום איסור.

גם נראה לי שאפשר להסביר בדעת הרמב"ן והירושלמי שלא היה איסור לקבוע פורים כימי משתה ושמחה, כלומר גם לדעת הרמב"ן והירושלמי לא היתה התנגדות הלכתית, רק אנשי כנסת הגדולה לא חשבו שצריכים לקבוע, ומצאו רמז מן התורה שצריכים לקבוע, אלו דבריו

לב. עיין שו"ת היכל יצחק, אורח חיים, סי' סא.

לג. שם בחידושו על הרי"ף דף א, עמ' א-ב.

לד. בחידושו למס' מגילה דף ב, עמ' א.

לה. פרק א, הל' ה.

לו. עיין בתשב"ץ [חלק ג, סי' רצז] וברכי יוסף [אורח חיים סי' תרפח, דין א], שהביאו מקור לדברי הרמב"ן, מן הסוגיא בירושלמי. יש לציין שהמהרש"א [בחידושי אגדות מס' מגילה דף ז, עמ' א], מסביר את הירושלמי כמו הבבלי, שהיו צריכים רמז כדי לכתוב את מגילת אסתר. גם ברמב"ן במקום אחר [בהשגות שלו על הרמב"ם, ספר המצוות, שרש השני], משמע שסובר שהיו צריכים לרמז כדי לכתוב את מגילת אסתר. ראיתי בשו"ת היכל יצחק [אורח חיים, סי' סא], שהסביר בדברי הירושלמי שלא היה קשה בעיניהם קביעת יום לדורות להודות ולהלל לקב"ה על הנס שנעשה להם, שזהו חלק ממצות ה' לעבוד את הקב"ה בתפילה, בהלל ובהודאה, והיא מצות התורה. החידוש הוא מקרא מגילה, כיון שאינה בנוסח של הלל והודאה, ועל כך הוצרכו למצוא מקרא בתורה.

לז. עיין מס' מגילה דף ה, עמ' ב.

של הרמב"ן: "ולאחר זמן שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק סכנה".

3. קל וחומר מפסח:

במגילת תענית כתוב: "בארביסר ביה ובחמיסר ביה יומי פוריא אנון דילא למספד. ימים שנעשו בהם נסים לישראל על ידי מרדכי ואסתר ועשאוים ימים טובים. אמר רבי יהושע בן קרחה מימות משה לא עמד נביא וחדש מצוה חוץ ממצות פורים אלא שגאולת מצרים נהגת שבעה וגאולת מרדכי ואסתר אינה נהגת אלא יום אחד. דבר אחר. ומה גאולת מצרים שלא נגזרה גזרה אלא על הזכרים בלבד שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וגומר עשו אותם ימים טובים גאולת מרדכי ואסתר שנגזרה גזרה על הזכרים ועל הנקבות שנאמר מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד על אחת כמה וכמה שאנו חייבים לעשות אותם ימים טובים בכל שנה ושנה".

יש להעיר שהסוגיא הזאת עומדת בניגוד לסוגיא במס' מגילה^ל, ששם מובא שהקל וחומר בא ללמד שמוותר לתקן קריאת המגילה. שהמצוה שבאו לחדש הנביאים, אנשי כנסת הגדולה, היתה קריאת המגילה: "תנו רבנן: ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש? אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה: ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה – ממייתה לחיים לא כל שכן?". אך גם לפי מגילת תענית שסוברת שהיתה חידוש מצוה מצד קביעת היום טוב, נראה שאפשר ללמוד אותו קל וחומר ליום העצמאות ויום ירושלים. כיון שגם בימים אלה היתה הצלה של עם ישראל, והיתה הצלה של כלל ישראל [בע"ה בהמשך ארחיב את הדיבור על ההצלה בימים אלה].

4. רק איסור של נביא מחדש מצוה:

במס' מגילה^ט יש דיון על קביעת אנשי כנסת הגדולה לקרוא את המגילה, אין דיון מצד איסור בל תוסיף, אלא מצד נביא שמחדש מצוה. ולכן במקרה דידן אין בעיה, כיון שאין כאן נביא שמחדש מצוה. יש אולי משמעות להבנה זו מתוך דברי רש"י^י שמקשה על מה שנאמר בגמ' שהיו מ"ח נביאים וכו' ולא פחתו ולא הותירו אלא מקרא מגילה, והרי יש גם נר

לח. דף יד, עמ' א.

לט. דף יד, עמ' א.

מ. שם.

חנוכה. על כך הוא משיב, ששם לא היו נביאים אלא חכמים. היו כמה אחרונים שדייקו כך בדברי רש"י^{מא}. אך נראה לי שאין הכרח לדיוק זה, כיון שיש להסביר את דברי רש"י כפי שהסבירם המהרש"א^{מב}, שאין רש"י בא לומר שכיון שפסקו הנביאים, אז היה להם רשות להוסיף. שאין שום סברא לומר שיהיה לחכמים כוח יותר מן הנביאים. אלא כוונת רש"י לבאר את דברי הגמ' שאמרה שהנביאים רק הוסיפו מקרא מגילה, ולכאורה יש להקשות שגם הוסיפו נר חנוכה, על כך הוא משיב שנביאים לא הוסיפו דבר זה, ולכן לא הוזכר בגמ'^{מג}. לכן נראה לי שבאמת אין ראייה מן הסוגיא הזו.

5. קל וחומר של קריאת המגילה בפורים:

הקל וחומר שמובא במס' מגילה^{מד}, שמשם לומדים את החיוב של קריאת המגילה, שייך גם ביום העצמאות ויום ירושלים. גם אצלנו שייך הצלה ממוות לחיים.

6. איסור בל תוסיף בחיוב הדלקת נר חנוכה:

הריטב"א^{מה} דן איך חז"ל הוסיפו את הדלקת נרות חנוכה? ומסביר שזה על פי הקל וחומר שהוסיפו את מגילת אסתר. יש ללמוד מדבריו שלגבי קביעת ימי חנוכה כימים שאסורים בהספד ותענית, לא היה שום איסור. גם מדברי הרמב"ם^{מז} רואים התייחסות דוקא למקרא מגילה ונר חנוכה, אין הוא מתייחס לאיסור של בל תוסיף בנוגע לקביעת יום משתה ושמחה בפורים.

7. קביעת ימים טובים במגילת תענית:

מוצאים במגילת תענית שנקבעו ימים רבים לימים טובים, כלומר שהימים אסורים בתענית והספד^{מז}. בודאי שלא היה איסור של בל תוסיף בימים אלה, שהרי נהגו ע"י חכמי ישראל לדורות, אפ' יש מחלוקת אמוראים אם יש חובה לנהוג גם כיום ימים טובים בימים אלה^{מח}.

מא. עיין ברב שלמה גורן זצ"ל, במאמרו "הסמכות לקביעת יו"ט בזמן הזה".

מב. בחידושי אגדות שלו שם.

מג. כהסבר המהרש"א משמע בדברי הר"ן, בחידושו על הרי"ף, מס' מגילה דף ד, עמ' א.

מד. דף יד, עמ' א.

מה. מס' מגילה דף יד, עמ' א.

מו. בסוף מנין המצוות הקצר של הרמב"ם, מובא בתחילת המשנה תורה.

מז. עיין במס' ראש השנה דף יח, עמ' ב - דף יט, עמ' א. מס' תענית דף ז, עמ' ב - דף יח, עמ' א.

מח. עיין מס' ראש השנה דף יח, עמ' ב - דף יט, עמ' א.

לכן בודאי אם נקבע את יום העצמאות ויום ירושלים בגדר ימים טובים של מגילת תענית, כלומר שאסורים בהספד ותענית, אין שום איסור של בל תוסיף.

8. איסור בל תוסיף דוקא כשקובעים איסור מלאכה:

מהרי"ץ חיות^ט, מקשה למה אין בתקנת חז"ל להדליק נרות חנוכה, איסור בל תוסיף כמו בתקנת מקרא מגילה? הוא מסביר שכל האיסור של בל תוסיף, הוא דוקא כשרוצים לדמות עשייתם לדין התורה. האיסור של בל תוסיף בפורים, היה משום שרצו לאסור את המלאכה, כפי שמובא בסוגיא בדף ה, עמ' ב, אעתיק את דבריו מפני חשיבותם: "לדעתי לא קשיא מידי דבודאי כל עניני עשיות חכמים ותקנתם משום גדר וסייג אינם בכלל בל תוסיף וכן כל הימים האמורים במגילת תענית אינם בכלל בל תוסיף כמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לספר היד ועיקר האיסור הוא אם רוצים החכמים להדמות עשייתם לדין התורה ומרדכי ואסתר שרצו לעשות ימי פורים לאסור בעשיית מלאכה עיין לעיל דף ה, עמ' ב רק דהעם לא קבילו עליהו איסור עשיית מלאכה על כל פנים עשיית מרדכי ואסתר שרצו להדמות פורים ליו"ט דאורייתא לכל דבר זה והוי הוספה על דין תורה".

גם במלבי"ם^י ראיתי כעין דברים אלה. הוא עונה על השאלה מדוע בתחילה נאמר שעשו בני ישראל את י"ד באדר יום טוב, כלומר שאסור במלאכה, ואח"כ לא עשו אותו יום טוב, רק ימי משתה ושמחה? הוא מסביר שבתחילה רק הפרזים עשו יום טוב בפורים, המוקפים חומה, לא הכירו בניסם. כיון שרק חלק מן העם עשה יו"ט, אז אין איסור של בל תוסיף, אפי' שאסורים את היום במלאכה. יש רק איסור בל תוסיף, כשקובעים לכל עם ישראל יום טוב, שאסור במלאכה. אח"כ כשנקבעו ימים האלה לכל עם ישראל, לא עשו אותם ימים טובים שאסורים במלאכה, אלא ימי משתה ושמחה^י. לפיכך אפשר ללמוד במקרה דגן בודאי אין איסור בל תוסיף, כיון שאין איסור מלאכה, ונוסף על כך אין כל עם ישראל נוהג ימים טובים בימים אלה.

מט. מס' מגילה דף יד, עמ' א.

נ. מגילת אסתר פרק ט, פס' יט.

נא. חילוק כזה מצאתי בדברי הרב שמואל טוביה שטערן [במאמרו "יום העצמאות כחג דתי"], שבכך מסביר שאין איסור של בל תוסיף בקביעת יום שמחה ביום העצמאות.

9. איסור בל תוסיף דוקא בקביעת מצוה חדשה:

מהרש"א^{נב}, מקשה למה אין איסור של נביא מחדש מצוה, במה שתיקן שלמה נטילת ידים ועירובין? הוא מתרץ שתקנות אלו אינן נחשבות שהותירו דבר על מה שכתוב בתורה, כיון שעירובין אינו רק גדר להוצאת שבת מרשות היחיד לרשות הרבים, ונטילת ידים היא תקנה משום סרך תרומה. אבל מקרא מגילה ונר חנוכה הן מצוות בפני עצמן. מובן לפי דבריו שאיסור בל תוסיף, הוא דוקא כשמתקן מצוה חדשה. הסבר זה יבאר לנו למה אין הגמ' וראשונים שואלים איך תקנו נביאים ראשונים לומר הלל על כל הצלה מצרה שלא תבוא על עם ישראל? בתקנת הלל אין מצוה חדשה, שיש כבר מצוה של הודאה ושבח, שיש מצות תפילה לקב"ה. האיסור של בל תוסיף, הוא דוקא בקביעת מעשה חדש. גם בקביעת משתה ושמחה ואמירת פסוקי הודאה ושבח ביום העצמאות ויום ירושלים, אין מצוה חדשה. אין כאן מעשה חדש, ולכן אין בזה איסור של בל תוסיף.

10. פורים קטן שנהגו בקהילות ישראל:

יש להוכיח מכל הפורים קטן שנהגו בקהילות ישראל שאין איסור בל תוסיף בקביעת יום טוב ושמחה ביום שנעשה נס לאדם^{נג}. אך נראה שיש לדחות את הראיה הזו, כיון שנראה שכל ימי הפורים קטן שנהגו בישראל, נהגו בהם לא כחובה, אלא בתור דבר שנהגו מצד עצמם, כלומר נדר שנדרו. יש לציין שבשו"ת מהר"ם אלשקר^{נד} משמע שהיה תקנה של בי"ד, ובכ"ז הוא סובר שאין בזה איסור של בל תוסיף. אך יכול להיות ששם בעיקר הדבר היא תקנה של אנשי העיר, בעצם יש הסכמה של אנשי העיר, ולכן בכה"ג בודאי אין איסור של בל תוסיף. אבל משמע מפשטות דבריו שגם בכה"ג שרק הבי"ד היו מתקנים תקנה, והיו מחייבים את הציבור לעשות יום טוב ביום שאירע להם נס, לא היה בזה איסור של בל תוסיף.

נב. בחידושי אגדות, מס' מגילה דף יד, עמ' א ד"ה חוץ ממקרא וכו'.

נג. עיין מס' פסחים דף קיז, עמ' א.

נד. עיין לקמן שהזכרתי בדברי הרבה אחרונים שנהגו לעשות פורים קטן ביום שאירע נס ליחיד וכן ביום שאירע נס לציבור.

נה. סי' מט.

11. אין איסור בל תוסיף גם כשאינן קל וחומר גמור:

הרא"ם¹¹ הקשה על הסוגיא במס' מגילה¹² שאומרת שמ"ח נביאים לא פחתו ולא הותירו מצוה, אלא מקרא מגילה. ולכאורה איך נחשב מקרא מגילה כהוספה על המצוות, הרי למדו דבר זה מקל וחומר, וא"כ הוי כגופו של תורה? נראה לי שכוונת דברי הגמ', שקודם שלמדו את הקל וחומר חשבו שיש כאן הוספה על המצוות. לאחר שהגמ' תירצה שדרשו קל וחומר, אז התברר שאינן כאן הוספה על המצוות¹³. הרא"ם תירץ אחרת, הוא תירץ שאינן כאן קל וחומר גמור, אלא יש כאן סמך מן התורה, ולכן אין כאן איסור בל תוסיף. יוצא שאם יש קל וחומר, אפי' שאיננו קל וחומר גמור אין איסור בל תוסיף. לכן, גם אם נאמר שבמקרה אצלנו ביום העצמאות ויום ירושלים אין קל וחומר גמור, ויש פירכא לקל וחומר, בכ"ז נראה שהקל וחומר מגלה שראוי להודות ולשיר לה' בימים אלה. ולכן אין איסור בל תוסיף בכך. נראה לי שהיסוד של הקל וחומר הוא לבאר שאינן כאן תקנה סתמית, יש סיבה לתקנה, שבכה"ג שאינן תקנה סתמית, אלא יש סיבה לתקנה, יש טעם לדבר, אין איסור של בל תוסיף¹⁴.

12. איסור בל תוסיף**דווקא כשאומרים הנביאים או חכמים שהם מוסיפים מצוה על התורה:**

הרמב"ם¹⁵ מבאר למה אין איסור של בל תוסיף במקרא מגילה ונר חנוכה: "כל אלו המצוות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם... ואינם תוספת על מצות התורה, ועל מה הזהירה תורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו שלא יהא נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצות התורה או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלוש עשרה מצוות. אבל אם הוסיפו בי"ד עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה או דרך הוראה או דרך גזרה אין זו תוספת. שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לעשות עירוב או לקרות מגילה בעונתה. ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה אלא כך אנו אומרים שהנביאים עם בי"ד תקנום וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתנו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלקים וגו'. ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בן עשה ובין לא תעשה".

נו. בפירושו על הסמ"ג הל' מגילה.

נז. דף יד, עמ' א.

נח. כעין זה מובא במהרי"ץ חיות, מס' מגילה דף יד, עמ' א.

נט. דבר זה בע"ה עוד יתבאר בהמשך.

ס. בסוף מנין המצוות הקצר של הרמב"ם, מובא בתחילת המשנה תורה.

הרמב"ם מבאר שיש איסור של בל תוסיף, דוקא כשאומרים הנביאים או החכמים שהם מוסיפים מצוה על התורה, כלומר שאומרים שיש כאן עוד מצוה שהקב"ה ציוה אותנו. אך אם אינם אומרים שה' ציוה אותנו לעשות מצוה זו, אלא הם רק קובעים את המעשה דרך תקנה או הוראה או גזרה, אין בזה איסור בל תוסיף. לכן בחנוכה ופורים הם אמרו שיש לקרוא את המגילה ולהדליק נרות חנוכה, לא משום שה' ציוה אותנו בכך, אלא זו תקנה כדי לשבח לה'. בעוד מקום^{סא} מבואר ברמב"ם שהאיסור של בל תוסיף הוא דוקא כשאומרים שהדבר אסור מן התורה, אך אם אומרים שהדבר מותר מן התורה, רק חז"ל אוסרים אותו, ומודיעים לעם שהיא גזרה שלא תבוא ממנה חובה, אז אין איסור של בל תוסיף. לפיכך אם החכמים אומרים במפורש שאין בדבר חיוב מן התורה, אין זו מצוה שכתובה בתורה, אלא רק עושים את הדבר, כיון שראוי לעשות כן, שראוי להודות ולשבח את ה' על הצלת עם ישראל מידי מוות, אין בכך איסור בל תוסיף. שאין כאן אמירה שהדבר מפורש מן התורה, וכן יש סיבה לקביעת הדבר, אין זו גזרה סתמית. ההסבר הזה של הרמב"ם שאין איסור בל תוסיף אלא דוקא כשאומר שה' צוהו להוסיף, נמצא בעוד ראשונים^{סב}.

13. אין איסור בל תוסיף כשמוסיפים לשם שמירת התורה:

הראשונים מקשים איך תקנו חז"ל יום טוב שני של גלויות, וכן איך תקנו תקיעות נוספות שצריכים לתקוע מיושב ומעומד? למה אין בכך איסור של בל תוסיף? הראשונים תירצו שאין איסור בל תוסיף, בכל דבר שתיקנו חז"ל לצורך בין מחמת ספק ובין מחמת גזרה^{סג}. יוצא לפי דבריהם שגם במצוות שייך הכלל הזה שאין איסור בל תוסיף כשיש סיבה לדבר. נראה שברלב"ג^{סד} מבואר ההסבר הזה: "כי התורה התירה בעילת אשת יפת תואר אשר ישבנה במלחמה, בתנאים שנזכרו בפרשת כי תצא. ואם יוסיפו על זאת המצוה ויעשו זה הדין ביפת תואר שלא ישבנה במלחמה, הנה זאת ההוספה הוא כנגד כוונת התורה. וכן אם לקחו על ארבעה מינים שבלולב מין או מינים אחרים, כי אז תפסיד כוונת התורה. וכן אם חדשו מצוה, יש בה קצת הריסת כוונת התורה. משל ההוספה שהיא לשמור כוונת התורה, הגדרים שהוסיפו חכמים... ויש ג"כ שם קצת מצוות מדרבנן, כמו נר חנוכה וקריאת מגילה. והכוונה בזה ההמשך לכוונת התורה, שהשתדלה במקומות רבים לפרסם הנסים - להוסיף

סא. הל' ממרים פרק ב, הל' ט.

סב. עיין ברא"ם, בחידושו על הסמ"ג, הל' מגילה.

סג. עיין רשב"א, בחידושו למס' ראש השנה דף כח, עמ' ב. ריטב"א שם.

סד. פירושו לתורה, דברים, פרק ד, פס' ב.

אמונה בשם יתעלה". יוצא לפי דבריו שבנר חנוכה ומקרא מגילה אין איסור בל תוסיף, כיון שזו הוספה לשם שמירת התורה.

14. אין איסור בל תוסיף כשמוסיף איזו מצוה, משום איזה שינוי שקרה:

המנחת חינוך^{סח} כותב שבתיקון מצות נר חנוכה ומצוות כיוצ"ב, אין איסור בל תוסיף, כיון שלא שייך בל תוסיף כשמוסיף מצוה משום שיש איזה שינוי. כלומר, שקובע מצוה מפני שאירע איזו אירוע. התורה נתנה רשות לחכמים לתקן תקנות הן בקום ועשה והן בשב ואל תעשה לפי הזמנים. המנחת חינוך כותב שספר החינוך הסביר שהסיבה שאין להוסיף במצוות ולגרוע מהם, היא כיון שהקב"ה הוא תכלית השלמות, וכל מה שציוה הוא בתכלית השלמות, ולכן התוספת בהם היא בודאי חסרון. המנחת חינוך כותב שהסבר זה דוקא שייך במצוות שהיו בשעה שנצטוו בני ישראל בהר סיני ובכל זמן מסירת התורה ע"י משה רבנו. כלומר כל מצוה שהיתה שייכת באותו הזמן, שייך כלפיו האיסור של בל תוסיף. אך מצוה שלא הצטוו, כיון שהיא לא היתה שייכת באותו זמן, ואח"כ נתחדשו הסיבות שחז"ל ראו לתקן הדבר, כגון נר חנוכה, בודאי אין בכך שום גרעון בציווי של הקב"ה. המנחת חינוך סובר שיחיד שנעשה לו נס וקובע לעצמו שיקרא הנס בכל שנה או שיעשה משתה, אין בכך איסור בל תוסיף, כיון שאין בזה גרעון במצוות התורה. הוא סובר שבכל מצוה ואיסור שאין להם סמך מן התורה, אין בהם איסור בל תוסיף, אפי' שאומרים שהם מן התורה, כיון שזיל קרי בי רב.

נראה לי שיש קושי בהסבר הזה, כיון שרואים מדברי הרמב"ם^{סח} שדן באיסור של בל תוסיף בנוגע לקביעת מקרא מגילה ונר חנוכה. והרי לפי דברי המנחת חינוך הן מצוות שנתחדשו מפני הסיבות, וא"כ בודאי אין בהם איסור של בל תוסיף. עוד הבאתי דברי הריטב"א^{סח}, שדן באיסור בל תוסיף בנוגע לקביעת נר חנוכה. גם מדברי הרמב"ם^{סח}, משמע שאם מוסיף מצוה, אפי' שאין לה סמך מן התורה, יש בכך איסור בל תוסיף. בכל אופן יש סעד מדבריו לדיון שלנו.

סח. מצוה תנד, אות ב - הוצאת מכון ירושלים.

סו. בסוף מנין המצוות הקצר.

סז. בחידושו למס' מגילה דף יד, עמ' א.

סח. בפירושו לתורה, דברים פרק ד, פס' ב.

15. הוספת מצוה לשם חיזוק התורה והאמונה:

הגריא"ה הרצוג זצ"ל^ט כתב שבקביעת מקרא מגילה ונר חנוכה אין איסור בל תוסיף, אע"פ שהן בצורת מ"ע, כיון שנתקנו לשם חיזוק התורה והאמונה בכלל, ולכן הן בגדר משמרת למשמרתי כל"ת דרבנן.

16. אין איסור בל תוסיף כשלא נקבע הדבר לעולמי עד:

הגריא"ה הרצוג זצ"ל^י, כתב שאולי אין איסור בל תוסיף כשלא קובעים את הדבר לדורות, כיון שאינו בגדר מצוות התורה שהן לעולמי עד. לפי"ז יש לדון שאולי אין קובעים את יום העצמאות ויום ירושלים כימים טובים, כימי שמחה לעולמי עד. שהרי בביאת המשיח, בזמן הגאולה השלמה יקבעו את יום הגאולה כיום טוב, וכבר יתבטלו הימים הללו. יש לדמות את הדברים לדברי בן זומא במס' ברכות [דף יב עמ' ב]: "תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא נאמר "הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם".

דברי הרמב"ן באיסור בל תוסיף בקביעת חג חדש:

יש מקשים על מה שהוסיפו ימים טובים ביום העצמאות ויום ירושלים, מצד דברי הרמב"ן בפירושו על התורה^{י"ב}, שסובר שגם כשמוסיף חג, עובר על בל תוסיף, כלומר לא רק שהוא מוסיף על מצוה שכתובה עובר על איסור בל תוסיף, אלא גם כשמוסיף מצוה חדשה, עובר על איסור בל תוסיף, אלו דבריו: "ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו כירבעם (מ"א יב, לג), עובר בלאו. וכך אמרו (מגילה יד, א) לענין מקרא מגלה, מאה ושמונים נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש וכו'".

אך נראה לי שאין בכך קושי, כיון שיש לדחות את הקושיא משלשה טעמים:

1. מדובר שם שעושה חג, כלומר שאוסר את היום במלאכה. 2. שם מדובר שקובע חג חדש, מצוה חדשה בלי שום טעם. אך אם קובע את הדבר משום איזו טעם, משום איזו סיבה, אין איסור של בל תוסיף. 3. שם מדובר שאומר שהמצוה מפורשת בתורה, או שנצטוו עליה מן הקב"ה. אך אם אומר שעושה כן משום תקנה או גזרה, אין איסור של בל תוסיף. הוא מבאר

ט. שו"ת היכל יצחק, אורח חיים, סי' סא.

ע. שו"ת היכל יצחק, אורח חיים, סי' סא.

עא. דברים פרק ד, פס' ב.

למה אין איסור בל תוסיף באיסור שניות שתקנו חז"ל? כיון שתקנו משום גדר והודיעו שהאיסור משום גדר, ואינן מפי הקב"ה בתורה.

חילוק בין תקנות וגזרות ובין הוספה על המצוות:

יש עוד לדון בדברי הרמב"ן במקום אחר^{עב}, שכותב: "וכבר אמרו [מס' מגילה דף יד, עמ' א] ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות עמדו להם לישראל לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפי' אות אחת חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש אמר ר' חייא בר אבין משום ר' יהושע בן קרחה קל וחומר ומה מעבדות לחירות אמרו שירה ממוות לחיים לא כל שכן, למדו אותנו בזה כי כל התקנות והגזרות אינן תוספת אבל הן גדר וסייג לתורה. אבל מקרא מגילה היא תוספת לפי שנכתבה בתורה והוקבעה חובה לדורות אלא שסמכו על חיובה בקל וחומר הזה ועל כתיבתה מן הרמז שמצאו כתוב זאת זכרון בספר..."

נראה מדבריו שהוא מחלק בין תקנות וגזרות ובין הוספה על המצוות, כך הבין הרב יהודה גרשוני זצ"ל [מאמרו מובא בספר הל' יום העצמאות ויום ירושלים, מאמר "על קביעת יום טוב"]. לפי"ז יוצא שבהוספה של מצוות יש איסור של בל תוסיף, אפי' שיש סיבה וטעם לתקנת המצוה. כדי להוסיף מצוה צריך קל וחומר. אך אין הכרח לכך ויכול להיות שהצורך בקל וחומר הוא כדי לגלות שיש סיבה וטעם לתקנה, וזאת כוונת דברי הרמב"ן. באיסורים הגזרה היא הטעם לאיסור, ואז אין איסור של בל תוסיף, כיון שיש טעם לדבר.

הצורך בקל וחומר בקביעת פורים:

נראה לי לחדש להסביר שהסיבה לצורך הקל וחומר היא משום שהיה רמז בתורה לכך שצריך לעשות זכר לנס פורים. כלומר בסוגיא במס' מגילה^{עב}, מצאו רמז מן התורה לכל הענין של פורים. כיון שיש רמז מן התורה, יש סמך מן התורה, אז יש איסור של בל תוסיף. שבמקום שהאנשים יכולים לחשוב שמה שתקנו חז"ל הוא מן התורה, כיון שיש לו סמך מן התורה, אז יש איסור של בל תוסיף.

הובא לעיל דברי המנחת חינוך, שהסביר שדוקא במצוה שאפשר להסמיכה לתורה יש איסור של בל תוסיף. נראה שזאת כוונת הרמב"ן, שכותב "לפי שנכתבה בתורה". לכן יש צורך בקל וחומר, שהקל וחומר עושה את המצוה מן התורה, שבאמת יש לה גדר דאורייתא. הסבר זה מבאר לנו את שיטת בעל הלכות גדולות שהוא מונה כמ"ע דאורייתא את מצות קריאת

עב. בהשגות שלו על הרמב"ם, ספר המצוות, שרש השני.

עג. דף ז, עמ' א.

מגילה ונר חנוכה^ע. כיון שיש כאן קל וחומר, אז הוא מלמד שיש חיוב לעשות זכר לנס בהצלה ממוות לחיים, חז"ל קבעו בכמה צורות לעשות את הזכר לנס. כלומר בפורים קבעו קריאת מגילה, בחנוכה קבעו נר חנוכה, בהצלה מצרה ובימים טובים קבעו אמירת הלל. עכשיו כשעושה את המעשים האלה הוא מקיים מ"ע דאורייתא^ע.

יש לציין שנראה שאין כן דעת הריטב"א, כפי שהבאתי לעיל את דבריו, הסובר שבנר חנוכה אין איסור בל תוסיף, כיון שהיה קל וחומר. הרי אין שם רמז מן התורה, וא"כ למה היה צורך בקל וחומר? כבר ביארתי לעיל ששיטתו היא שאם יש טעם למצוה, אין בכך איסור בל תוסיף. וצריכים להסביר שהצורך בקל וחומר היא לגלות שיש טעם למצוה, שאין היא מצוה בלי טעם, מצוה שבדא מלבו.

ביאור נוסף בדברי הרמב"ן:

נראה לי, שיכול להיות, שיש לגרוס בדברי הרמב"ן במקום "לפי שנכתבה בתורה" – "לפי שנכתבה כתורה", כוונת הדברים שהצורך בקל וחומר היה משום שהיה כאן חידוש נוסף שנכתבה מגילת אסתר בתוך כתבי הקודש, ובנוסף על כך יש דינים רבים בכתבתה כדין ספר תורה [נראה שיש משמעות להבנה הזאת בדברי הריטב"א^ע, אך שם הוא סובר שצריך קל וחומר גם לנר חנוכה. רק הוא מבאר למה הגמ' דוקא נקטה שהוסיפו מקרא מגילה, שיש בזה חידוש יותר גדול, כיון שגם כתובה]. לפי ההבנה הזאת יובן למה אין איסור של בל תוסיף בקביעת משתה ושמחה בפורים וכן במשלוח מנות ומתנות לאביונים. בכל אופן, יוצא לפי ההבנה הזאת שדוקא במקרא מגילה היתה בעיה של איסור בל תוסיף, אך בודאי בקביעת משתה ושמחה אין שום איסור של בל תוסיף.

עד. עיין ברמב"ם בשרש הראשון, ובהשגות הרמב"ן שם.

עה. עיין בשו"ת חתם סופר [יורה דעה, סי' רלג], שמסביר בכך את שיטת בעל הלכות גדולות, הוא רק מקשה שלא היה לבעל הלכות גדולות למנות כל אחת כמצוה בפני עצמה, שכל אחת נכללת במצות סיפור נס יציאת מצרים. הוא סובר שהקל וחומר בנוי על לימוד מסיפור יציאת מצרים. עיין בגר"י פערלא [בביאורו על הרס"ג, מ"ע נט-ס, עמ' 520-515], שמסביר שהרס"ג מנה כמ"ע הדלקת נרות חנוכה וכן אמירת הלל בחנוכה, כיון שהוא סובר שיש מ"ע דאורייתא לפרסם את הנס, שזה נלמד מן הקל וחומר, וכל דרך של פרסום הנס מקיימים את המ"ע דאורייתא.

עו. בחידושי למס' מגילה, דף יד, עמ' א

בעשיית מנהג יש קיום למצות דאורייתא או דרבנן:

ראוי להוסיף כאן עוד נקודה, שהרב צבי שכטר שליט"א¹ מביא שהגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל היה רגיל לומר שכל המנהגים שאנחנו עושים יש בהם משום איזה קיום מצות דאורייתא או דרבנן. היסוד הזה שבכל מנהג יש קיום לאיזו מצות דאורייתא או דרבנן, הוא כתב בנוגע לקריאת התורה בשבת ושני וחמישי, שאע"פ שאין שום חיוב מדאורייתא לעשות מצוה זו, בכ"ז לאחר שעושה מצוה זו, יש בה קיום מצות הקהל. החילוק בין חיוב מצוה לקיום מצוה, אנחנו מוצאים בדברי הגר"א בנוגע לאכילת מצה ז' ימים, שאין חיוב לאכול מצה ז' ימים, אך אם אוכלים את המצה ז' ימים מקיימים מצות דאורייתא.

הרב צבי שכטר שליט"א כותב שנראה לו שהסיבה שהגרי"ד זצ"ל הבין שבכל מנהג צריך שיהיה איזה שהוא קיום, היא משום האיסור של בל תוסיף. שמבואר מדברי הרמב"ן שזו היתה הבעיה בקריאת המגילה, שיש בכך איסור בל תוסיף. צריכים לומר שבכל תקנה ומצות דרבנן, יש קיום דאורייתא, כלומר שגם לולא תקנת חכמים היתה במצוה קיום דאורייתא. לכן קל וחומר שיש לומר דברים אלה בנוגע למנהגים, דאל"כ יהיה בכל מנהג איסור של בל תוסיף. כל מנהג שאין בו קיום, יש לחוש בדבר משום בל תוסיף והוא הנקרא בלשון הראשונים "מנהג שטות".

קיום כמה מ"ע בעשיית זכר לנס ביום העצמאות ויום ירושלים:**1. כלל המצוות שמקיימים:**

נראה לי שבעשיית זכר לנס ביום העצמאות יש קיום לכמה מ"ע דאורייתא: 1 - מ"ע של תפילה. 2 - מ"ע של הליכה בדרכי ה'. 3 - מ"ע של אנכי ה' אלקיך וכו'. 4 - מ"ע של הבאת קרבן תודה. 5 - מ"ע של מקרא ביכורים. 6 - מ"ע של סיפור הגדה של פסח. 7 - מ"ע של ברכת המזון. גם בקביעת יום משתה ושמחה ביום שאירע נס לאדם, יש קיום למ"ע דאורייתא האלה, ואולי יש בכך גם קיום מצות דאורייתא של עשיית ימים טובים. שנראה שהיסוד של הימים טובים הוא לזכור את הנסים שה' עשה עמנו. כפי שאנחנו אומרים בתפילת שמונה עשרה "זכר ליציאת מצרים". כידוע שהרבה מצוות הצטוונו כזכר ליציאת מצרים, לכן יש ללמוד מכך שיש חשיבות לזכור את הנסים שעשה עמנו ה'. יש לעשות מעשים כדי לזכור את הנסים.

עז. בספר מפניני הרב, עמ' י-יא

אבאר בקיצור איך מקיימים בעשיית משתה ושמחה ועשיית זכר לנס, את המ"ע האלה:

2. קיום מצות תפילה:

תפילה: רמב"ם בספר המצוות^ע מונה כמ"ע דאורייתא להתפלל לה'. במשנה תורה^ע הוא כותב: "מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם... אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו". נראה מפשטות דבריו שכדי לקיים את המ"ע דאורייתא של תפילה, צריך לקיים באופן הזה. כלומר צריך שבח בתחילה, בקשה באמצע והודאה בסוף. יוצא שבתפילה יש את היסוד של השבח והודאה^פ.

3. קיום מצות הליכה בדרכי ה':

מ"ע של הליכה בדרכי ה': הרמב"ם בספר המצוות^פ כותב: "והמצוה השמינית היא שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו והוא אמרו "והלכת בדרכיו"... ובא בפירוש זה מה הקב"ה נקרא חנון אף אתה היה חנון מה הקב"ה נקרא צדיק אף אתה היה צדיק מה הקב"ה נקרא חסיד אף אתה היה חסיד... שענינו להדמות בפעולות הטובות והמדות החשובות שיתואר בהם האל יתעלה". המצוה כאן ללמוד מדרכי ה', שיהיו לאדם מידות טובות. המידה של הכרת טובה היא יסוד גדול במידות האדם, היא מידה יסודית. רבנו בחיי בספרו חובת הלבבות [בפתיחה לשער ג] רואה בהכרת תודה יסוד גדול לכל עבודת ה' שלנו, שמשום הכרת התודה יש לנו חיוב עבודת ה', הוא כותב: "אמר המחבר: מפני שבארנו במה שעבר חיוב יחוד האלהים בלב שלם ואופני בחינת טובותיו על האדם, התחייבנו לזכור אחר כך, מה שהאדם חייב לנהוג בו, כשיתבררו אצלו, והוא קיבול עבודת האלהים, כפי אשר יחייבהו השכל למטיב על מי שהטיב לו... ונאמר, כי מן הידוע אצלנו, כי כל מטיב אלינו, אנו חייבין להודות לו כפי כוונתו להועיל לנו, ואם יקצר במעשהו לדבר שיקרהו וימנעהו מהיטיב אלינו, הודאתו חובה עלינו, כיון שנתברר לנו, כי דעתו עלינו לטוב וכי כוונתו להועיל לנו". הכרת התודה לאדם שהטיב עמו, השכל מחייבו. נראה לי שהדבר הזה כלול במ"ע והלכת בדרכיו, שיסוד המצוה הזו הוא מידות טובות, להיות צדיק וחסיד כמו הקב"ה.

עח. מ"ע ה.

עט. הל' תפילה פרק א, הל' א-ב.

פ. עיין שו"ת היכל יצחק, חלק אורח חיים, סי' סא.

פא. מ"ע ח.

רואים את המידה הזאת אצל הקב"ה, המחזיר לאיש כמעשהו – "ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו"^פ. כלומר אדם שמתנהג בצורה טובה, ומקיים את מצוות ה', אז הקב"ה נותן לו שכר על מעשיו, ואפי' משלם לצאצאיו – "נוצר חסד לאלפים". בודאי אין כאן עשיית טובה לקב"ה, שהרי אי־אפשר להטיב לקב"ה. אך רואים את ההנהגה שאדם עושה משהו שביקשת או רצית, ואתה מחזיר לו על כך. הכרת התודה היא כעין תשלום על הטובה שאדם עשה לו. הוא מחזיר לו על הטובה שעשה עמו.

4. קיום מ"ע של אנכי ה' אלקיך:

הסמ"ק^פ כותב שהמצוה של "אנכי ה' אלקיך וכו'" היא לדעת שאותו שברא את שמים וארץ הוא לבדו מושל מעלה ומטה בד' רוחות השמים, הוא מנהיג את העולם כולו ברוח פיו, הוא הוציאנו ממצרים, עשה לנו כל הנפלאות ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה. הוא מסביר שבמצוה הזו תלוי מה שאמרו חכמים ששואלין לאדם לאחר מיתתו בשעת דינו צפית לישועה. שיש לשאול היכן כתובה מצוה זו? אלא כוונת הפס' "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים, כך עלינו להאמין שה' אלקינו, והוא עתיד לקבץ אותנו ולהושיענו. לפיו המצוה היא האמונה בהשגחת ה' [עיין בפירושו ספר צביון עמודים, אות א].

נראה לי שאפשר להבין את הקשר בין האמונה בה' שהוציאנו ממצרים ובין האמונה בגאולה העתידה, בשתי צורות: א – מתוך האמונה שהקב"ה הוציאנו ממצרים, אנחנו רואים שיש מטרה לעולם, שהקב"ה מדריך אותנו, רואים שהקב"ה רוצה שנבוא לארץ ישראל ונהיה עם ה' בארץ ישראל. לכן כמו שאני מאמין שהקב"ה הדריך אותנו והוציא אותנו ממצרים, כן אני מאמין שהוא ידריך אותנו ויביא אותנו לגאולה שלמה.

ב – מתוך האמונה שהקב"ה הוציאנו ממצרים, אנחנו רואים את השגחת ה', שהוא לא הפקיר את העולם, הוא דואג לעולם. רואים שכל מעשי ה' הם בצדק וביושר. לכן אנחנו מאמינים שהקב"ה יושיענו מצרותינו, כיון שכל מעשיו בצדק וביושר, וישלם לנו כגמולנו לטובה ולאויבינו כגמולם.

זהו גם היסוד של עשיית זכר לנס, הודאה ושבח לה' על כך שהצילנו מצרה, בכך שאנחנו עושים משתה ושמחה וזוכרים את מעשי ה', אנחנו מכירים בכך שה' משגיח על העולם. הנסים והנפלאות אינם באים מצד עצמם, אלא יש יד מכוונת, יש אדון לבירה. יש כאן הכרה שיש יד מכוונת, שהוא מדריך את העולם, ודואג לעם בכלל ובפרט לעם ישראל.

פב. תהלים פרק סב, פס' יג.

פג. מ"ע א.

5. קיום מצות קרבן תודה:

מצות קרבן תודה: הנצי"ב^{פד} שואל מדוע בקרבן תודה יש ריבוי של אכילת חלות, אך מיעוט זמן לאכול אותן? הוא מסביר שתכלית התודה שבאה על הנס, היא לספר חסדי ה' שגמל עליו, כלומר כדי לפרסם את הנס. כיון שיהיה לו מיעוט זמן ויש לו אוכל רב, יצטרך להזמין הרבה אנשים שיאכלו עמו. כל המצוה של קרבן תודה היא המצוה של פרסום הנס, ההודאה לקב"ה על הטובה שעשה עמנו.

6. קיום מצות מקרא ביכורים:

מצות מקרא ביכורים: הרמב"ם בספר המצוות^{פה} כותב: "היא שצונו לספר טובותיו אשר הטיב לנו והציל אותנו ומתחיל בענין יעקב אבינו ומסיים בעבודת המצרים וענותם אותנו ולשבחו על כל זה".

7. קיום מצות סיפור יציאת מצרים:

מצות סיפור יציאת מצרים: הרמב"ם בספר המצוות^{פו} כותב: "היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחילת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהי יותר טוב". עיין בשו"ת חתם סופר^{פז} שסובר שעשיית זכר לנס כלול במצוה של סיפור יציאת מצרים, כלומר המצוה של הגדת פסח. כיון שהוא סבר שהלימוד של הקל וחומר בסוגיא במס' מגילה^{פח}, מה אומרים שירה מעבדות לחירות קל וחומר ממוות לחיים, הכוונה לסיפור הגדה של פסח, שאומרים מעבדות לחירות.

8. קיום מצות ברכת המזון:

מצות ברכת המזון: בתורה מודגש מאוד היסוד של הכרת התודה והזכרון שה' עשה לנו הטובה, ולכן צריכים להודות לו, כתוב שם^{פט}: "כִּי ה' אֱלֹהֵינוּ מִבְּיָאֵד אֵל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵינוּ

פד. העמק דבר ויקרא פרק ז, פס' יג.

פה. מ"ע קלב.

פו. מ"ע קנז.

פז. יורה דעה, סי' רלג.

פח. דף יד, עמ' א.

פט. דברים פרק ח, פס' ז-יח.

מִים עֵינֹת וַתְּהַמֹּת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר: אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפְנֹן וַתֵּאָנֶה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שְׁמֹן וְדָבָשׁ: אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנֹת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תַחְסֹר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרִזָּל וּמְהַרְרִיהָ תַחֲצֹב נְחֹשֶׁת: וְאֶכְלָתָּ וְשִׁבְעָתָּ וּבִרְכָתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: הַשָּׁמֶר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שָׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוֶּה הַיּוֹם: פֶּן תֹּאכַל וְשִׁבְעָתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבָּתָּ: וּבִקְרָה וְצִאֲנָה יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ וְכֹל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה: וְרֵם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֲבָדִים: הַמּוֹלִיכְךָ בְּמִדְבַר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נְחֹשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אִין מִים הַמוֹצִיא לָךְ מִים מִצֹּר הַחֲלֹמִישׁ: הַמֵּאֲכִלְךָ מִן בְּמִדְבַר אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנֹתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךָ לְהִיטִבְךָ בְּאֶרְצֶיךָ: וְאָמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ כִּיחֵי וְעַצֶּם יְדֵי עֲשֵׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה: וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִגִּיל לָךְ כִּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן הַקִּים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם כִּי הִזָּה."

דברי האחרונים בני זמננו

שאינן איסור בל תוסיף בקביעת יום העצמאות ויום ירושלים:

יש לציין שיש מאמרים של רבנים בני דורנו ודור הקודם שהרחיבו את הדיבור להוכיח שאין איסור של בל תוסיף בקביעת יום שמחה ביום העצמאות. עיין במאמרו של הרב שלמה גורן זצ"ל, "הסמכות לקביעת יו"ט בזמן הזה". הרב משולם ראטה זצ"ל, "בענין יום העצמאות". הרב שמואל טוביה שטערן, "יום העצמאות כחג דתי".

חילוק בין קביעת משתה ושמחה לקביעת מקרא מגילה ונר חנוכה:

לסיום הדברים רציתי לבאר מה החילוק בין קביעת משתה ושמחה ובין קביעת מקרא מגילה ונר חנוכה. מדוע אין איסור בל תוסיף בקביעת משתה ושמחה ביום הצלה? כלומר למסקנה אפשר לומר שאין איסור של בל תוסיף, כמו שאין איסור בל תוסיף במקרא מגילה ונר חנוכה, כיון שיש את הקל וחומר. שהקל וחומר מלמד שצריך לעשות זכר לנס, רק הכמות ואיכות נקבעים ע"י חז"ל. אך השאלה היא למה הגמ' לא אמרה בהו"א שהנביאים הוסיפו ב' מצוות, מקרא מגילה וקביעת משתה ושמחה בפורים? היה מקום לומר שמה שכתבו שהוסיפו מקרא מגילה כולל את כל ההלכות של פורים, רק נקטו את המצוה היותר ניכרת לעין. ואולי המצוה שיש בה יותר רבותא, שיש כאן חידוש גדול שהיא נכללה בתוך כתבי הקודש, וכן שיש לה דיני כתיבה כספר תורה^{צא}. אולם נראה לי שיש לתרץ תירוץ אחר,

צ. עיין בשו"ת חתם סופר, אורח חיים, סי' רח.

צא. עיין בדברי הרב שאול ישראלי זצ"ל [ספר ארץ חמדה, חלק ב, נוספות לשער א, ד], שסובר שכל המצוות של פורים נלמדות מן הקל וחומר, שמשום הקל וחומר אפשר לשנות מן התקנה הקדומה, של תקנת

שהאיסור של בל תוסיף דוקא שייך כשאדם מחדש מעשה חדש, וקובע שרק באופן הזה יוצאים ידי חובה. בקביעת מקרא מגילה ונר חנוכה, יש קביעה שיש לעשות מעשה מסויים, שרק בכך מקיימים את המצוה. אין אנחנו מוצאים שהגמ' דנה למה אין איסור בל תוסיף בתקנת הלל? הרי לדעת הרמב"ם^{צב}, הלל בימים טובים הוא רק תקנת חז"ל. גם בסוגיא במס' פסחים^{צג} מובא שהלל על הצלה מצרה שלא תבוא על עם ישראל הוא תקנת נביאים. הגמ' וראשונים אינם דנים מדוע אין איסור בל תוסיף בקביעת אמירת הלל בחנוכה?

נראה לי שטעם הדבר, הוא משום שתי סיבות: 1. באמירת הלל אין קביעת נוסח מסויים. כלומר, כדי לצאת ידי חובה, אפשר לצאת בכל נוסח, בכל דרך של הודאה. קיום שלם של מצות דרבנן, היא ע"י אמירת הלל המצרי, אך גם כשאומר כל הודאה, הוא מקיים את עיקר המצוה. השדי חמד^{צד} מביא בשם שו"ת בנין שלמה שבאמירת הלל בחנוכה אין לנשים חיוב לומר את כל הלל המצרי, שאף אם אומרות פרק אחד שהוזכר בו הודאה והלל על הנסים זה מספיק. לכן אין נשים יכולות להוציא גברים ידי חובה בקריאת ההלל בחנוכה. צריך לומר שאע"פ שגברים חייבים באמירת הלל המצרי, בכ"ז זה כדי לקיים את המצוה בשלמות, אך עיקר המצוה היא להודות בדרך הודאה כל שהוא.

2. באמירת הלל אין תקנת מעשה חדש. תמיד היתה אמירת הודאה ושבח לה'. הרי לדעת הרמב"ם^{צה} יש מ"ע דאורייתא להתפלל לה'. ולפי דעת הרמב"ם מקיימים מצוה זו בשבח בתחילה, בקשה באמצע והודאה בסוף^{צז}. כן יש מ"ע של ברכת המזון ומ"ע של מקרא ביכורים. גם במקרה של עשיית משתה ושמחה, אין כאן קביעת מעשה מסויים, שאין כאן נוסח מסויים דפוס מסויים. גם אין כאן חידוש מעשה חדש. הרי משתה ושמחה אינם מעשה חדש, אלא דבר תמידי. המגן אברהם^{צח} כותב שאין מברכים ברכת שהחיינו על סעודת פורים, משלוח מנות, כיון שהם מעשים הנהוגים בכל יום, בשבת ויום טוב. רואים שעשיית סעודה אינה דבר מיוחד, אין בכך חידוש. נוסף על כך הראיתי לעיל שמשתה ושמחה על נס אינו מעשה חדש, יש לכך יסוד בתורה, כפי שהבאתי לעיל מדברי הנצי"ב בנוגע למצות קרבן

נביאים, ולתקן כל מיני מצוות שהן מענין הנס ולצורך פרסומו, שכיון שיש להן יסוד מתקנה קדומה, אז אין הן בגדר של בל תוסיף.

צב. שרש ראשון.

צג. דף קיז, עמ' א.

צד. חלק ט, מערכת חנוכה, סי' ט, אות קטן ב.

צה. ספר המצוות, מצוה ה.

צו. עיין בהל' תפילה, פרק א, הל' ב.

צז. אורח חיים, סי' תרצב, ס"ק ב.

תודה. הגמ' הבינה בתחילה שמקרא מגילה הוא מעשה חדש, אך לא הבינו מנין נוצרה מצוה זאת. על כך הגמ' משיבה שיש קל וחומר שמשם למדו לתקן קריאת המגילה, שביציאת מצרים מוצאים שירה, מוצאים שמספרים את הנס ואין רק הודאה. אך לפי"ז צריך להבין את דעת הרמב"ן שסובר כשבדא חג מלבו יש איסור בל תוסיף. אולי יש להסביר שמדובר על איסור מלאכה, וזהו באמת דבר מחודש. שכמעט אין ימים שאסורים במלאכה. האיסור במלאכה הוא איסור חדש, דבר שאינו רגיל. גם יש קביעת דינים של היום, אין כאן דבר כללי. שהרי בכך שאוסרים את היום במלאכה מגדירים לו גדרים, מה מותר ומה אסור לעשות. בקביעת יום משתה ושמחה, אין קביעת גדרים, אין כאן דבר מסויים.

מסקנת הדברים:

אין איסור של בל תוסיף בקביעת יום העצמאות ויום ירושלים כימים טובים, ימי שמחה. בעיקר לפי המצב עכשיו שלא ישבו כל או רוב חכמי ישראל, ולא קבעו ימים אלה כימים טובים כחובה, ולכן אין חיוב לעשות ימים אלה ימים טובים, ימי שמחה. אך גם לפי המצב הראוי, שיקבעו ימים אלה כימים טובים, כימי שמחה, אין איסור של בל תוסיף.²¹

15

כיצד לחגוג ביום ירושלים הרב איסור יהודה אונטרמן (תרמ"ו-תשל"ו) הרב הראשי לישראל

ב"ה, כ"ג באייר תשכ"ח ירושלים ת"ו.
לכבוד הד"ר מרדכי ברויאר נ"י, יו"ר ההנהלה של חורב ירושלים.
שלום וברכה.

אנ"מ, מכתבך מיום י"ז באייר נתקבל ומפני טרדות יוצאות מהרגיל לא נמנתי לענות ואתך הסליחה. מצרף אני הודעה שיצאה מאתנו, ומפני סבה לא ידועה נתקצרו הדברים בחוברת שנדפסה ע"י משרד הדתות. כבר נאמר להם שמה שיוצא ממשרד הרבנות הראשית אינו זקוק לתיקונים.

אני חושב כי אין הרבה לפרש כי הדברים ברורים. מגמתנו היא לקיים המצוה של פרסומא ניסא שזכינו לו לפני שנה, אבל לעשות הכל במסגרת פנימית של בתיהכ"נ וכן משתה ושמחה במשפחה, אבל לא ע"י חגיגות המוניות וכדומה.

ההערה כי אין לנהוג באותו יום הגבלות ניתנו לה שני נימוקים: אחרי שבכמה קהילות לא נוהגים בשום הגבלה אחרי ל"ג בעומר; כל שכן שזה נדחה מפני חשיבות הנס. בזה כבר

מתורץ מה שלא בוטלו ההגבלות ביום העצמאות. אמנם כולנו מרגישים חשיבותה הגדולה של הכרזת המדינה, שזוהי ההתחלה של צמיחת גאולתנו. הבה נקוה כי יום ההודיה להקב"ה יביא גם להתעוררות עמוקה לשוב למקור החיים שלנו היא תורתנו הקדושה, וכי נזכה לראות בגאולתנו השלמה בחומר וברוח בימינו בקרוב, אמן.

**בכבוד וברכה, איסר יהודא אונטרמן,
הרב הראשי לישראל²²**

16

**סדר התפילה ביום ירושלים - החלטת מועצת הרבנות הראשית לישראל
כ"א באייר תשכ"ט**

הרבנות הראשית לישראל מודיעה לעם היושב בציון ולאחינו בתפוצות הגולה, כי יום כ"ח באייר נקבע להיות בכל שנה ושנה יום הודיה ותפילה להקב"ה על חסדיו המרובים שלא ימושו מאתנו לעד. קביעות היום שבו שוחררה ירושלים עיה"ק ע"י בנינו המסורים תישאר ללא דחיה גם כשזה מזדמן בעש"ק.

סדר התפילה הוא: בשחרית אומרים לאחר פסוקי דזמרא את שירת הים פסוק בפסוק בהטעמה. אחרי תפילת שמו"ע אומרים הלל שלם בברכה. אחרי התפילה אומרים פרק קז בתהלים. אין חובה לנהוג באותו יום ההגבלות הנהוגות בספירה.

יחד עם זה מצאה הרבנות לנכון להודיע²³: עם ביטחוננו החזק בצור ישראל וגואלו, כי ינחילנו ניצחון סופי נגד אויבינו שזממו להכחידנו ונצליח לבצר את ארצנו הקדושה נגד אויב ומתנקם, הנה כואב לבנו מאד על בנינו היקרים הנופלים יום-יום ע"י צבא האויב וחבלנים רוצחים שונים. לכן קבענו לחובה לומר בכל יום בבוקר אחרי התפילה פרק לה בתהלים, בין בחול ובין בשבת. נוסף לזה יאמרו בבתי הכנסת ובבתי המדרש אחרי חזרת הש"ץ בשני וחמישי תפילת אבינו מלכנו.

ושומר ישראל יגן עלינו ועל בנינו בחזיתות מכל צר ופגע וישמח לבנו בתשועתו הקרובה אמן.²³

הרבנות הראשית לישראל

17

יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת
 הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה)
 הרב הראשי לישראל

ה' באייר, יום העצמאות, שנקבע כיום-טוב החייב בהלל ובהודאה, כפי שביירנו בספר "תורת המועדים" באריכות, כבר התגבשה דמותו הרוחנית וההלכתית לפי תורת ישראל ונקבעו הדפוסים המסורתיים הקבועים לחג זה. אמנם נחלקו הדעות ורבו השיטות לא רק ביחס לברכת הלל וברכת שהחיינו, כי אם גם בעצם תוקפו של יום זה בהלכה. בכל זאת הולכת ונוצרת מסגרת קבועה למנהגי היום ומתגבר ההוד שבקדושה, והיחס של רוממות הנפש מדי שנה בשנה ביום ה' הגדול הזה. ואלה המנסים לערער את יסודותיו ההלכתיים והרוחניים של חג העצמאות הם ממעטי הדמות ואינם מכירים בנסי ה' הגלויים והנסתרים שהראנו בארץ הזאת.

והנה כאשר חל יום העצמאות, ה' באייר, בשבת, מתעוררות בעיות הלכתיות עקרוניות קשות ביחס לתחולתו וקביעתו כיום טוב. שלוש אפשרויות הן מבחינת ההלכה: א. לחגוג אותו במועדו בשבת ה' באייר כמו בכל השנים, ב. להקדים אותו ליום ה' בשבת, ג' באייר, ג. לאחר אותו ליום ראשון, ו' באייר.

כדי לברר מבחינה הלכתית בעיה זו, יש להביא קודם את השתלשלות השינויים התחיקתיים שחלו בחוק יום העצמאות. הנוסח הראשון של "חוק יום העצמאות" משנת תש"ט, שנתקבל בכנסת ונתפרסם ברשומות בי"ד בניסן תש"ט, אינו מתייחס כלל למקרה של תחולת ה' באייר בשבת. סעיף א של החוק קובע: הכנסת מכריזה בזה על יום ה' באייר כעל יום העצמאות שיוחג מדי שנה כחג המדינה, וסעיף ב' שבחוק הנ"ל אומר: יום העצמאות יהיה יום שבתון.

בתיקון לחוק יום העצמאות מי"ב בניסן תש"י נאמר: אחרי סעיף קטן (א) יוסף סעיף קטן זה (ב): אם יום ה' באייר יחול בשבת, יוחג יום העצמאות ביום ו' באייר של אותה שנה. בתיקון נוסף לחוק יום העצמאות מי"ט בניסן תשי"א נאמר כדלהלן: בסעיף 1 בסופו של סעיף קטן ב תתווסף פסקה זו: אם יום ה' באייר יחול ביום שישי בשבוע, יוחג יום העצמאות ביום ד' באייר של אותה שנה. תיקון זה בא לרגל תחולתו של ה' באייר באותה שנה ביום שישי בשבוע, וכדי למנוע חילול שבת המוני הוחלט להקדימו ליום ה' בשבוע. כזה היה מצבו החוקי של יום העצמאות עד שנת תשי"ד בה חל בפעם הראשונה ה' באייר בשבת. כשהחלו ההכנות של צה"ל למצעד יום העצמאות, כפי שהיה נהוג בשנים הראשונות של קיומה של המדינה – ואני כיהנתי אז כרב הראשי של צה"ל – נוכחתי לראות, שאם יום

העצמאות יוחג ביום ראשון, ו' באייר, והמצעד יערך ביום א' בשבוע, יצא מזה חילול שבת גדול ונורא, מאחר שכל החזרות וההכנות של הרגע האחרון יערכו ביום השבת. פניתי אל ראש הממשלה ושר הביטחון דאז וביקשתיו לבקש מהכנסת להקדים את יום העצמאות ולקבוע אותו ביום חמישי בשבוע, דהיינו בג' באייר, ולא לאחרו ליום ראשון בשבוע, ו' באייר. הוא נאות לקבל את הצעתי ולפי דרישתו בשם צה"ל שינתה הכנסת בכ"ט באדר א' תשי"ד את חוק יום העצמאות וקבעה בתיקון מס' 2 כדלהלן: בסעיף אחד לחוק העצמאות תש"ט-1949 בסעיף קטן ב' במקום "ביום ו' באייר" יבוא "ביום ג' באייר".

נמצאנו למדים שבאופן מקורי נקבע יום העצמאות אך ורק בה' באייר בכל השנים, אלא שמדי שנה, כאשר נוכחו לראות את הבעיות הקשות שיום העצמאות עשוי לעורר כאשר יחול ה' באייר ביום שישי או ביום השבת, חזרו ושינו את יום תחולתו והקדימוהו מיום שישי בשבוע, ה' באייר, ליום חמישי בשבוע, ד' באייר, ואם יחול בשבת יאחרו אותו ליום א', ו' באייר. וכך זה התקיים קרוב לארבע שנים עד שנוכחו לראות בשנת תשי"ד שזה יביא לידי חילול שבת ע"י צה"ל. חזרו והקדימו אותו ליום ה' בשבוע, ג' באייר.

כעת עלינו לחקור ולברר את ההשלכות ההלכתיות של שינויים אלה. האם השינויים הנ"ל בתחולת יום העצמאות משנים גם את חובות התפילות וההודיות של יום העצמאות, דהיינו שברכת שהחיינו וקריאת ההלל בשם ובמלכות, ג"כ יוקדמו ליום ה' בשבוע, ג' באייר. וכן האם כל התפילות יוקדמו ליום ה' בשבוע, ובשבת ינהגו בתפילות כמו בשבת רגילה. או שמא אין בכוח שינויים מאוחרים אלה של חוק יום העצמאות כדי להקדים את חובות היום של התפילות, הברכות, ההלל וההודיות הנהוגים ביום העצמאות מדי שנה.

אמירת הלל ביום העצמאות

ברם לפני כן יש לחקור בחובת אמירת ההלל ביום העצמאות בשנים רגילות, המתבססת על דעת החכמים בפסחים קיז, א : נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא לישראל. ולכשנגאלו אומרים אותו על גאולתו, כמו שנתבאר אצלנו בספר 'תורת המועדים'. ויש לחקור אם חובה זו נובעת מקביעת היום טוב על ידי הציבור והמדינה, ורק בתוקף קביעה זו של העם וקבלתו ע"י הציבור מכוח סמכות זו של הציבור חלה חובת ההלל והשמחה מדי שנה בשנה באותו יום שנהפך ליום טוב על פי דין, כמו הימים הטובים האחרים הכתובים במגילת תענית, שנקבעו לזכר ניצחונות ישראל וכיבושיהם בימי הבית השני. ובכל מקום שכתוב במגילת תענית "ועשוהו יום טוב", משמע לכאורה שבתוקף קביעת היום ע"י אנשי כנסת הגדולה, וקבלתו ע"י רוב הציבור, נקבע היום טוב לששון ולשמחה, לאסור בו הספד ותענית.

כן משמע ממס' שבת כא, ב וממגילת תענית פ"ט לעניין חנוכה, שכתוב שם: לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובהודאה. משמע שרק ע"י קביעת הסנהדרין בשנה האחרת חלו עליהם חובות הימים טובים של חנוכה. וכן נראה ממה שכתוב במס' מגילה ז, א: שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות וכו'. ופירוש רש"י: ליום טוב ולקריאה להיות לי לשם. הרי שרק ע"י החלטת אנשי כנסת הגדולה וקביעתם חל תוקפו של החג. ויש להוכיח שרוב הציבור בכל דור ודור העושה עפ"י ביה"ד שבאותו הדור, יכול לקבוע תקנות על הציבור לפי ההלכה.

נסו של יום

ראיה מכרעת לשיטה זו יש להביא מדברי הר"ן על הרי"ף בראש מגילה הדין בטעמי חלוקי הימים בין פרזים למוקפין לעניין קריאת המגילה. והביא את שיטת הראשונים ששאלו על מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק במצוות פורים לימים חלוקים, ולקבוע יום מיוחד לפרזים, ויום מיוחד לכרכים מה שאין כן בשאר מצוות, שהרי התורה אמרה תורה אחת ומשפט אחד? והביא בשם הרמב"ן שבזמנו של הנס, כבר נפקדו ישראל ועלו ברשיון כורש ונתיישבו בא"י בעריהם ואנשי כנסת הגדולה עם רוב ישראל בא"י היו בעת ההיא, והפרזים והעיירות היו בסכנה גדולה יותר מן המוקפין חומה וכשנעשה הנס עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה וכו'. ובשושן עשו ג"כ ממחרת הנס שלהם. זה היה בשנת הנס בלבד ולאחר מכאן בשנים הבאות עמדו פרזים ונהגו מעצמן בל"ד שמחה ומשתה ויו"ט, אבל מוקפין לא עשו כלום, לפי שלא היה אצלם הנס גדול כבפרזים.

ולאחר זמן, שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה, עמדו מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק, וראו להקדים פרזים למוקפים מפני שניסם היה גדול... ושל מוקפים ביום נוח של שושן. והר"ן בעצמו כתב לפני זה הטעם על פי הירושלמי במגילה, שהמשנה האומרת שמוקפים הן אלו מימות יהושע בן-נון, הרי אינן דומות לשושן. ומה ראו לקבוע להם יום חמשה עשר? יש לומר דהיינו טעמא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל כדגרסינן בירושלמי וכו'. נראה מכל הפירושים האלה, שאם לדון רק לפי הנס, לא היה ראוי לדעת הרמב"ן וסיעתו לקבוע את יום ט"ו באדר ליום טוב של מוקפים, ואין בו שום סיבה להיקבע כיומם של מוקפים כשם שלא נהגו בעצמם שום חג בשנה הראשונה לנס, מפני שלא היו בסכנה גדולה ועל כל פנים לא היו צריכים לקבוע להם יום מיוחד בט"ו משום שאינם דומים לשושן. ורק מפני כבוד ארץ ישראל קבעום בט"ו. הרי שלא יום התרחשות הנס קובע לדורות את חובת ההלל וההודאה, שהרי קריאת המגילה בפורים באה במקום ההלל. כמו שאמרו במגילה יד, א לדעת רב נחמן "קרייתא זו הלילא" וכן פסק הרמב"ם. ואף-על-פי-כן היתה הרשות בידי

אנשי כנסת הגדולה לקבוע למוקפין יום אחר, שלא היתה לאותו יום זיקה מיוחדת למוקפין מדי שנה בשנה על הנס.

הוא הדין ביחס ליום העצמאות. הרי בשנה הראשונה לעצמאות ישראל נקבע ה' באייר שהוא יום תחילת הנס, כיום תחולתו של חג העצמאות, באשר בו התחלנו לצאת משעבוד לחירות. שכן בו ביום עזבו הבריטים את הארץ, והוציאו חיילים, והפקירו את הארץ לפורעים הערבים ולצבאות כל מדינות ערב, שפלשו אליה והתקיפו אותנו ממזרח ומצפון, מדרום ומים, באמרם "לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" (תהלים פג, ה). הקב"ה הצילנו מידיהם ויצאנו בחסדי ה' ממות לחיים ומאפלה לאור התקומה. וע"ז בוודאי שיש להודות לקב"ה בהלל השלם ובהודיה, כפי האמור במס' מגילה יד, א: ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה - ממייתה לחיים לא כל שכן. ומכיון שבתחילה, בעת קבלת יום העצמאות כיום טוב, לא קבענו שאם יחול ה' באייר בשבת, יידחה יום העצמאות ליום א', או שיוקדם ליום ה', ג' באייר, אין בכוחן של החלטות מאוחרות בשנים שאחרי כן לעקור את יום העצמאות מיום הנס עצמו^ט, ולאחרו או להקדימו ליום אחר^ק. וכן משמע מרבנו הגדול החתם סופר

צט. במכתב מי' ניסן תשנ"ד לרב אורי דסברג ז"ל, עורך 'תחומין', מיישב הרב גורן את הסתירה בין משנתו הראשונה שיש לומר הלל ביום חמישי (מאמר "יום העצמאות שחל בשבת", "שנה בשנה", תשל"ב, בהוצאת היכל שלמה ולאחר-מכן הודפס מחדש בספר "הלכות יום העצמאות ויום ירושלים" בעריכת הרב נחום רקובר) לבין משנתו האחרונה שיש לומר הלל ביום שבת וכך מסקנתו: "החלטתי לשנות את פסק ההלכה ולקבוע אותו כמו שכתוב בספר תורת השבת והמועד... כאשר ה' באייר יחול בשבת, כל התפילות, ברכת שהחיינו ואמירת הלל, הנאמרים ביום העצמאות, יש לאומרן בליל שבת וביום, הכל כמו שכתוב בספר תורת השבת והמועד". את הטעם לשינוי פסק ההלכה, מברר הרב גורן לפני-כן במכתבו: "פסק הלכה הראשון שלי משנת תשל"ב מבוסס על כך שחשבתי שכל ההקדמות של יום העצמאות בה' אייר אם חל בשבת או ביום שישי נקבע בשנה הראשונה של המדינה, יחד עם קביעת ה' באייר כיום העצמאות, כמו שאני כותב בפסק ההלכה משנת תשל"ב... אולם אחרי-כן נתברר לי שהתחיקה של יום העצמאות כשחל בשבת או ביום שישי השתנתה לסירוגין ולא נערכה בשנה הראשונה... נמצינו למדים שבמשך חמש שנים נערכו התיקונים בתאריך יום העצמאות כשחל ה' באייר בשבת או ביום שישי בשבוע ולא בחוק המקורי. לכן ברור שאין בכחם של תיקונים מאוחרים אלו לשנות את הקביעה הראשונה המקורית של יום העצמאות שנקבע שהוא תמיד ה' באייר ללא כל שנוי. ורק במשך השנים שבאו אחרי-כן שינו את התאריכים, בעיקר בגלל המסדרים של צה"ל שלא יביאו לידי חילול שבת ואין זה בנוגע לעיצומו ותכנו של יום העצמאות, שנקבע בתחלה לה' באייר בלבד". (ציטוט מתוך תשובה של הרב אברהם דוד ספקטור בעניין זה, פורסמה ע"י ביהכ"ס "אהל יונה מנחם" בבית-שמש (תשס"ה)).

ק. **הערת המלקט (ש.ה.)**: בחרנו להביא כאן גם את הערתו של הרב אליעזר מלמד בנושא, מתוך ספרו 'פניני הלכה' זמנים, הל' יום העצמאות סע' ט הערה 10: "בשנת תשמ"א, הרב גורן סבר שצריך לומר הלל בשבת שבה' אייר, כי מה שאינו כרוך בחילול שבת צריך להישאר בזמנו, כמו בפורים (תורת השבת והמועד).

באו"ח סימן קצא, שהיום טוב תלוי ביום שיצאו ממות לחיים, ורק אותו יום הנס יש לו תוקף של יום טוב.

מקורות שונים

והנה כבר הזכרנו, שכל עיקר חובת הלל ביום העצמאות לדורות מבוסס על דעת חכמים בפסחים קיז, א ועל דברי הירושלמי בפסחים פ"י הל"ז הדורש את המקרא "בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו את ה'" (שופטים ה, ב) – התנדבו ראשי עם – כשהקב"ה עושה לכם נסים, תהו אומרין שירה. ולכאורה יש לדון בדברי הירושלמי השואל על זה: התיבין הרי גאולת מצרים, ומתרץ שנייא היא שהיא תחילת גאולתן. הרי מרדכי ואסתר שנייא היא שהיו בחוץ לארץ. ומשמע מפשוטם של דברים שאין לומר הלל על אתחלתא דגאולה, שלכן לא אמרו ביציאת מצרים הלל, וזה מנוגד לכל המקורות האחרים שהרי איפכא מסתברא, חובת הלל ביום ראשון של פסח היא ולא ביום האחרון והוא נקרא (במס' ברכות נו, א) "הללא מצראה". ואפשר ישראל שחטו את פסחיהם ולא אמרו שירה (פסחים קיז, א)? ויפה פירש הגר"ש ליברמאן בספרו "הירושלמי כפשוטו", שהדברים מסורסים בירושלמי הלז וכן צריך להיות: הרי מרדכי ואסתר? שנייא היא שהיו בחוץ לארץ, התיבין הרי גאולת מצרים וכו', כלומר, הרי גאולת מצרים היתה ג"כ בחוץ לארץ ואף-על-פי-כן אמרו הלל. ומתרץ: שנייא היא, שהיא תחילת גאולתן. ומזה יש איפוא להוכיח שבשעת אתחלתא דגאולה אומרים הלל ולא בסוף? ובמגילה יז, ב אמרו שמלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא. ולכן ה' באייר שבו

אולם נהגו שאר הרבנים שלא לחלק בזה, וכפי שנתבאר על ידי הרב יעקב אריאל 'באהלה של תורה' עג. ושם כתב שנראה שלא יאמרו תחנון ביום שחל בו ה' באייר (אם הוא יום שישי), וכמו שבתשעה באב שחל בשבת, נותר שמו על השבת במקצת דינים, ע"ש. ואם ה' באייר בשבת יאמרו "אב הרחמים" מפני הגזרות שהיו בחודש אייר, ע"כ. ונראה שמ"מ לא יאמרו "צדקתך" אחר מנחה. ואם ה' אייר חל ביום שני, ונדחה ליום שלישי, נראה שלא יאמרו תחנון ביום שני. וכך החליטה מועצת הרבנות הראשית בשנת תשס"ד. והרב שמואל כץ בספר הרבנות הראשית עמ' 899-898 מבאר שגם הרב גורן סבר בתחילה לומר הלל ביום שנקבע לחגיגות הכלליות ולא בשבת, ורק בשנת תשמ"א שינה את דעתו. ושם, בהערה 33 מסופר בשם הרב אלפסי, שבשנת תשס"א נהגו בבית הכנסת של הרב גורן "קוממיות אברהם" כמו שאר העולם, כי היו ששמעו מהרב גורן זצ"ל שהקהל הרחב לא קיבל את פסיקתו בעניין זה. ועיין במצוות ראי"ה או"ח תרפח, א שתקנו שני ימים לפורים, כדי להבחין בין מצווה מהתורה שזמנה קבוע לכולם, לבין מצווה דרבנן שהיא בשני זמנים לפי המקומות. ואולי לכן תקנו בנרות חנוכה שתי מדרגות במהדרין מה שאינו במצווה דאורייתא שדינה קבוע. ועפ"ז אפשר לומר שכך מתאים ביום העצמאות שיומו אינו קבוע, שהוא תקנת חכמים.

שיחררנו חלקים חשובים מא"י, שבו גברו נגדנו המלחמות מבפנים ומבחוץ והחל אור הגאולה לזרוח עלינו, מן הדין שנאמר בו הלל בברכה מדי שנה בשנה. והנה המאירי בפסחים קיז כתב: כל יחיד שארעתהו צרה, ונגאל הימנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליו וכן הדין בכל צבור וצבור. כך היה יסוד נביאים לאמרו על כל צרה וצרה כשנגאלים ממנה. ומבלי להיכנס כאן בחילוקי הדעות ביחס לברכה על ההלל ביום העצמאות, שכבר נתברר אצלנו באריכות שחייבים לברך עליו בשם ובמלכות, יש להזכיר מה שכתב רש"י בתענית כח, ב: אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיוון דנביאים תקנוהו שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבוא עליהן, כשנגאלין יהיו אומרים אותו על גאולתן כדאורייתא דמי. משמע שמכוחה של תקנת הנביאים הכוללת הזו נתחייבו ישראל באמירת הלל מדאורייתא בחנוכה, ובכל צרה וצרה כאשר נגאלים ממנה, ולדעת רש"י ברור שמברכין על חובת קריאת הלל זו בכוח אותה תקנה שהיא כמו דאורייתא. וחובה זו אינה רק לשעת התרחשות הנס, אלא לדורות מדי שנה בשנה כמו שיתבאר להלן. ויתכן שגם המאירי יודה לרש"י שבציבור חייבים לברך ורבים מן הראשונים ובראשם רבנו תם סוברים כרש"י לחייב ברכת הלל לדורות ביום הנס לרבים (ואין כאן המקום לבירור זה. ראה כל הדיון בזה בספר "תורת המועדים").

קביעת יום טוב לדורות רק ביום הנס

מדברי המאירי מתברר, שרק באותו יום הנס עצמו רשאים לקבוע יום טוב ואמירת הלל ולא לדחותו ליום אחר, שאז פקעה חובת ההודאה. אולם מדברי רבנו תם המובאים אצל תלמידי רבנו יונה בברכות פ"ב, שהם יסוד מוסד לחובת הלל ביום העצמאות, לא משמע כן, שכתב שם שעיקר הלל נתקן על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור שבשעה שהיה לכל ישראל והיה הקב"ה עושה עמהם נס היו עושים יום טוב והיו אומרים הלל. והיו חייבים לברך על קריאתו אף-על-פי שלא היו גומרים אותו. ועיקר התקנה לא היתה אלא בנס לכל ישראל דכתיב: "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם וכו'" (במדבר י, ט). והנה רבנו תם אינו מזכיר חובה זו כקבועה לדורות ע"י נס לשעתו, כי אם "שעשו יום טוב". ומרש"י בפסחים קיז, א משמע, שהחובה היא לדורות, שהרי מביא את חנוכה לדוגמא של תקנת הנביאים לומר הלל על גאולת ישראל מצרותיהם. גם ייתכן, שכל יום שהחליטו חכמי הדור לקבועו לזכר אותו הנס, דינו כדין אותו יום ממש. וכבר הבאנו את החת"ס ביו"ד סי' קלג הסובר שרק ביום הנס ממש חלה חובת שמחה והלל מדאורייתא, אלא שמן התורה מספיק זכר כל שהוא לאותו נס ולא דוקא הלל, כאמור לעיל.

וכן יש להביא ראיה שאפשר לקבוע יום אחר לנס ולזיכרון מצום גדליה בן אחיקם שנהרג בר"ה ודחו אותו לג' בתשרי בגין החג של ר"ה כמו שכותב רד"ק בירמיה מא, א ואבן עזרא בזכריה ח, יט, ואף-על-פי-כן אמרו במס' ר"ה יט, א שהיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם בזמן הבית השני נהפך ליום טוב, ככתוב בזכריה "וצום השביעי... יהיה לבית יהודה לששון ושמחה". וכמו שכתוב ברש"י שם ובתוס' בר"ה יט, א בד"ה ותיפוק. והרי אינו ביום שאירע בו הגורם של היום טוב, שמע מינה שאין יום המאורע קובע. אולם בסדר עולם פכ"ו משמע שבג' בתשרי עצמו נהרג גדליה וממילא אין כל ראיה משם שאפשר לדחות את היו"ט שנקבע ביום מסוים.

השיטות השונות בעניין פורים משולש

והנה כל עיקר ההלכה הזאת יש ללמוד מדין פורים של מוקפים שחל בשבת שאז נוהגין לפי הירושלמי הרי"ף והשו"ע או"ח סי' תרפח סעיף ו פורים משולש. ופירושו של דבר שקריאת המגילה ומתנות לאביונים (הצמודה למגילה) נוהגים ביום ששי, אמירת על הנסים בתפילה ובברכת המזון וקריאת פרשת ויבא עמלק בשבת, סעודת פורים ומשלוח מנות מאחרים ליום ראשון, ואם כי נחלקו בזה הראשונים, ראה בר"ן מגילה פ"א. ובשו"ת מהרלב"ח סי' לב האריך בזה ורוצה לדחות את דברי הירושלמי. הרי להלכה הוסכם כהירושלמי והרי"ף וכן קבע הגר"א בביאורו הנ"ל ס"ק יח, וכן המג"א באו"ח ס"ק י הביא בשם הרדב"ז בתשובותיו שדחה את שיטת מהרלב"ח, וכ"ה בתשובות הרדב"ז לפנינו באו"ח סי' תקח (ולא קמז כמו שכתוב במג"א) שפסק סעודה ומשלוח מנות בט"ז והיינו כירושלמי. אולם כבר העיד המו"ל שם שתשובה זו משובשת ואין לסמוך עליה.

יש איפוא ללמוד מזה שאם חל פורים של מוקפים בשבת (כי י"ד אינו יכול לחול כעת בשבת), למרות שמקדימים את קריאת המגילה מחשש של חילול שבת, "שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים", הרי עיקר הזמן להזכרת הנס, הוא זמנו הקבוע בשבת. וכן אמרו במגילה בבלי ד, א: פורים שחל בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום. וכמו שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' מגילה הל' יג הטעם: כדי להזכיר שהוא פורים גם כשחל בשבת. אלא לשיטת הירושלמי מאחרין את הסעודה ליום א' מן הטעם האמור שם בפ"א הל"ד. ר' זעירא בעי קומי ר' אבהו ויעשו אותו בשבת, אמר לו: "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" – את ששמחתו תלויה בבית דין, יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים. ופירש הר"ן בפ"א במגילה: דשמחת שבת אינה מתקנת מרדכי ששמחתו בידי שמים היא. הגר"א בביאורו לאו"ח הוכיח מהתלמוד, שעיקר חובת העשייה הכתובה במגילת אסתר, "נזכרים ונעשים", מתבטאת ע"י סעודת פורים כמו שכתב רש"י במגילה ב, ב בד"ה "אשכחן עשייה". וא"כ לשיטה זו משמע שלא רק קריאת המגילה אינה מתקיימת בפורים, אלא עיקר המשתה ושמחה של היום

נדחים ליום א'. אם כי נשארה חובת הזכרה של הנס גם ביום השבת עצמו. וקריאת המגילה הבאה במקום הלל, אילולא החשש שמא יעבירונו, היתה חובה לקוראה בשבת ביום הנס. ומסתבר שכן צריך לנהוג גם ביחס ליום העצמאות שחל להיות בשבת, שכל גינוני החג שאינם כרוכים עם חילול שבת, כגון קריאת הלל, ברכת שהחיינו והתפילות המיוחדות, יונהגו ביום השבת ורק הסעודה החגיגית תידחה ליום א'. לדעת הירושלמי, הרי"ף והשו"ע ולדעת הראשונים האחרים המובאים בר"ן, או שאפשר להקדימה או לקובעה ג"כ ביום השבת כשיטת מהרלב"ח. ויש לברר שיטת הרמב"ם בזה שכנראה אינו פוסק כירושלמי. ואיך שיהיה, לדעת הראשונים החולקים על הירושלמי, יש לכאורה לנהוג כל מנהגי יום העצמאות ביום השבת עצמו וגם לדעת הירושלמי, פרט לסעודה, יש לערוך את כל סדר היום בשבת, כמו בפורים, מאחר שקריאת הלל נוהגת תמיד גם בשבת.

בין פורים ליום העצמאות

ולפי המבואר לעיל אין לחלק בין פורים לבין יום העצמאות ביחס לשבת. שאנשי כנסת הגדולה כשקבעו את ימי הפורים לדורות לא חלקו בין חל להיות בימות החול לבין חל ביום השבת. כי טרם חששו לגזרה "שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים", כמו שכתב הטורי אבן במגילה ה, א לדעת רב ורבה וסיעתם – ומאחר שכבר נקבע פורים תמיד בזמנו, לא יכלו חכמים שבאו אחרי כן לעקרו לגמרי מזמנו והקדימו רק את קריאת המגילה. ביחוד שהירושלמי מסתמך בהקדמת קריאת המגילה כשחל בשבת על דברי ר' חלבו שאמר שהכל יוצאין בי"ד שהוא זמן קריאתה. וכן בי"ג "שיום מלחמה היה והוא מוכיח על עצמו שאין בו נוחה". ולכן אין פגם בהקדמת קריאתה. אבל איחור הסעודה ליום א' נראה מהירושלמי שמקורו באנשי כנסת הגדולה בימי מרדכי, שהרי הירושלמי דורשהו מהמקרא "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", אבל חוץ מזה לא עקרו אנשי כנסת הגדולה את יום טוב של פורים ממקומו וגם קריאת המגילה, אילולא החשש שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, לא היו דוחים אותה מיומה. הוא הדין ביחס ליום העצמאות. הרי נתברר לעיל מהסדר הכרונולוגי של התחיקה, שבתחילה, בשנה הראשונה לקביעת יום העצמאות, לא דחו, לא איחרו ולא הקדימו את חג יום העצמאות, כשה' באייר חל בשבת; אלא רק בשנים אחרי כן שינו את היום, אם לאחר או להקדים מטעם חשש חילול שבת במצעד של צה"ל. והרי קריאת המגילה דומה לחששא דרבה, שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים. לכן כפי ששם נשאר עיקרו של חג הפורים ביום השבת, כך גם ביחס ליום העצמאות. כל שאפשר לעשותו בשבת, בה' באייר, בזמנו, אין להקדימו או לאחרו בכל הנוגע לקריאת הלל, לברכת שהחיינו ולכל שאר התפילות וההודיות שיש לאומרן בשבת ה' באייר ביומו.

בנוסף לכך כתב הטורי אבן הנ"ל, שלשיטת ר' יוסף וסיעתו במס' מגילה ד, ב, שאמר הטעם שאין קריאת המגילה בשבת מפני שעניניהם של עניים נשואות במקרא מגילה, היתה זו תקנת אנשי כנסת הגדולה מיד עם קביעת חג הפורים, שאם יחול פורים בשבת יקדימו את קריאת המגילה ליום חול. ואעפ"י כן לא הקדימו את שאר מצוות היום, אלא השאירו אותן ליום השבת. על אחת כמה וכמה ביום העצמאות שחל בשבת, שאין להקדים את ברכת שהחיינו וקריאת הלל עם ברכות ושאר חובתו של יום ליום ה' שלפניו, משום דאכתי לא מטא זמן חיוביהו, כאמור במס' מגילה דף ה, א וכמו שתתבאר סוגיא לפנינו להלן, בייחוד לאחר שנתבאר, שדבר דחיית יום העצמאות או הקדמתו לפני השבת נקבע שנים אחרי כן, מסיבות של חשש חילול שבת. בוודאי שאין זה שייך כלל לחובות היום בכל הנוגע לברכות ותפילות כנ"ל, שאין לדחות או להקדים לפני ה' באייר, שבזה בוודאי אפשר לומר דאכתי לא מטא זמן חיוביהו, כי בג' באייר עדיין לא אירעו הנסים הגדולים בארץ. הבריטים היו עדיין בעלי הארץ הזו ושני המחנות לא העזו להילחם זה בזה בגלוי והבו דלא לוסף עלה, כמו שכתב החת"ס הנ"ל בתשובותיו.

וראיתי בתיקי הרבנות הראשית, שגם רבותינו הגאונים נוחי נפש, הרבנים הראשיים שקדמו לנו, מרן הגרי"א הלוי הרצוג זצ"ל והגאון הראשון לציון רבי בן-ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל, נתלבטו בבעיה זו כאשר ה' באייר חל בשבת והדעת מכרעת יותר שלא להקדים ולא לאחר את קריאת ההלל וברכת שהחיינו וכיוצ"ב, לאור העובדה שהמאורע הגדול שאירע ממש בה' באייר, הוא קבלת הריבונות על חלקי א"י מידי הבריטים והכרזת מדינת ישראל, שפירושה ירושת א"י, שממנה פינה ויתד להקמת צבאנו וניהול מלחמת המגן על חיינו וארצנו. על כך נצטוונו בתורה לפי שיטת הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות להרמב"ם, עלה רש, לכן אין לשנות מסדרו של חג כשחל ה' באייר להיות בשבת, אלא כל הברכות, ההלל, ההודיות והתפילות שנקבעו לחג העצמאות ייאמרו בעיצומו של יום הנס, בליל שבת וביומו של ה' באייר, כפי שפסקנו בשנת תשמ"א בו חל ה' באייר בשבת.

יום ירושלים שחל להיות בשבת

שאלה שונה במקצת נתעוררה ביחס ליום ירושלים בכ"ח באייר שחל בשבת ואי-אפשר לקיים באותו יום את כל החגיגות הקשורות עם העליה לרגל מכל הארץ לכותל המערבי ואת כל יתר הטכסים, כפי שהונהג בשנים שעברו, מפני שזה כרוך בחילולי שבת רבים ח"ו, וגם כאשר חל יום ירושלים ביום ששי ג"כ אי אפשר לקיים את החגיגות באותו יום, בגלל השבת. כי בכל הנוגע להלל ולתפילות דינם כמו ביום העצמאות שחל בשבת כמבואר לעיל. השאלה המתעוררת היא האם יש להקדים את החגיגות ליום חמישי או לאחר אותן ליום ראשון בשבוע.

שאלה זו תלויה בבירור סוגיית הגמ' במס' מגילה ה, א במשנה: באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין, אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב, חגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין. ופירשו שם בגמ' למה בפורים מקדימין ולא מאחרין. א"ר אבא אמר שמואל אמר קרא ולא יעבור. אבל זמן עצי כהנים וכו' מאחרין ולא מקדימין, תשעה באב אקדומי פורענותא לא מקדמי. חגיגה והקהל משום דאכתי לא מטא זמן חיובייהו. ופירש רש"י שם שהטעם הזה של הגמ' אכתי לא מטא זמן חיובייהו מוסב גם על עצי כהנים, שכן כתב שם בד"ה שאכתי לא מטא זמן חיובייהו. ואם יקדימוה לא יצאו ידי חובתן, וכן זמן עצי כהנים שקבוע להן זמן קבוע בנדרים, עכ"ל. ותמוה למה אין הגמ' מפרשת כלום בזמן עצי כהנים והעם ומדלגת לת"ב. לפי רש"י יוצא שכל יום טוב שקבעו הציבור או שקבלו עליהם יחידים לזכר מאורע, שזכרונו כרוך בחילול שבת, אם חל היום הזה בשבת יש לאחר את היום טוב ולא להקדימו, משום שלפני כן עדיין לא הגיע זמן חיובו, כמו זמן עצי כהנים והעם שקיבלו עליהן משפחות מסוימות להביא עצים למערכה ביום מיוחד בשנה, ואותו יום קבעו ליו"ט, כמבואר במס' עירובין מא, א. א"ר אלעזר בן צדוק אני מבני סנאב בן בנימין, פעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו, מפני שיו"ט שלנו היה. וכן מבואר באריכות במגילת תענית פ"ה חדש אב: בחמשה עשר באב זמן אעי כהנא דלא למספד וכו'. ולהלן נאמר שם על זמן עצי כהנים והעם: ראה שהסכימו עליהם הרבים ועשו אותו יו"ט, ואותן הימים אסורים בהספד ותענית. וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' כלי המקדש הל"ט: ומהו קרבן העצים? זמן קבוע היה למשפחות משפחות לצאת ליערים להביא עצים למערכה. ויום שיגיע לבני משפחה זו להביא העצים היו מקריבין עולות נדבה וזהו קרבן העצים והיה להם יו"ט שקבלו, עכ"ל הרמב"ם.

לכן כיון שלדעת רש"י שלפנינו גם אם חל יום קרבן העצים בשבת מאחרין ולא מקדימין, הטעם הוא כמו בהקהל וכיוצא"ב משום שעדיין לא הגיע זמנו. הוא הדין ביחס ליום ירושלים שקיבלו עליהם הציבור לעשותו כיו"ט בעליה לרגל, בשמחה ובהודיה, אם חל בשבת או בע"ש שכרוך הדבר בחילול שבת, ויש צורך להקדים או לאחר, לכאורה מאחרין אותו ולא מקדימין, משום שעדיין לא הגיע זמנו ביום ה' כ"ו באייר. וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות שלו במס' מגילה הטעם על זמן עצי כהנים והעם שמאחרין ולא מקדימין: לפי דלא מטא זמן חיובייהו.

גירסה שונה ברש"י על הרי"ף ונוסח שונה בתלמוד בכתב יד מינכן

אולם ברש"י על הרי"ף מגילה פ"א יש גירסא אחרת ופירוש שונה מהנ"ל. שכן כתב שם על האמור במשנה: אבל זמן עצי כהנים והעם אם חל להיות בשבת, דאי אפשר להקריבו בו ביום ואין קרבן דוחה שבת, אלא של חובת היום ושל צבור, יצא זה דנדבה הוא ושל יחידים.

וכשמביאים אותו אין מקדימין להקריבו מע"ש, אלא מאחרין עד אחרי השבת, לפי שכל היום של ע"ש זמן הוא שמביא עצים עד עכשיו, ואינם רוצים שיכנס בזמנם להביא עצים וקרוב בעוד שזמן הישנים עדיין להביא, והיינו דלא בעי בגמ' אהא מאי טעם מאחרין ולא מקדימין דמילתא דפשיטא הוא כדפרישית. עכ"ל רש"י על הרי"ף.

וכן פירש ה"ר"ן במגילה: וכן זמן עצי כהנים והעם א"א לו להקדים מערב שבת אם חל בשבת מפני חברו שהוא מספיק דא"א לו להכנס בתחומו. משמע דאי לאו טעם זה שאין לו להכנס ביום שלפניו היו מקדימין זמן עצי כהנים והעם, ולא מאחרין. ואין לומר בזה דאכתי לא מטא זמן חיוביהו. הוא הדין ביחס ליום ירושלים, כשאי אפשר לקיים אותו ביום בכ"ח באייר, אפשר להקדים אותו ולא לאחר.

אולם בספר דקדוקי סופרים במגילה שם מביא גירסה חדשה מכתב-יד מינכן, בה יש פיסקה נוספת בגמ' שאיננה בגמ' שלנו, והיא: חגיגה והקהל משום דאכתי לא מטא זמן חיוביהו אלא זמן עצי כהנים מ"ט משום זמן קבוע הוא. וגירסא זו תואמת את פירוש רש"י בגמ' הנ"ל ומנוגדת את פירושו על הרי"ף. אבל ברור כי רש"י הן על הגמ' והן על הרי"ף לא היתה לפניו נוסחא זו של כת"י מינכן, כי אילולא כן לא היה צריך רש"י לפרש בגמ' את אשר פירש.

וברש"י על הרי"ף כתב במפורש והיינו דלא בעי בגמ' אהא מאי טעמא מאחרין ולא מקדימין. ולפי גירסא זו שבכת"י מינכן ברור שכל יו"ט שקבלו עליהם הציבור או היחיד ביום מסוים אם חל בשבת, וא"א לעשותו ביום, מאחרין אותו ולא מקדימין. משא"כ לפי פירוש רש"י על הרי"ף והר"ן שם פרט לימים טובים המנויין במשנה, בשאר ימים טובים מקדימין ולא מאחרין.

ברם עדיין יש לפקפק בזה, כי הרי בירושלמי במגילה פ"א הל"ד נאמר לעניין פורים שחל להיות בשבת, אע"פ שקריאת המגילה מקדימין ולא מאחרין, סעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, דהיינו שעושים "פורים משולש" כפי שכבר ביררנו את שיטת הירושלמי לעיל במאמר זה לעניין יום העצמאות שחל בשבת. ושואל שם ר"ז לפני ר' אבהו ויעשו אותו בשבת? אמר ליה "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", את ששמחתו תלויה בב"ד, יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים.

לדעת הירושלמי יו"ט דרבנן שחל בשבת מקדימין ולא מאחרין

ואם איתא שכל יו"ט מדבריהם שנקבע ביום מסוים, אם חל בשבת מקדימין ולא מאחרין, כמו שהוכחנו מזמן עצי כהנים והעם לדעת רש"י על הרי"ף והר"ן שם, למה אין מקדימין סעודת פורים ליום ו'? אלא בודאי משום דלא מטא זמן חיוביהו, כמו שכתב כן הר"ן בבירור שיטת הירושלמי. אע"פ שהר"ן בעצמו נותן אחרי כן טעם לזמן עצי כהנים והעם

שמאחרין ולא מקדמין, כדי שלא להיכנס לתחומו של זה שבא לפניו כנ"ל ולא משום דאכתי לא מטא זמן חיובייהו, כמו שכתב רש"י בפירושו על הגמ': ונמצאים דברי הר"ן סותרים לכאורה אלו את אלו. וצריך לחלק בין סעודת פורים לזמן עצי כהנים והעם שכל יו"ט שאירוע של יום מסוים בחודש גרם להיותו יו"ט כמו פורים, אין להקדימו ויש בזה משום דלא מטא זמן חיובייהו. אבל כל שנקבע עפ"י הסכמת האנשים ביום מסוים ולא בגלל אירוע מיוחד, כגון זמן עצי כהנים, אין בהקדמתו משום דלא מטא זמן חיובייהו. לפי חילוק זה, יום ירושלים שנקבע על שחרור ירושלים והר-הבית שהתחולל בכ"ח באייר תשכ"ז, אין לכאורה להקדימו לפי הר"ן כשחל בשבת או ביום ו', כי אם לאחרו.

והנה הרמב"ם משמיט את שיטת הירושלמי בזה, ומדבריו של הרמב"ם בפ"א מהל' מגילה הלכות יג-יד וכן מפ"ב שם הי"ד אין להוכיח בבירור מה דינה של סעודת פורים בעיירות גדולות ובכרכים כשחל י"ד או ט"ו להיות בשבת. ומהשמטת שיטת הירושלמי משמע לכאורה שאינו פוסק כן, אלא עושין סעודת פורים בשבת. וכבר ביררנו לעיל את השיטות האחרות החולקות על הירושלמי וכי אנו נוהגים כשיטת הירושלמי והרי"ף וסיעתם.

כשחל יום ירושלים ביום ששי יש לנו נימוק נוסף להקדים את יום ירושלים ליום ה' שלפניו ולא לאחרו ליום א, מכיון שאז יוצא שנחוג את יום ירושלים בראש-חודש סיון שזה כבר חודש אחר מזה שאירע בו הנס של שחרור ירושלים, ואולי אין גם לקבוע יו"ט אחר בר"ח לפי הטעם שכתבו בתוס' במס' מו"ק ח, ב בד"ה "לפי", שאין מערבין שמחה בשמחה שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה. וזה דומה גם למה שאמרו בירושלמי על סעודת פורים שאין עורכין אותה בשבת אלא ביום א. אע"פ שאין כאן הטעם של הירושלמי, את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים, כי גם ר"ח שמחתו תלויה בב"ד. בנוסף לכך שרש"י במס' תענית טו, ב ד"ה "ואם התחילו" קובע דר"ח, אע"ג דאיקרי מועד לא כתוב ביה יום משתה ושמחה. אלא שבמס' ברכות מט, א משמע, שספק היה בידם אם מצות שמחה נוהגת בר"ח או לא. שכן אמרו שם טעם אם שכח ולא הזכיר של ר"ח (בברכת המזון) אומר "ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון", ולא ידענא אי אמר בה שמחה או לא אמר בה שמחה. ואפשר להוכיח שמותר לקבוע יו"ט דרבנן בר"ח מחנוכה שקבעוהו גם בר"ח טבת. ואין בו משום אין מערבין שמחה בשמחה.

ראיה אחרת שאין מצות שמחה נוהגת בר"ח, שהרי נושאים בר"ח, ש"מ שאין בה משום אין מערבין שמחה בשמחה כמו במועד; כפי שאמרו במס' מו"ק ח, ב. אע"פ שכתוב "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצרות" וגו' (במדבר י, י), כבר פירשו בספרי דבי רב שם על אתר: וביום שמחתכם - אלו שבתות. ויתכן שמה שכתוב "ובראשי

חדשיכם" וגו' "ותקעתם"; אין זה משום מצות שמחה בר"ח (ועיין במאמר "עונג ושמחה בשבת לאור ההלכה" לעילקא).
 לאור האמור, מוטב להקדים חגיגות יום ירושלים כשחל בשבת או בע"ש ליום ה' בשבוע ולהשאיר אותו בחדשו הקבוע לו עד שנזכה לבניין בית מקדשנו במהרה בימינו. כל זה רק ביחס לחגיגות ההמוניות. אבל ביחס לקריאת הלל, אלו שקורין אותו ביום ירושלים בברכה לפניו ולאחריו בשם ובמלכות, לעניין זה, אין מקדימין את קריאת ההלל ליום ה', אלא כל שחל יום ירושלים ביום שישי או בשבת, קורין הלל בכ"ח באייר בו ביום שאירע הנס כפי שנתבאר לעיל ביחס ליום העצמאות, שכל הנימוקים משם כוחם יפה גם ביום ירושלים. ונזכה לבניין ירושלים ונחמת ציון.²⁴

18

בעניין אמירת תחנון ביום שחרור ירושלים (כ"ח אייר) הרב יהודה ברכה ראש כולל 'יחווה דעת' בשכונת רמת שלמה, ירושלים

עמדתי ואתבונן במאי דחזינן בכמה בתי כנסיות השוכנים פה עירנו ירושלים ת"ו ביום כ"ח באייר [וסימנך כ"ח מעשיו הגיד לעמו] יום שחרור ירושלים [שנת תשכ"ז], שיש מחלוקת בין הצבור, חלקם אומרים שאין לומר תחנון ביום זה, וחלקם אומרים שיש לומר תחנון, והשאלה היא, כיצד עלינו לכוון את העדרים בענין זה, כדי למנוע את המחלוקת. וזה החלי בעזרת השם וישועתו, ומה' אשאל מענה שלא אכשל בדבר הלכה.
 ראשית עלינו להודות להקב"ה אשר הפליא חסדיו ונפלאותיו עמנו, במלחמת ששת הימים, כי גבר עלינו חסדו, וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, ויצאנו מאפלה לאורה, ומיגון לשמחה, ברוך הוא ומבורך שמו אשר שם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו, וברוב רחמיו וחסדיו זכינו גם לשחרורו של "הכותל המערבי" שריד בית מקדשנו ותפארתנו (כלשון שו"ת יבי"א חלק ה' חיו"ד ר"ס כו). וכעת נבוא לדון בשאלה דאתא קדמנא האם לומר תחנון ביום זה, או לאו.
 הנה שמענו משמו של ראש ישיבת פורת יוסף הגאון רבי בן-ציון אבא שאול זצ"ל שהיה אומר שיושבי ירושלים לא יאמרו תחנון ביום כ"ח באייר, מאחר ואנשים שגרו בזמנו בירושלים היו שרויים בסכנה, ושמעו במו אזניהם את הפגזים של לגיון הירדני, משום שהיו

קא. לעיל, בספרו הנ"ל, 'תורת השבת והמועד'.

גרים סמוך לגבול (שלפני מלחמת ששת הימים הגבול היה כאן בתוך ירושלים עצמה), ולפיכך בעת שניצלו מחובתם להודות על הנס שעשה הקב"ה עמם, וממילא, אין לומר תחנון ביום זה. ע"כ. ועוד שמעתי מהרב משה חג'בי שליט"א שהעיד על זקן המקובלים הרה"צ רבי יצחק כדורי זצ"ל שהיה עומד על כך שלא יאמרו הקהל בבית הכנסת שלו תחנון ביום זה, על אף שביום העצמאות לא הקפיד בזה. [א"ה, גם בנו של זקן המקובלים אישר את דברי הרב הנז' בירחון אור תורה סיון תשע"א עמוד תצטט שאכן כך היתה דעת מר אביו. ע"ש. (ושם כתב שדעת מר אביו היתה לומר תחנון ביום העצמאות אלא שאין לעשות מחלוקת עבור זה)]. ומסתברא שאף בשכונות החדשות של ירושלים יש לנהוג כן, כמו שאר מנהגי ירושלים שנוהגים בהם בשכונות החדשות,

ועיין בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' מט) שנשאל אודות עיר אחת שנעשה להם נס גדול ביום י"א טבת, ותיקנו וקיימו וקבלו בהסכמה גדולה עליהם ועל זרעם ועל כל הבאים אחריהם לעשותו כיום פורים לכל דבריו, כדי לפרסם הנס הגדול שנעשה להם באותו יום, ובכלל זה התקינו שאפילו תושב עירם שישנה את מקומו וילך לשכון בעיר אחרת, עליו להמשיך בתקנה ההיא עד עולם. ע"ש. ואף שבספר פר"ח או"ח (סי' תצו סעיף יד) השיג על מהר"ם אלשקר, וכתב שא"א להוסיף מדעתנו עוד ימים טובים, ואם מוסיפין לא הוי מנהגא, והוי יו"ט דרשות. ע"ש. מ"מ האחרונים הסכימו לדעת מהר"ם אלשקר, הביאם מו"ר בשו"ת יבי"א (חלק י חאו"ח סי' נג). ע"ש. גם בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז חאו"ח סי' מד תשובה יב) כתב אודות מנהג טריפולי שנהגו לעשות פורים אשריף ביום כ"ג טבת, ופורים בורגיל ביום כ"ט טבת, בגלל הנסים שנעשו שם, שאף שעלו כעת לא"י, צריכים להמשיך לנהוג כן, ושכן דעת הראש"ל רבי בן-ציון עוזיאל. ע"ש. [וכן מבואר בספר השומר אמת (סי' לד אות יד). ע"ש] ובשו"ת יבי"א (שם במילואים) הביא מ"ש הגר"ח פלאג'י זצ"ל בספר מל"ח (סי' ו אות ח), מנהג איזה משפחות בעירנו שעושים יום פורים ביום ח' אייר, שנעשה להם נס באותו יום, וקבעוהו ליום פורים לדורות, ואין אומרים וידוי ותחנונים, ויש שמסתפרים באותו יום, שיו"ט שלהם הוא. ע"ש. [וע"ע מ"ש הה"כ בירחון אור תורה (אב תשע"א עמוד תתרעה) אודות ימי פורים]. ומזה יש ללמוד אף לגבי יום ירושלים, יום שנעשו בו נסים לעמ"י, שלא לומר תחנון ביום זה, ואף שהם שנהגו לעשות את אותו יום, יום פורים, מ"מ לגבי המניעה מאמירת תחנון, נראה דלא בעינן שיהיה ממש כיום פורים. וכן מבואר ממ"ש בספר כה"ח (סי' ריח סק"ט) וז"ל, ויש נוהגים שאין ליפול על פניהם באותו היום שנעשה להם הנס. וכן הוא מנהג עי"ת בגדאד יע"א שנעשה להם נס ממצור של טמץ מלך פרס ביום י"א אב וט"ז טבת, שאין נופלים על פניהם באותם הימים. עכ"ל עיין ודו"ק.

ועיין עוד שם בספר כה"ח שכתב בשם האחרונים וז"ל ונתפשט המנהג, וכן הוא בשל"ה, שכמה גדולי ישראל שהיו בצרה וניצולו, שבכל שנה ושנה באותו היום, מתבודדים עצמם

בתפילות ושבתות להאל ית"ש, על התשועה שהיה להם ע"פ הנס, ואח"כ לשמוח עם אוהביו ורעיו כפי השגת ידו, והוא לפרסומי ניסא, והוא מנהג נכון וכו'. ואני ראיתי בסוף שיטת ר"ה להרמב"ם כ"י שאומר שם שהרמב"ם קיבל עליו להתבודד ביום הצרה בכל שנה וביום שאחריו לשמוח. ועוד הביא בספר כה"ח (ס"ק טל) מ"ש בזה"ק (ח"ב רמא.) על חובת ההודאה ופרסום הנס בכל אותם נסים שנעשו לאדם. ע"ש. וע"ע לרבנו יונה בספר שערי תשובה (שער ג אות יז) שמבואר בדבריו שיש מצות עשה בזכרון נסי הקב"ה. [וע"ע מ"ש בזה במילואים הנדפס בסוף הספר]

ואף שראיתי בני תורה רבים שנוהגים לומר תחנון אף בעיר הקודש ירושלים ת"ו, הנה לאחר הבירור נודע לי שלא ידעו מדעתם של הרבנים הגאונים רבי בן-ציון אבא שאול ורבי יצחק כדורי זצ"ל הנ"ל. ומעתה יכולים הם לשנות ממנהגם, ואף שעד עתה נהגו לומר תחנון ביום זה, הנה נודע מ"ש הגאון חקרי לב בתשובה שהובאה בשו"ת סמיכה לחיים (סי' ד ד"ה ובר) דאם ראינו המנהג להתיר ובאנו לומר שידעו בו חכמי הדור ולא מיחו, אף שרבו הפוסקים לאסור, אין לנו לדון אלא שלא נגלו להם כל דעות האוסרים, וחשבו שרבו המתירין, וכל כי האי הו"ל מנהג בטעות דאינו מנהג, כ"ש בזמננו שזכינו בימינו שנדפסו תורתן של ראשונים, שדורות שלפנינו לא זכו בזה. ע"כ. ומבואר מזה שכל מנהג שלא עמדו על שורשו, וכעת נודע שהונהג בטעות, יש מקום לבטלו.

ולפענ"ד נראה שיש מקום לומר שיש לנהוג כן בכל הארץ, כי הנה בילדותי הייתי גר בעיר חדרה, וגם שם הרגשנו את החרדה והפחד מאימת המלחמה, ועד היום חקוק בלבי את הפחד שהיינו שרויים בו, וכן היתה ההרגשה בכל ערי הארץ, ומעתה כשזכינו וגבר ישראל, עלינו להודות ולשבח להקב"ה על הנסים ונפלאות שעשה עמנו ביום זה, ולהמנע מלומר תחנון. ויש מקום לומר דאף תושבי חו"ל לא יאמרו תחנון ביום זה, מאחר וביום זה שוחררה ירושלים מעול הצבא הירדני, וע"י כך התאפשר לכל היהודים לחלות את פני ה' בכותל המערבי ובשאר מקומות הקדושים.

ולא אכחד כי לגבי יום העצמאות רבים וטובים אומרים תחנון ביום זה [אולם ממאי דשקלו וטרו הפוסקים אם לומר הלל בברכה ביום זה או לאו, ודעת פאר הדור מרן הראש"ל הגאון רבנו עובדיה יוסף (שליט"א) זצ"ל שאין לאומרו עם ברכה, אולם רשאים לאומרו אחר התפילה בלי ברכה, וכמבואר כל זה בשו"ת יבי"א חלק ו (או"ח סי' מא). ע"ש. מבואר מזה לכאורה שאין לומר תחנון ביום זה, ועיין היטב בשו"ת שמש ומגן (חלק א חאו"ח ר"ס סג, וסי' סו), ובשו"ת יצחק ירנן (חלק ב סי' כז). ודו"ק. וכן נוהג למעשה מו"ר שלא לומר את ההלל אף בלי ברכה, אולם מאידך גיסא גם אינו אומר תחנון באותו יום, וטעמו ונימוקו עמו שאף שע"י הקמת המדינה, ראשי הציונות קלקלו את עמ"י מדרך התורה, ובפרט אצל בני ספרד ועדות המזרח (עיין מ"ש בפרט זה בספר תורת יהודה פרשת בא עמודים רפה-רפו,

מ"מ אי אפשר להתעלם מכך שמעת הקמת המדינה התרבו ספסלי בית המדרש, מה שלא היה קיים זה מאות בשנים, ולפיכך אינו נוהג לומר תחנון ביום העצמאות (והיה אומר מו"ר בבדיחותא אני נוהג כמנהגו של ראש הממשלה הראשון מר בן גוריון שהיה נוהג ביום העצמאות שלא לומר לא הלל ולא תחנון, משום שלא היה נוהג לפתוח את הסדור כלל וכלל, השם ירחם!). אלא שהיה אומר מו"ר שהנוהגים לומר תחנון ביום העצמאות רשאים להמשיך במנהגם, וכך נהגנו בבית המדרש יחיה דעת לומר תחנון ביום העצמאות, אע"פ שבבית הכנסת של מרן (שליט"א) לא היו אומרים תחנון, וכל זה נעשה על פי דעתו והסכמתו של מרן שליט"א. ומכאן תשובה למ"ש הה"כ בירחון אור תורה טבת תשע"ב סי' לו ע"פ דעת מו"ר שאין לומר תחנון ביום העצמאות. ע"ש. ודו"ק], מ"מ שאני נ"ד לגבי יום שחרור ירושלים שהוא יום הודאה להקב"ה שהצילנו מיד אויבנו, וזיכנו לראות את שריד בית מקדשנו, ולשפוך צקון לבנו שם בכל עת ובכל שעה, בכה"ג נראה שכו"ע יודו שיש להודות לה' יתברך על כך, ושמעתי שמוה"ר הגאון הנאמ"ן שליט"א מורה לומר נשמת כל חי ביום זה, כדי להודות להשי"ת על כל נפלאותיו עמנו בימים ההם ובזמן הזה. [שו"ר שכן כתב בספרו מקור נאמן (סי' תתקלב) שיש לומר נשמת לאחר התפילה. ע"ש. אולם בסי' רטז כתב שיש לומר תחנון. ע"ש. ואפשר שאם היה יודע מדעת כל הגדולים שזכרנו. הוה הדר ביה. עיין ודו"ק.

ובעצם הדבר שמה שנהגו בני התורה לומר תחנון ביום שחרור ירושלים מחשש שמא יגררו העולם בתר הציונות החילונית (ומעיקרא כל מי שהיתה בו מעט לחלוחית של יר"ש ראה וידע והאמין שנצחון המלחמה במלחמת ששת הימים נעשה ע"פ השגחתו יתברך), [עיין בספר קריינא דאגרתא (חלק א סי' רמט) שכתב נגד מה שהנהיגו הרבנות הראשית לחוג את יום ירושלים ולומר הלל עם ברכה וכו' ע"ש. (אך לא נכנס שם בענין אמירת תחנון). וע"ע בספר ישראל סבא (פרק טו עמוד קיח) שכתב בזה"ל "ביום העצמאות או ביום שחרור ירושלים, היה רבנו (בבא סאלי) מתפלל תפילה רגילה עם וידוי, ללא הוספות וללא השמטות. עכ"ל). הנה כל זה היה שייך בשנים קדמוניות, אולם השתא האינדא כהיום הזה, שכל הנהגת המדינה נעשית ע"פ רוח השלטון בארצות הברית, ממילא התברר שאנו רחוקים מעצמאות (וכאן בשכונתנו רמת שלמה השוכנת בתוככי ירושלים הנה בעת שהוכנו כל ההכנות להרחבת השכונה, ברגע האחרון נשיא ארה"ב ביטל תוכנית זו, ועד היום אין שום תוספת בניה. צא ולמד עד היכן הדברים מגיעים!). והפחד שנפל על הערבים במלחמת ששת הימים עד כדי כך שברחו ערום וערייה בלי נעלים, הנה כעת ונהפוך הוא, שהיהודים פוחדים מהערבים, ואפילו החיילים מסתובבים עם ג'פים מסורגים כדי שלא יזרקו עליהם ילדי הישמעאלים אבנים. ודבר ברור היום לכל, שכל קיומנו הוא ע"פ השגחתו של הקב"ה על עמו

ונחלתו, ושפיר יש להודות להקב"ה על הנסים והנפלאות שעשה עמנו ביום זה, ולא לומר תחנון.

ולא יהא אלא ספק, הרי כתבו הפוסקים שבכל מקום שיש ספק אם אומרים נפילת אפים או לא, יש לומר שב ואל תעשה עדיף, ולא יפלו על פניהם. משום שאמירת תחנון רשות. הובאו דבריהם בספר היקר הלכה ברורה (סי' קלא ס"ק מז). ע"ש. ועוד יש להוסיף בזה, כי הנה מנהג בני התורה לומר תחנון ביום העצמאות, ורבים מבני עמנו השומרי תורה ומצוות רואים בזה כפיות טובה וכו', ודבר זה גורם להרחקה ופירוד לבבות, אולם בזה שאנו מנעים מלומר תחנון ביום שחרור ירושלים, אנו מראים לעיני קהל עם ועדה, שאכן אנו מודים על הנסים שעשה עמנו הבורא, אלא שלגבי יום העצמאות שאין את הסיבה הנ"ל, אנו נוהגים לומר תחנון, ובפרט שיום העצמאות משתנה בהתאם לחילול השבת אצל אחינו החילונים, וכנודע, ומה גם שיש מי שעורר שיום העצמאות האמיתי הוא ביום י"ז בכסלו (שהוא יום ההכרזה באו"ם על אישור להקמת המדינה שחל ביום כ"ט בנובמבר), משא"כ לגבי יום ירושלים שהוא יום שנעשו בו נסים לעמ"י, אם ננהג וננהיג שלא לומר תחנון, הרי בזה אנו מסירים את הלזות שפתים, שדבר זה יש בו חשיבות רבה, ובפרט אצל הספרדים. והיא דרך אמצעית וממוצעת שדרכו בה רבותינו בכל הענינים. ודי למבין בזה. ואף שאין להתחשב בדעת הבריות נגד ההלכה, מ"מ בדבר שיש בו ספק, ראויה נקודה זו להוסיף ולהכריע ספק זה].

ומעשה היה באחד מבתי הכנסת בירושלים, שהתפלל שם ביום שחרור ירושלים ת"ח אחד, ואמר לקהל שלא לומר תחנון משום שהוא יום פטירת שמואל הנביא, וכמבואר בשו"ע או"ח (סי' תקפ סעיף ב), ובאותו בית הכנסת נוהגים שבכל יום של פטירת איזה צדיק – שלא לומר תחנון. אולם בצאתו מבית הכנסת אמר שאין סיבה זו (של פטירת איזה צדיק) כדי לפטור מתחנון, וכמבואר בשו"ת יבי"א (ח"ג חאו"ח סי' יא סק"ט). ע"ש. אולם עיקר טעמי מפני שהוא יום ירושלים, אולם מאחר והצבור לא יקבלו טעם זה שהוא טעם העיקרי, אמרתי להם את הטעם הטפל שהם אווזים בו. אולם אף במקומינו שלא נהגנו לבטל את אמירת התחנון ביום פטירת איזה צדיק, יש להמנע מאמירת תחנון ביום ירושלים מכל הנך טעמי תריצי דכתיבנא.

ודע, דאף ששנים רבות נהגנו לומר תחנון ביום זה, מ"מ אין טעם זה מספיק כדי להמשיך באמירת תחנון. עיין ודו"ק. ויש להזכיר בזה את מ"ש מרן החיד"א בספר יוסף תהילות על תהלים (מזמור נ פסוק כב) שכתב בהקדמת הרמ"ז ז"ל בשם רבנו האריז"ל דבכל שנה ביום הנס, נשפע שפע רב, וגילוי אורות עליונים. וזהו "ושם דרך", הוא משים דרך פתוח. "אראנו בישע אלהים" בכל שנה. ע"כ. ועוד כתב בספרו דברים אחדים (ריש דרוש לב אות ז) וז"ל, ידוע דכשהקב"ה עושה נס, האדם יראה לעינים וחשב מחשבות דהוא נס פרטי באותו דבר

שנעשה בו נס ותו לא, אבל בקושטא נס זה כולל כמה נסים בפרטים רבים לשעתם ולעתיד לבא, וקצר מצע שכלנו להבין עד היכן הדברים מגיעים. זכר לדבר יציאת מצרים, פירשו בזוהר הקדוש דמכח נס יציאת מצרים נעשו ונמשכו כמה נסים עד שגאולה העתידה נמשכה מנס יציאת מצרים, וכפי הקדמתנו יובן תחילת הנוסח האי פתיחתא דחכימי על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות וכו' בימי מתתיהו וכו', דעינינו הרואות דיש בדבר שני נסים גדולים ועצומים, "נס ההצלה ונס הנרות, איכא השתא שאל ישאלו כל כי הני לי שני על הנסים ועל הפורקן וכו', למה נתקנו, ברם מאחר דפשיטא לן דכל נס שעושה הקב"ה, אף כי למראית העין עיני בשר קטן הוא. מ"מ ידעו נאמנה כי הוא כולל כמה תשועות ונסים לשעתן ולעתיד, לכן תיקנו כל אלו הלשונות נסים ופורקן, כי כהנה וכהנה תלויים ונמשכים מתשועה זו, כי ידעו ודאי דהכי קושטא דמילתא דיותר ויותר ממה ששערנו הן הן גבורותיו. ע"כ. (הובא בסדור החיד"א עמוד קעט). וחזינו מיניה שהאור של הנס, הוא ממשיך לכל הדורות, ומעתה שפיר יש להודות לה' על הנס שעשה עמנו הקב"ה, ביום שחרור ירושלים, ולהמנע מלומר תחנון ביום זה. ולא איכפת לן במה שעד עכשיו רבים וטובים נמנעו מלומר תחנון ביום זה, כי אם אכל שום יחזור ויאכל שום. והנלע"ד כתבתי.

המשך להנ"ל:

א"ה. רוב דברינו הנ"ל התפרסמו בירחון אור תורה (אייר תשע"א סי' קו), אולם כמה ת"ח העירו על דברינו, וחזרתי להשיב על דבריהם, ונדפסו הדברים בירחון הנ"ל (תמוז תשע"א סי' קלג). וכדי לחבר את האהל למקום אחד, הנני להביא את הדברים ממה שנכתבו בירחון הנ"ל:

לכבוד מערכת אור תורה שלום וברכה. הנה המאמר שפרסמתי בירחונכם (אייר תשע"א) אודות אמירת תחנון ביום ירושלים, היכה גלים בכל אתר ואתר, ועל צבאם לפתחו של פאר הדור מרן הראש"ל הגאון רבנו עובדיה יוסף (שליט"א) זצ"ל, ומר ניהו שר המסכים לכל אשר כתבנו שאין לומר תחנון ביום ירושלים בכל אתר ואתר, (ואף לתושבים הגרים מחוץ לירושלים) משום שהוא יום ישועה לכלל ישראל, ועוד השיבני מו"ר שאין לומר תחנון אף בתפילת מנחה של ערב יום שיחרור ירושלים, וכדין שאר ימים שלא אומרים בהם תחנון. ובהיות ובשנה זו באו שואלים רבים לפני מו"ר כיצד לנהוג למעשה בדבר זה (לאחר שראו את מ"ש במאמר הנ"ל), הנה ביום שיחרור ירושלים לאחר תפילת שחרית דיבר מו"ר במשך עשרים דקות אודות הנסים והנפלאות שנעשו ביום ירושלים. והדברים מתועדים בקלטת. ישמע חכם ויוסיף לקח!

ומעתה לאחר בירור דעתו של פאר הדור, אין צורך להשיב על שאלות הכותבים בענין זה (כי מסתמא אם היו יודעים את דעתו של פאר הדור, לא היו מפקפקים בזה), אולם מאחר והעירו בזה, נשיב בקצרה על שאלותם, כי אין בית מדרש בלי חידוש.

א. מה שפקפקו בשמועה שכתבתי בשם הגאון רבי בן-ציון אבא שאול זצ"ל, הנה נודע מ"ש בשו"ת הב"י דיני כתובות (סי' יד בדפוס חדש דף קסא ע"ב) שפוסק שכותב שמעתי, הוא כן באמיתות, ואינו צריך שיאמר או יכתוב קבלנו או נתברר לנו או שמענו מפי מגידי אמת או מפי חכמים. ע"ש. הביאו הגר"ח פלאגי זצ"ל בספר כל החיים (מע' שין אות ז), ובשו"ת יחו"ד (ח"ג סי' ה). ואף כאן הדברים נכתבו לאחר הבירור אצל תלמידיו המובהקים של הגר"ח זצ"ל. ואת עלית על כולנה עדותו של מו"ר בספר חזו"ע על ארבע תעניות (עמודים תפט-תצ), וכפי שהעירו מזה רבים וטובים. [א"ה. וכן שמעתי מהרה"ג המפורסם רבי יעקב יוסף (שליט"א) זצ"ל שהעיד שכן נהג הגאון רבי בן-ציון אבא שאול זצ"ל שלא לומר תחנון ביום שחרור ירושלים. ושכן הוא גם נוהג למעשה].

ב. מה שהעירו שאין ראיה מהפוסקים שזכרתי, משום ששם היתה קבלה לנהוג יו"ט ולא לומר תחנון, משא"כ בנ"ד שלא היתה קבלה בזה, הנה התם מיירי שנוהגים לעשות את יום הנס כיו"ט, וע"ז בעינן קבלה. אולם בנ"ד דמיירי רק לגבי אמירת תחנון, י"ל דלא בעינן קבלה, ומה גם שאף בנ"ד רוב חכמים שחיו באותו דור קיבלו על עצמם שלא לומר תחנון ביום זה, ובפרט הרבנות הראשית לישראל (וכפי שביררנו זאת מפי הזקנים), אלא שלאחר זמן רבים שינו ממנהג זה, מחמת שהציונים דגלו בכוחי ועוצם ידי, וחששו שלא יגררו אבתריהו, אולם השתא שבטלו חששות אלו, שפיר דמי לחזור למנהג המקורי.

ג. מה שהעירו מה זה שונה מהנס שהיה במלחמת יום הכיפורים ובמלחמת המפרץ, הנה התם זה היה בגדר אנא ה' הושיעה נא! ואילו כאן זה היה בגדר אנא ה' הצליחה נא! שנכבשו שטחים חדשים וכו', ואת עלית על כולנה שזכינו לשיחרור ירושלים העתיקה והכותל המערבי (וע"פ זה ניחא מה ששאלו שעדיין המלחמה לא הסתיימה כי אם בב' סיון, אולם מאחר וחלק ניכר מהנס היה על שיחרור הכותל המערבי, שפיר דמי לקבוע את יום ההודאה ביום שיחרור הכותל).

ד. מה שהעירו על מ"ש בשם הפוסקים שאמירת תחנון רשות, וספקו להקל, מהפוסקים שכתבו שע"פ הקבלה אמירת תחנון חובה, הנה מלבד דאנן נקטינן כדעת הפוסקים הפשטנים, מלבד זאת, י"ל דאף אליבא דהמקובלים, היכא דאיכא ספק בזה, י"ל דהם יודו שספקו להקל, משום שאמירת תחנון הוא מדבריהם, וספקו להקל. ועיין היטב בספר כה"ח (סי' קלא ס"ק נג וס"ק צה). ודו"ק.

ומה ששואלים העולם מדוע התעוררנו בענין זה דוקא בשנה זו, הטעם לכך, דמן השמים העירוני לזה, מאחר שכעת (בחודש ספטמבר הקרוב) יוזמים אומות העולם להכריז באו"ם

על הקמת מדינה פלסטינית, הכוללת את השטחים של ירושלים ויהודה ושומרון לפי גבולות של שנת 1967 למנינם (תשכ"ז). ה' ירחם! וע"י ההודאה להקב"ה על הנסים שעשה עמנו במלחמת ששת הימים (שהיתה בשנה הנ"ל), הקב"ה ימתק לן את הדין, כי בחז"ל מבואר שמי שנמצא בעת צרה, ראוי להזכיר נפלאותיו של הבורא ית' "מעין אותה צרה", ויועיל לו להצילו, עיין במדרש שוחר טוב (מזמור ע), ובספר עטרת החיים (סי' נח אות מ) להגר"ח פלאגי ז"ל, ובספרו רפואה וחיים (פרק א אות טו"ב), ובספר פלא יועץ (ערך נפלאות), ובספר סגולות ישראל (מערכת ה אות לב), ובספר אגרא דכלה (פרשת עקב דף צג עמוד ג), הובא בספר זרע חיים (סי' כד אות גן. ע"ש).

ומו"ר בספר מאור ישראל על דרושים (עמוד רעח) כתב וז"ל וכבר אמרו חז"ל על הפסוק (בתהלים נ, ו) נתת ליראיך נס להתנוסס, שכל שעשו לו נס, ואמר שירה להקב"ה, עושים לו נס אחר. ע"כ. (אולם לא אשכחנא בחז"ל שכתבו כן לפי מיטב ידיעתי, ונראה שהכוונה לדברי רבותינו הראשונים או האחרונים. וכיו"ב איתא בשאר ספרים, הבאתים במקום אחר). ומעתה שומה עלינו לשים בצד את כל הדעות וההשקפות הקדומות שהורגלנו בהם, ולחדור למקורות האמיתיים שהם ההודאה על הנסים הגדולים שעשה עמנו הקב"ה ביום זה [וגם מי שאומר תחנון ביום זה, מ"מ חובת ההודאה לא בטלה], ובזכות זה נזכה שהקב"ה יראה בעונינו ויעשה עמנו נסים ונפלאות, ויתננו לחן ולחסד בעיני אומות העולם להפר את זממם של שונאי ישראל, ושהקב"ה יחיש את גאולתנו במהרה, ונזכה לחזות בבנין בית קדשנו ותפארתנו. אמן. וע"ע מ"ש בפרט זה בחלק עניינים שונים סי' י. ובסיום דברי הנני להודות למערכת אור תורה שעל ידכם התפרסם והתברר ענין חשוב זה, ובפרט דעתו של פאר הדור מורה דרכנו. חזקו ואמצו!

בברכה, יהודה ברכה

נ.ב.

שוב חזר אחד הת"ח להעיר על דברינו הנ"ל, בירחון אור תורה (אלול תשע"א עמוד תתשס), אולם המעיין בדבריו יראה שאין דבריו מחוורים, וכבר כתבו להשיב על דבריו כמה ת"ח, ונדפסו דבריהם בירחון הנ"ל (חודש תשרי תשע"ב עמודים פו-פד). [וע"ע במאמרו הנפלא של הה"כ בירחון אור תורה (אב תשע"א עמוד תתרעה). ודו"ק] עוד יש להעיר שלאחר שפרסמנו את הדברים הנ"ל, התברר לן שכן דעת כל הראש"ל שחיו מזמן מלחמת ששת-הימים ועד היום הזה, ואפרש שיחתי בזה: הנה לאחר סיום מלחמת ששת הימים פירסמה הרבנות הראשית שיש לקבוע את יום כ"ח באייר יום של הודאה ולא לומר בו תחנון. ומסתמא שדבר זה נעשה בהסכמת הראש"ל הרב יצחק נסים זצ"ל שכיהן

במשרה זו בתקופה ההיא. (הרב הנזכר כיהן במשרה זו ח"י שנים, משנת תשט"ו עד שנת תשל"ג). וכן נהג אחריו הראש"ל מו"ר הגר"ע יוסף (שליט"א) זצ"ל. וכן המשיך מנהג זה הבא אחריו הראש"ל הרב מרדכי אליהו זצ"ל, וכפי שהובא בשו"ת הרב הראשי (שנת תשמח-ט, עמוד 457 אות ג), [הביאו ידידנו הרה"ג רבי יששכר דוב הופמן שליט"א בירחון אור תורה (תמוז עמוד תתקפב)]. וכן הורה אחריו הראש"ל הרב בקשי-דורון שליט"א וכפי שאמר לי הרב הנז' שבשנים הראשונות לא אמרנו תחנון, אולם במשך השנים נשתקע דבר זה, אולם לאחר שראיתי את מ"ש במאמר הנ"ל, ושכן הסכים לזה מרן הגר"ע יוסף (שליט"א) זצ"ל, מכאן ולהבא אנו לא נאמר תחנון ביום זה. ובשנים הללו מכהן במשרה זו הראש"ל הרב שלמה עמאר שליט"א ואיהו נוהג בבית הכנסת שלו השוכן בשכונת רמת אשכול שלא לומר תחנון ביום שחרור ירושלים. נמצא א"כ שכל הראש"ל שחיו מזמן מלחמת ששת-הימים ועד היום הזה, לא אמרו תחנון ביום זה. ואם אנו שומעים להם בשאר הוראותיהם, מדוע שבענין זה לא נלך לפי דרכם. וכן דעת הרה"ג רבי יוסף עדס זצ"ל שהיה מראשי ישי' פורת יוסף, וכפי שהובא בירחון אור תורה (אב תשע"א עמוד תתרעה). ע"ש. וכ"כ ראש ישיבת הפקדתי שומרים הרה"ג רבי דניאל פלבני שליט"א בספר מעדני דניאל (חלק ג על סי' ריח עמוד 388) וז"ל, אך נראה דיום ירושלים שהוא ביום כ"ח אייר שבו נעשה תשועה גדולה לישראל, ובפרט לבני ירושלים, נכון לשבח לה', ולא לומר אותו יום תחנון, כי הישועה היתה ביום זה, ונכון הוא. ע"כ.

ודע עוד שע"י המניעה מאמירת תחנון, אנשים שואלים מדוע לא אומרים תחנון, ומשיבים להם שנעשו ביום זה נסים ונפלאות, ושוב שואלים ודורשים (ובעיקר אנשים שלא חיו בתקופה ההיא) מה הם הנסים שנעשו? ומספרים להם את הנסים והנפלאות שנעשו ביום זה. אולם אם הצבור אומרים תחנון ביום זה, נסי ה' מאן דכר שמייהו! ונמצא א"כ שע"י המניעה מאמירת תחנון, זוכים הצבור לספר בנסי ה' יתברך, שהיא מצוה רבה ונשגבה,

וכנ"ל.²⁵

19

עריכת חופה וקידושין ביום כ"ח אייר הרב ישראל מאיר לאו והרב אליהו בקשי דורון הרבנים הראשיים לישראל

בס"ד, י"ג אייר תשנ"ט
מרר 745.נט

עריכת חופה וקידושין ביום כ"ח אייר

בעניין זה ישנן דעות שונות. במקומות מסויימים נהגו לערוך חופות וקידושין ביום זה ואילו במקומות אחרים נהגו שלא להתיר לבני אשכנז לערוך חופה וקידושין ביום זה. היות ובענין מנהגי האבלות הנהגים לאחר ל"ג בעומר ישנם מנהגים שונים אצל בני אשכנז. יש שנהגו מנהג אבלות מפסח ועד ל"ד למעט יום ל"ג בעומר, ויש שנהגו להסתפר עד ר"ח אייר ולנהוג אבלות עד ר"ח סיון כמבואר ברמ"א סי' תצג סעיף ג, והוסיף שם המשנה ברורה ס"ק טו שבעניינים אלה יתפוס כל אחד כמנהגו. ובשער הציון שם אות יד הוסיף שבספק אין להחמיר מאחר שהוא מנהג, ואמנם אע"פ שלענין תפורת תופס כל אחד כמנהגו, כנראה שלענין נישואין המנהג אצל בני אשכנז להחמיר שלא לישא אשה עד ר"ח סיון.

ביום כ"ט באייר תשכ"ח החליטה מועצת הרבנות הראשית בנשיאות הגרא"י אונטרמן זצ"ל והגר"י נסים זצ"ל, שהיות ונמצאו מנהגים שונים ובכמה קהילות בישראל לא נהגים בהגבלות אחרי ל"ג בעומר, על כן אין חובה לנהוג באותו יום ההגבלות של האבלות לבני אשכנז.

יצויין, כי כבר בט"ו באייר תשכ"ח כתב הרה"ר הגרא"י אונטרמן זצ"ל כי כ"ח באייר כמו שני ימי ראש-חדש אייר וכמו ל"ג בעמר – מותרים בסידור חופה וקידושין לבני אשכנז. לאור הדברים לעיל יש לאפשר למבקשים להינשא ביום זה לעשות כן, כי יש להם על מי לסמוך.

ישראל מאיר לאו – הרב הראשי לישראל.
הרב אליהו בקשי דורון – ראש"צ הרב הראשי לישראל^{קב}.

קב. **הערת המלקט (ש.ה):** על הוראה זו של הרב אונטרמן והרב נסים, הסתמך גם הרב שלמה גורן, להתיר לערוך לבני כל העדות חו"ק ביום זה (מכתב מיום י"ז שבט, תשל"ה, פורסם ע"י הרב שמואל כ"ץ).

20

סעודת מצוה בליל יום העצמאות ובליל יום ירושלים

הרב דוד כהן

ישיבת 'עטרת ירושלים', ירושלים שבין החומות ומכון 'הלכה ברורה'

שאלה: לגבי תוקפו של יום העצמאות ויום ירושלים, האם יש חובה לאכול סעודה בו בלילה, בנוסף ליום, כי השאלות כותב בסימן סז – צריך סעודת פורים מהן למכילה בלילה, מי אמריןן הואיל ומשום אודויי הוא ושפיר דמי או דילמא כיון דכתיב ביה "ימי משתה" ביממא אין בלילה לא, ולכאורה בימים אלו שזה הודיה ואין את הסברא של "ימי משתה", יש סיבה גם בלילה.

תשובה: התשובה לשאלה זו כרוכה בבירור דברי הפוסקים בידי סעודת מצוה בימים טובים ובימי הודאה, והנה ביחס לר"ח פסק השו"ע (בסימן תיט, "מצוה להרבות בסעודת ר"ח" (וע' בטור ובאחרונים ט"ז מג"א פר"ח ופמ"ג ועוד על המקורות לזה מספרי המקראות בשמואל א' כ, מהירושלמי והפסיקתא ואכ"מ) והנה הפרי מגדים כאן הביא למקראות שא"צ פת אבל הביא לפר"ח שנקט שכן יש מצוה בפת יותר שאנו פוסקים (יעו"י סי' קפה שבלא אמר יעלה ויבוא בברהמ"ז בר"ח אין מחזירין אותו כי זה מצוה איכא, חיובא ליכא, ברם הפמ"ג נשאר על כך בצ"ע). אבל עכ"פ גם אם ננקוט שחיוב פת אין, מצות סעודה ודאי יש. כמו כן יש להעיר שכעין דברי הפר"ח מצוה איכא חיובא ליכא מצינו דוגמאות כאלו בהלכות אבלות גבי דברים המוגדרים להלכה שם כסעודת מצוה ופשוט שאין בהם חיוב, אלא שביחס לר"ח ענין הסעודה נובע מהגדרתו כיום טוב (לשון רש"י שמואל א' כ פסוק ה) או כיום מועד (שם פסוק יח, והובא בפר"ח וממנו בפמ"ג שם), אבל לא מצד ההודאה שבדבר, אבל בנידון דידן אנו דנים מצד ההודאה שבדבר.

והנה ביחס לחנוכה נחלקו ראשונים ואחרונים (טור ושו"ע סי' תרע ב"י ב"ח ואחרונים על השו"ע שם) אם הסעודה בו רשות או מצוה אלא שגם כאן הדיון אם זה גדר הודאה על הצלת נפשות, שהלבוש מבין שכיון שהגזרה לא היתה על נפשות אלא ההכנעה והעברת דת ואז היו עושים כן לא היתה בעית נפשות הרי אין כאן מין הודאה כזו, בעוד שהט"ז כותב שהרי אסור לחטוא וגדול המחטיאו מההורגו נמצא שלמעשה המשמעות כן נאסרת אלא רק כיון שלא בזה התפרסם הענין ע"כ חז"ל לא תקנו באופן זה, יתר על כן, הרמ"א שמביא שיש קצת מצוה בסעודות אלו, זה לא בגלל גדר חנוכה ושסוברים שזה כן נפשות אלא מטעם צדדי שאז היתה חנוכת המזבח. עכ"פ, מכל הנ"ל עולה שבגלל שחנוכה אין ענינו מוגדר כהצלת נפשות לכן ל"ש בו סעודה, אבל דבר שענינו אכן מוגדר כהודאה על הצלת נפשות יש לערוך בו סעודה.

אמנם, מדברי המהרש"ל למדנו עוד ב' דברים בסעודת מצוה: א. המהרש"ל (מובא בט"ז סק"ד כמקור לדעה שיש קצת מצוה בסעודה) מסתייע מדברי הרמב"ם שמשמע ממנו שהם ימי שמחה והמעייין כאן בדברי הרמב"ם יראה שמבין שענינו של חנוכה הוא מחמת ש"חזרה מלכות לישראל" ונמצא שגם על הודאה על דבר זה גם כשאין בו ענין הצלת נפשות יש לקבוע סעודה. ב. ביש"ש לב"ק פ"ז סעיף לז כתב שם המהרש"ל כלל (מצוטט בביאור הגר"א) שכל שעושה כדי ליתן שבח למקום (נלע"ד שאין הכונה בעלמא אלא הודאה ושבח על דבר שאירע לו או לפרסם הנס או המצוה) – הכל סעודת מצוה. והנה הגר"א בביאורו שם מביא זאת כמקור לדעה השלישית שהביא הרמ"א שם "ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה", לענ"ד הגר"א רוצה בזאת ליישב מה שכבר הקשו אחרונים אחרים וכי כל סעודת רשות שאמרו בה זמירות תיהפך לסעודת מצוה, ומבאר הגר"א שמדובר כאן בסעודה שבמהותה נועדה לערך חיובי ולא לרשות בעלמא, ליתן שבח למקום (וכהרשב"א דלעיל על סיבה שאירעה לו) לפרסם נס או מצוה כאשר היא נעשית בצורתה הנכונה (אם לא אמרו שם הזמירות ושבחות היא לא תצליח להיות סעודה לצורך זה, היא תישאר סעודה בעלמא, גם אם בליבו בגלל זה עשאה), אזי היא הופכת להיות סעודת מצוה.

והנה ביום העצמאות מלבד הערך של "חזרת מלכות לישראל" לשיטת רמב"ם ומהרש"ל, הרי קיים גם הערך של הצלת נפשות כפשוטה, כל העוסקים במלאכה זו הרי הדגישו מאוד את ענין קיום המדינה כהטבת המצב החומרי והצלת נפשות ישראל, וק"ו ביום ירושלים שזו היתה המציאות הפשוטה אז, הרי ודאי שיש כאן לדבר על מצות סעודה כהודאה לה', ברם, מקור למצוה מצאנו, מקור לחיוב לא מצאנו. ומה שמצאנו בפורים חיוב סעודה (סי' תרצה) הרי הדבר נלמד מפסוק מפורש "ימי משתה ושמחה" (ואפילו בזה נחלקו האחרונים אם יש חיוב בפת – ע' מג"א שם סק"ט שערי תשובה סק"א ובאר היטב סק"ה) כך שיש להסיק מזה שקיים ענין בסעודת מצוה להודות לה' וכהבנת המהרש"ל, וגם שאר האחרונים אין יסוד שחולקים על זה, כי י"ל שדוקא בחנוכה אמרו דבריהם שחז"ל תיקנו מפורשות את סדר היום, כפי שמובא בבריתא שבמס' שבת, ולא מצינו שתיקנו בו סעודה, וא"כ נ"ל שאת הערכים שאנו מסיקים בדרך כלל כסעודת מצוה הרי שבחנוכה תיקנו חז"ל להפיקם בדרך אחרת, אבל בעלמא הרי אדרבא אין בנו כוח חז"ל לתקן תקנות (נושא בפ"ע ואכ"מ) אלא לעשות את הדבר הפשוט שא"צ לו כלל גדרי תקנה לבצע סעודה שעניינה להודות שהיא סעודת מצוה, אבל כאמור רק להסיק ערכיות המצוה ניתן להסיק מהפסוקים, אבל א"א להסיק חיוב כאשר אין לנו מקור מפורש לזה, ומתאימים הדברים לרעיון העולה מדברי המהרש"ל שהדברים תלויים בי וכאשר אני עושה זאת יש בזה סעודת מצוה אבל לא שאני חייב בדבר.

ולפי"ז י"ל שדברי השאילתות "צריך סעודת פורים מהו למיכליה בלילה" הנה מלת "צריך" אין הכוונה חיוב, אלא במובן של "צריך לברר" ושורש השאלה אם יש בכלל ענין לעשות סעודת פורים בלילה שמצד אחד ניתן לומר שאף שאין חיוב בדבר ואפילו לא יוצא יד"ח בלילה, אבל הערכיות של סעודה מצד הודאה קיימת (ויתכן שזו סברת רב האי גאון שהובאה בב"י ובפר"ח כאן, שאדם שנשבע לא לאכול ביום פורים לא מתירים לו השבועה כי בידו לאכול בלילה ולצאת בזה ידי חובתו). או שכיון שמצינו לאנשי כנה"ג שתקנו במפורש את ענין הסעודה ולא תקנו בלילה נמצא שאין על שום ענין לקיימה בלילה אבל פשוט לענ"ד שלא הסתפק שאלמלי הפסיק היה חיוב בלילה.

עוד אעיר גבי אכילת פת, שאני מסתפק אם דברי הפר"ח גבי סעודת ר"ח כוונתם שסעודה זה רק פת, ויש מצות סעודה (כלשון השו"ע) שלשיטתו זה בפת בדוקא בר"ח אבל אין חובה, אבל אין אפילו "ענין" לסעודה בלא פת וכך משמע קצת מסגנון הפמ"ג בצטטו לדבריו או שי"ל שכיון שעיקר סעודה זה בפת (כלשונו עצמו בדבריו) ל"ש לומר שאין אפילו מצוה בפת ובסעודה בשאר דברים די, אבל לא בא לשלול ערכיות סעודה גם בלא פת, מ"מ בדברי שאר מפרשים אף שנקטו שאין מצוה פת, מ"מ, נלע"ד פשוט שיש בזה ערכיות והדורה של מצוה. מכל הנ"ל, נלע"ד להסיק שיש מצוה לערוך סעודת ליל העצמאות וליל יום ירושלים וראוי ונכון לערכה בפת אבל, אף שמצוה איכא חובה ליכא.²⁶

21

הלכות יום העצמאות ויום ירושלים ע"פ פסקי הרב דב ליאור²⁷ רבה של קרית ארבע-חברון

הלכות יום העצמאות:

7. אין אומרים תחנון ביום העצמאות ולא במנחה שלפניו^ק.
8. ראוי להתגלח לכבוד היום^ק על אף שחל בימי האבלות שבספירה^ק.
9. יש לגמור את ההלל בברכה^ק ביום, ובלי ברכה בלילה^ק.

קג. היסוד לסמכות לקבוע יום הודיה על ישועה בזמננו נעוץ במח' הפר"ח והמהר"ם אלשקר האם אחר שבטלה מגילת תענית ניתן להוסיף ימים טובים, וכבר פסק המג"א בהלכות פורים סימן תרפז כמהר"ם אלשקר וכן בשו"ת חת"ס או"ח סימן קסג וקצא וכן יו"ד סימן רלג ע"ש. רק שנחלקו הנצי"ב (העמק שאלה שאילתא כו) והחת"ס שם אם חיוב ההודאה לדורות הינו מדאורייתא או מדרבנן.
קד. עדיף לפנות ערב כמה שיותר סמוך לכניסת היום, אך מותר מחצות של ערב יום העצמאות.
קה. כשם שכתב הרמ"א (או"ח סימן תצג ס"ב) שמותר לבעל ברית להתגלח בימי הספירה שזהו יו"ט שלו. מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל אמר שיום העצמאות זהו יו"ט לכל ישראל, והמליץ ואמר שביום העצמאות כולנו יוצאים ביד רמ"א. וכן תשובת הראשל"צ הרב יצחק נסים זצ"ל (מובא בספר הל' יום העצמאות ויום ירושלים, מהדורה שניה עמ' שלד בעריכת הרב נחום רקובר), ומביא שם בשם מהר"ח פלאג'י שמשפחות שנעשה להם נס בימי הספירה קבעו ימים אלו פורים ומסתפרים בהם, עכ"ד, כ"ש ישועה לכלל ישראל בנידון דידן דוחה את מנהגי האבלות. כמו כן כיון שנקבע ליום שמחה מותר לערוך נישואין ביום העצמאות. ע' בתשובת הראשל"צ הרב יצחק נסים זצ"ל, הנ"ל, שדן הכי הן לגבי תספורת והן לגבי נישואין.

קו. ואין חילוק בין אשכנזים לספרדים שהרי הלל זה הוא על נס ישועה והצלה כמו חנוכה ולא מנהג כמו בר"ח. והיסוד הוא הגמ' בפסחים קיז. 'שנביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו... על כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן' ופרש"י שם 'כגון: חנוכה'. ואף את ההודיה על מלחמת השחרור ומלחמת ששת הימים יש לדמות להלל של חנוכה, הן מצד אופן הישועה והן מצד תוקף חובת ההודיה. ומובא בשם רבנו תם בר' יונה במס' ברכות (ז: בדפי הרי"ף) שהלל תיקנו רק על נס שנעשה לכלל ישראל, וז"ל: 'שבשעה שהיה לכלל ישראל צרה והיה הקב"ה עושה עמהם נס היו עושים יו"ט והיו אומרים הלל והיו חייבים לברך על קריאתו...ועיקר התקנה לא היתה אלא על נס שנעשה לכלל ישראל' עכ"ד. וברור שהקמת המדינה מעבר לישועה לעם היושב בציון השלכותיה הם לכל יהודי בכל קצוות תבל, להרמת קרנם של ישראל וישועתם מיד צר. ועוד כותב הרמב"ם בספר המצוות קנג שעיקר האומה הם היהודים החיים בארץ ישראל, ועוד מצינו בהוריות ג: לגבי פר העלם דבר של ציבור שרק עם

10. יש לברך ברכת שהחיינו^{קט} בשם ומלכות^{קט}, ולהסמיכה למצוות אמירת ההלל^ק של הלילה, או של היום למי שאינם נוהגים לומר הלל בלילה.
11. מותר לשמוח בכלי זמר וריקודים.
12. יש להוסיף מזמורי הודיה הן בערבית והן בשחרית כמודפס בסידורים (רינת ישראל).
13. נוהגים לקרוא הפטרת 'עוד היום בנוב' בלי ברכה.
14. יש לעשות סעודה ולספר בה על נפלאות השם שעשה עמנו ביום זה^{קיא}.
15. ה' באייר שחל בשבת (או סמוך לה) ויום העצמאות הוקדם או נדחה יש לנהוג באותו יום (המוקדם) את כל הלכותיו. (אם כי על עצם ההקדמה צריך הדבר הכרע)^{קיב}.

ישראל היושב בארץ נחשב לקהל ישראל. א"כ ברור שזהו נס והצלה לכל ישראל ויש לגמור עליו את ההלל.

קז. כתב הרב גורן זצ"ל (מובא בספר הל' יום העצמאות ויום ירושלים עמ' שמט) והוכיח שאמירת הלל על נס (בניגוד להלל הנאמר במועדי ה', מקראי קודש) אפשר לתקן גם בלילה ואין זמנה דווקא ביום, כהלל בליל פסח בביהכ"נ וכקריאת המגילה בלילה למ"ד קרייתתה זהו הילולה. וכן מו"ר הרב צבי יהודה כתב בתשובה (לרב ליאור בעת כהונתו כרבו של כפר הרא"ה) שיש לנהוג כפסק הרב גורן. אולם מכיוון שלדעת הרבה פוסקים עיקר תקנת ההלל הוא דווקא ביום (וכן הרב נריה זצ"ל כתב שאין זמן ההלל בלילה), נראה להכריע (כפשרה) לקרוא את ההלל בלילה אך בלי ברכה.

קח. כך כתב הרב משולם ראטה זצ"ל בספרו קול מבשר חלק א סימן כא. וכן בספר הנ"ל הל' יום העצמאות ויום ירושלים עמ' ער, ע"ש. ח"ל: 'ביום שנעשה בו נס לכל ישראל ממיתה לחיים ומעבדות לחרות והוקבע ליו"ט היינו יום העצמאות, לדעת הפר"ח אין לברך שהחיינו, ולדעת המאירי (שהפר"ח לא ראה את דבריו, ובכה"ג לא אמרין הלכא כבתראי, כידוע) ומהריעב"ץ והר"י מולכו ובעל ס' משנה ברורה צריכים לברך שהחיינו עכ"ד. ובהמשך דבריו: 'וכל מי שיודע בעצמו שנהנה ושמח במאורע של תקומת המדינה ביום ההוא שהוקבע ליו"ט אין ברכתו רשות אלא חובה. ונכון להסמיך ברכת שהחיינו לאמירת הלל עכ"ד.

קט. אפשר שהש"ץ יברך ויכוון להוציא את הציבור ידי חובה.

קי. כפי שמצינו בחנוכה ופורים שאינם מקרא קודש יש להסמיך את ברכת הזמן למצווה, לנר חנוכה או לקריאת המגילה ולכן אף ביום העצמאות יש להסמיכה לקריאת ההלל ואין לברכה על עיצומו של יום בלבד (לחוש לדעה שבימים שאינם מקרא קודש אין לברך ברכת הזמן על עיצומו של יום בלבד). עיין באה"ל הל' מגילה סימן תרצב ס"א ד"ה 'ושהחיינו'.

קיא. על גדלות משמעות היום עיין בדברי מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל במאמרו 'לתוקף קדושת יום עצמאותנו', (לנתיבות ישראל חלק' א מאמר לז) ובהדגשתו שבעצם הגבורה להכריז יש נס המוגדר בגמרא בב"מ קז. ובלשון התוס' שם, 'רוח גבורה ודעת להלחם' כניסא זוטא. חוץ מנסי המלחמה וההצלה.

קיב. כי אמנם היה מקום לערוך את ההלל ומזמורי ההודיה בה' באייר עצמו אף בשבת, ורק את הטכסים, המצעדים והעצרות הכרוכים בחילול שבת להקדים. אולם נכון להיום נהגו שמקדימים את הכל ליום חמישי, לכן עד שיוחלט אחרת, יש לנהוג מנהג אחד בכל המקומות, ולהקדימו על כל הלכותיו. המקור

16. על אף שיום העצמאות הוקדם, אין לומר תחנון או צדקתך (בשבת) בה' באייר עצמו.

הלכות יום ירושלים:

17. כ"ח באייר^{קט"ו} בכל שנה^{קט"ו} נקבע כיום הודיה על כל המשמעות ההלכתית שבכך, כנזכר לעיל לגבי יום העצמאות^{קט"ו}, על שחרור ירושלים ומלחמת ששת הימים.
18. יש לגמור את ההלל בברכה^{קט"ו} בשחרית. ובלילה להוסיף רק מזמורי הודיה^{קט"ו}.
19. יש לערוך סעודה ולספר בה על נפלאות השם שעשה עמנו ביום זה.²⁸

ממנו אפשר ללמוד כיצד לנהוג הוא פורים דמוקפין שחל בשבת, שאת קריאת המגילה מקדימים אולם 'על הנסים' אומרים בשבת, והדבר צריך הכרע.

קיג. זהו יום הודיה על הניצחון הגדול במלחמת ששת הימים, על ההצלה ממיתה לחיים, ואף שהיה אפשר לקבוע או ביום תחילת המלחמה או ביום סיומה, הרבנות הראשית קבעה את היום דווקא ביום שחרורה של ירושלים, מפני שראו בו את גולת הכותרת של הניצחון. וכמבואר לעיל (בהערה 1) שיש סמכות בזמן הזה לקבוע ימי הודיה.

קיד. אף כשחל ביום שישי, ויש טקסים שמקדימים ליום חמישי, מ"מ לא היתה החלטה להקדים את התפילות אלא נהגו לערוך את תפילות ההודיה וההלל בכ"ח באייר עצמו תמיד. משא"כ ביום העצמאות בו היתה החלטה להקדים גם את התפילות משום החשש לחילול שבת המוני, כי זה יום שבתון לאומי, ואם יופרדו התפילות משאר טקסי היום יבואו לטעות. אם כי כאמור לעיל בהערה 10, יש מקום לדון בדבר אף שם. קטו. דהיינו: אין אומרים בו תחנון ולא במנחה לפניו. וכפי שיום העצמאות דוחה את מנהגי האבלות שבימי ספירת העומר, כ"ש יום ירושלים שהרי רק מעטים ממשיכים את מנהגי האבלות עד לשלושת ימי ההגבלה, אבל רוב עם ישראל הרי נוהג את מנהגי האבלות שבימי הספירה רק עד ל"ג בעומר (לרמ"א) או ל"ד בעומר בבוקר (לשו"ע) ובלאו הכי נישאים בו ומסתפרים בו, א"כ ודאי שמותר וראוי להתגלח לכבוד יום ירושלים וכנזכר לעיל בענין יום העצמאות, ולנהוג בו שמחה כיום הודיה.

קטז. כמבואר לעיל (בהערה 4) היסוד לקביעת הלל, שזהו נס הצלה ממיתה לחיים שנעשה לכל יושבי ארץ ישראל והשלכתו גם ליהודי חוץ לארץ, וחשיב נס לכל ישראל, ויש לגמור עליו את ההלל בברכה. וכן, מיד בשנה הראשונה אחר מלחמת ששת הימים קבעה מועצת הרבנות הראשית לישראל דאז, בראשות הרבנים הראשיים הרב אונטרמן זצ"ל והראשל"צ הרב יצחק נסים זצ"ל שיש לגמור בו את ההלל בברכה. קיז. ולא שייך כאן טעמו של הרב גורן זצ"ל לומר הלל גם בלילה, לכן אין לומר הלל בליל יום ירושלים, משא"כ ביום העצמאות אשר חלות הכרזת העצמאות נכנסה לתוקפה בלילה. וכן, לא נתקן עדיין לברך 'שהחיינו' ביום ירושלים. וכן, לא תקנו להוסיף הפטרה.

22

מהלכות יום ירושלים

הרב שלמה אבינר

רב הישוב בית־אל וראש ישיבת 'עטרת־ירושלים'

חג ממש: נפסק על ידי הרבנות הראשית לישראל שיום ירושלים הוא יום הודיה ושמחה, שחובה מוטלת על כל עם ישראל לעשות ולקיים במצב רוח חגיגי, ולהשתתף בתפילה מיוחדת בהמונים (בספר הלכות יום העצמאות ויום ירושלים עמ' שנג. מובא בשו"ת שאילת שלמה א, ריט).

בגדי שבת ויו"ט: יש ללבוש בגדי שבת ויו"ט ביום ירושלים (שו"ת שאילת שלמה א, ריט).
סעודת יום החג ומגדיל בברכת המזון: יש לאכול סעודה ביום ירושלים עם שירות ותשבחות, והיא סעודת מצוה (שו"ת שאילת שלמה א, ריט). ויש לומר "מגדיל" כרגיל בברכת המזון (שאלה בע"פ).

מוזיקה במסיבת יום ירושלים: מותר לנגן מוזיקה במסיבת יום ירושלים אפילו למי שנוהג אבלות בתקופת העומר (שו"ת שאילת שלמה א, ריט).

צביון יום ירושלים: אין חובה שיום ירושלים יהיה יום חופש. אבל כמובן רשאי להחליט כן, וכן רשאית קהילה להחליט בעבור עצמה (שו"ת שאילת שלמה א, רכא).

גילוח ותספורת לכבוד יום ירושלים: מצוה להתגלח ולהסתפר לכבוד יום ירושלים (שו"ת שאילת שלמה א, ריד אות 11).

חתונה ביום ירושלים: יש מתירים נישואין ביום ירושלים (שו"ת שאילת שלמה א, ריד אות 11).

ספר תפילות: יש להתפלל את סדר התפילות שנקבע הרבנות הראשית ליום החג, הכולל הלל עם ברכה (שו"ת שאילת שלמה א, רכ). ספרדי צריך לברך על ההלל ביום הזה "לגמור" ולא "לקרוא" כמו בחנוכה (עטורי כהנים גיליון 61 עמ' 21. שו"ת שאילת שלמה ג, קמח). מותר לבן לומר הלל ניגוד לרצון הוריו (עטורי כהנים גיליון 186 עמ' 19).

מוצאי יום ירושלים: למי שנוהג אבלות בתקופת יום ירושלים, מוצאי יום ירושלים הוא בכלל האבלות הנהוגה בימי הספירה, כמו מוצאי יום שביעי של חג לנוהגים אבלות מפסח והלאה (שו"ת שאילת שלמה א, ריד אות 11).

דיקודגלים: צריך לסדר את 'דיקודגלים' בצניעות, באופן שהבנים והבנות יהיו נפרדים ולא סמוכים ומעורבבים, ושהבנים רחוקים משמיעת קולן של הבנות השרות (שו"ת שאילת שלמה ג, שסו).

קריעה על הר-הבית בזמן הזה: הורה רבנו הרב צבי יהודה שאחרי מלחמת ששת הימים, כיוון שהר-הבית בשליטתנו, אף הרואה את מקום המקדש אינו קורע (עיתון "הצופה" מ"ג תמוז תשכ"ז. והובא במקור חיים השלם מאת הג"ר חיים דוד הלוי ח"ב פרק צה אות א. שיחות הרב צבי יהודה – יום העצמאות ויום ירושלים עמ' 90 – מאמר ליום ירושלים שנת תשל"ב. שיחות הרב צבי יהודה – ארץ ישראל עמ' 193. טל חרמון – מועדים עמ' 218. פניני הלכה ח"א עמ' 245-244).

וביום שחרור ירושלים היו רבנו הרב צבי יהודה והג"ר דוד כהן ה"נזיר" יחד בכותל, ולמחרת הלך רבנו אליו כדי להביא לו את ספרו לנתיבות ישראל חלק א שיצא לאור באותו כ"ח באייר תשכ"ז. אמר רבנו הרב צבי יהודה שבמעמד מול הכותל הוא לא קרע בראותו את מקום המקדש, כי רק כאשר "הישמעאלים מושלים עליהם מקרי בחורבנך" (שו"ע או"ח תקסא מ"ב ס"ק ב), ויסוד זה שנאמר לגבי ערי יהודה נכון גם לגבי מקום המקדש. "הנזיר" הנהן בהסכמה והוסיף: "הלא גם כבודו ראה שמרן הרב קוק היה שם בבגדי שבת והוא לא קרע" (הוא ראה בחזון את מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל). כולם נדהמו וכל העיניים נספו לרבנו הרב צבי יהודה, אך הוא הנהן בראשו: "כן, ודאי" (רבנו ח"א עמ' 153-155).

כ"ח באייר הוא גם יום עלייתו מרן הרב קוק לארץ.²⁹